

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
MEVLÂNA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
MEVLÂNA VE MEVLEVİLİK ARAŞTIRMALARI
ANABİLİM DALI

MEVLÂNA'NIN MESNEVÎ'SİNDE YER ALAN BİTKİ VE
MEYVELERİN TASAVVUF DÜNYASINDAKİ SEMBOLİK
ANLAMLARI

Aliye Serap İNCİDAĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Ali TEMİZEL

KONYA-2015

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
MEVLÂNA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
MEVLÂNA VE MEVLEVİLİK ARAŞTIRMALARI
ANABİLİM DALI

MEVLÂNA'NIN MESNEVÎ'SİNDE YER ALAN BİTKİ VE
MEYVELERİN TASAVVUF DÜNYASINDAKİ SEMBOLİK
ANLAMLARI

Aliye Serap İNCİDAĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Ali TEMİZEL

KONYA-2015

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

	Adı Soyadı	Aliye Serap İNCİDAĞI
Öğrencinin	Numarası	137201001007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Mevlâna Ve Mevlevilik Araştırmaları
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tezin Adı	Mevlâna'nın Mesnevî'sinde Yer Alan Bitki Ve Meyvelerin Tasavvuf Dünyasındaki Sembolik Anlamları

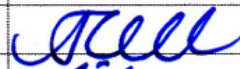

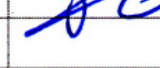
Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

 Öğrencinin imzası
 (İmza)

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	ALİYE SERAP İNCİDAĞI
	Numarası	137201001007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ali TEMİZEL
Tezin Adı	Mevlâna'nın Mesnevî'sinde Yer Alan Bitki ve Meyvelerin Tasavvuf Dünyasındaki Sembolik Anlamları	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Mevlâna'nın Mesnevî'sinde Yer Alan Bitki ve Meyvelerin Tasavvuf Dünyasındaki Sembolik Anlamları” başlıklı bu çalışma 10.07.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı	Adı Soyadı		İmza
1 Doç. Dr.	Ali TEMİZEL	Danışman	
2 Doç. Dr.	Nuri ŞİMŞEKLER	Asil Üye	
3 Yrd. Doç.Dr.	Yakup ŞAFAK	Asil Üye	
4 Doç. Dr.	Doğan KAPLAN	Yedek	
5 Yrd. Doç. Dr.	Hakan KUYUMCU	Yedek	

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Mevlâna'nın Mesnevî adlı eserinin altı cildinde yer alan meyve ve bitkiler, Veled Çelebi İzbudak'ın *Mesnevî Tercümesi* adlı eseri esas alınarak türlerine göre tespit edilmiştir. Bu türler ilk olarak Ahmet Avni Konuk'un *Mesnevî Tercümesi ve Şerhi* adlı eseri esas alınarak incelenmiş. İkinci olarak Şefik Can'ın Mevlâna Konularına Göre *Açıklamalı Mesnevî Tercümesi* adlı eseri ve son olarak da Abdülbâki Gölpinarlı'nın *Mesnevî Tercümesi ve Şerhî* adlı eserinden faydalanılarak konularına göre sınıflandırılması yapılarak tasavvuf dünyasındaki sembolik anlamları hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Farsça beyitler, Rainold A. Nicholson tarafından hazırlanan Mevlâna'nın Mesnevî'nin neşrinden alınmıştır. Mesnevî'de genel anlamda kullanılmış olan ot ve ağaç gibi kelimelerin geçtiği beyitler incelemeye alınmamıştır.

Çalışma üç ana bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölüm: Mesnevî'de yer alan meyve ve bitki beyitleri tespit edilerek türlerine göre sınıflandırılmıştır. Bu bölümde meyve ve bitki türleri alfabetik sırayla, her türe ait beyitler o türün ana başlığı altında beyitlerin başında cilt ve beyit numarası belirtilerek önce Farsça sonra Türkçe tercümesi yazılarak her tür kendi içinde sınıflandırılmıştır.

İkinci bölümde, Mesnevîde yer alan meyve ve bitki beyitleri tek tek incelenmiştir. Bu bölümde de türlerine göre kendi içlerinde sınıflandırılan beyitler ilk olarak Ahmet Avni Konuk'un *Mesnevî Tercümesi ve Şerhi*, ikinci olarak Şefik Can'ın *Mevlâna Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi* ve son olarak da Abdülbâki Gölpinarlı'nın *Mesnevî Tercümesi ve Şerhî* adlı eserlerde yapılan açıklamalarla karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar göz önünde tutularak beyitler kendi türlerinin ana başlığı altında, beyitlerde geçen meyve ve bitkilerin tasavvuf dünyasında hangi konuyu ve neyi sembolize ettiği tespit edilmiştir. Dikkate aldığımız şerhlerde beyitlerle ilgili açıklama yoksa meyve ve bitkilerin geçtiği beyitin konu bütünlüğü göz önünde bulundurularak o beyit yorumlanarak sembolü belirlenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Mesnevî'de yer alan meyve ve bitkilerin geçtikleri beyitlerde neyi sembolize etmişlerse, her tür kendi ana başlığı altında konularına göre sınıflandırılmıştır. Bu bölümde, yapılan karşılaştırmalar sonucunda elde edilen meyve ve bitki sembolleri türlerine göre neyi sembolize ettikleri, beyitlerin türleri isimlerine göre alfabetik sırayla

sıralanmış ve her tür kendi içinde hangi konuyu sembolize etmişlerse o semboller alt başlıklar halinde yazılarak o sembolle ilgi beyitlerde alt başlıklar altında sunulmuştur.

Yapılan bu çalışmada eksiklerin ve yanlışların olması mümkündür. Bu konuda hocalarımızın ve ilim adamlarının hoşgörüsüne sığınarak eksiklikleri ve hataları giderici eleştirilerini temenni ederiz. Yapılan bu çalışmanın Mevlâna'nın eserleriyle ilgili çalışmalara faydalı olmasını dileriz.

Lisans eğitimimden bu güne kadar üzerimde emeği olan tüm hocalarıma, lisans ve yüksek lisans döneminde bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım ve aynı zamanda Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü'nün kurucu Müdür'ü olan sayın Doç. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER'e ve bu çalışma süresince yardımlarını ve desteklerini benden esirgemeyen danışmanım sayın Doç. Dr. Ali TEMİZEL'e ve her zaman olduğu gibi beni yalnız bırakmayan ve desteklerini hiç esirgemeyen dostlarım, iş arkadaşlarım, hocalarım Prof. Dr. Namık AÇIKGÖZ'e ve Yrd. Doç. Dr. Ümral DEVECİ'ye çok teşekkür ederim.

Serap İNCİDAĞI
KONYA-2015

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Aliye Serap İNCİDAĞI		
	Numarası	137201001007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Mevlâna ve Mevlevilik Araştırmaları		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ali TEMİZEL		
Tezin Adı	Mevlâna'nın Mesnevî'sinde Yeralan Bitki Ve Meyvelerin Tasavvuf Dünyasındaki Sembolik Anlamları			

ÖZET

Bu çalışma Mevlâna'nın Mesnevî adlı eserinin altı cildinde yer alan meyve ve bitkilerin tasavvuf dünyasındaki sembolik anlamlarının türlerine ve konularına göre sınıflandırılmasını içermektedir.

Üç ana bölümden meydana gelen bu çalışmanın birinci bölümünde Mesnevî'de yer alan meyve ve bitki türleri, alfabetik sırayla her türe ait beyitler kendi türünün altında sınıflandırılmıştır. İkinci bölüm, Mesnevî'de yer alan meyve ve bitki türleri ile ilgili beyitler tek tek incelenerek meyve ve bitkilerin tasavvuf dünyasındaki sembolleri tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde ise meyve ve bitki sembolleri, her meyve ve bitki beyitleri kendi alt başlıklarında konularına göre tasnif edilmiştir.

Mesnevî de yer alan meyve ve bitki sembolleriyle ilgili 855 beyitte 58 adet sembol tespit edilmiştir. Bu 58 sembolün yer aldığı beyitlerin sayısı her sembole göre değişiklik göstermektedir. Tespit edilen tüm bu verilerden elde ettiğimiz sonuca göre sembollerin konularına göre tasnifinde, farklı sembollerin beş ve beşin üzerindeki beyit sayılarına baktığımızda 48 beyit olmak üzere en çok” insan-ı kâmil” anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Genel olarak 855 beyitin 107'sinde ilahî bilgi ve ilahî bilginin mekânını sembolize etmek üzere meyve ve bitkiler kullanılmış olup, 96 beyitte insan-ı kâmil, 90 beyitte nefis ve nefisle ilgili durumlar, 9 beyitte vahdeti sembolize etmek üzere meyve ve bitkiler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna, Mesnevî, meyve ve bitki sembolleri, tasnif.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Aliye Serap İNCİDAĞI		
	Numarası	137201001007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Mevlâna ve Mevlevilik Araştırmaları		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ali TEMİZEL		
Tezin İngilizce Adı	The Symbolic Meaning of Plants and Fruits Mentioned in Rumi's Masnavi according to Sufism			

SUMMARY

This study includes the classification of types of symbolic meanings and subjects of fruits and plants in sufi literature which take place in six volumes of Mevlana's Masnavi.

This study consists of three main chapters. The first chapter categorizes the fruits and plant types in Masnavi in an alphabetical order. Each couplet is categorized according to its own types. The second chapter analyzes the couplets that are related to fruits and plant types in Masnavi and symbols of fruits and plants in sufi literature. The symbols of fruits and plants and each fruit and plant couplet are classified under subtitles according to their subjects in third chapter.

In 855 couplets, 58 symbols about fruits and plants in masnavi are identified. The numbers of these couplets in which 58 symbols take place vary according to each symbol. According to the result that is taken from all these studies about the classification of these symbols, it is obvious that perfect human being is the most used one when the different symbols in five and more than five couplets are considered.

Generally, in 102 of 855 couplets, fruits and plants are used in order to symbolize divine knowledge and the centre of divine knowledge. In 96 couplets fruits and plants are used to symbolize perfect human being. In 90 couplets, they are used to symbolize self and soul. In 9 couplets, these fruits and plants are used to symbolize unity/uniqueness.

Keywords: Rumi, Masnavi, fruit and plant symbols, classification.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
1. Mevlânâ ve Mesnevî	1
1.1. Hayatı	1
1.2. Eserleri	3
1.3. Mesnevi	3
2. Semboller ve Metaforlar Üzerine	4
3. Klasik ve Tasavvufî Türk Edebiyatında Meyve ve Bitki Sembolleri	8
3.1. Ağustos Gülü (Nesteren) (نسترن نسرين)	8
3.2. Armut (امرود، درخت امرود)	9
3.3. Ayva (به)	9
3.4. Badem (بادام)	9
3.5. Buğday (گندم)	10
3.6. Ceviz (جوز)	11
3.7. Elma (سیب)	11
3.8. Erguvan (Ergavân) (ارغوان)	12
3.9. Fesleğen, (Reyhân) (ريحان)	12
3.10. Fındık (فندق)	13
3.11. Fıstık (فستق، پسته)	13
3.12. Gonca (غنچه)	13
3.13. Gül (گل)	14
3.14. Hurma (خرما ، نخل، درخت خرما)	16
3.15. İncir (انجیر)	17
3.16. Karanfil (قرنفل)	17
3.17. Karpuz (هندوانه ، قارپوز، خربزه)	18
3.18. Kavun (خربزه)	18
3.19. Lale (لاله)	18
3.20. Menekşe (Benefşe) (بنفشه)	20
3.21. Nergis (نرگس)	21
3.22. Nesrîn (نسرين)	22
3.23. Ney, Kamış, Şeker Kamışı (نی، نیشکر)	22
3.24. Nilüfer (نیلوفر)	23
3.25. Reyhan (Fesleğen) (ریحان)	24

3.26. Safran (زعفران)	24
3.27. Servi (Selvi) (سرو)	25
3.28. Sidre (سدره)	26
3.29. Sümbül (Sünbül) (سنبل)	26
3.30. Süsen (سوسن)	27
3.31. Tûbâ Ağacı (طوبى)	27
3.32. Turunç (ترنج)	28
3.33. Üzüm (انگور)	28
3.34. Yasemin (ياسمين)	29

I. BÖLÜM..... 30

MESNEVİ'DE YER ALAN MEYVE VE BİTKİLERİN TÜRLERİNE GÖRE TASNİFİ 30

1.1. Ağustos Gülü (Nesrîn, Nesteren) (نسترن، نسرين)	30
1.2. Armut ve Armut Ağacı (امرود، درخت امرود)	30
1.3. Arpa (جو)	31
1.4. Ayva (به)	34
1.5. Badem (بادام)	35
1.6. Buğday (گندم)	35
1.7. Ceviz (جوز)	42
1.8. Çınar (چنار)	46
1.9. Çörek Otu (سپند)	46
1.10. Diken (خار)	46
1.11. Elma (سیب)	58
1.12. Erguvan (ارغوان)	61
1.13. Fesleğen (Reyhan) (ريحان)	61
1.14. Fındık (فندق)	61
1.15. Fıstık (فستق، پسته)	62
1.16. Gonca (غنچه)	62
1.17. Gül, Gül Bahçesi, Gülistan, Gül Suyu (گل، گلستان، گل آب)	63
1.18. Havuç (جزر)	87
1.19. Hurma, Hurma Ağacı (خرما، نخل، درخت خرما)	87
1.20. İncir (انجیر)	90
1.21. Kabak (كدو)	90
1.22. Karanfil (قرنفل)	91
1.23. Karpuz (خریزه)	91
1.24. Kavun (خریزه)	92
1.25. Keçiboynuzu (خرنوب)	93
1.26. Kereviz (كرفس)	93
1.27. Lale (لاله)	93
1.28. Marsama (سیسنبر)	94
1.29. Menekşe (بنفشه)	95
1.30. Mercimek (عدس)	95
1.31. Mısır, Darı (ذرت، جواری، ارزن)	95
1.32. Nar (انار)	95
1.33. Nergis (نرگس)	96
1.34. Nesrin (نسرين)	97
1.35. Ney, Kamış Şeker Kamışı (نی، نیشکر)	98
1.36. Nilüfer (نیلوفر)	101

1.37. Nohut (نخود)	102
1.38. Pamuk (پنبه).....	102
1.39. Pırasa (گندنا).....	103
1.40. Reyhan (Fesleğen) (ريحان).....	103
1.41. Safran (زعفران)	104
1.42. Sarımsak (سیر).....	105
1.43. Servi (سرو)	105
1.44. Sidre Ağacı (سدره).....	107
1.45. Soğan (پیاز).....	107
1.46. Söğüt (بید).....	109
1.47. Susam (کنجد)	109
1.48. Sümbül (سنبل).....	109
1.49. Süsen (سوسن)	110
1.50. Şalgam (شلغم).....	111
1.51. Tiryak (تریاک).....	111
1.52. Tûba Ağacı (طوبی).....	111
1.53. Turp (ترب).....	111
1.54. Turunç (ترنج).....	112
1.55. Üzerlik Tohumu (اسپند)	112
1.56. Üzüm (انگور)	112
1.57. Yasemin (ياسمين)	117
1.58. Zakkum Ağacı (زقوم).....	118

II. BÖLÜM..... 119

MEVLÂNA'NIN MESNEVÎ'SİNDE YER ALAN MEYVE VE BİTKİLERİN BEYİT İNCELEMELERİ 119

2.1. Ağustos Gülü (Nesrîn, Nesteren) (نسترن، نسرین).....	119
2.2. Armut ve Armut Ağacı (امرود،درخت امرود).....	120
2.3. Arpa (جو).....	121
2.4. Ayva (به)	127
2.5. Badem (بادام).....	127
2.6. Buğday(گندم).....	128
2.7. Ceviz (جوز).....	139
2.8. Çınar (چنار)	143
2.9. Çörek Otu (سپند).....	144
2.10. Diken (خار)	145
2.11. Elma (سیب)	162
2.12. Erguvan (ارغوان).....	167
2.13. Fesleğen (ريحان).....	167
2.14. Fındık (فندق)	168
2.15. Fıstık (فستق، پسته).....	168
2.16. Gonca (غنچه)	169
2.17. Gül, Gül Bahçesi, Gülistan, Gül Suyu (گل، گلستان، گل آب).....	170
2.18. Havuç (جزر).....	207
2.19. Hurma, Hurma Ağacı (خرما، نخل، درخت خرما).....	207
2.20. İncir (انجیر)	211
2.21. Kabak (کدو).....	212
2.22. Karanfil (قرنفل)	213
2.23. Karpuz (خرپزه).....	213

2.24. Kavun (خربزه)	215
2.25. Keçiboynuzu (خرنوب)	215
2.26. Kereviz (كرفس)	216
2.27. Lale (لاله)	216
2.28. Marsama (سيسنير)	218
2.29. Menekşe (بنفشه)	218
2.30. Mercimek (عدس)	219
2.31. Mısır, Darı (ارزن ، جواری ، ذرت)	219
2.32. Nar (انار)	220
2.33. Nergis (نرگس)	221
2.34. Nesrin (نسرين)	223
2.35. Ney, Kamış, Şeker Kamışı (نی، نیشکر)	223
2.36. Nilüfer (نیلوفر)	228
2.37. Nohut (نخود)	229
2.38. Pamuk (پنبه)	230
2.39. Pırasa (گندنا)	231
2.40. Reyhan (Fesleğen) (ريحان)	231
2.41. Safran (زعفران)	232
2.42. Sarımsak (سير)	233
2.43. Servi (سرو)	234
2.44. Sidre Ağacı (سدره)	237
2.45. Soğan (پیاز)	237
2.46. Söğüt (بيد)	239
2.47. Susam (کنجد)	240
2.48. Sümbül (سنبل)	240
2.49. Süsen (سوسن)	240
2.50. Şalgam (شلغم)	242
2.51. Tiryak (تریاک)	242
2.52. Tûba Ağacı (طوبی)	242
2.53. Turp (ترب)	243
2.54. Turunç (ترنج)	243
2.55. Üzerlik Tohumu (اسپند)	243
2.56. Üzüm (انگور)	244
2.57. Yasemin (یاسمین)	250
2.58. Zakkum Ağacı (زقوم)	252

III. BÖLÜM..... 253

MESNEVÎ'DEKİ MEYVE VE BİTKİLERİN KONULARINA GÖRE TASNİFİ 253

3.1. Ağustos Gülü (Nesrîn, Nesteren) (نسترن نسرين) Sembolü	253
3.1.1. İlahî Sırlar	253
3.1.2. Hz. İbrahim'in Ateşe Atılması Olayı	253
3.1.3. İnsan-ı Kâmilin Vuşlata Kavuşma Mutluluğu	253
3.1.4. Vahdet	254
3.1.5. Allah'ın Mutlak Kudreti ve Kâfi Sıfatı	254
3.1.6. Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar	254
3.2. Armut ve Armut Ağacı (امرود،درخت امرود) Sembolü	254
3.2.1. Gafil İnsanın Benliği ve Bencilliği	254
3.2.2. Nakıs İnsanların Nefs Yiyeceği	255

3.2.3. Nefsle Yapılan Mücadele.....	255
3.2.4. Nefse Karşı Yapılan Mücadeleyi Kaybetmek	255
3.2.5. Beşeri Cisimlerin Görünüşlerinin Aynı Olmasını Rağmen İçlerinin Farklı olması.....	255
3.3. Arpa (جو) Sembolü.....	256
3.3.1. İnsanların Yaptığı İyi ve Kötü Amellerin Karşılığını Aynı Şekil Alacağını	256
3.3.2. Nefsine Köle olan İnsanlar	256
3.3.3. İnsanın Ruhlar Âleminde Yaratılırken Amellerinin Bilinmesi.....	257
3.3.4. Nakıs ve Cahil İnsan	257
3.3.5. Akl-ı Cüz'i	257
3.3.6. İkiyüzlülük	257
3.3.7. Nefs Yiyeceğini ve Nefs	258
3.3.8. Allah'ın İzni Olmadan Hiç Kimsenin Bir Şey Yapamayacağı	258
3.3.9. Aynı Cinsten Olanların Aynı Cins İle hem Hal Olması	259
3.3.10. Nefs İle Yapılan Mücadele	259
3.3.11. Tasavvufî Sembolik Anlamı Olmayanlar	259
3.4. Ayva (به) Sembolü	261
3.4.1. Hakk Yoluna Yeni Giren Müridler	261
3.4.2. Mürid'in İlahi Bilgiyle Dolması	261
3.5. Badem (بادام) Sembolü.....	261
3.5.1. İkiyüzlülük	261
3.5.2. Tasavvufî Halin Tatlılığı.....	261
3.5.3. Kabuk Nefsi içi ise İlahî İlim.....	262
3.5.4. Mü'min ve Münafık Kullar.....	262
3.6. Buğday (گندم) Sembolü.....	262
3.6.1. Yapılan İbadetlerden Zevk Alınmazsa Yapılan İbadetlerin Hiç Bir İşe Yaramayacağı	262
3.6.2. İbadetler ve Sevaplar	262
3.6.3. Yasak Meyve	264
3.6.4. İnsanların Yaptığı İyi ve Kötü Amellerin Karşılığını Aynı Şekil Alacağı ..	265
3.6.5. İnsana Faydalı Olan Hakk'ın Gayreti	265
3.6.6. İnsanın Ruhlar Âleminde Yaratılırken Amellerinin Bilinmesi.....	265
3.6.7. Fena Makamı	265
3.6.8. İlahî Bilgi ve İlahî Bilginin Mekânı.....	266
3.6.9. İkiyüzlülük	267
3.6.10. Beden	268
3.6.11. Rızık.....	268
3.6.12. Nebadad ve Cemadad	269
3.6.13. Zahir-i İlim.....	269
3.6.14. Allah'ın İlahî Kudreti.....	270
3.6.15. Faydalı Nimetler	270
3.6.16. Yetim Malı.....	270
3.6.17. Cüz'i.....	270
3.6.18. Sûret	270
3.6.19. Aynı Cinsten Olanların Aynı Cinsle Hem Hal Olması.....	271
3.6.20. Tasavvufî Sembolik Anlamı Olmayanlar	271
3.7. Ceviz (جوز) Sembolü.....	272
3.7.1. Cisim ve Suret.....	272
3.7.2. Beyin	272

3.7.3. İsteksiz Yapılan İbadetler	273
3.7.4. Hilebazın Sözleri.....	273
3.7.5. Kabuk Nefs, İçi İlahî İlm ve Ruh.....	273
3.7.6. Sûretten Gelen Zevkler	274
3.7.7. İlm-i İlahî Makamları.....	274
3.7.8. İlahî Cezbe	274
3.7.9. Mürid'in İlahî Bilgiyle Dolması	274
3.7.10. Nefs Yiyecekleri	274
3.7.11. Dünya Suretleri ve Değersiz Olan Nimetler	275
3.7.12. İmanı Zayıf İnsanlar.....	275
3.7.13. Tasavvufî Olarak Sembolik Anlamı olmayanlar	276
3.8. Çınar (چنار) Sembolü.....	277
3.8.1. Duaya Açılan El.....	277
3.9. Çörek Otu (سپند) Sembolü.....	277
3.9.1. Şehvet.....	277
3.9.2. Doğru Sözler.....	277
3.9.3. Tasavvufî Olarak Sembolik Anlamı olmayanlar	277
3.10. Diken (خار) Sembolü	278
3.10.1. Maddi ve Manevi Acı	278
3.10.2. Nefsin Kötü Sıfatları ve Manevi Acı	279
3.10.3. Allah'ın Görülmeyen Mahlûkatı Nârî.....	281
3.10.4. Şeytan.....	282
3.10.5. Nakıs Mürid	282
3.10.6. Nefsi Besleyen Yiyecekler.....	282
3.10.7. Nefs	283
3.10.8. Dünya Zevkleri	283
3.10.9. Allah'ın Zıtlık Sıfatı.....	284
3.10.10. Cüz ve Küll Farklı Mertebeler	284
3.10.11. Günahkâr İnsanlar	284
3.10.12. Küfür ve İnkâr.....	286
3.10.13. Kötüden İyiliğe Dönüşen Günahlar	286
3.10.14. Kötü Huy.....	287
3.10.15. Allah'ın Muktedir Sıfatı.....	287
3.10.16. Hırs.....	288
3.10.17. İnsan-ı Kâmilin Çektiği Eziyet ve Cefa.....	288
3.10.18. Kötülükler	288
3.10.19. Arifler.....	289
3.10.20. Bekçi	289
3.10.21. Geciken İhsan	290
3.10.22. Ham Sözler	290
3.10.23. Çirkinlikler.....	290
3.10.24. Faydasız işler	290
3.10.25. Hastalık	290
3.10.26. Beden	290
3.10.27. Cahillik.....	291
3.10.28. İnsan-ı Kâmilin Söylediği Acı Sözlerin Güzelliği.....	291
3.10.29. Tasavvufî Sembolik Anlamı Olmayanlar	291
3.11. Elma (سیب) Sembolü.....	294
3.11.1. Vahdet ve Vahdet Sırları.....	294
3.11.2. Ölümünden Sonra Ruh Amellerine Göre Güzel mi Çirkin mi Zahir Olacak	294

3.11.3. Hakk Yoluna Yeni Giren Müridler	294
3.11.4. İlahî Bilgi	294
3.11.5. Beşeri Cisimler	295
3.11.6. Gök Cisimleri.....	295
3.11.7. Bu Dünya, Peygamberler, Evliyalar ve İnsan-ı Kâmil	295
4. 11.8. İlahî Bilgi ve İlahî Bilginin Olduğu Yer	296
3.11.9. Sâliklerin Nefs Mücadelesi	296
3.11.10. Mürid'in İlahî Bilgiyle Dolması	297
3.11.11. İnsanın Yaratılma Sıfatı	297
3.11.12. Varlığı Terk Etme	297
3.11.13. İkiyüzlülük	298
3.11.14. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	298
3.12. Erguvan (ارغوان) Sembolü	298
3.12.1. Nefsten Arınma Aşamaları ve Arınması.....	298
3.12.2. Yeni Şeylerin Doğması.....	298
3.13. Fesleğen (ريحان) Sembolü	298
3.13.1. Hz. Muhammed'e Verilen Değer.....	299
3.13.2. Akıl	299
3.13.3. İlahî Bilgi ve Allah'ın Muktedir Olma sıfatı	299
3.14. Fındık (فندق) Sembolü	299
3.14.1. İlahî Bilgi	299
3.14.2. Cisim ve Ruh	299
3.15. Fıstık (فستق، پسته) Sembolü.....	299
3.15.1. Nefsâni Sıfatlar ve İlmi ilahî.....	300
3.15.2. İlm-i İlahîdeki Makamlar.....	300
3.15.3. İnsanın Batınındaki Bilgi.....	300
3.15.4. Nefsâni Yiyecekler	300
3.16. Gonca (غنچه) Sembolü	300
3.16.1. Aşkın Taze Tutulması.....	300
3.16.2. Nefsâni Sıfatlar	301
3.16.3. Mütevazılık ve İlahî Bilgi	301
3.16.4. Gayb Âleminin İlahî Bilgisi.....	301
3.16.5. Pislüklerden Çıkan Güzellikler.....	301
3.17. Gül, Gül Bahçesi, Gülistan, Gül Suyu (گل، گلستان، گل آب) Sembolü	302
3.17.1. Şems-i Tebrizî.....	302
3.17.2. Kan.....	302
3.17.3. İnsan-ı Kâmil	302
3.17.4. Hz. Muhammed	305
3.17.5. Peygamberlerin ve Evliyaların Kokusu	306
3.17.6. İlahî İlmin Mekânı	306
3.17.7. Maddi ve Manevi Acı	309
3.17.8. Allah.....	309
3.17.9. İlahî Bilgi ve İlahî Sırlar	310
3.17.10. Nefsle Yapılan Mücadele.....	313
3.17.11. Allah'ın Zıtlık Sıfatları	313
3.17.12. Maddi ve Manevi Olgunlaşma.....	313
3.17.13. Cüz ve Küll Farklı Mertebeler	314
3.17.14. Yapılan Sevaplar.....	315
3.17.15. Müridlerin Kalbi ve Mertebeleri.....	315
3.17.16. İman, Cennet ve Cehennem	316

3.17.17. Kötüden İyiliğe Dönüşen Günahlar	317
3.17.18. İslâm Dini	317
3.17.19. Allâh'ın Muktedir Sıfatı.....	318
3.17.20. Nefsi Besleyen Yiyecek.....	318
3.17.21. Allah'ın İlahî Tecellisi	319
3.17.22. Güneşin Dönüşünü ve Ruhlar Âlemi	319
3.17.23. Münafık İnsan	320
3.17.24. Arifler ve Ariflerin Meclisi.....	320
3.17.25. Ruh.....	320
3.17.26. İlahî Sevgili.....	321
3.17.27. Hakk'a Giden Yol.....	321
3.17.28. İyilikler ve Güzellikler.....	321
3.17.29. İbadetler	321
3.17.30. Allah'ın Sıfatları	322
3.17.31. İnsan-ı Kâmilin Kalbideki İlahî Bilgi	322
3.17.32. Hastalıktan Kurtulmak.....	323
3.17.33. İnsan-ı Kâmilin Anlattığı İlahî Bilgi.....	323
3.17.34. İnsan-ı Kâmilin Söylediği Acı Sözlerin Güzelliği.....	323
3.17.35. İnsan-ı Kâmilin Çektiği Eziyet ve Cefa.....	324
3.17.36. Dünya Nimetleri	324
3.17.37. Velilerin Duyduğu İlahî Şevk ve Neşe	325
3.17.38. Yanak	326
3.17.39. Yeni Şeylerin Doğması	326
3.17.40. Mesnevî.....	326
3.17.41. Günahkârlar	326
3.17.42. İnsan-ı Kâmilin Sûreti ve Nuru.....	326
3.17.43. Nakıs İnsanlarla Birlikte Olanların Mutsuzluğu.....	327
3.17.44. İlm-i İlahîdeki Sûretler.....	327
3.17.45. Evlat.....	327
3.17.46. Ehl-i Sülûk	327
3.17.47. Gençlik.....	327
3.17.48. İlahî İrade.....	328
3.17.49. Mana Âlemi	328
3.17.50. Dostluk.....	328
3.17.51. Makyaj Malzemesi.....	328
3.17.52. Yeryüzü.....	329
3.17.53. İnsan Sağlığı	329
3.17.54. Nefs Sahibi Olanların Elinden Alınan İlahî Zevk ve Neşe.....	329
3.17.55. Nefsinden Lezzet Alan Beden	330
3.17.56. İyi Ameller İşleyen Kullar	330
3.17.57. Ruhanî Vasıflar	330
3.17.58. Gayb Âlemi.....	330
3.17.59. Ayn'el Yakîne Ulaşmamak.....	330
3.17.60. Tasavvufî Sembolik Anlamı Olmayanlar	331
3.18. Havuç (جزر) Sembolü.....	336
3.18.1. Mürid'in İlahi Bilgiyle Dolması	336
3.19. Hurma, Hurma Ağacı (خرما ، نخل، درخت خرما) Sembolü.....	336
3.19.1. Sâlih Kullar	336
3.19.2. Mürşid-i Kâmil	336
3.19.3. Sevgili Uğruna Çekilen Acının Tatlıya Dönüşmesi	337

3.19.4. Günahlar.....	337
3.19.5. İnsan.....	337
3.19.6. Filozofların Dinden Uzak Düşünceleri.....	337
3.19.7. Saf Hurma İlahî Bilgi Ham Hurma İlahî Olmayan Bilgi.....	337
3.19.8. Hakk'a Ulaşmak İçin Çekilen Acı ve İstirap.....	338
3.19.9. Nefsâni Sıfatlardan Alınan Zevk.....	338
3.19.10. Allah Tarafından İnsana Verilen Nimetler.....	338
3.19.11. Hz. Bilal'in Vücudu.....	338
3.19.12. Sahte Arifler.....	338
3.19.13. Nefsâni Sıfatları ve Nefsâni Sıfatlardan Arınma.....	338
3.19.14. Zahirî Bilgi.....	339
3.19.15. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar.....	339
3.20. İncir (انجیر) Sembolü.....	340
3.20.1. Sâlik'in Mertebesine Göre Alacağı İlahî Bilgi.....	340
3.20.2. İlahî Bilgi.....	340
3.20.3. İnsan-ı Kâmil.....	340
3.21. Kabak (كدو) Sembolü.....	341
3.21.1. Nakıs İnsanın Gönlü.....	341
3.21.2. Şehvet ve Hırs.....	341
3.21.3. Şehvetten Maneviyatın Helak Olması.....	341
3.21.4. Kendini Beğenmişlik.....	341
3.21.5. İnkâr.....	342
3.22. Karanfil (قرنفل) Sembolü.....	342
3.22.1. İlahî İlim.....	342
3.23. Karpuz (خریزه) Sembolü.....	342
3.23.1. Sevgili Uğruna Çekilen Acının Tatlıya Dönüşmesi.....	342
3.23.2. Öküz Huyulu İnsanlar.....	342
3.23.3. Mesnevî.....	343
3.23.4. Sâliklerin Nefis Mücadelesi.....	343
3.23.5. Kadın ve Erkeğin Ergenlik Çağı.....	343
3.23.6. Tasavvufî Anlamı Olmayanlar.....	343
3.24. Kavun (خریزه) Sembolü.....	344
3.24.1. Nefsâni Yiyecekler.....	344
3.24.2. Mesnevî.....	344
3.24.3. Kadın ve Erkeğin Ergenlik Çağı.....	344
3.25. Keçiboynuzu (خرنوب) Sembolü.....	345
3.25.1. Kalpteki İman.....	345
3.25.2. Yıkıcılık.....	345
3.25.3. Kalpte Bulunan Kötülükler.....	345
3.25.4. Sâliklerin Hakk Yolunda Kalplerine Doğan Kötülükler.....	345
3.25.5. Tasavvufî Anlamı Olmayanlar.....	345
3.26. Kereviz (كرفس) Sembolü.....	346
3.26.1. Nefsâni Sıfatlar.....	346
3.27. Lale (لاله) Sembolü.....	346
3.27.1. İlahî Bilginin Bulunduğu Mekân.....	346
3.27.2. İlahî İlim.....	346
3.27.3. Kalp.....	347
3.27.4. İlahî Bilginin Yüze Verdiği Mutluluk.....	347
3.27.5. Mevlâna'nın Gönlü.....	347
3.27.6. Ruhun Sıfatları.....	347

3.27.7. Yanak	347
3.27.8. Tasavvufî Anlamı Olmayanlar.....	347
3.28. Marsama (سیسنبیر) Sembolü	348
3.28.1. İlahî İlim	348
3.29. Menekşe (بنفشه) Sembolü.....	348
3.29.1. Koyu Renkli Nefsâni Sıfatlar.....	348
3.29.2. Fâsık ve Münkirler.....	348
3.30. Mercimek (عدس) Sembolü	348
3.30.1. Ezelde Allah'tan İstenilen Şeyler	349
3.30.2. Tasavvufî Anlamı Olmayanlar.....	349
3.31. Mısır, Darı (ارزن ، جوارى ، نرت) Sembolü	349
3.31.1. Tasavvufî Anlamı Olmayanlar.....	349
3.32. Nar (انار) Sembolü	349
3.32.1. Ölümden sonra ruh amellerine göre güzel mi çirkin mi zahir olacak.....	349
3.32.2. İnsan-ı Kâmil	350
3.32.3. Yanak	350
3.32.4. İlahî Aşkta Duyulan Mutluluk	350
3.32.5. Âlemin Varlığı	350
3.32.6. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	351
3.33. Nergis (نرگس) Sembolü	351
3.33.1. Göz.....	351
3.33.2. Dünya Nimetlerinden Vazgeçmek.....	351
3.33.3. İnsan-ı Kâmilin Vuslata Kavuşma Mutluluğu	352
3.33.4. İlahî Bilginin Yüze Verdiği Mutluluk	352
3.33.5. Vahdet	352
3.33.6. Allah'ın Mutlak Kudreti ve Kâfi Sıfatı.....	352
3.33.7. Nefs	352
3.33.8. İlahî Bilgi ve İlahî Sırlar	353
3.33.9. Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar	353
3.34. Nesrin(نسرین) Sembolü	353
3.34.1. Vahdet	353
3.34.2. İlahî Sırlar	353
3.34.3. Nefs	354
3.35. Ney, Kamış, Şeker Kamışı (نى ، نيشكر) Sembolü.....	354
3.35.1. İnsan-ı Kâmil	354
3.35.2. Ruhlar Âlemi.....	355
3.35.3. İnsan-ı Kâmilin Vücudu.....	355
3.35.4. Nakıs İnsan ve İnsan-ı Kâmil.....	356
3.35.5. Ney.....	356
3.35.6. Olgunlaşmak	356
3.35.7. İlahî İlim	356
3.35.8. İnsan Vücudu	357
3.35.9. Hakk'a Kavuşmak.....	357
3.35.10. Dilencilik	357
3.35.11. Kalpte Bulunan Nefsâni Sıfatlar ve İlahî Bilgi.....	357
3.35.12. Evliyaların Hakikat Kelamları	358
3.35.13. Nefsi Besleyen Yiyecekler.....	358
3.35.14. Mevlâna	358
3.35.15. Kur'an'ın Emir ve Yasaklarına Alışkın Olanların Evi	358
3.35.16. İlahî Bilginin Bulunduğu Mekân	358

3.35.17. Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar	359
3.36. Nilüfer (نیلوفر) Sembolü	359
3.36.1. Ab-1 Hayat.....	359
3.36.2. İlahî Sırlar	359
3.37. Nohut (نخود) Sembolü	359
3.37.1. Sâlik	359
3.37.2. Fenâ Fi'İllah	360
3.37.3. Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar	360
3.38. Pamuk (پنبه) Sembolü.....	361
3.38.1. İnsan.....	361
3.38.2. İnsan Bedenin Yaşlılığı.....	361
3.38.3. Sâliklerin Yumuşak Huyu.....	361
3.38.4. Nefs	361
3.38.5. Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar	361
3.39. Pırasa (گندنا) Sembolü	362
3.39.1. Gönüldeki Aşk	362
3.39.2. Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar	362
3.40. Reyhan (Fesleğen) (ريحان) Sembolü	362
3.40.1. Ruhlar Âleminde Bulunan İlahî Bilgi ve Sırlar	362
3.40.2. Ruhun Sıfatlarının Tecellisi	363
3.40.3. Velilerin ve Ariflerin İlahî Yiyeceği.....	363
3.40.4. Vahdet	363
3.40.5. Cennet	363
3.40.6. Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar	363
3.41. Safran (زعفران) Sembolü	363
3.41.1. Nefsten Arınma Aşamaları ve Arınma	363
3.41.2. Sâlik	364
3.41.3. Sevgiliye Kavuşmak	364
3.41.4. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	364
3.42. Sarımsak (سير) Sembolü	364
3.42.1. Ezelde Allah'tan İstenilen Şeyler	364
3.42.2. Hile ve Yalan	365
3.42.3. Nefsânî Sıfatlar	365
3.42.4. Her İnsanın Ayrı Ayrı Terbiyesi	365
3.43. Servi (سرو) Sembolü	365
3.43.1. Gayb Âlemin İlahî Bilgisi.....	365
3.43.2. İnsan-ı Kâmilin Gönüne Dolan ilahî Bilgi.....	366
3.43.3. Cennet ve Sonsuz Hayat	366
3.43.4. Uzun Boy	366
3.43.5. Vahdet	367
3.43.6. Bu Dünyanın Geçiciliği	367
3.43.7. Allah'ın Kulun Günahlarını Affetmesi ve Kula İman Vermesi.....	367
3.43.8. Uzun Boy ve Kibir.....	368
3.43.9. Sevgilinin Güzelliği	368
3.43.10. İnsan-ı Kâmilin İlahî Emirlere Birebir Uyması	368
3.43.11. İnsan-ı Kâmil	368
3.43.12. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	368
3.44. Sidre Ağacı (سدره) Sembolü.....	368
3.44.1. Ruh.....	369
3.45. Soğan (پیاز) Sembolü.....	369

3.45.1. Nefsâni Sıfatlar	369
3.45.2. Kibir Hırs ve Şehvet	369
3.45.3. Sağlıklı Düşünemeyen Beyin.....	369
3.45.4. Şekli İtibariyle Küçük ve Darlık.....	370
3.45.5. Dünya Nimetlerinin Değersizliği.....	370
3.45.6. Her İnsanın Ayrı Ayrı Terbiyesi.....	370
3.45.7. Gönlü Nefsâni Sıfatlarla Dolu Olan İnsan.....	370
3.45.8. Sevgiliden Uzaklaşmak.....	370
3.45.9. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	370
3.46. Sögüt (بید) Sembolü.....	371
3.46.1. Fâsid Kullar.....	371
3.46.2. Nefsâni Sıfatlara Sahip Olan İnsan.....	371
3.46.3. İnsan-ı Kâmil	371
3.46.4. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	371
3.47. Susam (کنجد) Sembolü.....	371
3.47.1.Çekilen Eziyetlerin Sonucunda Elde Edilen Faydalar.....	371
3.48. Sümbül (سنبل) Sembolü.....	372
3.48.1. İnsan-ı Kâmilin Gönlüne Dolan İlahî Bilgi	372
3.48.2. İlahî Sırlar	372
3.48.3. Ruhun Sıfatlarının Tecellisi	372
3.48.4. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	372
3.49. Süsen (سوسن) Sembolü	372
4. 49.1. İnsan-ı Kâmil	373
3.49.2. Münafık İnsan	373
3.49.3. İlahî Bilgi	373
3.49.4. Allah'ın Kulun Günahlarını Affetmesi ve Kula İman Vermesi.....	373
3.49.5. İnsan-ı Kâmil	373
3.49.6. Cennet	373
3.49.7. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	374
3.50. Şalgam (شلغم) Sembolü	374
3.50.1. Dünyaya Bağlılık	374
3.51. Tiryak (ترياک) Sembolü.....	374
3.51.1. İnsan-ı Kâmil	374
3.51.2. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	374
3.52. Tûba Ağacı (طوبی) Sembolü.....	375
3.52.1. İnsan-ı Kâmil	375
3.53. Turp (ترپ) Sembolü	375
3.53.1. Gönlü Nefsâni Sıfatlarla Dolu Olan Mertebesi Düşük İnsan	375
3.53.2. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	375
3.54. Turunç (ترنج) Sembolü.....	375
3.54.1. Ruhlar Âleminin Görülen kokusu.....	375
3.55. Üzerlik Tohumu (اسپند) Sembolü	376
3.55.1. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	376
3.56. Üzüm (انگور) Sembolü	376
3.56.1. Sabır ve Kanâat.....	376
3.56.2. Sâlik ve İnsan-ı Kâmil	376
3.56.3. İnsan-ı Kâmil	377
3.56.4. İnsan-ı Kâmilin Ezelde İlahî Bilgilerle Dolması	377
3.56.5. Cisim ve Sûret.....	377
3.56.6. Vahdet.....	378

3.56.7. Nakıs İnsan ve İnsan-ı Kâmil.....	378
3.56.8. Kâfir	379
3.56.9. Nefsâni Sıfattan Arınıp İnsan-ı Kâmil Olma Kabiliyeti	379
3.56.10. Nakıs İnsanların İnsan-ı Kâmil Himmetiyle Birliğe Ulaşması	379
3.56.11. Kesret	379
3.56.12. Şarap	379
3.56.13. Nefsten Arınmak.....	380
3.56.14. Dünya Nimetleri	380
3.56.15. Mevlâna	380
3.56.16. Allah.....	380
3.56.17. Ruh.....	380
3.56.18. İlm-i İlahîdeki Mertebeler.....	381
3.56.19. İlahî Cezbe	381
3.56.20. Nefsâni Yiyecekler	381
3.56.21. Nefsâni Sıfatlar	381
3.56.22. Allah İlminden Gafil Olan Cesetler	381
3.56.23. Asıldan Zahir Olanın Sûrette Başka Olması.....	381
3.56.24. Bu Dünya	382
3.56.25. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	382
3.57. Yasemin (ياسمين) Sembolü	383
3.57.1. Gayb Âleminin İlahî Sırları	383
3.57.2. Saf ve Temiz Olan Ruhun Sıfatları.....	383
3.57.3. İlahî Bilginin Olduğu Mekân.....	384
3.57.4. Nebilerin ve Evliyaların İlahî Yiyeceği	384
3.57.5. İnsan-ı Kâmil	384
3.57.6. Sevgilinin Güzelliği	384
3.57.7. Dünya Nimetleri	384
3.57.8. İnsan-ı Kâmilin Ağzından Çıkan İlahî Bilgiler.....	385
3.58. Zakkum Ağacı (زقوم) Sembolü	385
3.58.1. Cehennem	385
IV. BÖLÜM.....	386
SONUÇ	386
KAYNAKLAR	399
ÖZGEÇMİŞ	404

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
b.	: Beyit
c.	: Cilt
ev:	:eviren
hz.	: Hazırlayanlar
no:	: Numara
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TDK:	: Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük
yay:	: Yayın evi
yay. no:	: Yayın numarası

GİRİŞ

Bu çalışma Mevlâna'nın Mesnevî'sinde yer alan meyve ve bitkilerin sembol dilleri üzerine yapılmış değerlendirme ve inceleme içermektedir.

1. Mevlânâ ve Mesnevî

1.1. Hayatı

Mevlâna 30 Eylül 1207 tarihinde bugün Afganistan topraklarında yer alan Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Belh'in önde gelen bilginlerinden "*Hüseyni Hatibi oğlu Muhammed'dir*" (Fürüzanfer, Çev: Uzluk 1963: 8). Sultân'ül Ulema Bahâeddin Veled lakabıyla tanınmıştır.

Harezm'in en ünlü mutasavvıflarından biri olan Bahâeddin Veled muhtemelen o dönemdeki siyasi karışıklıklar ve özellikle Moğol istilası sebebiyle Belh'ten ayrılmıştır. "*Bahâeddin Veled ve ailesi tahminen 1212-1213 yılları arasında, yakınlarından bir grupla birlikte hac maksadıyla yola çıkmışlardır*" (Şafak 2000: 33). Bu yıllarda 5-6 yaş civarında olan Mevlâna ve ailesi hac görevlerini de yerine getirdikten sonra Şam üzerinden Anadolu'ya geçmişler ve Larende'ye (Karaman) yerleşmişlerdir.

Mevlâna Karaman'da Gevher Hatunla evlendirilmiş ve burada Bahâeddin Muhammed (Sultan Veled), Alâeddin Muhammed adında iki oğlu dünyaya gelmiştir.

Karaman'da 7 yıl kalan Mevlâna ve ailesi, Selçuklu hükümdarı Alâaddin Keykubad'ın Bahâeddin Veled'i davet etmesi üzerine aile Konya'ya gelmiş ve yerleşmiştir. Bahâeddin Veled 1231 yılında vefat etmiştir.

Babası öldüğünde 24 yaşında olan Mevlâna müridlerin ricası ve Selçuklu Sultanı'nın ısrarı üzerine babasının yerine geçerek vaaz, irşad ve tedrisle meşgul olmaya başlamıştır. Bu sırada Mevlânâ'nın çocukken lalası (atabek) olan Seyyid Burhanneddin Muhakkık-ı Tirmizî Konya'ya gelmiştir ve Mevlânâ'nın eğitimiyle meşgul olmaya başlamıştır. Mevlâna, Tirmizî'nin isteği üzerine eğitim için Halep ve Şam'a gitmiştir. Buralarda eğitimini tamamladıktan sonra tekrar Konya'ya dönmüş ve medresede ders vermeye başlamıştır.

29.11.1244 tarihinde Konya'ya gelen Şems-i Tebrizî ile haftalarca aylarca birlikte olan Mevlâna ilahi aşk denizine girmiş ve dersi, vaazı, medreseyi bırakmıştır (Fürüzanfer, Çev: Uzluk 1963: 75). Kendisine yeni bir yol çizmiş olan Mevlâna tasavvuf hırkasını giymiş, aşk, cezbe, vecd ve coşku içinde şiirler söylemeye ve semâ'a

başlamıştır. Şems-i Tebrizî ve Mevlâna'nın dostlukları Mevlâna'nın yakın çevresi tarafından kıskanılıp dedikodular başlayınca Şems-i Tebrizî Konya'dan ayrılmıştır. Bu ayrılığa çok üzülen Mevlâna Şems-i Tebrizî'ye mektup yazarak ve bizzat oğlu Sultan Veled'i göndererek Şam'dan tekrar Konya'ya gelmesini sağlamıştır. Fakat Mevlâna'nın çevresi tarafından devam ettirilen sıkıntılar nedeniyle Şems-i Tebrizî bir daha dönmemek üzere Konya'dan ayrılmıştır veya öldürülmüştür.

Mevlâna, daha önceden yazmaya başladığı şiirlerine ikinci kez Konya'dan kaybolan Şems-i Tebrizî'den sonra yenilerini eklemiş, içine düşen ateşi söndürmek için aşk şiirleri yazmaya devam etmiş, aynı zamanda sûfi ve âriflere yol göstererek bilgi vermekle meşgul olmuştur. Eski müridlerinden Salâhaddin-i Zerkûb'u kendisine on yıl boyunca dost ve halife edinmiştir. Zerkûb'un vefatından sonra Hüsameddin Çelebi'yi kendisine halife ve sırdaş yapmıştır. Çelebi kendisinden, sülûk âdâbını ve tasavvufi hakikatleri dervişlere telkin edebilecek bir eser meydana getirmesini rica etmiş Mevlâna'da sarığının içerisinden Mesnevî'nin ilk 18 beytini çıkarıp vermiştir. Yaklaşık 26 bin beyit olan Mesnevî'nin kâtipliğini Çelebi Hüsâmeddin yapmıştır.

Mevlâna, Gevher Hatun'un vefatından sonra dul bir hatun olan Kirâ Hatunla evlenmiş ve Kirâ Hatun'dan Emir Âlim adında bir oğlu, Melike adında da bir kızı dünyaya gelmiştir.

İslâm dünyasının en büyük mutasavvıf âlimlerinden olan Mevlâna aniden hastalanmış 17 Aralık 1273 tarihinde ebedi sevgilisine kavuşmuştur.

Mevlâna'nın düşünce sisteminin gelişmesinin arka planında yatan sebeplere baktığımızda O'nun çocukluk yıllarının geçmiş olduğu Belh şehrinin stratejik konumunu ele almak gerekir. Belh şehrinin bu stratejik önemini Mustafa Demirci şöyle açıklamıştır: *“Hindistan'ı kuzeye ve doğuya bağlayan ana ticaret yolları üzerinde kurulduğundan tarih boyu birden fazla uygarlığa başkentlik yapmıştır. Aynı zamanda Horasan'ın dört büyük sosyoekonomik ve dini merkezlerden biri olan Belh; gerek İslâm öncesi gerekse İslâm sonrası dönemde farklı ırk, din ve mezheplerin bir arada yaşamaları sebebiyle çeşitli dinî ve kültürel unsurların mozağini oluşturmuştur. Bu şehrin belki de en önemli özelliği; tarih boyu Asya da ortaya çıkan ya da yayılan büyük din, felsefe ve ilmi geleneklerin merkezi olmasıdır”* (Mustafa Demirci 2014: 74). Yine Demirci, birinci olarak Zerdüştlüğün çıktığı ve kutsal kitabı Avesta'nın yazıldığı, ikinci olarak Budizm'in önemli bir merkezi ve üçüncü olarak da İskender'den sonra Doğu felsefesiyle Yunan felsefesinin etkileşiminden ortaya çıkan Helenizm'inde merkezinin Belh şehri olduğuna dikkat çekmiş ve İslâm'ın Horasan'a ve Maverâünnehr'e

yayılmasına öncülük ettiğini söylemiştir (Demirci 2014: 74). Belh şehrinin bu özelliği Mevlâna'nın düşünce dünyasının şekillenmesinde büyük bir rol oynamıştır.

Mevlâna'nın tasavvufî düşüncesini gelişimini ise Mehmet Necmettin Bardakçı şöyle ifade etmiştir: “*Belh'in ilim ve irfâna dayalı züht anlayışı ile Endülüs'ün derûnî mânâlar içeren vahdet-i vücud düşüncesi ve Horasan'ın şiirle ifadesini bulan ilahî aşk anlayışına dayalı tasavvuf öğretilerinin bir terkibinden meydana gelmiştir*” (Bardakçı 2007: 76).

Yine Bardakçı Mevlâna'nın tasavvuf yolunu da şu şekilde açıklamıştır: “*İlk dönemlerden itibaren sûfîlerin bizzat yaşayıp tecrübe ettikleri ve tevhid anlayışlarını sistemleşmiş şekli olan vahdet-i vücûd, Mevlâna'da coşkulu bir aşk ve cezbe ile kendisini göstermiştir. Suyu kanmayan susuz bir insan misali sürekli arayış içinde olan Mevlâna, Necmeddin Kübrâ'nın sûfî geleneğinin yanı sıra, Şems-i Tebrizî ve Hakîm Senâî'nin coşkulu tasavvufî düşünceleri ile aşk deryasına dalıp birlik sırrına ulaşmıştır*” (Bardakçı 2007: 75-76).

Bütün bunların yanı sıra Mevlâna'nın tasavvufî düşüncesinin kaynağını Kur'an-ı Kerim ve Hadisler oluşturmuştur.

1.2. Eserleri

1. Mesnevî. 2. Divan-ı Kebir. 3. Mektubat. 4. Fihî ma fih. 5. Mecalîs-i seb'a.

1.3. Mesnevi

Mevlâna'nın en tanınmış eseri olan Mesnevî altı cilt yaklaşık 26 bin beyittir. İlk 18 beyti Mevlâna tarafından bizzat yazılmış ve daha sonra Mevlâna'nın diktesiyle Çelebi Hüsameddin tarafından Farsça olarak kaleme alınmıştır. Aruz vezninin Fâilâtün Fâilâtün Fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Mevlâna'nın eserleri arasında Mesnevî, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde üzerinde en çok çalışma yapılan eserdir. Bu dönemdeki yapılan tercüme ve şerh çalışmalarıyla ilgili Ali Temizel toplam “97 adet yazma eser” olduğunu tespit etmiştir (Temizel 2009: 209).

Mesnevî, Mevlâna'nın tasavvufî duygu ve düşüncelerini daha çok hikâyelerle anlattığı eserdir. Bu eserde çok çeşitli semboller bulunmaktadır, hikâyeler zaman zaman meyve bitki ve hayvan sembolleri kullanılarak anlatılmıştır. Mevlâna'nın bu hikâyeleri anlatmasının gerekçesini Karaismailoğlu “*Mevlâna hikâyeleri yaşayan hayatın kendisi olarak görür: Onun düşünce dünyasında hikâyeler anlatan ve dinleyenle benzerlik, hatta aynılık taşımaktadır.*” ve “*Mevlâna, bütün bu hikâyelerin*

belirli konularda tatmin edici bilgi ve tecrübeler taşıdığını söylemekte ve kıssadan hisse alınmasını tavsiye etmektedir” (Karaismailoğlu 2004: 131-132) şeklinde açıklamıştır.

Mesnevî’de daha çok ahlaki ve öğretici hikâyeler anlatılmış ve tasavvufî konular ele alınmıştır. Mesnevî’deki bu hikâyelerin aslında sadece hikâye olmadığını Nuri Şimşekler şu şekilde ifade etmiştir: “*Hikâyedir bunlar zâhirde; ama Mevlâna’nın deyimiyle içindeki anlam “kendi hâlimiz”dir, insanoğlunun hâlidir. Terazi kefesi gibidir bu hikâyeler, manası da içindeki dane. Bunları hikâye gibi okuyan ve içindeki gerçek manasını kavrayamayan ise, ancak kefeye bakar içindeki daneden istifade edemez. Evet; Mesnevî hikâyelerle doludur, ancak Mevlâna’nın da dediği gibi o hikâyede kendini görüp anlayan ve eksikliğini gidermeye çalışan kişi de “er kişi”dir. Bunları hikâye gibi okuyan ancak masal dinlemiş olur. İçindeki gerçeğe ulaşım bu hikâyeleri içselleştirip hayatına uygulayan kişi de manevi gıdaya kavuşmuş olur*” (Şimşekler: www.semazen.net).

2. Semboller ve Metaforlar Üzerine

Mevlâna’nın *Mesnevi* adlı eseri, doğa da var olan her türlü sembolü kullanarak tasavvufî düşüncelerini anlattığı eğitici ve öğretici edebî bir eserdir. Mevlâna duygu ve düşüncelerini anlatırken hayvan ve bitki sembollerinden oldukça yararlanmış ve onların hikâyelerini anlatmıştır. Bu hikâyeler onun duygu ve düşüncelerinin metaforik ve sembolik zincirler halkasını oluşturmuştur.

Metafor “*Grekçe metaphoradan gelen “metafor” meta: öte ve pherein: taşımak, yüklemek kelimelerinden mürekkeptir ve “bir yerden başka bir yere götürmek” anlamındadır*” (Lakoff- Johnson, Çev: Demir 2005: 13). Batı dillinde metafor olarak kullanılan bu terimin tam karşılığı olmamakla birlikte Türk edebiyatında bugüne kadar kullanılmış olan mecaz, istiare, teşbih, mecaz-ı mürsel, kinaye, mübalağa, telmih ve benzeri söz sanatlarının metafor terimin karşılığı olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

Sembol, “*Fransızca symbole: Duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret, remiz, rumuz, timsal, simge*” (TDK 2005:1727), aynı şekilde bir şeyi başka bir kelimeyle ifade etmek anlamında kullanılmaktadır.

İslâm medeniyeti kültüründe ve edebiyatında sembollerle anlatımın çok önemli bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Kur’ân-ı Kerim anlatımında da sembolik bir dil mevcuttur. Emir ve yasakların bütün insanlar tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için birçok ayette çeşitli semboller kullanılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Mahmut Erol

Kılıç, Kur'ân-ı Kerim de Allah'ın sembolleri nasıl kullandığını şöyle açıklar: *“Tanrı'nın kutsal kitaplarda kendisini tanımlarken kullandığı isimlerden şu örneklere baktığımız zaman gözümüzde muhteşem bir sanatçı canlanır: “Gücü yeten” (Muktedir), “Kendinden emin” (Metin), “Sabırlı” (Sabûr), (...) İşte bu isimlerin sahibi yukarıdaki bu isimler de dâhil olmak üzere bütün isimlerini yalnızca “insana” talim ettiğini söyler”* (Kılıç 2007: 20). Kılıç, Allah'ın da büyük sanatkâr olduğunu ve insanın da Allah'ın ilk sanat eseri olduğunu ifade eder ve yaratılmış olan âlemle ilgili olarak da şu açıklamayı yapar: *“Yaratılmış âlem semboller, remiz âlemidir. Sembollerin remizlerin asıllarıyla irtibatları bir işaret eden-işaret edilenle irtibatıdır. Bu açıdan kutsal sanat sembolizme dayalıdır”* (Kılıç 2007: 21).

Mevlâna da Mesnevî'sinde konuların daha iyi anlaşılması için birçok sembol kullanmış ve Bakara suresinin 26. ayetine işaret ederek şu örneği vermiştir: *“Şüphe yok ki Tanrı, ne sivrisineği örnek getirmeden utanır, ne ondan üstün olanları”* *“Yani ondan üstün olanların inkâr yüzünden ruhlarının değişmesini denemiştir. Kâfirler, bu örnekle neyi murat ediyor yani?”* derler. Bu söze cevap olarak da *“bununla birçoklarını azdırıp sapıtmak, birçoklarını da doğru yola götürmek diler”* buyurur” (İzbudak 1995: c.V. b.2496-2497 başlık). Mevlâna, bu örneğiyle, sembollerle anlatımın açıklayıcı ve öğretici bir yöntem olduğu vurgulanmaya çalışmıştır.

Tasavvuf geleneğinde de yazılanların herkes tarafından anlaşılması gerektiği için sembollere başvurulmuştur. Bu durumla ilgili olarak Kuşeyrî şöyle der: *“Aşikârdır ki, çeşitli sınıflara ve ilimlere mensup âlimlerden her bir zümrenin aralarında kullandıkları bir takım terimleri mevcuttur. Her zümre kendine has bu nevi terimlerle diğerlerinden ayrılır. (...) Bunun gibi sufiler zümresi de kendi aralarında bir takım tâbir ve terim kullanmaktadırlar. Maksat, kendilerine has (ruhî ve sırrî) mânaları birbirine anlatmak ve açıklamaktır, kendi yollarına yabancı olanlardan bu mânaları gizlemek ve saklı tutmaktır. Sûfîler, ehli olmayanlar arasında yayılmasından kıskançlık duydukları sırları yabancılardan saklı tutmak için, kendilerinden olmayanlara mânası mübhem ve anlaşılmaz görünen istilahlar kullanmayı özellikle tercih etmişlerdir”* (Uludağ 1978: 141). Bu yüzden de tasavvufî eserlerde kullanılan sembolleri anlayabilmek, şifrelerini çözebilmek için tasavvufî terimleri ve imaj örgüsüne hâkim olmak gerekir. Mutasavvıfların her zaman sembolleri anlayamayan kitleler tarafından yanlış anlaşılma veya anlaşılmama endişeleri olmuştur. Ancak onlar eserlerinde tasavvufî bir gelenek olan sembolleri kullanmaktan vazgeçmemişlerdir. Hatta Mevlâna Mesnevî'sini anlamayanlar için şu beyiti söylemiştir:

“Bu kitap masal diyene masaldır. Fakat bu kitapta halini gören, bu kitapla kendini anlayan kişi de erdir!” (İzbudak 1995: c. IV. b. 32).

Mutasavvıflar metafizik dünyayı anlatabilmek için yalın dilin sınırlı kaldığını ve metafizik dünyanın sırlarının ancak metaforlarla ve sembollerle anlatılabileceğini söylemişlerdir. Metafizik dünya ile bu dünya arasında sembol diliyle bir köprü oluşturmuşlardır.

Mevlâna da eserlerinde sembolik dili en iyi kullanan mutasavvıflar arasında yer alır ve Mesnevi bu sembolik anlatımın en iyi yapıldığı eserlerden biridir. Mevlâna'nın içinde yanan ilahî aşk ateşini, vuslat hasretini, insanın olgunlaşma evresini anlatabilmek için doğada bulunan meyve ve bitkilerin de çok sayıda kullandığı görülmektedir. Örneğin aşağıdaki beyitte “gül” ve “vuslat âlemi” sembolleri kullanılmıştır. Burada “gül” insan-ı kâmilî, “vuslat âlemi” ise ruhlar âlemi ve elest bezmini sembolize etmektedir:

*“Bir tek zerre, O'nun aşk güneşinden boş değildir,
Her gül, O'nun vuslatının bahçesinin kokularını taşır”*

(İzbudak1995: c. I. b. 2022).

Yine aşağıdaki beyitte de “üzüm” insan-ı kâmilî ve “koruk” nakıs salikî ifade etmektedir.

*“Hiçbir üzüm tekrar dönüp koruk olmaz.
Hiçbir olmuş meyve tekrar turfanda haline gelmez”*

(İzbudak 1995: II. b. 1318).

Mevlâna'nın Mesnevi'sini Schimmel şöyle tanımlamıştır: *“İlahî kelâmın zikriyle başlayıp, İslam dinin sağlam temellerine dayanarak okuyucuyu, gayet sanatkârane bir şekilde iç içe geçmiş binlerce mesel ve sembol dünyasına götürür. Böylece okuyucu, bütün bu sembollerin arkasında gizli olan gerçeği keşfetmekte hiçbir güçlük çekmez. Çünkü Mesnevî'nin başlarında âdeta vecize haline gelen beyitlerde ifade edildiği gibi son sır açıkça söylenmemelidir”* (Schimmel, çev: Özkan 1999: 42-43) diyor ve son sırların söylenmemesiyle ilgili olarak da Mesnevî'nin aşağıdaki beyitlerini örnek gösteriyor.

*“Sevgilinin sırlarını gizli kapalı geçmek hoştur.
Sen, artık hikâyelere kulak ver, işi onlardan anla!
Dilberlere ait sırların, başkalarına ait sözler içinde söylenmesi daha hoştur.”*

(İzbudak 1995: c. I. b. 135).

Sembollerle dolu olan Mesnevî, Mevlâna'ya göre yokluk dükkânıdır:

“Her dükkânın ayrı bir sanatı, ayrı bir kârı vardır.

Mesnevî’de yokluk dükkânıdır oğul”

(İzbudak 1995: c.VI. b. 1525).

Schimmel ifadesiyle de Mesnevî, “*vahdet*” dükkânıdır (Schimmel, çev: Özkan 1999: 43). Tasavvuf geleneği içerisinde yetişmiş olan mutasavvıfların hepsinin beslendiği kaynaklar başta Kur’ân-ı Kerim ve hadisler olmuştur. Dolayısıyla Kur’an-ı Kerim ve hadislerde de kullanılmış olan metaforlar ve semboller mutasavvıfların da eserlerinde oldukça fazla kullanılmıştır.

Bu sembolleri kullanmalarının bir nedenini de Yakup Şafak, “*Sufî manevi yolculuğu esnasında gönlüne doğan sırları, erbabı olmayana açıklamaktan çekinir ve herkesi Hakk’ın sırlarına layık görmez. Bu aynı zamanda toplum içinde fitne çıkmasını önlemek içinde zaruridir. Hallac-ı Mansur, sırları doğrudan doğruya söylediği, ifşâ ettiği için darağacına gitmiştir*” (Şafak 2003: 8-9) şeklinde açıklamıştır. Mutasavvıfların sembolleri kullanımını sır tutma ve vakarlı olma, ciddiyet ve yüksek şahsiyet alâmeti olarak gören Şafak, “*İçinde yaşadığı manevi atmosferi alabildiğine saklamaya, ifşâ etmemeye özel bir çaba gösteren, iç halinin anlaşılmasından imtina eden bir kişi için böyle bir davranış, inancındaki büyüklüğün, davasındaki ciddiyet ve samimiyetin de bir ifadesidir*” (Şafak 2003: 9) demiştir.

Mevlâna da metafizik dünyanın sırlarını açık etmemek ve kendi davasında ciddiyet ve samimiyetini ifade etmek için sembolleri kullanmış, ayrıca ham kişilerin onların halinden anlamayacağını da kendi eliyle kaleme aldığı Mesnevî’nin ilk on sekiz beytinin 18. beytinde dile getirmiştir.

“Ham pişkinin halinden anlamaz, öyleyse söz kısa kesilmelidir vesselam”

(İzbudak 1995: I. b.18).

Mevlâna Mesnevi’sinde tasavvufî duygu ve düşüncelerini ve tasavvuf öğretisini sembollerle dile getirmiştir. Mevlâna’nın sembollerle anlatımı Mesnevî’nin ifade zenginliğine sebep olmuştur. XIII. yüzyıldan günümüze kadar en çok okunan tasavvufî eserlerin arasında yer alan, çeşitli tercüme ve şerhlerle nesilden nesle aktarılan ve yabancı dillere çevrilen en önemli eserlerden birisi olma özelliğine sahiptir.

Mesnevî'deki sembol dil üzerine çok çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Svitlana Nesterova, (2011). “Mevlâna'nın “Mesnevî” İsimli Eserinde Metaforik Anlatımın Metafizik Boyutu” (Doktora tezi)

Serpil Yılmaz (2011).“Mesnevî’de Geçen Hayvan Metaforlarının Tasavvufi Yorumu” (Yüksek Lisans Tezi)

Hasan Çiçek, “Kadîm Üç Felsefe Problemi Bağlamında Mevlana'nın Mesnevî'sinde Metaforik Anlatım” (Makale)

Zafer Erginli “Hayatı Sembollere Yükleme: Bir Mesnevî Hikâyesinin Anlaşılma Biçimleri Üzerine” (Makale)

Şener Demirel “Sembol, Sembolik Dil Ve Bu Bağlamda Mesnevî'nin İlk 18 Beytindeki Sembolik Unsurlar” (Makale)

İsmail Hakkı Nur “Mesnevi’de Hayvan Karakterleri Metaforları” (Makale)

Ahmet Ögke, “Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde “Har (Eşek)” Metaforu”(Makale)

Ahmet Ögke “Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde “Öküz” Metaforu” (Makale)

Nuri Şimşekler “ Baharın Sırrı” (Gazete yazısı)

Biz de bu çalışmamızda da Mesnevî'deki meyve ve bitkilerden oluşan sembollerini tespit ederek inceledik, değerlendirdik ve ilgili beyitleri konularına göre tasnif ettik. Mesnevî'de en çok hangi meyve ve bitkilerin neyin sembolü olarak kullanıldığını açıklamaya çalıştık.

3. Klasik ve Tasavvufî Türk Edebiyatında Meyve ve Bitki Sembolleri

3.1. Ağustos Gülü (Nesteren) (نسترن نسرین)

Yavuz Bayram, nesteren ile ilgili şu bilgileri vermiştir: “*Beyaz renkli, hoş kokulu bir gül cinsidir. Ağustos gülü, yaban gülü olarak da bilinir. Nester, nesteren, nesterîn, nesterûn şeklinde de kullanıldığı yerler vardır. Divan şiirinde nesteren, hemen hemen her yönüyle nesrîn gibi değerlendirilmiştir. Hatta birçok kaynakta nesteren ile nesrîn'in aynı gül oldukları (yabani gül, Van gülü, Mısır gülü...) söylenmiştir. Nesteren de nesrîn gibi, gülün benzetildiği unsurlarla ilişkilendirilmiştir*” (Bayram 2005: 377). Tasavvuf terimleri sözlükleri olan Süleyman Uludağ ve Ethem Cebecioğlu nesteren ile ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir.

3.2. Armut (امرود، درخت امرود)

Farsça bir kelime olan armut, sözlükte şöyle açıklanmıştır: “1. *Gülgillerden, çiçekleri beyaz, yurdumuzun her yerinde yetişen ağaç.* 2. *Bu ağacın tatlı ve sulu, yumuşak, ufak çekirdekli meyvesi*” (TDK 2005: 122).

Yavuz Bayram, klasik Türk şiirinde çok az rastlanan meyve olduğunu söylemiş ve armuttun gerçek anlamının yanı sıra şeklinden dolayı boyun ve testiye benzetildiğini ifade etmiştir (Bayram 2007: 223).

Abdülkerim Gülhan da Türk şiirinde çok az yer aldığından ve şekil itibarıyla dünyanın armut şekline benzetildiğinden söz etmiştir (Gülhan 2008: 350).

3.3. Ayva (به)

Ayva sözlükte şu şekilde açıklanmıştır: “1. *Gülgillerden, çiçekleri iri ve pembe, yapraklarının altı tüylü, orta yükseklikte bir ağaç.* 2. *Bu ağacın büyük, sarı renkte, tüylü, mayhoş dokusu sertçe, ufak çekirdekli meyvesi*” (TDK 2005: 165). Edebiyatta ayva kullanımıyla ilgili İskender Pala “Ayva tüyü” olarak ele almış ve “*Sevgilinin yüzünde yeni çıkmaya başlayan sarı renkli tüyler*” (Pala 1995: 65) şeklinde açıklamıştır.

Yavuz Bayram ise ayva ile ilgili şunları söylemiştir: “*Sarı renkli ve yuvarlak olmasından dolayı, klasik Türk şiirinde en çok aşığın yüzü ile ilişkilendirilmiştir*” (Bayram 2007: 221).

3.4. Badem (بادام)

Farsçası Bâdâm olan bu kelime anlamı şöyledir: “1. *Badem ağacı.* 2. *Bu ağacın yaş veya kuru yenilen yemişi.* *Badem ağacı: Gülgillerden ilkbaharda beyaz ve pembe çiçekler açan yüksekçe bir bitki, badem*” (TDK 2005: 174-175).

İskender Pala bademi, “*Badem, sevgilinin bademi andıran gözü.*” şeklinde açıklamıştır. Şekil yönünden şairler tarafından göze benzetildiğini ifade etmiş ve ayrıca diğer yemişlerle birlikte yemiş olarak kullanılabileceğine de dikkat çekmiştir (Pala 1995: 69).

Yavuz Bayram da “*Bol ve renkli çiçekler açması, iki içli olması, yağ ve şekerleme yapımında kullanılması ve şekli açıdan*” (Bayram 2007: 221). Klasik Türk şiirinde sık kullanılan meyvelerden birisi olduğunu söylemiş ve özellikleri bakımında da

klasik Türk şiirinde bademin temel işlevi sevgilinin gözlerine benzetilmesi olduğunu ifade etmiştir.

3.5. Buğday (گندم)

Buğdayın anlamı şeklindedir: “1. Buğdaygillerin örnek bitkisi. 2. Bu bitkinin başaktan ayrılıp öğütülmesiyle elde edilen tanesi” (TDK 2005: 319).

Tasavvufî bir sembol olarak buğdayı Mustafa Tatçı şu şekilde açıklamıştır: Buğday ilahî nurun bitkiler âlemindeki ilk elbisesi olduğunu ve ilk nüvelerinden olduğunu söyler. Bu nüvenin kâinatın sonucu olan insana dönüşmeye en yakın olan madde olduğunu ifade etmiştir. Ekmeğinde ham maddesinin olan buğdayın teni (nefis) yani ruh mesabesindeki Âdem’i nefis mesabesindeki Havva’yı sembolize ettiğini söyler. Hakikat erbabının Âdem ile Havva’nın yakınlık sırrından kinâye edilerek “yasak meyva” olarak adlandırılmasından bahseder. Eskilerin “Buğdayın elifi (vahdet sırrı) karnındadır dediğini söyler. Aynı zamanda buğday maddi bir değer olduğu içinde dünyevî değerleri ve hevesleri de sembolize ettiğini söyler.

Ahıskalı Bektaşî Şeyhi Gamizî Ali Baba’nın (XIX. Asır), dervişi Mehmed Kemâleddin Efendi’ye gönderdiği mektuptan söz eder ve buğdayın ledünnî bir remiz olarak buğdayı nasıl açıkladığından bahseder.

Tatçı buğday remzi hakkında şunları söyler: “Ona göre buğday, yaratılışın başlangıcında Cenab-ı Hakk’ın “kün” emrindeki “nun” noktasının remzidir. Bu âlemdeki varlığın özü “kün” kelimesinin noktasında cevher olarak gizlidir. Buğdayın ortasında bulunan elif hattı bütün zamanlarda yaşayan insân-ı kâmilin sırrından bir alamettir. Dânenin yarısı erkek (Âdem) ve yarısı dişi (Havva)dir. Cenab-ı Hak bunlara karşılıklı olarak şiddetli bir sevgi vermiştir. “Kün” emri içindeki nokta anne rahmine ekilebilecek kıvama gelen yaratılışın özü (tohm-ı vücûd, sperm) vardır. Bu öz yani “kün” emrindeki nokta ile remzedilmiştir. Yukarıda, buğday tanesinin bir yarısının erkekliğin, diğer yarısının da dişiliğin sembolü olduğunu belirtmiştik. Buğdayın ortasındaki elif hattı iki tarafındaki dişi ve erkek özelliklerini birleştirip kendi kendini tohumlayıp bir dâneden pek çok dâne meydana getirdiği gibi Âdem ile Havva’nın ferdi yakınlıkları yani “kün” emrine muhatap olan tohumları, uzun bir zaman içinde âdemi cismini meydana getirmiştir. Böylece buğday, hem varlığın özü olan erkeklik ve dişiliği kendi varlığında birleştiren âdeniyyetin hem de nefsin ve şehvetin remzi olmuştur” (Tatçı 2012: 20).

3.6. Ceviz (جوز)

Arapça bir kelime olan cevizin anlamı şöyledir: “1. Cevizgillerin örnek bitkisi olan, uzun ömürlü, gövdesi kalın, kerestesi değerli, yurdumuzda çok yetişen ağaç. 2. Bu ağacın dışı kabuklu, içi yağlı ve nişastalı yemişi, koz” (TDK 2005: 363).

Yavuz Bayram kabuğunun kırılıp yenilmesi nedeniyle fıstık ve bademle ilişkilendirildiğinden söz etmiştir (Bayram 2007: 223).

Abdülkerim Gülhan da bunun yanı sıra Niyazî Mısrî'nin şu beytine dikkat çekerek

Cevzün yeşil kabını yemekle dad bulunmaz

Zâhir ile ey fakîh Kur'ân-ı arzularsın N. Mısrî 136/6 (Gülhan 2008: 353).
tasavvufi bir anlatım içinde geçtiğinden söz etmiştir.

Nuri Şimşekler de Mesnevî'de cevizin kullanımıyla ilgili şunları söylemiştir: “Cevizin çürük olması da Mevlâna'nın güzel teşbihlerinden nasibini almış; dünya, dışı güzel görünen içi çürük cevize, gösteriş için ibadet yapıp mânevî zevkine varmayan insanlar da içi boş cevizlere benzetilmiştir” (Şimşekler 2005: 155).

3.7. Elma (سیب)

Sözlük anlamı şu şekildedir: “1. Gülgillerden, çiçekleri pembe beyaz bir ağaç. 2. Bu ağacın kabuğu parlak, sert, kırmızı, sarı ve yeşil renkte, kokusu hoş, tadı ekşi veya tatlı, dokusu gevrek, ufak çekirdekli meyvesi” (TDK 2005: 629).

Yavuz Bayram, klasik Türk şiirinde elmanın nasıl kullanıldığı şöyle açıklamıştır: “Divanlarda sık rastlanan meyvelerden olan elma; güzel kokulu, sulu, lezzetli, yuvarlak ve daha çok kırmızı renkli olan yuvarlak biçimli meyveleri nedeniyle dikkat çeker. Doğal olarak bu özellikleri, klasik Türk şiirinde sevgilinin çenesi için temel bir benzerlik ögesi olarak değerlendirilmesinde etkilidir. Ayrıca aşığın yanağı ve gözleri, ümîd, mihr ü mâh (güneş ve ay) ve yeryüzü ile de ilişkilendirmiştir” (Bayram 2007: 221).

Yukarıda söz edilen özelliklerinin yanı sıra Abdülkerim Gülhan da elmanın “âşığın vücudundaki yaralar, kanlı ciğeri” (Gülhan 2008: 354) anlamında şiirlerde kullanıldığını ifade etmiştir.

3.8. Erguvan (Ergavân) (ارغوان)

Erguvan Farsça bir kelimedir. Anlamı ise şöyledir: “ *Baklagillerden, eflatunla kırmızı arası renkte çiçek açan, güzel bir süs ağacı, deliboyunuz*” (TDK 2005: 643).

İskender Pala, erguvan hakkında şu şekilde bilgi vermiştir: “*Kırmızı renkte bir çiçek. Rengi dolayısıyla şarap ve dudak ile birlikte anılır. Kelimenin erguvan şeklide kullanılır*” (Pala 1995: 171).

Yavuz Bayram da erguvanın şekil özellikleriyle ve şiirlerde kullanımıyla ilgili şunları söylemiştir: “*Taç yapraklarının kırmızı, özellikle de eflatun ve eflâtunun değişik tonlarında olması, erguvânın divan şairlerince şarapla özleştirilmesine sebep olmuştur.yine bu bitkisel özelliğinden ilhamla ilişkilendirildiği kadeh, yaş, kan, ateş, dudak, yüz, yanak, yara, yara izi, dil, boy, vücut, sevgili ve aşık gibi öğeler erguvanın anlam çerçevesini tamamlamaktadır*” (Bayram 2007: 215).

3.9. Fesleğen, (Reyhân) (ريحان)

Fesleğen Yunanca bir kelimedir. Anlamı şöyledir: “*Ballıbabagillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, yaprakları güzel kokulu, beyaz veya pembe çiçekli bir yıllık ve otsu bir süs bitkisi, reyhan*” (TDK 2005: 692).

İskender Pala, fesleğen ile ilgili şöyle bilgi vermiştir: “*Divan şiirinde kokusu ve şekli itibariyle ele alınır. Sevgilinin saç ve ayva tüyleri reyhana benzer. Özellikle ayva tüyleri söz konusu edilince reyhan kelimesi üzerinde oyun yapılır. Ayrıca “reyhân” kelimesi cinâs-ı nâkıs yoluyla “hâyran” kelimesini oluşturur. Eski tıpta birinci derecede kuru ve sıcak kabul edilir. Koklanması uyku getirir. Kalbi kuvvetlendirir*” (Pala 1995: 448). Süleyman Uludağ ise şu şekilde açıklamıştır: “*Fesleğen râyihası güzel olan bitki, rızık, rahmet, ekin yaprağı.*” Tasavvufî anlamını hakkında ise şöyle söyler: a) “*Tasfiye ve riyazetin neticesinde kalbte meydana gelen nur.* b) *Sâlikte peydâ olan riyazetin eserleri*” (Uludağ 1991: 396).

3.10. Fındık (فندق)

Arapça bir kelime olan fındığın anlamı şöyledir: “1.Kayingillerden kuzey yarım kürenin ılık yerlerinde ve yurdumuzun genellikle Doğu Karadeniz bölgesinde yetişen boyu 6-7m, yaygın tepeli bir ağaççık 2. Bu ağaççığın sert bir kabuk içinde bulunan yağlı, nişastalı ürünü” (TDK 2005: 695).

Yavuz Bayram, fındığın nadir geçen meyvelerden birisi olduğunu söylemiştir. Küçük ve yuvarlak şeklinden dolayı genellikle yıldızlarla ilişkilendirildiğini ifade etmiştir (Bayram 2007: 223).

Abdülkerim Gülhan ise fındığın “Dudak, yıldız ve mermi ile aralarında benzerlik” (Gülhan 2008: 356) kurulduğunu söylemiştir

3.11. Fıstık (فستق، پسته)

Arapça bir kelime olan fıstığın anlamı şu şekilde verilmiştir: “1. Antep fıstığı, çam fıstığı veya yer fıstığı denilen yemişlerin genel adı” (TDK 2005: 699).

Yavuz Bayram, fındığın nasıl kullanıldığı hakkında şu bilgileri vermiştir: “Klasik Türk şiirinde sıkça kullanılan bir meyvedir. Küçük olması, kavrulmuş kabuğunun çatlatılması ve lezzetli olması; sevgilinin dudağı ve ağzı için temel bir benzerlik ögesi olarak değerlendirilmesinde etkili olmuştur” (Bayram 2007: 222).

3.12. Gonca (غنچه)

Farsça bir kelime olan goncanın sözlük anlamı şöyledir: “Henüz açılmamış veya açılmak üzere olan çiçek, tomurcuk” (TDK 2005: 768).

İskender Pala da gonca hakkında şöyle bilgi vermiştir: “Gonca, açılmamış çiçek, tomurcuk. Divan şiirinde gonca; sevgilinin ağzının yerine kullanılır ve açılmamışlık özelliğiyle kendini gösterir. Goncanın gülmesi açılmasıdır. (...) Gonca olan ağız açılmadığı zaman remz ile konuşur. İçinin kırmızılığı ve tazeliği nedeniyle ele alınan gonca içinde mücevher saklama (La’ dudaklar ve inci dişler) özelliği gösterir. Gonca bazen kadehi andırır bazen de defter olur. Kadeh oluşu, içinin şarap renginde

olmasından, defter olmasıda yapraklar bulunmasından dolayıdır. Kapalı ve bâkir olması nedeniyle ise bir geline benzetilir” (Pala 1995: 204).

3.13. Gül (گل)

Gül farsça bir kelimedir ve Türkçede de aynı şekilde kullanılır. Gülün anlamı şöyledir: “1.Gülgillerin örnek bitkisi 2. Bu bitkinin katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği” (TDK 2005: 804). Beşir Ayvazoğlu, gülü şu şekilde açıklamıştır. “Arapça da gül “verd” kelimesidir. Bu kelimenin “Vav” harfi Hz. Muhammed (a.s) a varis olan kâmillere, “Rı” harfi Hz. Muhammed (a.s) in “rauf ve rahîm” isimlerine, “Dal” harfi de davetçi anlamındaki “dai” İsmine işaretir” (Ayvazoğlu 2013: 95).

Gül özellikleri itibariyle Divan şairleri tarafından şiirlerinde en çok kullanılan çiçektir. Şiirler de gül sevgilinin yüzü ve yanağına bazen de gül bunlara benzetilmiştir. Gül kokusu ve güzelliğiyle bir bahçenin olmazsa olmaz bir unsurudur. Gülün kendine has bahçeleri de vardır ve bu bahçelere gülistan, gülizar ve gülşen isimleri verilmiştir. Aynı zamanda gül, bahar mevsimini de temsil eder ve baharın diğer adı da gül mevsimi olarak adlandırılır. Gül, seher vaktinde saba yeliyle açılır kokusu her yere yayılır herkesi ve her şeyi kokusuyla büyüler. Gül her zaman tazedir ve çok narindir o yüzden elden ele dolaştırılmaya gelmez çok çabuk solar bu özelliğiyle de yine sevgiliye benzetilmiştir. Gülün ömrünün kısa olması sebebiyle de aşığın ömrünü temsil eder. Gül bu kadar güzel ve çekici olmasına rağmen geçicidir hazan mevsimi geldiği zaman gül hazan mevsiminin rüzgârından perişan olur ve darmadağın olur gider. Gülün dikenini aşığın rakibidir. Aynı zaman da iyilik - kötük, güzellik - çirkinlik gibi zıtlıkları da ifade eder. Gülün yaprağı, dalı ve fidanı da sevgilinin boyu, yanağı veya güzelliğini temsil eder.

Damen-i gülü, İskender Pala, “Gülün toprağa yakın fidanına damen-i gül denir ki yanında menekşe, sümbül ve süsen bulunur. Bunlar adeta gülün eteğine yapışmışlardır” (Pala 1995: 209) diye açıklamaktadır

Yine Pala, gül hakkında şunları söylemiştir: “Gül cennet bahçesinin de çiçeğidir. İbrahim peygamber ateşe atılınca gül bahçesine düşmüştür. Bazen sevgiliye gül denir ve onun endamı, güzelliği, teri dudağı, kulakları, yanakları, eli, bileği v.s. gülda bulunan özelliklerle ilgilidir. Aşığın gözyaşı da gül rengine akar” (Pala 1995: 209). Mutasavvıf şairler de gül motifini şiirlerinde çok fazla kullanmışlardır. Çünkü gül onlara göre de Allah’ı temsil eder. Mutasavvıf şairler tarafından gülün neden bu kadar

çok kullanıldığını da Beşir Ayvazoğlu'nun şu ifadeleriyle açıklayabiliriz: *“İslam peygamberinin gülü çok sevmekten öte, “ Kırmızı gül Allah'ın ihtişamının tezahürüdür” dediği rivayet edilmektedir. (...) Gül ilâhî güzelliği ve ihtişamı en mükemmel biçimde yansıttığı için iştihak içindeki ruhun sembolü olan bülbül tarafından sevilmiştir ve sonsuza kadar sevinecektir”* (Ayvazoğlu 2013: 100-101). Yine Ayvazoğlu gül ile ilgili şu efsaneye dikkat çekmiştir: *“ Çiçeklerin doğuşu hakkında “Tarih-i Taberi” de de manidar bir efsane vardır: Âdem ile Havva'nın üzerinde kuruyup yere dökülen cennet yaprakları güzel kokulu bitkiler halinde uç vermiş. Gül de herhalde bunlardan biridir. Ama daha ilgi çekici olanı gülün Hazreti Muhammed'in terinden doyduğu riyayetidir”* (Ayvazoğlu 2013: 100-101).

Orhan Ateş de bu rivayetlerden dolayı gülün müminlerin nazarında manevi bir anlamını olduğunu ifade etmiş ve Yunus Emre'nin şu beytine atıfta bulunmuştur.

“Gül Muhammed teridür bülbül onun yâridir

Ol gül ezeli cihana bile geldüm” (Ateş 2011: 251).

Tasavvufta Allah ve Hz. Muhammed gül ile sembolleştirilmiş ve İslâm toplumlarında da gül diğer çiçekler gibi herhangi bir çiçek olmanın ötesine geçmiştir. Bu yüzden de gül birçok tarikatların kıyafetlerinde sembol olarak kullanılmıştır.

Gülün sadece İslâm kültürünün önemli bir sembolü olmadığını batı kültürünü de önemli bir sembolü olduğunu Ayvazoğlu şu şekilde dile getirmiştir: *“Gül Orta Çağ Batı Edebiyatlarında da gözde bir çiçektir; çünkü Hristiyanlıkta da büyük önem taşır. Haç ortasındaki beş yapraklı gül, saf öz'ü (quinta essentia) temsil etmektedir. Saf öz, Orta Çağ filozofları tarafından toprak, su, ateş ve hava elemanlarının yani anâsır-ı erbaa'nın üzerinde bir eleman olarak görülmüştür. Adlarını gül ile haç'tan alan ve dünya çapında kardeşlik tarikatı olarak ortaya çıkan Gül- Haç Biraderler'i hatırlatmakla yetinelim”* (Ayvazoğlu 2013: 105).

Gül kokusuyla ve güzelliğiyle çeşitli renkteki çiçekleriyle bütün kültürleri etkilemiş ve çiçekler arasında en önemli yere sahip olmuştur. Dolayısıyla da gül ile ilgili birçok efsane söylenegelmiştir. O efsanelerden birisini Ayvazoğlu şu şekilde) anlatır: *“Efsaneye göre Gülün rengi eskiden kırmızı değilmiş. Bülbüle o zaman da hiç yüz vermiyormuş. Gülün bu kayıtsızlığına dayanamayan bülbül, günün birinde gidip onun gövdesine konuvermiş. Dikenler bülbülün göğsüne batınca akan kan gülün dibine dökülmüş ve köklerinden damarlarına doğru yayılmış. Gül işte o günden sonra kan kırmızı açmaya başlamış”* (Ayvazoğlu 2013: 92-93).

Yunan mitolojinde olan efsaneyi de yine Ayvaoğlu şöyle aktarmıştır: “*Gül Afrodit’in çiçeği imiş. Afrodit’in ilk eşi olan Adonis, Mars tarafından öldürülünce kanından kırmızı gül meydana gelmiş. Daha yaygın bir efsaneye göre de Afrodit’in Ados’e olan aşkını kıskanan bazı tanrılar onun üzerine bir yaban domuzunu salmışlar. Kasığından yararlanan Adonis, yarası kanaya kanaya çan vermiş. Toprağı sulayan kanından Manisa lalesi denen kır çiçekleri çıkmış. Öte yandan sevgilisinin yardımına koşan Afrodit’in ayağına diken batmış ve akan bir damla kan, bu tanrı çiçeği olan beyaz gülü kırmızıya boyamış*” (Ayvazoğlu 2013: 93).

Hem doğu hem batı kültüründe önemli bir sembol olan gül tasavvuf kültüründe ilâhî güzelliği ifade ettiği gibi Allah’ın sevgilisi olan Hz. Muhammed’i de temsil etmektedir. Yine gülün evreleri ve bulunduğu yerinde sembolik anlamları vardır. Gülün açılmamış hali olan gonca birliği veya halvet halini temsil eder. Açılmış gül ise birliğin çokluk halinde görülmesini temsil eder. Yine gülün ömrünün kısa olması sebebiyle de hayatın geçiciliğini temsil eder. Gül bahçesi bazen nefislerinden arınmış sadece ilahi güzellikle dolmuş bir kalbi bazen de sonsuzluk ülkesini temsil eder.

Güle yüklenen bu anlamlar sembol olarak sadece şiirde değil sanatın diğer dallarında da kullanılmıştır.

3.14. Hurma (خرما ، نخل، درخت خرما)

Farsça bir kelime olan hurma “1. Hurma ağacı. 2. Bu ağacın tatlı meyvesi.” “*Hurma ağacı: 1. Palmiyegillerden eski çağlardan beri Kuzey Afrika’da kültürü yapılan, gövdesi uzun, yaprakları büyük ve dikenli bir ağaç*” (TDK 2005: 904).

Yavuz Bayram, hurmanın divanlarda nasıl geçtiği hakkında şöyle bilgi vermiştir: “*Küçük lezzetli bir meyve olması ve fidanı; divan şairlerinin hurmayı başta sevgilinin dudağı olmak üzere, dilber, tesbih ve sevgilinin boyu ile ilişkilendirilmesine sebep olmuştur*” (Bayram 2007: 222).

Abdülkerim Gülhan da hurmanın divanlarda “*Tadı, rengi, şekli, fidanı ve çekirdeği*” sebebiyle konu edildiğini ifade etmiştir. Ayrıca hurmanın şiirlerde diğer yönlerden de nasıl yer aldığına açıklık getirmiştir: “*Aşığın yaraları ile sevgilinin dudağı, renk ve şekil yönüyle hurmaya, kalbi sertliği yönünden çekirdeğine; boyu da fidanına benzetilir*” (Gülhan 2008: 357).

3.15. İncir (انجير)

Farsça bir kelimedir. Sözlük anlamı şöyledir: “1.Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, yaprakları geniş dilimli bir ağaç. 2. Bu ağacın yaş ve kuru olarak yenilen etli, tatlı yemişi, ballıdarı” (TDK 2005: 967).

Abdülkerim Gülhan divan şiirlerinde nasıl kullanıldığı hakkında şunları söylemiştir: “İstisnâî ölçüde az kullanılan meyvelerden olan incir, hem gerçek anlamıyla hem de içindeki küçük tohumcuklarının yıldızlarla benzerliği açısından dikkat çekmiştir” (Gülhan 2007: 224).

3.16. Karanfil (قرنفل)

Karanfil Arapça bir kelimedir. Anlamı ise şu şekilde verilmiştir. “1)Karanfilgillerden, güzel renkli çiçekler açan bir süs bitkisi 2) Mersingillerden, Molük adalarında, Filipinler’de ve Hindistan’da yetişen ve yaprakları sürekli yeşil kalan bir ağaç 3) Bu ağacın karanfil yağı elde edilen ve baharat olarak kullanılan, ağız kokusunu gideren, acımsı, koyu renkli, küçük çivi biçimindeki tomurcuğu” (TDK 2005: 1079).

Beşir Ayvazoğlu bize karanfil hakkında şöyle bilgi vermiştir. “Karanfil kültürümüz çok eskilere uzanır. Vatanı Asya ve Ön Asya olan bu büyüklü çiçek, yüzyıllardan beri bahçemizin gözdelelerinden biri olduğu gibi, yüzlerce şekilde stilize edilerek süsleme motifi olarak da kullanılmıştır. Bilinen ilk örnekleri Selçuklu taş ve çini işlerindedir. Karanfil zevkimiz ve sevgimiz kesintisiz devam etmiş XV. ve XVI. yüzyıllarda doruk noktasına ulaşmıştır. XVI. yüzyılda sadece çinilerde ve taş üzerine tezyinatta değil kumaşlarda da seçkin bir motifler olarak yerini alan karanfilin bu yüzyılda lale ile rekabete girdiğini söyleyebiliriz” (Ayvazoğlu 2013: 189).

Yavuz Bayram da karanfilin şiirlerde hangi unsurlarıyla kullanıldığını şu şekilde ifade etmiştir: “Hem güzel kokulu, sarı taç yapraklı çiçek hem de hoş kokulu bir baharat anlamıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Testiye karanfil koymak, kumaşlara karanfil motifleri işlemek, güşe-i destâra karanfil takmak, ağızda karanfil (kökü) çiğnemek alışkanlıkları, klasik Türk şiirine de yansımıştır. Diğer yandan klasik Türk şiirinde karanfilin anlam çerçevesini; yara (zahm) ve ben (hâl) ile yüz, yanak, boy, göz, çene (zenehdah), zülf, güzel, gelin, (‘arûs), sevgili, aşık, âbdâl, âbid, kuş ve yıldızlar (encüm) gibi değişik öğeler oluşturmaktadır” (Bayram 2007: 215). Tasavvuf terimleri sözlükleri olan Pala, Uludağ ve Cebecioğlu karanfil ile ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir.

3.17. Karpuz (هندوانه ، قار پوز ، خربزه)

Farsça bir kelimdir. Anlamı ise şöyledir: “1. Kabakgillerden, sürüngen gövdeli parçalı sert yapraklı, sarıçiçekler açan bir bitki. 2. Bu bitkinin dışı yeşil kabuklu, içi kırmızı ve sulu, iri meyvesi” (TDK 2005: 1092).

Abdülkerim Gülhan şiir de halk arasında “Ebucehil karpuzu” denilen meyvenin yer aldığından söz etmiştir (Gülhan 2008: 360).

Yavuz Bayram Ebucehil karpuzunun klasik Türk şiirinde acı tadıyla bağlantılı olduğu için daha çok olumsuz kavramlarla birlikte ve şekere tezat oluşturacak biçimde kullanıldığını söylemiştir (Bayram 2007: 223).

3.18. Kavun (خربزه)

Kavunun anlamı şu şekilde açıklanmıştır: “1. Kabakgillerden sürüngen gövdeli, iri meyveli bir bitki. 2. Bu bitkinin genellikle güzel kokulu, sulu ve etli meyvesi” (TDK 2005: 1112).

Gülhan şiirde kavunun yenmeyen bir türünden söz edildiğini ifade etmiştir (Gülhan 2008: 361).

3.19. Lale (لاله)

Farsça bir kelime olan lalenin anlamı şu şekildedir: “1. Zambakgillerden, yaprakları uzun ve sivri, çiçekleri kadeh biçiminde, türlü renkte bir süs bitkisi” (TDK 2005: 1297).

Lale şekil özellikleri ve rengi bakımından şairlerin şiirlerine girmiş bir çiçektir. Şiirlerde lale kırmızı renginden dolayı sevgilinin yanağına, gözyaşlarına benzetilmiştir. Lalenin ortasındaki karalığı ile de sevginin yüzündeki beni temsil etmektedir. Şiirlerde lale şekil olarak kadehe benzediği için şarap dolu kadehe, kan, la'l, ateş, mum, yaraya gibi şeylere benzetilmiştir. Şekil ve rengi bakımından oldukça geniş bir kullanıma sahiptir. Lale ile ilgili efsaneyi Pala şu şekilde anlatmıştır: “İran mitolojisine göre, yıldırım yaprağın üstündeki çiğ tanesine düşmüş, çiğ tanesi ve yaprak alev alarak donmuş, lale de böylece ortaya çıkmıştır. Lalenin ortasındaki karanlık da yıldırım yanığı imiş” (Pala 1995: 342). Şiirler yer alması ise Pala'ya göre “Lale, yabani bir çiçek oluşu, çabuk solması, suya ihtiyaç duyması vs. özellikleriyle şiirde çok sözü edilen bir

çiçektir. Genellikle bahçe çitlerinin kenarında bitmesi onu miskin sıfatıyla anmaya neden olur. Tabii bu sıfatta bağırının olması da etkilidir” (Pala 1995: 342).

Beşir Ayvazoğlu lalenin Doğu şiirinin en eski imajlarından biri olduğunu ve Anadolu’ya XIII. yüzyılda Mevlâna’nın şiirleriyle birlikte geldiğini ve önce Selçuklu abidelerinde, yazma kitap ve kaplarında görülmeye başladığını şiirimizde ise XIV. Yüzyıldan itibaren görülmeye başladığını söyler (Ayvazoğlu 2013: 121). Klasik şiirde XVI. yüzyıla kadar sözü edilen lalelerin yabani türler olduğunu ifade eden Ayvazoğlu, lalelerin dağlarda kırlarda yetişmesinden dolayı da laleye taşralı benzetmesi yapıldığını ifade eder. Yine lalenin taşralı olduğu için usul erkân bilmeyen bir çiçek olduğunu bundan dolayı da lalenin utangaçlığın ve çekingenliğin sembolü olduğunu söylemektedir (Ayvazoğlu 2013: 122). Edebiyatta sözü edilen lalelerin önceleri kır laleleri iken Ayvazoğlu, XVI. yüzyılda kültür yoluyla elde edilen yeni türleriyle gülle rekabet etmeye başlayan lalenin tarihimizde ve dünya tarihinde ilk kez lale deliliğinin İstanbul’da yaşandığını ve daha sonraları da bu deliliğin tarihimize Lale devri olarak geçtiğini dile getirmektedir (Ayvazoğlu 2013: 122).

Tasavvuf kültüründe Lale Süleyman Uludağ’a göre şöyledir: “*a) Marifetin nitecesi olan temaşa. b) Sevgilinin, âşıkını arayan gül renkli çehresi. Lale ile Allah’ın ebced hesabıyla sayı değeri 66 ettiğinden Lale, Allah’ı ve onun birliğini ve güzelliğini simgeler. Bazen Allah kelimesi Lale gibi yazılır” (Uludağ 1991: 304).* Bu yazılış sebebiyle de lale vazgeçilmez sembollerinden biri olmuştur. Ayvazoğlu ise lale kelimesin harflerinin sırası değişince Allah ve hilal kelimelerinin elde edilebileceğinin ne zaman fark edildiğinin kesin bir tarihi bilginin olmadığını fakat bu şaşırtıcı tesadüfün lalenin çok sevilmesinde büyük bir payı olabileceğini düşünmektedir (Ayvazoğlu 2013: 123). Lale çiçek olarak şairlerin şiirlerini kullanılmasının yanı sıra cami, çeşme ve mezar gibi yapıların süslemelerinde de kullanılmıştır.

Yavuz Bayram da lalenin gülden sonra klasik Türk şiirinde en sık kullanılan çiçek olduğunu ifade etmiştir. Divan şairlerinin laleyi daha çok gövdesi, dalları, çanak yaprakları ve taç yapraklarıyla bir bütün olarak kullandıklarını söylemiştir. Türk şiirindeki temel işlevini ise şöyle açıklamıştır: “*Sevgili, memdûh, güzel, gelin, sâkî, hizmetçi, asker gibi şahıslar; sevgilinin yanağı, dudağı; âşığın yüzü, vücûdu, kanı, gözyaşı ve yaraları gibi uzuvlar; kadeh, şarap, tabak, tâc gibi eşya; güneş, ay, yıldız gibi kozmik unsurlar ve cennet, gönül, ümit dert, şiir gibi soyut kavramlar ile değişik vesilelerle ilişkilendirilmesine dayanır” (Bayram 2007: 213).*

3.20. Menekşe (Benefşe) (بنفشه)

Farsçası benefşe olan bu çiçeğin anlamı şöyledir: “1) *Menekşegillerden, bir veya çok yıllık otsu bitki. 2) bu bitkinin mor renkli, güzel kokulu çiçeği*” (TDK 2005: 1368).

Menekşenin şiirler de hangi özelliklerinin kullanıldığını İskender Pala, şöyle açıklamıştır: “*Divan şiirinde kokusu, koyu rengi, boynunun eğriliği ve şekil yapısıyla anılmıştır. Baharın ve çemenin en belirgin unsurlarından biridir. Sevgilinin beni menekşeye benzer. Ayva tüyü yerine kullanılabilir. Renk ve koku yönünden miske benzer. Demet demet olup pazarda satılması haliyle saç andırır. Onun yuvarlağı ise saç bükümü gibidir. Ayrıca kulak, gûş, attâr, micmer, anber, hokka gibi benzetmeleri de vardır. Yere yakın oluşu ve boyunun kısalığı ile diğer çiçeklerden ayrılır*” (Pala 1995: 367). Ayvazoğlu ise şiirlerde zülûf, ben, gece, mecnun, âşık, kalender, abdal, mürid, kadeh, çanak gibi unsurlarla birlikte anıldığını söyler. İlk açan bahar çiçeklerinden olduğunu her yerde yetişmesi, taşlık yerlerde ve duvar diplerinde görülmesi, incecik sapı, boyunun kısa olması, yere yakın olmasından, başının eğikliğinden açık lacivert renginden hatta zaman zaman kölelere isim olmasından ve şekil özelliklerinden dolayı çok çeşitli benzetmelere ve söz oyunlarına konu olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca taç yapraklarının yırtılmış koyu renkli bir kumaşa benzemesinden dolayı da şairlerin dikkatini çektiğini söylemiştir. Gülün sevgiliye benzetildiği gibi menekşenin de boyunun eğikliğinden dolaya aşığa benzetildiğini Cihanın gül bahçelerinin onların kavuşmalarını engellediğini de yazmıştır (Ayvazoğlu 2013: 184). Yine Ayvazoğlu, menekşeyi divan şairleri kadar halk şairlerinin de çok sevdiği çiçeklerden birisi olduğunu ve rengiyle kokusuyla da divan şiirlerinin çiçekler hiyerarşinde ilk sırada yer aldığını vurgulamıştır (Ayvazoğlu 2013: 184). Tasavvufî anlamını ise Süleyman Uludağ şöyle açıklamıştır: “*Kuvvetin tesirli olamadığı nükte*” (Uludağ 1991: 93).

Ayvazoğlu ise menekşe hakkında şu bilgileri verir. Menekşenin renginin lacivert olduğunu güzel kokusuyla arif olanlara nice sırları ifşa ettiğini söylemiş ve şairinde menekşeye kokusunu nerden aldığını sorduğunda menekşe vahdet hücrelerinde tek başıma çekilip yüzümü Mevlâ’ya çevirmiş, onun gizli lütfunu istediğim için lâ ve illâ sırrını zikrediyordum. O zaman bende bu kokudan eser yoktu, yokluk içinde efsane gibiydim. Ansızın rahmanî nefesin kendisine eriştiğini ona bu güzel kokuyu bağışladığını menekşe şairlere anlatmıştır. Ondan sonra da Allah’ın boyasıyla (sıbgatullah) boyandığını ve kendi güzel kokusunun madeninin Allah olduğunu söylemiştir (Ayvazoğlu 2013: 183).

Bu özellikleriyle divan şairlerinin dikkatine çeken menekşe, Yavuz Bayram'ın ifadesiyle şiirler de şöyle kullanılmıştır: “ *Menekşenin divan şairlerinin dikkatini çeken bitkisel özellikleri; kısa boyu, taç yapraklarının yere eğik olması, taç yapraklarının küçük ve kıvrımlı şekli, güzel kokulu olması, renkli görüntüsü, çiçeklerini ilkbaharda açması zor şartlara karşı dayanıklı olmasıdır. Klasik Türk şiirinde sevgilinin saçı, zülfü, kâkülü ve âşık için temel bir benzerlik ögesi olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur*” (Bayram 2007: 215).

3.21. Nergis (نرگس)

Nergis Farsça bir kelimedir. Nergisin kelime anlamı şudur: “1) *Nergisgillerden, çiçekleri ayrı veya bir kök sap üzerinde şemsiye durumunda, açılmadan önce bir yenle örtülü bulunan ve bazı türlerinde beyaz, bazılarında sarı renkte, 20-80 cm yükseklikte, soğanlı bir süs bitkisidir*” (TDK 2005: 1468-1469).

Nergis Mitolojisi hakkında İskender Pala şöyle bilgi verir: “*Narsis (Narkisos), çok güzel ve aşktan anlamaz bir delikanlı imiş. Onu sevip de derdinden perişan olan kızlar bu genci tanrılara şikâyet etmişler. Tanrıların verdiği ceza sonucu Narsis bir gün dereye kendi aksi görüp âşık olur. Kendini seyrederken suya atlar ve boğulur. Vücudu çürüyüp yerinde göze benzer bir çiçek biter ve bütün güzellere hayran hayran, baygın şekilde bakar*” (Pala 1995: 427). Bir diğer efsaneyi ise Pala ırmak ile bir perinin oğlu olduğunu insanlar ve periler ona âşıktır. Hatta ses adlı bir peri onun aşkından ölmüş ve bir taşa dönmüştür. Yine Pala'nın anlattığı şark efsanesine göre de gül ve nergis aşk yaşamışlar bu sevgililerden nergis göz şeklinde bir çiçeğe döndürülmüş ve kıyamete ayırık acısı çekmeye mahkûm edilmiştir. Beşir Ayvazoğlu, nergisin bu efsanelerden gelen psikolojideki narsisizm terimiyle aynı kökten geldiğini kendini beğenmişlik kompleksinin adı olduğunu yazmıştır. Aynı zamanda da Narkoz ve narkotik kelimelerinin de bu kökten geldiğini asıl ilgi çekici tarafın da nergisinde bünyesinde uyuşturucu bir madde bulundurması olduğunu ifade etmiştir (Ayvazoğlu 2013: 162). Ayvazoğlu'na göre nergis şu şekilde tasavvur edilmiştir: “*Divan şairlerine göre nergis bîmardır, mesttir, mahmurdur. Çiçek toplumunda ise elinden kadehi düşürmeyen biri olarak tasavvur edilmiştir*” (Ayvazoğlu 2013: 162).

Nergisin tasavvufî anlamını Cebecioğlu şöyle açıklamıştır: “*İlmin sonucu olarak işlenen amelde daha fazla neş'e ve ferahlık duyulması*” (Cebecioğlu 2004: 478).

Ayvazoğlu ise tasavvuf dünyasındaki nergisin sembolik anlamını şöyle yorumlamıştır: “*Nergisin dış dünyaya baktıklarında gördükleri, tasavvufi terminolojiyle konuşacak olursak kesret’dir. Bir var olup yok olma dünyası bir âlem-i kevn-ü fesâd’dır. Önemli olan bu geçiciliği ve görünüşteki karmaşayı aşmak, ardındaki mutlak kanunu yakalamaktır. Allah kâinatı gerçekte mükemmel bir kanunluluk olarak yarattığına göre, duyularımızla kavradığımız dünyanın ardındaki armoniyi görebilmek için çıplak gözden daha farklı bir görme vasıtasına ihtiyaç vardır. O vasıta, nergisin temsil ettiği ‘mestâne göz’dür. Nesnelere dünyasının görünüşteki keyfiliği aşarak Mutlak olana ulaşmak*” (Ayvazoğlu 2013: 166-167).

3.22. Nesrîn (نسرین)

Yavuz Bayram, nesrin hakkında şunları söylemiştir: Beyaz renkli ve küçük katmerli bir gül cinsidir. Van gülü, Mısır gülü, yaban gülü, Ağustos gülü de denir. Divan şiirinde ismi zikredilmek suretiyle en çok yer alan gül çeşitlerinden birisi olduğunu söyler. Divan şiirinde diğer gül çeşitlerinin adlandırılmasında genellikle “gül” kelimesinin kullanıldığını ancak “nesrîn” de bu durumun söz konusu olmadığını söyler. Nesrin kullanılacağı zaman Nesrin diye adının zikredildiğini ve bu durumda “nesrîn”e diğer gül çeşitleri arasında özel bir konum kazandırdığını ifade etmiştir. Bayram hangi özellikleriyle şiir de yer aldığını şöyle tespit etmiştir: “*Nesrîn, divan şiirinde en çok ‘rengi, kokusu, şekli ve nâzik yapısı’ açısından değerlendirilmiştir. Sevgilinin yanağı ve yüzüyle ilişkilendirildiğinde kırmızı rengi söz konusu olsa da nesrîn’in daha çok beyazlığı ile dikkat çektiği söylenebilir. Bir gül çeşidi olarak nesrîn de gülün benzetildiği unsurlarla ilişkilendirilmiştir*” (Bayram 2005: 377). Tasavvuf terimleri sözlükleri olan Pala, Uludağ ve Cebecioğlu nesrîn ile ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir.

3.23. Ney, Kamış, Şeker Kamışı (نی، نیشکر)

Kelime anlamı şu şekildedir: “*1. Buğdaygillerden, sulak, nemli yerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkiler*”(TDK 2005: 1054).

Kamıştan yapılmış olan ney’in tasavvufta önemli bir sembolü temsil etmesinden dolayı iki kelimeyi bir arada inceledik.

İskender Pala'ya göre neyin aslı “Nây”dır. Kamıştan yapılmış bir arşın uzunluğunda nefesli bir çalgıdır. Özellikle Mevlevîler arasında çok itibar gören bir saz olduğundan söz eden Pala bir ney ile ilgili bir rivayeti de şöyle anlatır: “*Peygamberimiz ilâhî aşk sırrını Hz. Ali'ye söylemiş. Bu sırrın yükü altında ezilen Hz. Ali gidip Medine dışında kör bir kuyuya bu sırrı anlatmış. Kör kuyu bu sır ile çoşup köpürmüş ve taşmıştır. Su her yeri kaplayınca kenarında kamışlar yetişmiş. Oradan geçen bir çoban bu kamışlardan birini kesip muhtelif yerlerinden delmiş ve üflemeğe başlamış. Çıkan ses kalplere çoşku ve heyecan verip ilâhî sırrı anlatır olmuş. Peygamberimiz tesadüfen bu çobanın ney sesini işitince durumu anlamış. O günden sonra ney bir ilham kaynağı olmuştur*” (Pala 1995: 429). Yine Pala “*Mevlâna Mesnevî'sine neyi anlatarak başlar, Divan şiirinde özellikle Mevlevî şairlerce neyin adı çok anılır*” (Pala 1995: 429). demiştir.

Süleyman Uludağ da neyin tasavvufî anlamını şöyle açıklamıştır: “*a) İnce bir perde içinde sevgilinin makamı. b) Sevgiden haber. c) sevgilinin sunduğu kadeh. d) Mürşid-i kâmil. e) Esas vatanı olan ruhlar ve kudsîler âleminden ayrılarak bu dünyaya gelen insan ruhu, gurbet ellerindeki beşer ruhu*” (Uludağ 1991: 372).

3.24. Nilüfer (نیلوفر)

Nilüfer Farsça bir kelimedir. Anlamı ise şöyledir: “*Nilüfergillerden, yaprakları yuvarlak ve geniş, çiçekleri beyaz, sarı, mavi, pembe renkte, durgun sularda veya havuzlarda yetişen bir su bitkisi*”(TDK 2005:1475).

Beşir Ayvazoğlu, nilüfer çiçeğinin divan şiirlerine girmeden önce kadın ismi olarak Osmanlı'nın kuruluşuna şiiriyet katan bir çiçek olduğunu söyler ve bu konuyla ilgili şunları anlatır: Nilüfer henüz, Holifra iken Yarhisar Tekfuru'nun Bilecik Tekfuru'nun oğlu ile nişanlıyken Osman Bey Düğüne davet edilerek yok edilmek istenir. Fakat Osman Bey'in dostu Köse Mihal tarafından bu haber Osman Bey'e ulaştırılır. Bunun üzerine Osman Bey tarafından düzenlenen baskınla düşman bozguna uğrattılır ve Holifra'da esir alınır. Esir alınan Holifra'nın adını da Nilüfer olarak değiştirir ve oğlu Orhan'la evlendirmiştir. Bursa'da Orhan Gazi türbesinde yatan nilüfer Hatun'un adı oğlu I. Murat tarafından İznik'te yaptırılan imarete ve bugün Nilüfer çayı olarak bilinen akarsuya verildiğini söylemiştir (Ayvazoğlu 2013:187).

Yine Ayvazoğlu yukarıdaki güzel bir hatıra konu olmasına rağmen Nilüfer çiçeğinin divan şairleri tarafından rağbet görmediğini söyler. Fakat yine de şiirler de yer

alan nilüfer çiçeğinin hangi özellikleriyle şiirde yer aldığını Cemal Kurnaz'ın makalesindeki tespitlere atıfta bulunmuş ve nilüferin daha çok ay, güneş ve gökyüzü gibi kozmik unsurlarda kullanıldığını söylemiştir. Gözü gözyaşlı, benzi sararmış âşığın benzetileni olarak da kullanıldığını mavi ve kırmızı renklilerinden bahsedildiği gibi şairlerin daha çok beyaz ve sarı renkli olanları şiirlerin de yer verdiklerini ifade etmiştir (Ayvazoğlu 2013: 188).

Tasavvuf terimleri sözlükleri olan İskender Pala, Süleyman Uludağ ve Ethem Cebecioğlu nilüfer ile ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. Ayvazoğlu nilüferle ilgili şu hikâyeyi anlatır. Seccadesini su üzerine sermiş ve riyazette kaldığı için benzi sararan nilüfere şairler seccadesini suya salma kerametini nasıl kazandığını ve diğerlerinin arasına neden katılmadığını sorarlar. Nilüfer de onlara hal ehli bir çiçek olduğunu cihanın dört bir yanını gezdiğini ancak gittiği her yerde kıskançlık ve düşmanlıkla karşılaştığını bu yüzden de gönül huzuruyla ibadet edemediğini anlatır. Sonra kara da huzur bulamayınca deryayı kendisine mesken tutmasının sebebinin bu olduğunu söyler. Oradan da riyazete girerek nice çileler çektiğini bunun sonucunda da kendisine suda seccadesini serme kerametinin verildiğini anlatır. Buna rağmen süsen ve zambak tarafından rahat bırakılmayan nilüfer onlardan çok cefa çektiğini söyler. Sonun da tek çareyi sabır ve tahammüle sığınan nilüfer sonunda huzura erişmiştir.

Nilüfer, suda yetişen ve gösterişleri çiçekleriyle erken çağlardan beri insanların dikkatini çekmeyi başarmıştır. Nilüferin mimaride özellikle sütun başlarında bezeme motifi olarak kullanıldığını söyleyen Ayvazoğlu çeşitli dönemlerde ve kültürlerde cinsiyet, bereket, yeniden doğuş, temizlik ve saflığında sembolü olarak kullanıldığını söyler. Ayrıca Budizm'de de son derece zengin sembolik anlamlar taşıdığını bu yüzden de Budist Türklerin edebiyatında ve plastik sanatında geniş bir kullanım alanına sahip olduğunu da ifade etmiştir (Ayvazoğlu 2013: 187).

3.25. Reyhan (Fesleğen) (ريحان)

Reyhan Arapça bir kelimedir. Türk dil kurumunun sözlüğünde fesleğen olarak verilmiştir (TDK 2005: 1656).

3.26. Safran (زعفران)

Safran Arapça bir kelimedir ve anlamı şöyledir: “1.Süsengillerden, baharda çiçek açan, 20-30 cm boyunda, soğanlı bir kültür bitkisi, zafran. 2. Bu bitkinin

tepeciklerinin kurutulmasıyla elde edilen, bazı yiyecek ve içeceklere tat, koku ve sarı renk vermekte kullanılan toz, zafran” (TDK 2005: 1677) .

Yavuz Bayram safranın şiir de hangi yönleriyle kullanıldığını şöyle açıklamıştır: “Klasik Türk şiirinde az rastlanan çiçeklerdendir. Diğer çiçeklerin aksine sonbaharda açar ve sarı renk elde etmede kullanılır. Bu yönüyle daha çok aşığın yüzüyle (çehre, sîmâ, beniz, yanak) ilişkilendirilmiştir” (Bayram 2007: 216).

3.27. Servi (Selvi) (سرو)

Servi Farsça bir kelimedir. Anlamı şudur: “*Servigillerden, Akdeniz bölgesinde çok yetişen, kışın yapraklarını dökmeyen, 25 m boyunda, ince, uzun, piramit biçiminde, çok koyu yeşil yapraklı bir ağaç, andız*” (TDK 2005: 1738).

İskender Pala, servi hakkında şeklinde bilgi vermiştir: “*Selvi. Divan şiirinde adından en çok söz edilen ağaç selvidir. Sevgilinin boyu için hem benzeyen hem de benzetilendir. Hatta mecâz-i örfî yoluyla artık boy kelimesine dahi ihtiyaç kalmamıştır. Bu benzetmede mübâlağa ve hüsn-i talîl esastır. Selvinin su kenarında düşünülmesi halinde bir ırmak, çemen, bezm vs. unsurlar kendini gösterir. O bir süs ağacıdır. Taz-kış yeşil kalır. Sonbahar rüzgârları dahi etki edemez. Hafif rüzgârla salınışı sevgilinin yürüyüşünü andırır. Sevgili için çok kez “serv-i revân” tamlaması kullanılır. Servinin meyvası olmaz. Mezarlıklarda daha çok bulunur. Bunun nedeni, rüzgar ile sallanırken “Hû ! (Allah)” sesini çıkarmasıdır. Bu hal onun Allah’ı zikrettiğine işarettir. Böylece mezarlardaki ölümler için bir mağfiret vesilesi olarak düşünülür. Bahçe kenarlarına da selvi ağacı dikilir. Selvinin dibine etek veya ayak tabîr olunur. Böylece sevginin eteği ve ayağı anlatılmış olur. Onun eteğini ırmaklar öper, ayağına çınar yaprakları yapışır vs. sarmaşık gülleri servilerde görülür. Servi ile birlikte gül, lale, çınar, nergis, menekşe, sümbül, ok, naz, belâ, bâlâ, kıyamet vs. kelimeleri çok kullanılır” (Pala 1995: 477-478).*

Uludağ da servi hakkında şu açıklamaları yapmıştır: “*Yapraklarını dökmeyen ince ve uzun bir ağaç. Dimdik ve dosdoğru olma özelliğine sahiptir*” (Uludağ 1991: 424). Servinin dimdik ve doru olma özelliğinin de tasavvuf da neyi sembolize ettiğini şöyle anlatmıştır: “*Servi elife benzer ve onun gibi ebced sayısı itibariyle biri ifade eder, Allah’ın simgesidir. Serv-i revân, serv-i hirâmân (yürüyen servi, salına salına gezen servi). Bir’in tecellileri. İnsan da en güzel biçimde yaratıldığından serviyeye benzetilir*” (Uludağ 1991: 424).

3.28. Sidre (سدره)

Sidre'nin Türk Dil Kurumu sözlüğünde anlamı yoktur. Ancak İskender Pala, sidre hakkında şöyle bilgi vermiştir: *“Lûgat anlamı “Arabistan kirazı” demektir. Kur’ân-ı Kerîm’de iki yerde geçer (Necm/14-16). Tefsirde bu ağacın “Arş’ın sağ yanında İlahî bir ağaç” olduğunu bildirir. Hadislere göre altıncı kat göktedir. Gökyüzüne yükselenler ancak buraya kadar çıkabilirlermiş. Nitekim Mi’rac gecesi Peygamberimiz de Cebrail’i burada görmüştür. Sidre’nin yanında cennet vardır ve cennetin nehirleri onun altından akar. Sidre’de ötesi Allah’ın Zât âlemidir. Sidre beşer bilgisinin amellerin son hudûdur. Muttakiler ile şehitlerin ruhları burada mahşeri bekleyeceklerdir. Sidre’yi Tûbâ ile karıştıranlar da vardır. Sidre kelimesi daha çok “münteha” kelimesiyle birlikte kullanılır. “Sidretü’l-münteha (son uçtaki kiraz ağacı), ulaşılabilecek en yüksek değer yer olduğu için divan şiirinde sevgilinin uzun boyunu anlatmakta kullanılır. Pâdişahın yüceliği, nâmı ve şairin şiiri için de birer temsil olabilir” (Pala 1995: 480).*

3.29. Sümbül (Sünbül) (سنبل)

Sümbül Farsça bir kelimedir. Sümbülün anlamı ise şudur: *“Zambakgillerden, soğanla üretilen, 15-20 cm yükseklikte, çiçekleri kuvvetli kokulu ve türlü renkli, çok yıllık bir süs bitkisidir” (TDK 2005: 1826).*

Sümbül şiirde şairler tarafından sıkça kullanmış çiçeklerden birisidir. Şiirlerde genellikle sevgilinin saç, zülfü sümbüle benzetilmiştir.

İskender Pala’ya göre şiirlerde sümbül ve gül çoğu zaman beraber kullanılmıştır. Çünkü gül sevgilinin yanağı sümbülde saçlarıdır. O yüzden şiirlerde gül yanağın üzerine sümbül saçlar dökülmüştür. Şekilce dağınık ve kıvrımlı olmasından dolayı süpürgeye ve gölgeliği de benzetildiği ayrıca deste deste oluşu tazeliği sık kullanılan özelliklerinden olduğunu ifade etmiştir (Pala 1995: 494).

Beşir Ayvazoğlu’na göre de doğada çiğdemlerden sonra gök renkli elbisesiyle yeni açmış sümbüller görünür ve gözleri yalı ve hali perişandır. Güzel kokusundan sarhoşa dönen şair onun bu gönül alıcı kokunun nereden geldiğini sorar. Sümbül önceleri ezel bağında henüz açılmamış bir gonca olduğunu güzel kokusunu sevgilinin rüzgârından aldığını söyler daha sonra bu sürekli bahar ülkesinden atıldığını o gün bugündür de günü gününe uymaz bazen başlar üzerine konup hürmet gördüğünü bazen

ayaklar altına alındığını bazen de çocukların elinde can verdiğini söyler (Ayvazoğlu 2013: 171).

Sümbülün Türk edebiyatında hiçbir zaman gülün ve lalenin önüne geçemediğini söyleyen Ayvazoğlu, erken devirlerden itibaren şiirlerimizin ve süsleme sanatlarımızın ve bahçelerimizin önde gelen çiçeklerinden olduğunu hatta “*dört çiçek*” (Ayvazoğlu 2013: 174). üslûbunda da gül, lale, karanfil yanında yer aldığını ifade etmiştir.

3.30. Süsen (سوسن)

Süsen Farsça bir kelimedir. Anlamı şu şekildedir: “*Süsengillerden, yaprakları kılıç biçiminde, çiçekleri iri ve mor renkli güzel görünümlü ve kokulu, çok yıllık süs bitkisi, susam*” (TDK 2005: 1835).

Beşir Ayvazoğlu, tasavvufî Türk edebiyatında süsenin sivri ve uzun yapraklarının olmasından dolayı şiirlerde genellikle kılıç, hançer, mızrak, kirpik gibi sivri ve keskin unsurlarla birlikte kullanıldığını ifade etmiştir. Süsenin bu dış görünüşünün ürkütücü fakat içinde yumuşak bir dervişi gizlemekte olduğunu söylemiştir. Şairler sûfiler meclisine niçin pür-silah geldiğini süsene sorduklarında süsen onlara sûfilerin de düşmanları olduğunu, kendisinin de bir sipahi sûfisi olduğunu ve dostlarını korumak için sûfiler meclisine pür-silah geldiğini ifade eder (Ayvazoğlu 2013: 186-186). Eldeki diğer kaynaklarda ise süsen hakkında tasavvufî anlamıyla ilgili bir açıklama yapılmamıştır. Dolayısıyla tasavvufta süsenin “sipahi sûfi” sembolüyle temsil edildiği söylenebilir.

3.31. Tûbâ Ağacı (طوبى)

Arapça bir kelimedir anlamı ise şöyledir: “*Cennette bulunduğu inanılan, kökü yukarıda dalları aşağıda büyük bir ağaç*” (TDK 2005: 2005).

İskender Pala, Tûbâ'nın Arapça bir isim olduğunu söylemiştir. Sidre de bulunduğunu kökünün havada dallarının aşağıda olduğunu ve bütün cenneti gölgeleyen ilahî bir ağaç olduğunu ifade etmiştir. Her çiğnemedi ve her yudumunda farklı lezzetleri olan meyvelerinin olduğundan bahsetmiştir. Bu ağaçla ilgili de şöyle bir rivayeti anlatmıştır: “*Gövdesi sarı altın, dalları kırmızı mercan, yaprakları yeşil zümrüt ve meyveleri şeker olan bu ağaçta her insanın bir yaprağı varmış. İnsan ölünce yaprağı yere düşermiş. Yaprak düşerken başka bir yapraklara değer ve yaprağına değdiği kişinin kulağı çınlarmış. Böylece kulağı çınlayan kişi ölümü hatırlar ve tevbe edermiş.*

Kulağı çınlayan kişinin “Birisini beni andı demesi bundan dolayı imiş” (Pala 1995: 543). Pala, divan şiirinde Tûbâ ağacının gölgesi ve boyu nedeniyle anıldığı ve sevginin boyunun Tûbâ’ya benzetildiğini söylemiştir.

Süleyman Uludağ da Tûbâ ağacını cennette bir ağaç ve mutluluk diye tanımlamıştır. Tasavvufteki **Tûbâ makamı** terimini de “*Hak ile üns makamı ve ilahî huzurda sükûn ve huzur içinde olma*” (Uludağ 1991: 493) diye açıklamıştır.

3.32. Turunç (ترنج)

Farsça bir kelimedir. Sözlükte hakkında şu bilgiler verilmiştir: “1. Turunçgillerden, bütün Akdeniz ülkelerinde yetişen kışın yaprağını dökmeyen bir ağaç, narenc. 2. Bu ağacın portakala benzeyen, suyu acımtırak meyvesi.” (TDK 2005: 2010).

Yavuz Bayram “narenc” ve “turunç” kelimelerinin beyitlerde birlikte kullanıldığı ve genellikle portakal anlamında olduğunu söylemiştir. “*Yuvarlak şekli ve turuncu rengi gibi bitkisel özellikleri; klasik Türk şiirindeki anlam çerçevesinin sevgilinin göğüsleri*” (Bayram 2007: 221). anlamında kullanıldığını ifade etmiştir.

Abdülkerim Gülhan’da turuncun şiirlerde nasıl kullanıldığı hakkında şöyle bilgi vermiştir: “*Daha çok sevgilinin çenesi, memeleri, yanağıyla; utanmış aşığın yüzü; ay, güneş; çevgân oyununun topu, yıldızlar üzerinde teşbih yapılmıştır*” (Gülhan 2007: 366).

3.33. Üzüm (انگور)

Üzümün anlamı şöyledir. “*Asmanın taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi*” (TDK 2005: 2070).

Abdülkerim Gülhan üzümün divan edebiyatında nasıl yer aldığını şöyle açıklamıştır: “*Şekli, tadı, rengi, kokusu, koruk hali, salkımı, meze olması ve daha çok üzümünden yapılan şarap sebebiyle konu edilmiştir. Asma ve kütüğünün adıyla anıldığı gibi, kurutulmuş haliyle de söz konu edilmiştir. Gözyaşı, dudak üzüm tanesine; parmaklar salkıma; saçlar asma benzetilmiştir*” (Gülhan2008:368). Bahar Akarpınar da Mesnevî deki üzüm algısını şu şekilde açıklamıştır: “*Mevlâna’nın dilinde koruk, üzüm ve şarap, sırasıyla bilmek, bulmak ve olmak hallerini karşılamaktadır. Koruk hamlık üzüm pişmişlik, şarap yanmışlık sembolüdür*” (Akarpınar 2005: 153).

Tasavvuf edebiyatında ise üzüm koruk haliyle nakıs müridi, olgunlaşmış üzüm insan-ı kâmilî ve şarapta fenâfi’lîlah makamını sembolize etmiştir.

3.34. Yasemin (ياسمين)

Yasemin Farsça bir kelimedir. Anlamı ise şöyledir: “*1.Zeytingillerden, beyaz, kırmızı veya sarı renkli güzel kokulu çiçekleri olan, 1-2 m boyunda, süs bitkisi olarak yetiştirilen tırmanıcı bir ağaççık*”(TDK 2005: 2141).

İskender Pala, yasemin hakkında şu bilgileri vermiştir: “*Divan şiirinde daha çok rengi, kokusu ve yaprağı dolayısıyla anılır ve sevgilinin yanağıyla ilgili gösterilir*” (Pala 1995: 568). Bayram Yavuz ise klasik Türk şiirinde yumuşak dokulu, beyaz ve sarı çiçekli, güzel kokulu ve tırmanıcı özellikleriyle dikkat çektiğini ifade etmiştir. Bayram bitkisel özelliklerinden dolayı klasik Türk şiirindeki işlevini şöyle açıklamıştır: “*Sevgili, sevgilinin saçı, zülfü,, yüzü, yanağı, sinesi, teni gibi uzuvlarıyla benzerlik ilişkisine dayanır*” (Bayram 2007: 214). Süleyman Uludağ ve Ethem Cebecioğlu’nun tasavvuf terimleri sözlüklerinde yasemin ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Mesnevî’de geçtiği tespit edilen aşağıdaki meyve ve bitkiler hakkında eldeki bulunan kaynaklarda sözlük anlamlarının dışında şiirlerdeki kullanım şekilleri ve neyi sembolize ettikleriyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır:

Arpa, Çörek Otu, Çınar, Havuç, Turp, Kabak, Kereviz, Keçiboynuzu, Mısır, Darı, Mercimek, Nohut, Pamuk, Pırasa, Sarımsak, Soğan, Söğüt, Susam, Şalgam, Üzerlik Tohumu, Zakkum.

Yapmış olduğumuz çalışmamızda Mesnevî’de kullanımlarıyla ilgili ve neyi sembolize ettikleri hakkında bilgi konularına göre tasnif bölümünde verilmiştir, ayrıca sonuçta yer alan tabloda da gösterilmiştir. Meyve ve bitki isimlerinin Farsçaları yazılırken Mehmet Kanar’ın Türkçe’den Farsça’ya ve Farsça’dan Türkçe’ye sözlükleri kullanılmıştır.

Meyve ve bitki sembolleriyle ilgili daha ayrıntılı bilgi için Agâh Sırrı Levend’in *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar* isimli eserinden ve Şarefeddin Huseyin b. Ulfetî Tebrîzî’nin *Reşfu’l-Elhâz fî Keşfu’l-Elfâz* isimli eserinden yararlanılabilir.

I. BÖLÜM
MESNEVİ'DE YER ALAN MEYVE VE BİTKİLERİN TÜRLERİNE GÖRE
TASNİFİ

1.1. Ağustos Gülü (Nesrîn, Nesteren) (نسترن، نسرين)

تا در آن جا سنبل و نسرين چرند تا به گلزار حقایق ره برند

II. 3244. Da orada sümbül ve ağustos gülü yesinler, hakikat bahçelerine yol bulsunlar.

ماه با احمد اشارت بين شود نار ابراهيم را نسرين شود

III. 1016. Ay, Ahmet'in işaretini emrini anlar, fermanına uyar; ateş, İbrahim'e ağustos gülü olur.

گر بخواهد مرگ هم شیرین شود خار و نشتر نرگس و نسرين شود

III. 1424. Dilerse söyler, hale ferman eder. Dilerse, hükdiken ve neşter, nergis ve ağustos gülü kesilir.

آن چه زد بر سرو و قدش راست کرد و آنچه از وی نرگس و نسرين بخورد

III. 4130. Selviye bir şey yaptı. Boyunu dümdüz etti. Nergisle ağustos gülü de ondan feyz aldı, güzelleşti.

بی بهارت نرگس و نسرين دهم بی کتاب و اوستا تلقین دهم

IV. 3519. Bahar olmadığı halde sana nergis ve ağustos gülü verir; kitapsız ustasız sana bilgiler belleirim.

بسترش کردم ز برگ نسترن کرده او را ایمن از صدمه‌ی فتن

VI. 4811. Ona ağustos gülünden döşek döşedim. Onu fitnelerin vuruşundan emin ettim.

1.2. Armut ve Armut Ağacı (امرود،درخت امرود)

گر تو صد سیب و صد آبی بشمری صد نماند يك شود چون بفشری

I.680. Yüz tane elma, yüz tane de ayva saysan her biri ayrı ayrıdır. Onları sıkarsan yüz kalmaz, hepsi bir olur.

بر سر امرودبن بینی چنان ز آن فرود آ تا نماند آن گمان

I.2363. Sen armut ağacı tepesinden böyle görüyorsun. Aşağı in de sende o şüphe kalmasın.

اندر آن که بود اشجار و ثمار بس مرود کوهی آن جا بی شمار

III. 1634. O dağlarda ağaçlar, meyveler, sayısız elmalar, armutlar, narlar vardı.

پنج روز آن باد امرودی نریخت ز آتش جوعش صبوری می گریخت

III. 1672. Derviş tam beş gün armut ağacını silkmedi, fakat açlık ateşi de sabrını tüketmekteydi.

بر سر شاخی مرودی چند دید باز صبری کرد و خود را وا کشید

III. 1673. Bir dalda birkaç armut gördü, fakat yine sabredip kendisini çekti.

چون که از امرودین میوه سکست گشت اندر نذر و عهد خویش سس

III. 1676. Ahdini bir yana bıraktı, daldaki armudu kopardı, yedi.

دانه‌ی آبی به دانه‌ی سیب نیز گر چه ماند فرق‌ها دان ای عزیز

III. 3512. Armut da elmaya benzer, benzer ama aralarında farkları bil ey yüce kişi!

از سر امرود بن بنماید آن منعکس صورت، به زیر آ ای جوان

IV. 3540. O ters şey, armut ağacının üstünde öyle görünür... A genç ağaçtan in de bak!

آن درخت هستی است امرودین تا بر آن جایی نماید نو کهن

IV. 3541. O armut ağacı, varlık ağacıdır. Sen orada oldukça sana yeni şey eski görünür.

1.3. Arpa (جو)

هیچ گندم کاری و جو بر دهد دیده‌ای اسبی که کوهی خر دهد

I.1646. Hiç buğday ektin de arpa verdiğini gördün mü? Hiç attan eşek sıpası olduğunu gördün mü?

پست می گویم به اندازه‌ی عقول عیب نبود این بود کار رسول

I.3812. Garezen hürüm ben; hür olan kişinin şahadetini duy. Kul, köle olanların şahadetleri iki arpa tanesine bil değmez!

گفت خادم را که در آخر برو راست کن بهر بهیمه کاه و جو

II. 205. Hizmetçiye “Ahıra git, hayvana saman ve arpa ver” dedi.

گفت لا حول این چه افزون گفتن است از قدیم این کارها کار من است

II. 206. Sofi “Önce arpayı ısla. Çünkü eşek karttır, dişleri sağlam değil” dedi.

گفت اندر جو تو کمتر گاه کن گفت لاحول این سخن کوتاه کن

II. 213. Sofi “Arpaya az saman karıştır” dedi. Hizmetçi “Lâhavle. Bu sözü kısa kes artık” dedi.

خادم این گفت و میان را بست چست گفت رفتم گاه و جو آرم نخست

II. 217. Bunu deyip eteğini sıkıca beline doladı. “işte gittim, önce arpa, saman getireyim” dedi.

آن چه گندم کاشتندش و آن چه جو چشم او آن جاست روز و شب گرو

II. 1053. Buğday mı ekildi, arpa mı? Gece, gündüz gözü ondadır. Gece, neye gebeysen onu doğurur.

گر زند آن دود بر دیگ نوی آن اثر بنماید ار باشد جوی

II. 3372. Eğer o is, kurum, yeni bir kazana urşa bir arpa tanesi kadar küçük bile olsa eseri görünür.

و آن دگر بس تیز گوش و سخت کر گنج در وی نیست يك جو سنگ زر

III. 2610. Öbürü pek keskin işitirdi, fakat sağır! Âdetâ bir defneydi. İçinde yarım arpa kadar bile altın yok!

گندم و جو را و باقی حبوب می‌توانی خورد و من نه ای طروب

III. 3309. Sen buğday da yiyebilirsin, arpa da, darı, mısır gibi başka şeyler de... Hâlbuki ben bunları yiyemem.

و آن خری کز عقل جو سنگی نداشت خود نبودش عقل و عاقل را گذاشت

IV. 2193. Bir arpa ağırlığına bile akli olmayan eşeğe gelince: Hem akli yoktur, hem akıllıyı terk etmiştir.

جز شباب تن نمی‌دانی بگیر این جوانی را بگیر ای خر شعیر

IV. 2579. Sen beden gençliğinden başka bir şey bilmiyorsun ya, al işte bu gençliği a eşek, nah sana arpa

هین به هر مستی دلا غره مشو هست عیسی مست حق خر مست جو

IV. 2691. Kendine gel ey gönül de mağrur olma İsa, Tanrı sarhoşudur, eşek, arpa sarhoşu!

گر ندیدی آن بود از فهم پست که عقول خلق ز آن کان يك جو است

IV. 3745. Göremezsen bu aşağılık anlayışındandır... Zaten halkın akılları, o madenden bir arpadır ancak!

نه ترا بر ظلم توبه‌ی پر خروش ای دغا گندم نمای جو فروش

V. 1830. Ne zulmünle yana yakıla coşarak bir tövbe ettin, ne ağlayıp sızlandın ey buğday gösterip arpa satan adı adam!

می‌نماید او وفا و عشق و جوش وانگه او گندم‌نمای جو فروش

V. 1865. Vefa gösterme de seviyorum demede, coşup köpürmede. Hey gidi buğday gösterip arpa satan hey!

جو کجا از کاه خشک او سیر نی در عقب زخمی و سیخی آهنی

V. 2363. Arpa nerde? Kuru otu bile bulamıyor, onunla bile karnını doyuramıyordu. Bir yandan sırtında yara vardı, bir yandan da sahibi demir bir şişle onu nodullayıp duruyordu.

زیر پاشان روفته آبی زده که به وقت و جو به هنگام آمده

V. 2370. Ayak bastıkları yerler süpürülmüş, sulanmıştı. Saman da tam vaktinde geliyordu, arpa da tam vaktinde.

که نباید خورد و جو همچون خران آهوانه در ختن چر ارغوان

V. 2473. Evet, arpa yememeli eşekler gibi. Ceylâncasına Hutten ülkesinde erguvan otlamak gerek.

خوی معده زین که و جو باز کن خوردن ریحان و گل آغاز کن

V. 2476. Mideni şu ottan, arpadan vazgeçir, reyhan ve gül yemeye başla.

هر که کاه و جو خورد قربان شود هر که نور حق خورد قرآن شود

V. 2478. Ot ve arpa yiyen kurban olur. Tanrı nuruyla gıdalanan Kuran olur.

گفت جوع از صبر چون دو تا شود نان جو در پیش من حلوا شود

V. 2835. Dedi ki: Sabrın sonucunda açlık, iki misli arttı mı arpa ekmeği bile bana helva gelir.

اسب هم حو حو کند چون دید جو چون بجنبد گوشت گریه کرد مو

V. 2978. At da arpa gördü mü kişnemeye koyulur; kedi de etin oynadığını görünce miyavlamaya başlar.

گفت چون قدر جوی گردد به طول پس ستردن فرض باشد ای سنول

V. 3331. Vaiz eden dedi ki: Bir arpa boyu uzun olursa traş etmek farzdır.

نان جو حقا حرام است و فسوس نفس را در پیش نه نان سبوس

V. 3488. Arpa ekmeği bile hakikaten haramdır. Nefsin önüne kepeklerle karşılık ekmek koy.

چون بکاری جو نروید غیر جو قرض تو کردی ز که خواهی گرو

VI. 425. Arpa ektin mi, arpadan başka bir şey bitmez. Borcu sen verdin kimden rehin istiyorsun ki?

ور شود آن فاش هم غمگین مشو که نیابد غیر تو ز آن نیم جو

VI. 1914. İş yayılır, ortaya düşerse bile dertlenme. O defineden senden başka hiç kimsecik, bir arpa bile alamaz.

گر بیابان پر شود زر و نقود بی‌رضای حق جوی نتوان ربود

VI. 1930. Ova, baştanbaşa altınla, para ile dolu olsa hiç kimse, Tanrının izni olmadıkça bir arpa bile alamaz.

آن یکی موری گرفت از راه جو مور دیگر گندمی بگرفت و دو

VI. 2957. Karıncanın biri, yoldan bir arpa tanesi bulur, çekip götürmeye koyulur. Öbürü, bir buğday yakalar, koşa koşa götürmeye başlar.

جو سوی گندم نمی‌تازد ولی مور سوی مور می‌آید بلی

VI. 2958. Arpa, buğdayın bulunduğu yere gelmez ama karınca, karıncanın bulunduğu yere gelir ya.

رفتن جو سوی گندم تابع است مور را بین که به جنسش راجع است

VI. 2959. Arpanın gitmesi, buğdaya tâbidir. Karıncaya baksana, dönüp kendi cinsine nasıl geliyor.

تو مگو گندم چرا شد سوی جو چشم را بر خصم نه نی بر گرو

VI. 2960. Buğday, neden arpaya doğru gidiyor deme. Gözünü aç da düşmanı gör, alınan, götürülen şeyi değil.

لذت از جوع است نه از نقل نو با مجاعت از شکر به نان جو

VI. 4296. Lezzet açlıktan gelir, yeni bir yemekten değil. Açlıkla yenen arpa ekmeği, şekerden lezzetlidir.

1.4. Ayva (به)

آتشی کاصلاح آهن یا زر است کی صلاح آبی و سیب تر است

II. 827. Demiri yahut altını sâf bir hale getiren ateş, terü taze ayva ve elmaya yarar mı?

سیب و آبی خامیی دارد خفیف نه چو آهن تابشی خواهد لطیف

II. 828. Ayva ve elmanın da az bir hamlığı olabilir, fakat demire benzemezler, hafif bir hararet isterler.

از جزر و ز سیب و به و ز گردکان لذت دوشاب یابی تو از آن

V. 2487. Havuç, elma, ayva ve ceviz, pekmezde kaynatılsa hepsinden de pekmez lezzetini alırsın.

1.5. Badem (بادام)

از قضا سرکنگبین صفرا فزود روغن بادام خشکی می نمود

I.53. Kazara sirkengübin safrayı arttırdı. Badem yağı da kuruluk tesirini göstermeye başladı.

ناصرح دین گشته آن کافر وزیر کرده او از مکر در لوزینه سیر

I.445. O kâfir vezir, din nasihatçisi olarak hile ile badem helvasına sarımsak karıştırmıştı!

جنس شاه است او و یا جنس وزیر هیچ باشد لایق لوزینه سیر

II. 1148. O, padişahın cinsinden mi, vezirin cinsinden mi? Hiç sarımsakla badem helvası yenir mi?

قشر جوز و فستق و بادام هم مغز چون آگندشان شد پوست کم

III. 1388. Ceviz, fıstık ve badem bile olunca kabukları incelir.

هست بادام کم خوش بیخته به ز بسیاری به تلخ آمیخته

4025. Az, fakat adamakıllı olmuş güzel badem, acımış, kötü fakat çok bademden iyidir elbette.

بنگر این هر سه ز خامی رسته را جوز را و لوز را و پسته را

V. 1179. Hamlıktan kurtulup yetişen olan cevize, bademe ve fıstığa, şu üç meyveye bir bak.

1.6. Buğday (گندم)

ما در این انبار گندم می‌کنیم گندم جمع آمده گم می‌کنیم

I.377. Biz bu ambarda buğday biriktirmede, toplanan buğdayı yine kaybetmekteyiz.

اول ای جان دفع شر موش کن وانگهان در جمع گندم جوش کن

I.380. Ey can, önce farenin şerrini defet, sonra buğday biriktirmeye çalış, çabala!

گر نه موشی دزد در انبار ماست گندم اعمال چل ساله کجاست

I.382. Eğer bizim ambarımızda hırsız bir fare yoksa kırk yıllık ibadet buğdayı nerde?

در دلش تاویل چون ترجیح یافت طبع در حیرت سوی گندم شتافت

I.1251. Gönlünce tevili üstün tutunca kendisi hayretteyken tabiatı, buğdaya doğru koştu.

هیچ گندم کاری و جو بر دهد دیده‌ای اسبی که کره‌ی خر دهد

I.1646. Hiç buğday ektin de arpa verdiği gördün mü? Hiç attan eşek sıpası olduğunu gördün mü?

غیرت حق بر مثل گندم بود کاه خرمن غیرت مردم بود

I.1771. Tanrı'nın gayreti buğdaya benzer, harmandaki saman da insanların kıskançlığıdır.

دام آدم خوشه‌ی گندم شده تا وجودش خوشه‌ی مردم شده

I.2790. Buğday başağı, Âdemin tuzağı oldu da bu suretle varlığı, insanlara başak oldu; bütün insanlar ondan var oldu.

گندمی خورشید آدم را کسوف چون ذنب شعشاع بدری را خسوف

I. 3991. Bir buğday tanesi, Âdem Peygamberin güneşinin tutulmasına arzın, güneş ile ay arasına girmesi, dolunayın kararmasına sebep oldu.

کاندر آن خانه گهر یا گندم است گنج زر یا جمله مار و کژدم است

II. 847. O evde inci mi var, buğday mı? Altın hazinesi mi var, yoksa yılan ve akreplerle mi dolu?

آن چه گندم کاشتندش و آن چه جو چشم او آن جاست روز و شب گرو

II. 1053. Buğday mı ekildi, arpa mı? Gece, gündüz gözü ondadır. Gece, neye gebeysen onu doğurur.

هیچ نانی گندم خرمن نشد هیچ آیینه دگر آهن نشد

II. 1317. Hiçbir ayna yoktur ki ayna olduktan sonra tekrar demir haline gelsin. Hiçbir ekmek yoktur ki tekrar harmandaki buğday şekline dönsün.

هر که کارد قصد گندم باشدش کاه خود اندر تبع می آیدش

II. 2223. Biri buğday elde etmek için ekin ekerse sonunda saman da elde eder.

که بکاری بر نیاید گندمی مردمی جو مردمی جو مردمی

II. 2224. Fakat saman ekersen buğday elde edemezsin ki. İnsanların gözbebeği olan insanı ara, insanların gözbebeği olan insanı, insanların gözbebeğini!

حرص آدم چون سوی گندم فزود از دل آدم سلیمی را ربود

II. 2739. Âdem'in buğdaya hırsı artınca bu hırs, gönlünden sıhhati, selâmeti kapıp götürdü.

کزدم از گندم ندانست آن نفس می پرد تمییز از مست هوس

II. 2741. O anda akrebi buğdaydayken ayırt edemedi. Hevesle mest olan kişinin temyizi uçup gider.

گر نباشد گندم محبوب نوش چه برد گندمنمای جو فروش

II. 2932. Güzel ve tatlı buğday olmasaydı, buğday gösterip arpa satan ne yapardı?

گفت اندر يك جوالم گندم است در دگر ریگی نه قوت مردم است

II. 3180. Bedevi “ Bir tanesinde buğday var. Öbürü kum, yiyecek bir şey değil! ” dedi.

گفت نیم گندم آن تنگ را در دگر ریز از پی فرهنگ را

II. 3182. Adam; “ Akıllılık edip buğdayın yarısını bu çuvala, yarısını da öbür çuvala koy.

يك جوالم گندم و دیگر ز ریگ به بود زین حیلہ‌های مرده ریگ

3199. Bir çuvalımda buğday, öbüründe kum olması, senin hikmetinden daha iyi be hayırsız!

چون تنازع در فتد در تنگ کاه دانه آن کیست آن را کن نگاه

II. 3251. Bir saman denginin kime ait olduğunda nizaa düşülse buğday kimin? Sen ona bak! (çünkü saman da buğday sahibinindir.)

گفت این پیمانہ‌ی معنی بود گندمی بستان که پیمانہ است رد

II. 3631. Nahivci, “ Bu, mâna ölçөгinden ibaret. Sen buğdayı almaya bak, ölçөгө lüzum yok.

رزقها را رزقها او می دهد ز انکه گندم بی غذایی چون زهد

III. 28. Rızıkların rızkını o vermekte. Buğday, rıziksız nasıl baş gösterir, biter?

قد فضضتم نحو قمح هائما ثم خلیتم نبیا قائما

III. 426. Şaşkın bir halde buğdaya doğru dağılıverdiniz de Peygamber’i atakta yalnız bıraktınız.

بهر گندم تخم باطل کاشتید و آن رسول حق را بگذاشتید

III. 427. Buğday için olmayacak tohumlar ektiniz, o Hak Resulünü terk ettiniz.

آن که گندم را ز خود روزی دهد کی توکلها را ضایع نهد

III. 430. Buğdaya güneşle rızık veren Tanrı, senin ona dayanmanı nasıl olur da zâyi eder?

از پی گندم جدا گشتی از آن کی فرستاده ست گندم ز آسمان

III. 431. Buğday için, gökyüzünden buğday gönderenden ayrıldın ha!

گندم از بالا به زیر خاک شد بعد از آن او خوشه و چالاک شد

III. 458. Buğday, yukarıdan aşağıya, yerin dibine gider de ondan sonra yerden baş çıkarıp yükselir.

این رها کن صورت افسانه گیر هل تو دردانه تو گندم دانه گیر

III. 524. Bunu geç de hikâyeye giriş, inciye bırak. Buğday tanesini ele al.

گر به در ره نیست هین بر می ستان گر بدان ره نیستت این سو بران

III. 525. İnciye yol yoksa hemencecik buğdayı al. O tarafa yol yoksa bu tarafa at sür.

دانه ی گندم توانی خورد و من عاجزم در دانه خوردن در وطن

III. 3308. Buğday tanesi de yiyebilirsin. Hâlbuki ben yiyemem ki yerimde yurdumda bundan âcizim ben.

گندم و جو را و باقی حبوب می توانی خورد و من نه ای طروب

III. 3309. Sen buğday da yiyebilirsin, arpa da, darı, mısır gibi başka şeyler de. Hâlbuki ben bunları yiyemem.

پس چرا کارم که اینجا خوف هست من چرا افشانم این گندم ز دست

4801. Ben neye ekeyim, burası korkulu bir yer. Neden elimdeki buğdayı yerlere saçayım deme.

يك كف گندم ز انباری ببین فهم کن کان جمله باشد همچنین

IV. 141. Bir avuç buğdayı gördün mü ambarı düşün, ambarı gör. Anla ki ambardakiler de hep böyle.

تا جدا گردد ز گندم کاهها تا به انباری رود یا چاهها

IV. 144. İsterler. Buğdaydan samanı ayırmak, buğdayı ambara koymak yahut kuyulara gömmek için rüzgâr isterler.

گندم ار بشکست و از هم در سکست بر دکان آمد که نک نان درست

IV. 345. Buğday, kırıldı, ufalandıysa zayı olmadı ya. Un haline geldi de dükkâna girdi, ekmek oldu.

ز انکه گندم را حکیم آگهی هیچ نفرستد به انبار کهی

IV. 373. Anlayışlı hâkim bile buğdayı saman ambarına göndermez.

معدی خر که کشد در اجتذاب معدی آدم جذوب گندم آب

IV. 1639. Haman'ın canı Kıpti'ye çeker, Âdem'in midesi buğdayla suyu!

کی شود گلزار و گندمزار این تا نگردد زشت و ویران این زمین

IV. 2344. Bu yer, böyle çirkin ve yıkık bir hale gelmedikçe nasıl olur da olur da gül bahçesi, buğday tarlası haline gelir.

تا نکوبی گندم اندر آسیا کی شود آراسته ز آن خوان ما

IV. 2353. Buğdayı değirmende ezmeseydin ondan ekmek yapabilir miydi? Bizim soframızı bezeyebilir miydi?

دانه لایق نیست در انبار کاه کاه در انبار گندم هم تباه

IV. 3021. Çünkü tanenin saman ambarına konması lâyük değil. Saman da buğday ambarına konursa yazık olur!

واجب است اظهار این نیک و تباه همچنانک اظهار گندمها ز کاه

IV. 3027. Buğdayları samandan ayırmak nasıl lâzımsa bu iyiyi de kötüyü de ayırmak vâcib.

کاین ترا سود است از درد و غمی گفت آدم را همین در گندمی

V. 157. “Bu sana dertten, gamdan kurtulmak için bir ilaçtır” der. Âdem’e de buğday için böyle demişti ya!

هم ز خوشه عشر دادی بی‌ریا هم ز گندم چون شدی از که جدا

V. 1476. Riyasız olarak mahsulünün onda birini verir, buğday samandan ayrıldı mı tekrar,

بشنو از عقل خود ای انبار دار گندم خود را به ارض الله سپار

V. 1526. Ey ambar sahibi, sözü aklından duy da buğdayını Tanrı yerine saç!

دیو را با دیوچه زوتر بکش تا شود ایمن ز دزد و از شپش

V. 1527. Saç da hırsızdan da emin olsun, buğday bitinden de. Şeytanı, Şeytanın oğlu ile beraber çabuk öldür.

نه ترا بر ظلم توبه‌ی پر خروش ای دغا گندم نمای جو فروش

V. 1830. Ne zulmünle yana yakıla coşarak bir tövbe ettin, ne ağlayıp sızlandın ey buğday gösterip arpa satan adı adam!

می‌نماید او وفا و عشق و جوش وانگه او گندم‌نمای جو فروش

V. 1865. Vefa gösterme de seviyorum demede, coşup köpürmede. Hey gidi buğday gösterip arpa satan hey!

کف گندم ز آن دهد خریار را تا بداند گندم انبار را

V. 2118. Buğdaycı, alıcıya bir avuç buğday verir ama ambarındaki anlasın diye.

بعد از آن گفتش که گندم آن کیست گفت امانت از یتیم بی‌وصی است

VI. 526. Ondan sonra kuş dedi ki: Bu buğdaylar kimin? Adam vasisi olmayan bir yetimin emaneti.

هین به دستوری از این گندم خورم ای امین و پارسا و محترم

VI. 529. Müsaade et de ey emniyetli, zâhit ve muhterem zat, şu buğdaydan yiyeyim.

چون بخورد آن گندم اندر فح بماند چند او یاسین و الانعام خواند

VI. 533. Buğdayları yedi ama tuzakta kala kaldı. Nice Yâsin okudu, nice En’am okudu.

مور بر دانه بدان لرزان شود که ز خرمنهای خوش اعمی بود

VI. 806. Karınca, güzelim harmanları görmez de bir tanecik buğdayın üstüne titrer.

همچو ابری خالی پر قر و قر نه در او نفع زمین نه قوت بر

VI. 1057. Gar gur edip duran boş buluta benzer. Ondan ne yeryüzünde bir fayda vardır, ne buğdaya bir kuvvet.

بر تو خندید آن که گفتت این دو است اوست کادم را به گندم رهنماست

VI. 1341. Sana bu ilâçtır diyen, seninle alay etmiş, sana gülmüştür. O, Âdem'e de buğdaya kılavuzluk ettiydi ya!

مور بر دانه چرا لرزان بدی گر از آن يك دانه خرمن دان بدی

VI. 1500. Karınca, bir tanecik buğdayı görüp harmanı anlasaydı hiç o bir tane buğdayın üstüne titrer miydi?

محرم مردیت را کورستمی تا ز صد خرمن یکی جو گفتمی

VI. 2013. Senin erliğine mahrem olacak Rüstem nerede ki senin yüzlerce harmanından bir buğday tanesini söylemeye kalkayım.

ز آن مثال برگ دی پژمردهام کز بهشت وصل گندم خوردهام

VI. 2802. Kış yaprağı gibi soldum, çünkü vuslat cennetinde buğday yedim.

جان چو مور و تن چو دانهی گندمی می کشاند سو به سویش هر دمی

VI. 2955. Can, karıncaya benzer, beden de bir buğday tanesine. Karınca o buğday tanesini her an çeker durur.

مور داند کآن حبوب مرتهن مستحیل و جنس من خواهد شدن

VI. 2956. Karınca bilir ki o kendi cinsinden olmayan buğdaylar, nihayet yenecek, kendisine karışacak. Bunlar, benim cinsimden olacaklar der.

آن یکی موری گرفت از راه جو مور دیگر گندمی بگرفت و دو

VI. 2957. Karıncanın biri, yoldan bir arpa tanesi bulur, çekip götürmeye koyulur.

Öbürü, bir buğday yakalar, koşa koşa götürmeye başlar.

جو سوی گندم نمی تازد ولی مور سوی مور می آید بلی

VI. 2958. Arpa, buğdayın bulunduğu yere gelmez ama karınca, karıncanın bulunduğu yere gelir ya.

رفتن جو سوی گندم تابع است مور را بین که به جنسش راجع است

VI. 2959. Arpanın gitmesi, buğdaya tâbidir. Karıncaya baksana, dönüp kendi cinsine nasıl geliyor.

تو مگو گندم چرا شد سوی جو چشم را بر خصم نه نی بر گرو

VI. 2960. Buğday, neden arpaya doğru gidiyor deme. Gözünü aç da düşmanı gör, alınan, götürülen şeyi değil.

آدما معنی دل بندم بجوی ترک قشر و صورت گندم بگوی

VI. 3710. Ey Âdem gönül bağlayan mana benim beni ara kabuğu, buğday suretini bırak.

چون که رنگی آرد شد بهر خلیل دان که معزول است گندم ای نبیل

VI. 3711. Kum Halil için un olduktan sonra artık ey akıllı er, bil ki buğday hiçbir şey değildir.

همچو بی گندم شده در آسیا جز سپیدی ریش و مو نبود عطا

VI. 4431. Buğdayı olmaksızın değirmene gidenin ancak saç, sakalı ağarır, başka bir şey elde edemez.

آسیای چرخ بر بی گندمان مو سپیدی بخشد و ضعف میان

VI. 4432. Felek değirmeni, buğdayı olmayanların saçını, sakalını ağartır, kendilerini zayıflatır.

لیک با با گندمان این آسیا ملک بخش آمد دهد کار و کیا

VI. 4433. Fakat biz, bu değirmene buğdayımızla geldik. Bu değirmen, bize mal mülk bağışlar, iş güç verir.

ما رمیت اذ رمیتی فتنه ای صد هزاران خرمن اندر حفته ای

VI. 4579. "Attığın zaman sen atmadın, Tanrı attı" sözü, bir imtihandır. Yüz binlerce harman, bir avuç buğdaydadır.

باب گه روزن شدی گاهی شعاع خاک گه گندم شدی و گاه صاع

VI. 4642. Kapı, gâh pencere haline gelmede, gâh nur halini almadaydı. Toprak, gâh buğday oluyordu, gâh kile.

خورده گندم حله زو بیرون شده خلد بر وی بادیه و هامون شده

VI. 4783. Buğday yedi, cennet elbiselerinden soyundu. Cennet, ona bir çöl oldu.

1.7. Ceviz (جوز)

جوزها بشکست و آن کان مغز داشت بعد کشتن روح پاک نغز داشت

I.706. Cevizler kırıldı; içi sağlam olan, kırıldıktan sonra temiz ve lâtif ruha malik oldu.

صوفی آن صورت میندار ای عزیز همچو طفلان تا کی از جوز و مویز

II. 199. Fakat ey aziz, sofiyi, suret sofisi sanma! Ne vakte kadar çocuklar gibi cevize, üzümüne düşüp kalacaksın?

جسم ما جوز و مویز است ای پسر گر تو مردی زین دو چیز اندر گذر

II. 200. Oğul bizim cismimiz cevizle üzümdür. Ersen bu ikisinden de geç.

کله اش بر کند مغزش ریخت زود مغز جوزی کاندرا او مغزی نبود

II. 460. Kellesini kopardı, hemen beynini yere akıttı. Kafasında ceviz içi kadar beyin bile yoktu.

طاعتش نغز است و معنی نغز نی جوزها بسیار و در وی مغز نی

II. 3395. İbadeti kısırdan ibaret, iç, yok. Cevizler çok ama içleri boş!

گر دهد خود کی دهد آن پر حیل جوز پوسیده ست گفتار دغل

III. 226. Verdi, farz edelim, fakat o hilebaz nereden verecek? Hilebazın sözü çürümüş cevizdir.

قشر جوز و فستق و بادام هم مغز چون آگندشان شد پوست کم

III. 1388. Ceviz, fıstık ve badem bile olunca kabukları incelir.

هیچ نعمت آرزو ناید دگر زین نپردازم به جوز و نیشکر

IV. 687. Başka bir nimet istemem. Bunu bırakıp da ceviz ve şeker yemeğe girişmem!

آتش عشق از نوها گشت تیز آن چنان که آتش آن جوز ریز

IV. 744. Suya ceviz atanın ateşi nasıl kuvvetlendiyse aşk ateşi de güzel seslerle kuvvet bulunur!

در نغولی بود آب آن تشنه راند بر درخت جوز جوزی می فشاند

IV. 745. Su, pek derin yerdeydi. Susuzun biri suyun üst tarafında bulunan ceviz ağacına binmiş, ağacı silkeliyordu.

میفتاد از جوز بن جوز اندر آب بانگ می آمد همی دید او حباب

746. Ağaçtan cevizler, suya düştükçe suyun sesini dinliyor, sudan meydana gelen habbeleri seyrediyordu.

عاقلی گفتش که بگذار ای فتی جوزها خود تشنگی آرد ترا

IV. 747. Bir akıllı adam, bunu görüp dedi ki: Yiğidim bu cevizler, seni susatır!

بیشتر در آب می افتد ثمر آب در پستی است از تو دور در

IV. 748. Suya bir hayli ceviz düşüyor ama su derinde. Senden uzakta!

گفت قصدم زین فشاندن جوز نیست تیزتر بنگر بر این ظاهر مه ایست

IV. 750. Adam dedi ki: Benim bu ağaç silkelemeden maksadım ceviz toplamak değil. Görünüşe bakma da maksadıma iyi dikkat et!

که برو کتاب تا مرغت خرم یا مویز و جوز و فستق آورم

IV. 2578. Mektebe git de sana kuş alayım yahut kuru "üzüm, ceviz ve fıstık getireyim diyeyim!

بنگر این هر سه ز خامی رسته را جوز را و لوز را و پسته را

V. 1179. Hamlıktan kurtulup yetişen olan ceviz, bademe ve fıstığa, şu üç meyveye bir bak.

فکر طفلان دایه باشد یا که شیر یا مویز و جوز یا گریه و نفیر

V. 1288. Çocukların düşünceleri ya dadıdır, ya süt. Ya kuru üzümdür, cevizdir yahut da bağırp ağlama.

جوز را در پوستها آوازه است مغز و روغن را خود آوازی کجاست

V. 2144. Cevizin kabuğunda ses vardır ama içinde, yağında ses ne gezer.

از جزر و ز سیب و به و ز گردکان لذت دوشاب یابی تو از آن

V. 2487. Havuç, elma, ayva ve ceviz, pekmezde kaynatılsa hepsinden de pekmez lezzetini alırsın.

تونه ای ز آن نازنینان عزیز که ترا دارند بی جوز و مویز

V. 2845. Sen o yüce nazeninlerden değilsin ki sana ceviz ve kuru üzüm vermesinler.

کودکی گرید پی جوز و مویز پیش عاقل باشد آن بس سهل چیز

3342. Çocuk, ceviz ve kuru üzüm için ağlar. Hâlbuki bu, büyük adama göre hiçbir şey değildir.

پیش دل جوز و مویز آمد جسد طفل کی در دانش مردان رسد

V. 3343. Gönüle göre de beden, cevizle kuru üzümdür. Çocuk, nerden büyüklerin bilgisine sahip olacak?

گردگانی چندی اندر جیب کرد که تو طفلی گیر این می باز نرد

VI. 602. Sen çocuksun, bunlarla oynaya dur diye cebine de birkaç tane ceviz koydu.

چون سحر از خواب عاشق بر جهید آستین و گردگاتها را بدید

VI. 603. Âşık, geceleyin uykusundan sıçrayıp uyanınca yanı başında yenini, cebinde de cevizleri gördü.

گردگان ما در این مطحن شکست هر چه گویم از غم خود اندک است

VI. 606. Cevizlerimiz, bu değirmende kırıldı, derdimize ait ne söyleyen azdır.

پس جوابش داد صدیق ای غبی گوهری دادی به جوزی چون صبی

VI. 1039. Sıddıyk, a ahmak diye cevap verdi, çocuk gibi bir cevize karşılık bir inci verdin.

پسته را یا جوز را تا نشکنی نه نماید دل نه بدهد روغنی

VI. 2563. Fıstığı yahut cevizi kırmadıkça ne içi meydana çıkar, ne ondan bir yağ çıkarılır.

حاتم ار مرده بمرده می دهد گر دکاتها شمرده می دهد

VI. 3276. Hatem, cansız şeyi ölü gönüllü adama verir, sayılı birkaç ceviz ihsan ederdi.

می فروشی هر زمانی در کان همچو طفلی می ستانی گردگان

VI. 3466. Çocuk gibi her an madendeki inciye satıp yerine ceviz almaktasın.

در خیالت صورتی جوشیده ای همچو جوزی وقت دق پوسیده ای

VI. 3468. Hayalinde bir surettir coşmuştur. Fakat sınama zamanında ceviz gibi çürümüş bir şey.

جوز پوسیده ست دنیا ای امین امتحانش کم کن از دورش ببین

VI. 3471. Ey emin kişi! Dünya çürük bir cevizdir. Onu pek sınama, uzaktan bak.

1.8. Çınar (چنار)

کی چناری کف گشاید در دعا کی درختی سر فشاند در هوا

II. 1658. Çınar, dua için nasıl el açar, ağaç havada nasıl baş sallar?

1.9. Çörek Otu (سپند)

و آن صفای عارض آن دلبران که بسوزد چون سپند این دل بر آن

V. 959. Şu gönlü çörek otu gibi yakıp kavuran dilberlerin yüzlerini seyredince

neşelendi.

باز خرم گشت مجلس دل فروز خیز دفع چشم بد اسپند سوز

VI. 945. Yine meclis şenlendi, gönülleri parlattı. Kalk, kem göz değmesin diye mangala çörekotu at.

من سپند از چشم بد کردم پدید در سپندم نیز چشم بد رسید

VI. 2804. Kötü göz değmesin diye ateşe çöreotu attım, fakat çöreotuma da kötü göz değdi.

آن زلیخا از سپندان تا به عود نام جمله‌ی چیز یوسف کرده بود

VI. 4021. Zeliha' da çöreotundan öd ağacına kadar her şeyin adını Yusuf takmıştı.

ور بگفتی برگها خوش می‌طپند ور بگفتی خوش همی‌سوزد سپند

VI. 4025. Yapraklar ne güzel oynamakta; çöreotu ne hoş yanıyor.

بوی صدقش آمد از سوگند او سوز او پیدا شد و اسپند او

VI. 4275. Yemininden doğruluk kokusu gelmekteydi. Sözünden, içinin çörekotu gibi yandığı anlaşılıyordu.

1.10. Diken (خار)

چون کسی را خار در پایش جهد پای خود را بر سر زانو نهد

I.150. Bir adamın ayağına diken batınca ayağını dizi üstüne kor.

وز سر سوزن همی‌جوید سرش ور نیابد می‌کند با لب ترش

I. 151. İğne ucu ile diken başını arar durur, bulamazsa orasını dudağı ile ıslatır.

خار در پا شد چنین دشوار یاب خار در دل چون بود واده جواب

I. 152. Ayağa batan dikenini bulmak, bu derece müşkül olursa, yüreğe batan diken nicedir? Cevabını sen ver!

خار در دل گر بدیدی هر خسی دست کی بودی غمان را بر کسی

I.153. Her çer çöp (mesabesinde olan,) gönül dikenini göreydi gamlar, kederler; herkese el uzatabilir miydi?

کس به زیر دم خر خاری نهد خر نداند دفع آن بر می‌جهد

I.154. Bir kişi, eşeğin kuyruğu altına diken kor. Eşek onu oradan çıkarmasını bilmez, boyuna çifte atar.

بر جهد و ان خار محکمر زند عاقلی باید که خاری بر کند

155. Zıplar, zıpladıkça da diken daha kuvvetli batar. Dikeni çıkarmak için akıllı bir adam lâzım.

خر ز بهر دفع خار از سوز و درد جفته می‌انداخت صد جا زخم کرد

I. 156. Eşek, dikenini çıkarabilmek için can acısı ile çifte atar durur ve yüz yerini daha yaralar.

آن حکیم خارچین استاد بود دست می‌زد جا به جا می‌آزمود

I.157. O diken çıkararan hekim, üstaddı. Halayığın her tarafına elini koyup muayene ediyordu.

بهر غسل ار در روی در جویبار بر تو آسیبی زند در آب خار

I.1036. Yıkanmak için dereye girince derenin dibindeki diken sana zarar verir.

گر چه پنهان خار در آب است پست چون که در تو می‌خلد دانی که هست

I. 1037. Gerçi diken suyun dibinde gizlidir, fakat sana batınca mevcudiyetini anlarsın.

باغبان را خار چون در پای رفت دزد فرصت یافت، کالا برد تفت

I.1252. Bahçıvanın ayağına diken batınca hırsız fırsat buldu, esvabını çalıp kaçtı.

و الله ار زين خار در بستان شوم همچو بلبل زين سبب نالان شوم

I.1571. Tanrı hakkı için bu dikenden kurtulur, gül bahçesine kavuşursam bu sebepten bülbül gibi feryat ederim.

این عجب بلبل که بگشاید دهان تا خورد او خار را با گلستان

I.1572. Bu ne şaşılacak şey bülbüldür ki ağzını açınca dikenini de gül bahçesiyle beraber yutar, ikisini de bir görür!

از هوای لقمه‌ی این خار خار از کف لقمان همی جوید خار

I.1962. Bu mihnet ve meşakkat lokması yüzünden Lokman'ın ayağına batan dikenini çıkarın.

در کف او خار و سایه‌ش نیز نیست لیکتان از حرص آن تمیز نیست

I.1963. Onun ayağında diken değil, gölgesi bile yok. Fakat siz, hırstan onu fark edemiyorsunuz.

خار دان آن را که خرما دیده‌ای ز آن که بس نان کور و بس نادیده‌ای

I.1964. Hurma olarak gördüğünü diken bil. Çünkü sen çok nankör, çok görgüsüzün!

جان لقمان که گلستان خداست پای جانش خسته‌ی خاری چراست

I.1965. Lokmanın canı, Tanrının bir gül bahçesindeyken neden can ayağı bir dikenden incinsin.

اشتر آمد این وجود خار خوار مصطفی زادی بر این اشتر سوار

I.1966. Bu diken yiyen vücut, devedir. Mustafa'dan doğan da bu deveye binmiştir.

میل تو سوی مغیلان است و ریگ تا چه گل چینی ز خار مرده‌ریگ

I.1968. Hâlbuki sen, hâlâ mugeylân dikenine ve kumsala meylediyorsun. Bu arta kalası dikenden gülü nasıl toplayacaksın?

پیش از آن کین خار پا بیرون کنی چشم تاریک است جولان چون کنی

I.1970. Ayağındaki bu dikenini çıkarmadıkça gözün görmez. Nasıl dönüp dolaşabilirsin?

آدمی کاو می‌نگنجد در جهان در سر خاری همی گردد نهران

I.1971. Ne şaşılacak şey, cihana sığmayan Âdemoğlu, gizlice bir dikenin başında dolaşıp durmakta!

صد هزاران جان تلخی کش نگر همچو گل آغشته اندر گل شکر

I. 2376. Yoksulluk acılığı çeken yüz binlerce cana bak. Gül gibi gülbeşekere karışmış, o lezzetle lezzetlenmişler.

چون گل از خار است و خار از گل چرا هر دو در جنگند و اندر ماجرا

I.2472. Gül dikenden meydana gelmiştir, diken de gülden böyle olduğu halde niçin savaşa, maceralara düşmüşlerdi? Gibi bir sual hatıra gelirse (bil ki bu)

ور تو گویی جزو پیوسته‌ی گل است خار می‌خور خار مقرون گل است

I.2811. Eğer cüzü külle muttasıldır, ayrılmaz dersen diken ye, gül isteme. Diken de gülden ayrılmaz.

برگ يك گل چون ندارد خار او شد بهاران دشمن اسرار او

I.2920. Dikeninde bir gül yaprağı bile bulunmadığından baharlar onun sırlarına düşman kesilmiştir.

خار بی‌معنی خزان خواهد خزان تا زند پهلوی خود با گلستان

I.2922. Mânadan mahrum olan diken, gül bahçesiyle bir arada bulunabilmek için güz mevsimini ister güz mevsimini!

تا بپوشد حسن آن و ننگ این تا نبینی رنگ آن و رنگ این

I.2923. Çünkü güz, hem gülün öğünecek halini, hem dikenin ayıbını örter. Bu suretle sen de onun rengiyle bunun halini görmezsin.

پس خزان او را بهار است و حیات يك نماید سنگ و یاقوت زکات

I.2924. Şu halde güz, dikenin hayatıdır, baharıdır. Çünkü güzün ikisi de bir görünür.

باغبان هم داند آن را در خزان لیک دید يك به از دید جهان

I. 2925. Ama bahçıvan, gülü güzünde görür. Bu bir kişinin görüşü yok mu? Yüzlerce cihanın görüşünden iyidir.

خار جمله لطف چون گل می‌شود پیش جزوی کاو سوی کل می‌رود

I.3007. Bir cüzü, külle ulaşırsa o cüz'ün yanında diken bile, gül gibi baştanbaşa letafet kesilir.

گفت یارش کاندرا ای جمله من نی مخالف چون گل و خار چمن

I.3077. Sevgilisi “Ey tamamı ile ben olan, içeri gir. Yeşillikteki gül ve diken gibi aykırı değilsin.

کاو تحدث جهرة أخبارها در سخن آید زمین و خارها

I.3277. Gizlediği haberleri apaşıkâr söyler. Yeryüzü ve dikenler söze gelir.

گه یمینش می برد گاهی بسار گه گلستانش کند گاهیش خار

I.3336. Can, o nefesi bazen sağa götürmektedir, bazen sola. Bazem gül bahçesine koymaktadır, bazen diken haline.

اندر آ اکنون که رستی از خطر سنگ بودی کیمیا کردت گهر

I.3828. Küfürden ve dikenliğinden kurtuldun, artık Tanrı bahçesinde bir gül gibi açıl!

بس خجسته معصیت کان کرد مرد نی ز خاری بر دمد اوراق ورد

I.3831. O adamın işlediği suç ne kutlu suç! Gül yaprakları dikenden bitmez mi?

می بسوزد هر خزان مر باغ را باز رویاند گل صباغ را

I.3914. Her güz; bağı bahçeyi yakıp yandırmakta. Sonra yeniden bahçeleri renklere boyayan kırmızı güllere boyayan kırmızı gülleri yetiştirmektedir.

نان چو معنی بود خوردش سود بود چون که صورت گشت انگیزد جحود

I.3994. Mânevi ekmek, yeşil diken gibi deve yiyince yüz türlü fayda, yüzlerce lezzet bulmakta.

می دراند کام و لنجش ای دریغ کان چنان ورد مربی گشت تیغ

I.3996. Damağını avurdunu yırtar, paralar. Yazıklar olsun; öyle yetişmiş gül kılıç kesildi.

ز آنکه بی گلزار بلبل خامش است غیبت خورشید بیداری کش است

II. 41. Çünkü gül bahçesi olmayınca, bülbül sükût eder. Güneşin kayboluşu, uyanıklığı öldürür.

آفتابا ترك این گلشن کن تا که تحت الارض را روشن کنی

II. 42. Ey güneş! Sen yeraltını aydınlatmak üzere bu gül bahçesini terk ediyorsun.

گفت حق ادبارگر ادبار جوست خار رویده جزای کشت اوست

II. 152. Tanrı, "Gerilemede gerilemeyi arar. Diken eken ancak yeşermiş taze diken elde edebilir.

آن که تخم خار کرد در جهان هان و هان او را مجو در گلستان

II. 153. Dünyada diken eken kişi, sakın ektiğin dikenini gül bahçesinde arama!

گر گلی گیرد به کف خاری شود و ر سوی یاری رود ماری شود

II. 154. O, eline gül bile olsa diken olur. Bir dost varsa dost, yılan kesilir.

همچو آن شخص درشت خوش سخن در میان ره نشاند او خار بن

II. 1227. Bu iş, o tatlı sözlü, fakat kötü huylu adamın yol üstüne diken dikmesine benzer.

ره گذریانش ملامتگر شدند بس بگفتندش بکن این را نکند

II. 1228. Yoldan geçenler ona darılmaya başladılar, bu dikenleri sök diye bir hayli söylediler, fakat fayda etmedi.

هر دمی آن خار بن افزون شدی پای خلق از زخم آن پر خون شدی

II. 1229. Her an o dikenler çoğalmakta, halkın ayağı dikenler yüzünden kanamaktaydı.

جامه‌های خلق بدریدی ز خار پای درویشان بختی زار زار

II. 1230. Halkın elbisesi dikenlerden yırtılmakta, yoksulların ayakları paramparça olmaktaydı.

مدتی فردا و فردا وعده داد شد درخت خار او محکم نهاد

II. 1232. Bir müddet “Yarın, yarın” diye vâde verip durdu. Bu müddet için de diktiği dikenler kökleşti, kuvvetlendi.

آن درخت بد جوان‌تر می‌شود وین کننده پیر و مضطر می‌شود

II. 1236. O dikenler daha ziyade yeşeriyor, dikenini sökecek de ihtiyarlayıp âciz bir hale geliyor.

خار بن در قوت و برخاستن خار کن در پیری و در کاستن

II. 1237. Diken kuvvetlenmekte, büyümekte, diken sökecekse ihtiyarlamakta, kuvvetten düşmekte.

خار بن هر روز و هر دم سبز و تر خار کن هر روز زار و خشکتر

II. 1238. Diken her gün, her an yeşerip tazelenmekte. Diken her gün perişan bir hale gelmekte, kuruyup kalmakta!

خار بن دان هر یکی خوی بدت بارها در پای خار آخر زدت

II. 1240. Her kötü huyunu bir diken bil; dikenler kaç keredir senin ayağını zedelemekte.

بارها از خوی خود خسته شدی حس نداری سخت بی حس آمدی

II. 1241. Nice defalardır kötü huyunu bir diken bil; Dikenler kaç keredir senin ayağını zedelemekte.

یا به گلبن وصل کن این خار را وصل کن با نار نور یار را

II. 1245. Yahut bu dikenî gülfidanına ulaştır, sevgilinin nurunu nâra kavuştur?

تا که نور او کشد نار تو را وصل او گلشن کند خار تو را

II. 1246. Da onun nuru senin ateşini söndürsün; vuslatı, dikenini gül bahçesi haline getirsin.

دست پنهان و قلم بین خط گزار اسب در جولان و ناپیدا سوار

II. 1303. Gâh sağa götürür, gâh sola... Gâh gül bahçesi haline kor, gâh diken haline.

گر کند سفلی هوا و نار را ورز گل او بگذراند خار را

II. 1618. Dilerse havayı, ateşi aşığlatır, dilerse dikenî gülden üstün eder.

آتش خشم از شما هم حلم شد ظلمت جهل از شما هم علم شد

II. 2562. Hırs ateşini attınız; o ateş diken gibiydi, gül bahçesine döndü.

کی پسندد عدل و لطف کردگار که گلی سجده کند در پیش خار

II. 3332. Tanrı'nın adaleti, Tanrı'nın lûtfu bir gülün dikenine secde etmesini hoş görür mü?

در رخ مه عیب بینی می‌کنی در بهشتی خارچینی می‌کنی

II. 3347. Sen ayın yüzünde ayıp noksan buluyor, cennette diken topluyorsun.

گر بهشت اندر روی تو خار جو هیچ خار آن جا نیابی غیر تو

II. 3348. Ey diken arayan, cennete gitsen bile orada senden başka bir diken göremezsin.

خار سه سویه است هر چون کش نهی در خلد وز زخم او تو کی جهی

III. 375. Nefis, üç köşeli dikendir, ne çeşit koysan sana batar, ondan kurtulmana imkân mı var?

آتش ترك هوا در خار زن دست اندر یار نیکو کار زن

III. 376. Heva ve hevesi terketme ateşini vur şu diken iyi işli dostu uzat elini, sarıl ona!

ای بسا از نازنینان خار کش بر امید گل عذار ماهوش

III. 540. Gül yanaklı, ay yüzlü bir dilberin vuslatı ümidiyle nice nazeninler diken zahmetini çekerler.

نامید از هر دو عالم گشته‌اند خارهای بی‌نهایت کشته‌اند

III. 827. İki âlemde de ümitlerini kesmişler, hadde hesaba gelmez dikenler ekmişlerdir!

پا برهنه چون رود در خارزار جز به وقفه و فکرت و پرهیزکار

III. 835. Ayağı yalın olan dikenlikte nasıl yürür? Dura, dura. Düşüne, düşüne, ihtiyatla adım ata ata! Diyordu.

من از ایشان خیره ایشان هم ز من از بهاری خار ایشان من سمن

III. 1110. Ben onlara şaşırıyorum, onlar da bana şaşırıyorlar. Baharın onlar diken, ben yasemin:

پا برهنه می‌روی بر خار و سنگ گفت من حیرانم و بی‌خویش و دنگ

III. 1975. Birisi ona : “ Dikenliklerde, taşlıklarda yalınayak mı gidiyorsun?” dedi.

دیگران کردند زرد از بیم آن تو چو گل خندان گه سود و زیان

III. 3257. Başkaları, o hâdiseden korkup sapsarı kesilse bile sen aldırış etme. Fayda, zamanında da, ziyan zamanında da gül gibi gülmeye bak!

ز آنکه گل گر برگ برگش می‌کنی خنده نگذارد نگرده منثنی

III. 3258. Gülün yapraklarını birer birer koparsan da yine gülmeyi bırakmaz, yine solup gamlanmaz.

گوید از خاری چرا افتم به غم خنده را من خود ز خار آورده‌ام

III. 3259. Bir dikenden niçin gama düşeyim? Zaten bu gülmeyi diken yüzünden buldum der.

گر به خاری خسته‌ای خود کشته‌ای ور حریر و قز دری خود رشته‌ای

III. 3444. Bir dikenle yaralanmışsan o dikenini sen dikmişsindir. Atlas olsun, ipek olsun, ne giymişsen kendin eğirmişsindir.

تو ز خود می‌آیی و آن در تو است نار و خار ظن باطل این سو است

III. 4370. Sen, onu kendiliğinden insan görüyorsun, hâlbuki o sıfat sende bâtil zannın ateşi de bu tarafta, dikenini de!

در بیابانهای پر از خار و گو او چو ماه بدر ما را پیش رو

IV. 601. Dikenlerle, çukurlarla dolu olan çöllerde yürürdük. O, dolunay gibi önümüzde giderdi.

باز گفتی بعد يك دم سوی راست میل کن زیرا که خاری پیش پاست

IV. 603. Bir an sonra da “Sağa gidin, ayağımızın altında diken var” diye seslenirdi.

نه ز خاک و نه ز گل بر وی اثر نه از خراش خار و آسیب حجر

IV. 605. Ne topraktan eser var, ne çamurdan ne diken yırtmış, ne taş yaralamış!

عارفان رو ترش چون خار پشت عیش پنهان کرده در خار درشت

IV. 1026. Ekşi suratlı ârifler, kirpiye benzerler. Sert dikenlerin dibinde gizlice zevki safâdadır onlar.

باغ پنهان گرد باغ آن خار فاش کای عدوی دزد زین در دور باش

IV. 1027. Bahçe gizlidir de bahçenin çevresindeki diken meydanda... Yani ey düşman hırsız, bu kapıdan uzaklaş derler!

خار پشتا خار حارس کرده‌ای سر چو صوفی در گریبان برده‌ای

IV. 1028. Ey kirpi, kendine dikenini bekçi yapmışsın... Başımı, sofiler gibi içine çekmişsin.

تا کسی در چار دانگ عیش تو گم شود زین گل رخان خار خو

IV. 1029. İstiyorsun ki şu gül yüzlü, fakat diken huylu kişilerden hiç kimse, senin azıcık bir zevkine bile ilişmesin!

کان چنان نقد و چنان بسیار بود این که دیر اشکفت دسته‌ی خار بود

IV. 1227. Kendi kendisine önce verilen ihsan, hem peşindi, hem de o kadar çoktu. Bu ise hem geç açıldı, hem de açılınca gördüm ki bir deste diken, dedi.

عقل را دو دیده در پایان کار بهر آن گل می‌کشد او رنج خار

IV. 1261. Aklın gözleri işin sonunu gözetir. Akıl, bir gül için diken zahmetini çeker durur!

جان ز هجر عرش اندر فاقه‌ای تن ز عشق خار بن چون ناقه‌ای

IV. 1545. Senin canın da arşın ayrılığı ile yoksulluğa düşmüş. Teninse diken aşkıyla deveye dönmüş!

من شکوفه‌ی خارم ای خوش گرم‌دار گل بریزد من بمانم شاخ خار

IV. 1624. Bir ses, ey güzel ve bana düşkün olan kişi, ben diken çiçeğiyim. Çiçek dökülür, ben kalırım; diken dalından ibaretim ben der.

بانگ اشکوفه‌ش که اینک گل فروش بانگ خار او که سوی ما مکوش

IV. 1625. Çiçeği, ey gül satan, gel bu yana der. Dikenin sesiyse bizim yanımıza gelmeye kalkışma der!

صد کراحت در درون تو چو خار کی بود انده نشان ابنتشار

IV. 1752. İçinde diken gibi yüzlerce pislik var. Hiç keder, muştulanma nişanesi olur mu?

با خودی با بی‌خودی دوچار زد با خود اندر دیده‌ی خود خار زد

IV. 2137. Kendisinden olan kendinden geçmişe gelip çattı. Kendisinde olan, kendi gözüne diken batırdı.

ظاهرا کار تو ویران می‌کنم لیک خاری را گلستان می‌کنم

IV. 2340. Görünüşte senin işini yıkıyorum ama bir dikenî gül bahçesi haline getiriyorum dedi.

شوره‌ام را سبزه‌ای پیدا شود خار زارم جنت ماوی شود

IV. 2521. Çorak bedenimde bir yeşillik meydana gelir dikenliklerim, Cenneti Me'va kesilir!

کاین حروف واسطه‌ای یار غار پیش واصل خار باشد خار خار

IV. 2984. Ey hakikî dost, mânayı anlamaya vasıta olan bu harfler, mânaya erişmiş adama göre dikendir, hordur hakîrdir!

هم سوال از علم خیزد هم جواب همچنان که خار و گل از خاک و آب

IV. 3009. Sual de bilgiden doğar, cevap da. Nitekim diken de toprakla sudan biter, gül de!

همچو شه زاده رسی در یار خویش پس برون آری ز پا تو خار خویش

IV. 3217. Şehzade gibi sevgiline kavuşursun. Ayağındaki dikenî çıkarırsın!

تا بر آن جایی ببینی خارزار پر ز کژدمهای خشم و پر ز مار

IV. 3542. O ağacın üstünde oldukça âlem pis bir dikenlik, kızgın akreplerle, yılanlarla dopdolu bir yer görünür.

گل نماند خارها ماند سیاه زرد و بی مغز آمده چون تل ک گاه

V. 978. Gülü kalmaz, kara, kara dikenleri kalır. Saman yığını gibi sararır, mahsulsüz bir hale gelir.

عدل چه بود آب ده اشجار را ظلم چه بود آب دادن خار را

V. 1089. Adalet nedir? Ağaçlara su vermek. Zulüm nedir? Dikeni sulamak.

شعله در بنگاه انسانی زنیم خار را گلزار روحانی کنیم

V. 1850. İnsan ağırlıklarının bulunduğu yere bir yalım salalım da dikeni ruhani bir gül bahçesi haline getirelim.

چون بر این ره خار بنهاد آن رئیس هر که خست او گفت لعنت بر بلیس

V. 1953. O ulu, yani İblis, önce bu yola diken döşemiştir. Onun için her incinen, lanet şeytana der.

چون کسی بیخواست او بر وی براند خار بن در ملک و خانه‌ی او نشاند

V. 2926. Birisi, ev sahibinin isteği olmadan sürüp gelir, onun yurduna diken ekirse,

که اشداء علی الکفار شد با ولی گل با عدو چون خار شد

V. 2943. Çünkü 'Kâfirlere şiddetlidir', dosta gül gibidir, düşmana diken gibi.

نقل خارستان غذای آتش است بوی گل قوت دماغ سر خوش است

VI. 30. Dikenliğin gıdası ateştir; sarhoş dimağının gıdası da gül kokusu.

حسن صورت هم ندارد اعتبار که شود رخ زرد از یک زخم خار

VI. 256. Güzelliğin de değeri yoktur. Bir diken yarası ile renk solup sararır.

خاک زر شد هیات خاکی نماند غم فرح شد خار غمناکی نماند

VI. 741. Toprak, altın oldu mu topraklığı kalmaz. Gam ferahlık haline geldi mi insana keder verme dikeni yok olur gider.

تن فدای خار می کرد آن بلال خواجه‌اش می زد برای گوشمال

VI. 888. Efendisi, Bilâl'i terbiye etmek için diken dalı ile dövmekte, o da dikenlere canını feda etmekteydi.

نك هلالی با بلالی یار شد زخم خار او را گل و گلنار شد

VI. 947. İşte bir Hilâl bir Bilâl'e dost oldu. Diken yarası, ona gül ve gülнар kesildi.

گر ز زخم خار تن غربال شد جان و جسم گلشن اقبال شد

VI. 948. Beden, diken yarası ile kalbura döndü ama canım, bedenim, devlet gülistanı oldu.

تن به پیش زخم خار آن جهود جان من مست و خراب آن ودود

VI. 949. Beden, o kâfirin dikeninin zahmı önünde ama canım, Tanrı'nın sarhoşu!

پیش مشرق چار میخس می کنند تن برهنه شاخ خارش می زنند

VI. 965. Bu sözlerle onu doğuya karşı çarmıha geriyorlar, elbiselerini soyup çıplak vücudunu diken dallarıyla dövüyorlar.

صبر مه با شب منور داردش صبر گل با خار اذفر داردش

VI. 1408. Ayın gece sabretmesi, onu apaydın bir hale kor. Gülün dikene sabrı, onu güzel kokulu bir hale getirir.

آن که گل آرد برون از عین خار هم تواند کرد این دی را بهار

VI. 1741. Dikenden gül çıkaran şu kışı da bahar edebilir.

نیست این کار کسی کش هست کار که بسوزد گل بگردد گرد خار

VI. 1962. Bu işi olanın yapacağı şey değil. Gülü yakıp dikenin etrafında dolanmak akıl kârı değil.

در بیان آن که بر فرمان رود گر گلی را خار خواهد آن شود

VI. 2190. Bu suretle de Tanrı fermanına uyan, dilerse gülü diken, dikenini gül yapan kişideki ruhu anlattı.

غنچه را از خار سرمایه دهد مهره را از مار پیرایه دهد

VI. 2283. O, goncaya dikenden sermaye verir, dikenden gonca bitirir. Yılan boynuzu ile yılanı süsler, bezer.

ای بکرده یار هر اغیار را وی بداده خلعت گل خار را

VI. 2317. Ey her ağyarı yar eden, ey dikene gül libası ihsan eyleyen!

ای که من زشت و خصالم جمله زشت چون شوم گل چون مرا او خار کشت

VI. 2705. Ben çirkinim, huylarım da tamamı ile çirkin. Beni diken olarak dikti, artık ben nasıl gül olabilirim?

نو بهار حسن گل ده خار را زینت طاوس ده این مار را

VI. 2706. Dikene güldeki güzelliğin ilkbaharını ver. Bu yılana tavus güzelliğini sen ihsan et.

کانچه می‌کاری نیروید جز که خار وین طرف پری نیابی زو مطار

VI. 3771. Ektiğin tohumdan ancak diken biter, bu tarafa doğru uçarsan buradan öteye yol yoktur, başka uçacak yer bulamazsın.

در جزای آن عطای نور پاک تو زدی در دیده‌ی من خار و خاک

VI. 4776. Sen o parlak nura karşılık benim yüzüme toz toprak serptin, diken hatırdın ha.

1.11. Elma (سیب)

گر تو صد سیب و صد آبی بشمیری صد نماند یک شود چون بفشیری

I.680. Yüz tane elma, yüz tane de ayva saysan her biri ayrı ayrıdır. Onları sıkarsan yüz kalmaz, hepsi bir olur.

کشتن و مردن که بر نقش تن است چون انار و سیب را بشکستن است

I.707. Ancak ten nakşına ait olan öldürmek ve ölmek, nar ve elmayı kırmak, kesmek gibidir.

آتشی کاصلاح آهن یا زر است کی صلاح آبی و سیب تر است

II. 827. Demiri yahut altını sâf bir hale getiren ateş, terü taze ayva ve elmaya yarar mı?

سیب و آبی خامیی دارد خفیف نه چو آهن تابشی خواهد لطیف

II. 828. Ayva ve elmanın da az bir hamlığı olabilir, fakat demire benzemezler, hafif bir hararet isterler.

سیب چندان مر و را در خورد داد کز دهانش باز بیرون می‌فتاد

II. 1883. Oraya bir hayli çürük elma dökülmüştü. Adama “Ey dertli kişi, bunları ye” dedi.

اندر آن که بود اشجار و ثمار بس مرود کوهی آن جا بی‌شمار

III. 1633. O dağlarda ağaçlar, meyveler, sayısız elmalar, armutlar, narlar vardı.

روزی بی‌رنج جو و بی‌حسیب کز بهشت آورد جبریل سیب

III. 2540. Zahmetsiz ve sayıya gelmez bir rızık ara da Cebrail sana cennetten elma getirsin.

تا نبیند کودکی که سیب هست او پیاز گنده را ندهد ز دست

III. 3355. Çocuk, elmayı görmedikçe kokmuş soğanı elinden bırakır mı hiç?

دانه‌ی آبی به دانه‌ی سیب نیز گر چه ماند فرق‌ها دان ای عزیز

III. 3512. Armut da elmaya benzer, benzer ama aralarında farkları bil ey yüce kişi!

آسمانها و زمین يك سیب دان کز درخت قدرت حق شد عیان

IV. 1869. Göklerle yeri bir elma farz et... Tanrının kudret ağacından bitmiş!

تو چو کرمی در میان سیب در و ز درخت و باغبانی بی‌خبر

IV. 1870. Sen, bu elmanın içindeki bir kurda benzersin; ağaçtan da haberin yok, bahçivandan da!

آن یکی کرمی دگر در سیب هم لیک جانش از برون صاحب علم

IV. 1871. Elmada bir kurt daha var; fakat onun canı dış âleminde bayrak sahibi!

جنبش او و اشکافد سیب را بر نتابد سیب آن آسیب را

IV. 1872. Onun hareketi elmayı yarar elma onun hareketine karşı koyamaz!

زین درخت آن برگ زردش را مبین سیبهای پخته‌ی او را بچین

IV. 2051. Bu ağaçtaki şu sarı yaprağa bakma da onun olgun elmalarını devşir!

چون نبیند نان و سیب و خربزه در مصاف آید مزه و خوف بزه

V. 638. Ama ekmek, elma ve karpuz görünce onu yemek ister bu istekle zarar korkusu, savaşa girişir.

تا احب لله آبی در حساب کز درخت احمدی با اوست سیب

V. 1236. Böyle yap da “Tanrı için sever” lerden sayıl. Çünkü Ahmet’in ağacında biten elma ondadır.

پر من بگشای تا پیران شوم در حدیقه‌ی ذکر و سیبستان شوم

V. 1452. Kanadımı aç da uçayım, zikir bahçesine ve elmalıklarına gideyim.

ز آن نماید چند سیب آن باغبان تا بدانی نخل و دخل بوستان

V. 2117. Bağcı, bostanının fidanlarını, mahsulünü bilesin diye sana birkaç elma verir.

بوی سیبش هست جزو سیب نیست بو در او جز از پی آسیب نیست

V. 2458. Elma kokusuna sahiptir ama elmaya değil. O koku, onda ancak zarar vermek için vardır.

از جزر و ز سیب و به و ز گردکان لذت دوشاب یابی تو از آن

V. 2487. Havuç, elma, ayva ve ceviz, pekmezde kaynatılsa hepsinden de pekmez lezzetini alırsın.

از انار و از ترنج و شاخ سیب وز شراب و شاهدان بی حساب

V. 2552. Narı, turuncu, elma dalını söyle. Şarabı ve sayısız güzelleri anlat.

پاک سبحانی که سیبستان کند در غمام حرفشان پنهان کند

VI. 84. Noksandan münezzeh Tanrı, bir elmalık meydana getirmede, onları ağaçlara, yapraklara benzeyen harfler içinde gizlemede.

زین غمام پانگ و حرف و گفت‌وگوی پرده‌ای کز سیب ناید غیر بوی

VI. 85. Bu ses, harf ve dedikodu ağaçlığı arasında elmadan ancak bir koku alınabilir.

از کجا جویم هست از ترک هست از کجا جویم سیب از ترک دست

VI. 824. Varlığı nerede arayalım? Varlığı terk etmede. Elmayı nereden umalım? Elden vazgeçmeden!

چند دزدی عشر از علم کتاب تا شود رویت ملون همچو سیب

VI. 1281. Yüzün elma gibi kızarsın diye kitap bilgisinden nice aşirler çaldın.

چون در این جو دید عکس سیب مرد دامنش را دید آن پر سیب کرد

VI. 3194. Adam, bu ırmakta elma aksini gördü ama bu görüşü de, eteğini elmayla doldurdu.

آن چه در جو دید کی باشد خیال چون که شد از دیدنش پر صد جوال

VI. 3195. Bu görüşü, yüzlerce çuvalı elmayla doldurdu. Artık, ırmakta gördüğü, nasıl olur da hayal olur?

سیب روید زین سبد خوش لخت لخت عیب نبود گر نهی نامش درخت

VI. 3205. Bu sebepten salkım salkım elmalar biter. Bu sepete ağaç adını taksan hiç yanlış olmaz.

این سبد را تو درخت سیب خوان که میان هر دو راه آمد نهران

VI. 3206. Bu sepete elma ağacı de. İkisinin arasında gizli bir yol var zaten.

1.12. Erguvan (ارغوان)

روز اول رویتان چون زعفران در دوم رو سرخ همچون ارغوان

I.2526. İlk günlerde yüzleriniz safran gibi sararır; ikinci günü erguvan gibi kızarır.

دل بخور تا دایما باشی جوان از تجلی چهرهات چون ارغوان

II. 2442. Gönül ye de daima genç kal. Benzin, tecelliden erguvana dönsün!"

بی زمین کی گل بروید و ارغوان پس چه زاید ز آب و تاب آسمان

III. 4413. Yer olmasa güller, erguvanlar nasıl biter, gökyüzünün suyu, harareti olmasa yerden ne hâsıl olur?

1.13. Fesleğen (Reyhan) (ریحان)

مصطفی را چون ز شیر او باز کرد بر کفش برداشت چون ریحان و ورد

IV. 916. Mustafa'yı sütten kesince fesleğen ve gül gibi elini alıp bağrına basarak.

هر که او عاقل بود او جان ماست روح او و ریح او ریحان ماست

IV. 1948. Akılıysa canımızdır; ondan gelen serin esinti ondan gelen rüzgâr bize fesleğendir.

که عجایب نقشها آن کلك کرد همچو ریحان و چو سوسن زار و ورد

IV. 3722. Dedi ki: O kalem, kâğıdı fesleğen, süsen ve gül bahçesi haline getirdi... Acayip şekiller yaptı.

1.14. Fındık (فندق)

در ضعیفی تو مرا بابل گیر هر یکی خصم مرا چون پیل گیر

II. 348. Bir fındık kadar, fakat yakıcı kurşun atarım; kurşunum, yüzlerce mancınık derecesinde tesir eder.

دوزخی که پوست باشد دوستش داد بدلنا جلودا پوستش

V. 1933. Bil ki ey aşk fındığı, dostun aşktır. Canını iç haline getirmek ister de derini yırtar, döker.

1.15. Fıstık (فستق، پسته)

قشر جوز و فستق و بادام هم مغز چون آگندشان شد پوست کم

III. 1388. Ceviz, fıstık ve badem bile olunca kabukları incelir.

که برو کتاب تا مرغت خرم یا مویز و جوز و فستق آورم

IV. 2578. Mektebe git de sana kuş alayım, yahut kuru “üzüm, ceviz ve fıstık getireyim diyeyim!

بنگر این هر سه ز خامی رسته را جوز را و لوز را و پسته را

V. 1179. Hamlıktan kurtulup yetişen olan ceviz, bademe ve fıstığa, şu üç meyveye bir bak.

پسته را یا جوز را تا نشکنی نه نماید دل نه بدهد روغنی

VI. 2563. Fıstığı yahut cevizi kırmadıkça ne içi meydana çıkar, ne ondan bir yağ çıkarılır.

طعمه جوی و خائن و ظلمت پرست از پنیر و فستق و دوشاب مست

VI. 3001. Yemek peşinde koşan hain olan, karanlığa tapan, peynir, fıstık ve pekmeze sarhoş olur.

1.16. Gonca (غنچه)

عشق زنده در روان و در بصر هر دمی باشد ز غنچه تازه تر

I.218. Diri aşk, ruhta ve gözdedir. Her anda goncadan daha taze olur durur.

دانه باشی مرغکانت بر چنند غنچه باشی کودکانت بر کنند

I.1833. Taneyi gizle, tamamı ile tuzak ol. Goncayı sakla damdaki ot ol.

باغ دل را سبز و تر و تازه بین پر ز غنچه‌ی ورد و سرو و یاسمین

I.1897. Gönül bahçesinin yemyeşil, terütaze, goncalar, güller, serviler ve yaseminlerle dolu olduğunu gör!

تا بپوشد او پلیدیهای ما در عوض بر روید از وی غنچه‌ها

II. 1804. Bizim pisliklerimizi örter, karşılığın da ondan goncalar biter.

غنچه را از خار سرمایه دهد مهره را از مار پیرایه دهد

VI. 2283. O, goncaya dikenden sermaye verir, dikenden gonca bitirir. Yılan boynuzu ile yılanı süsler, bezer.

اندر این جو غنچه دیدی یا شجر همچو هر جو تو خیالش ظن مبر

VI. 3236. Bu ırmakta gonca yahut ağaç gördün meselâ her ırmakta olduğu gibi onu hayal sanma.

1.17. Gül, Gül Bahçesi, Gülistan, Gül Suyu (گل آب)

چون که گل رفت و گلستان در گذشت نشنوی ز ان پس ز بلبل سر گذشت

I.29. Gül solup mevsim geçince artık bülbülden maceralar işitemezsin.

آن گل سرخ است تو خونس مخوان مست عقل است او تو مجنونش مخوان

I.238. O, kırmızı güldür, sen ona kan deme. O, akıl sarhoşudur, sen ona deli adı takma!

مو به مو و ذره ذره مکر نفس می‌شناسیدند چون گل از کرفس

I.369. Gülü, kerevizden fark edercesine kıldan kıla, zerreden zerreye nefis hilesini tanı, bilirlendi.

نکته‌ها می‌گفت او آمیخته در جلاب قند زهری ریخته

I.447. O, gazele karışık lâtif sözler söylemekte, gül sulu şeker şerbetinin içine zehir dökmekteydi.

چون که گل بگذشت و گلشن شد خراب بوی گل را از که یابیم از گلاب

I.672. Gül mevsimi geçip gülşen harap olunca gül kokusunu nereden alalım? Gül suyundan!

اندر آ اسرار ابراهیم بین کاو در آتش یافت سرو و یاسمین

I.790. Ateşe gir de ateş içinde gül ve yasemin bulan İbrahim'in sırlarını gör.

آتش ابراهیم را دندان نزد چون گزیده‌ی حق بود چو نوش گزد

I.861. Böylece ecel rüzgârı da ariflere gül bahçelerinden esip gelen rüzgâr gibi lâtif ve hoştur.

و الله ار زين خار در بستان شوم همچو بلبل زين سبب نالان شوم

I.1571. Tanrı hakkı için bu dikenden kurtulur, gül bahçesine kavuşursam bu sebepten bülbül gibi feryat ederim.

این عجب بلبل که بگشاید دهان تا خورد او خار را با گلستان

I.1572. Bu ne şaşılacak şey bülbüldür ki ağzını açınca dikenini de gül bahçesiyle beraber yutar, ikisini de bir görür!

عاشق کل است و خود کل است او عاشق خویش است و عشق خویش جو

I.1574. Güle âşık, hâlbuki esasen kendisi gül, kendisine âşık, kendi aşkını aramakta!"

شرح گل بگذار از بهر خدا شرح بلبل گو که شد از گل جدا

I.1802. Allah aşkına olsun, artık gülü anlatmayı bırak da gülden ayrılan bülbülün halini anlat!

باغ دل را سبز و تر و تازه بین پر ز غنچه‌ی ورد و سرو و یاسمین

I.1897. Gönül bahçesinin yemyeşil, terütaze, goncalar, güller, serviler ve yaseminlerle dolu olduğunu gör!

ز انبهی برگ پنهان گشته شاخ ز انبهی گل نهران صحرا و کاخ

I.1898. Yaprakların çokluğundan dal gizlenmiş; güllerin fazlalığından kır ve köşk görünmüyor.

این سخنهایی که از عقل کل است بوی آن گلزار و سرو و سنبل است

I.1899. Akl-ı Külden gelen bu sözler de, o gül bahçesinin, o servi ve sümbüllerin kokusudur.

بوی گل دیدی که آن جا گل نبود جوش مل دیدی که آن جا مل نبود

I.1900. Gül olmayan yerden gül kokusu geldiğini, şarap olmayan yerde şarabın kaynayıp coştüğünü hiç gördün mü ki?

ناز را رویی ببايد همچو ورد چون نداری گرد بد خویی مگرد

I.1906. "Naz için gül gibi bir yüz gerek. Öyle bir yüzün yoksa kötü huyun etrafında dönüp dolaşma, nazlanma!

جان لقمان که گلستان خداست پای جانش خسته‌ی خاری چراست

I.1965. Lokmanın canı, Tanrının bir gül bahçesindeyken neden can ayağı bir dikenden incinsin.

اشترا تنگ گلی بر پشت تست کز نسیمش در تو صد گلزار رست

I.1967. Ey deve! Sırtında öyle bir gül dengi var ki kokusundan sende, yüzlerce gül bahçesi meydana gelmiştir.

میل تو سوی مغیلان است و ریگ تا چه گل چینی ز خار مرده‌ریگ

I.1968. Hâlbuki sen, hâlâ mugeylân dikenine ve kumsala meylediyorsun. Bu arta kalası dikenden gülü nasıl toplayacaksın?

ای بگشته زین طلب از کو به کو چند گویی کین گلستان کو و کو

I.1969. Ey bu arama yüzünden taraf taraf, bucak bucak dolaşıp duran! Ne vakte kadar “Nerede bu gül bahçesi” diyeceksin?

صد هزاران جان تلخی کش نگر همچو گل آغشته اندر گل شکر

I. 2376. Yoksulluk acılığı çeken yüz binlerce cana bak... Gül gibi gülbeşekere karışmış, o lezzetle lezzetlenmişler.

چون گل از خار است و خار از گل چرا هر دو در جنگند و اندر ماجرا

I.2472. Gül dikenden meydana gelmiştir, diken de gülden böyle olduğu halde niçin savaşa, maceralara düşmüşlerdi? Gibi bir sual hatıra gelirse (bil ki bu)

باز تره در دو ماه اندر رسد باز تا سالی گل احمر رسد

I.2593. Alelâde otlar, iki ay içinde yetişir. Fakat kırmızı gül, ancak bir yılda yetişir gül verir.

پس نقیبان پیش او باز آمدند بس گلاب لطف بر جیبش زدند

I.2774. Kapıcılar, bedeviyi karşılayıp üstüne lûtf gülsuyunu serptiler.

بهر فرجه شد یکی تا گلستان فرجه‌ی او شد جمال باغبان

I.2786. Birisi, gezip eğlenmek üzere gül bahçesine gitti, bahçıvanın yüzü teferrüç yeri oldu.

بنده سوی خواجه شد او ماند زار بوی گل شد سوی گل او ماند خار

I.2806. Kul yani mâşuk; efendisinin, Tanrı'sının yanına gitti. Âşık ağlayıp inler bir halde kaldı. Gül kokusu, güle gitti; o, hor hakir kala kaldı.

ور تو گویی جزو پیوسته‌ی کل است خار می‌خور خار مقرون گل است

I.2811. Eğer cüzü külle muttasıldır, ayrılmaz dersin diken ye, gül isteme. Diken de gülden ayrılmaz.

جزو کل نی جزوها نسبت به کل نی چو بوی گل که باشد جزو گل

I.2905. Bu küllün cüz'ü, cüzülerin külle nispeti gibi değildir (terkip kabul etmez); gülün cüz'ü olan gül kokusu gibi de değildir.(cüzülenmez. Bu cüz ve kül itibaridir).

لطف سبزه جزو لطف گل بود بانگ قمری جزو آن بلبل بود

I.2906. Yeşilliğin letafeti güldeki güldeki letafetin (itibari olarak) cüz'ü olduğu gibi kumrunun sesi de (yine itibari olarak) bülbül nağmesinin bir cüz'üdür.

برگ يك گل چون ندارد خار او شد بهاران دشمن اسرار او

I.2920. Dikeninde bir gül yaprağı bile bulunmadığından baharlar onun sırlarına düşman kesilmiştir.

و انکه سر تا پا گل است و سوسن است پس بهار او را دو چشم روشن است

I.2921. Fakat bahar, baştan ayağa kadar gül ve süsen olana iki aydın gözdür.

خار بی‌معنی خزان خواهد خزان تا زند پهلوی خود با گلستان

I.2922. Mânadan mahrum olan diken, gül bahçesiyle bir arada bulunabilmek için güz mevsimini ister güz mevsimini!

تا بپوشد حسن آن و ننگ این تا نبینی رنگ آن و رنگ این

I.2923. Çünkü güz, hem gülün öğünecek halini, hem dikenin ayıbını örter. Bu suretle sen de onun rengiyle bunun halini görmezsin.

باغبان هم داند آن را در خزان لیک دید يك به از دید جهان

I.2925. Ama bahçıvan, gülü güzün de görür. Bu bir kişinin görüşü yok mu? Yüzlerce cihanın görüşünden iyidir.

خار جمله لطف چون گل می‌شود پیش جزوی کاو سوی کل می‌رود

I.3007. Bir cüzü, külle ulaşırsa o cüz'ün yanında diken bile, gül gibi baştanbaşa letafet kesilir.

گفت یارش کاندرا آ ای جمله من نی مخالف چون گل و خار چمن

I.3077. Sevgilisi “Ey tamamı ile ben olan, içeri gir. Yeşillikteki gül ve diken gibi aykırı değilsin.

می رود بی بانگ و بی تکرارها تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ تا گلزارها

I.3091. Sessizce, akışı tekerrür etmeksizin, bir akan cüz'ü bir daha akmaksızın ta. Altında nehirler akan gül bahçelerine kadar akıp gider.

همچنین این باد را یزدان ما کرده بد بر عاد همچون اژدها

I.3336. Can, o nefesi bazen sağa götürmektedir, bazen sola. Bazen gül bahçesine koymaktadır, bazen diken haline.

گر بیاموزی صغیر بلبلِی تو چه دانی کاو چه دارد با گلی

I.3358. Bülbülün sesini öğrensen, tanısan da gül ile ne yapıyor, ne işi var? Nereden bileceksin?

هیچ نامی بی حقیقت دیده ای یا ز گاف و لام گل گل چیده ای

I.3456. Hakikati olmayan bir adı hiç gördün mü yahut Kâf ve Lâm harflerinden gül topladın mı?

خویش را تاویل کن نه اخبار را مغز را بد گوی نی گلزار را

I.3744. Kendini tevil et, hadîsleri değil; kendi dimağına kötü de, gül bahçesine değil!

رسته ای از کفر و خارستان او چون گلی بشکفته سرو بستان هو

I.3828. Küfürden ve dikenliğinden kurtuldun, artık Tanrı bahçesinde bir gül gibi açıl!

بس خجسته معصیت کان کرد مرد نی ز خاری بر دمد اوراق ورد

I.3831. O adamın işlediği suç ne kutlu suç! Gül yaprakları dikenden bitmez mi?

هر شریعت را که حق منسوخ کرد او گیا برد و عوض آورد ورد

I.3860. Tanrı hangi şeriatın hükmünü kaldırıdıysa âdeta otu yoldu, yerine gül bitirdi demektir.

می بسوزد هر خزان مر باغ را باز رویاند گل صباغ را

I.3914. Her güz; bağı bahçeyi yakıp yandırmakta. Sonra yeniden bahçeleri renklere boyayan kırmızı güllere boyayan kırmızı gülleri yetiştirmektedir.

می‌دراند کام و لنجش ای دریغ کان چنان ورد مربی گشت تیغ

I.3996. Damağını avurdunu yırtar, paralar. Yazıklar olsun; öyle yetişmiş gül kılıç kesildi.

ز آنکه بی‌گل‌زار بلبل خامش است غیبت خورشید بیداری کش است

II. 41. Çünkü gül bahçesi olmayınca, bülbül sükût eder. Güneşin kayboluşu, uyanıklığı öldürür.

آفتابا ترك اين گلشن کن تا که تحت الارض را روشن کنی

II. 42. Ey güneş! Sen yeraltını aydınlatmak üzere bu gül bahçesini terk ediyorsun.

آن که تخم خار کرد در جهان هان و هان او را مجو در گلستان

II. 153. Dünyada diken eken kişi, sakın ektiğin dikenini gül bahçesinde arama!

گر گلی گیرد به کف خاری شود ور سوی یاری رود ماری شود

II. 154. O, eline gül bile olsa diken olur. Bir dost varsa dost, yılan kesilir.

ذکر با او همچو سبزه‌ی گلخن است بر سر مبر ز گل است و سوسن است

II. 270. Onun zikretmesi külhanda biten yeşillığe, aptes bozulan yerde yetişen gül ve süsene benzer.

آن نبات آن جا یقین عاریت است جای آن گل مجلس است و عشرت است

II. 271. O yeşillik orada ariyettir. O gülün yeri oturulan işret edilen yerdir.

گر گل است اندیشه‌ی تو گلشنی ور بود خاری تو هیمه‌ی گلخنی

II. 278. Düşüncen, manevi varlığın gülse, gül bahçesisin; dikense külhana lâıksın.

گر گلابی، بر سر و جیبت زنند ور تو چون بولی برونت افکنند

II. 279. Gül suyu isen seni başa sürer, koyuna serperler; sidik gibiysen dışarı atarlar.

سرخ رویی از قران خون بود خون ز خورشید خوش گلگون بود

II. 1098. Rengin kızarması karanlıktandır. Kan da hoş ve gül renkli güneştedir.

یا به گلبن وصل کن این خار را وصل کن با نار نور یار را

II. 1245. Yahut bu dikenî gülfidanına ulaştır, sevgilinin nurunu nâra kavuştur?

تا که نور او کشد نار تو را وصل او گلشن کند خار تو را

II. 1246. Da onun nuru senin ateşini söndürsün; vuslatı, dikenini gül bahçesi haline getirsın.

بعد از آن چیزی که کاری بردهد لاله و نسرین و سیسنبردد

II. 1260. O söndükten sonra ne dikersen biter. Lâleler, ak güller, marsamalar çıkar.

دست پنهان و قلم بین خط گزار اسب در جولان و ناپیدا سوار

II. 1303. Gâh sağa götürür, gâh sola. Gâh gül bahçesi haline kor, gâh diken haline.

ای خنک زشتی که خویش شد حریف و ای گل رویی که جفتش شد خریف

II. 1341. Ne mutlu o çirkine ki güzele eş, arkadaş oldu; vah eşi kış olan gül yüzlüye!

چون ترا غم شادی افزودن گرفت روضه‌ی جانت گل و سوسن گرفت

II. 1379. Gamdan neşe artmaya başladı mı can bahçen güllerle, süsenlerle dolar.

گر بدی با تو و را خنده‌ی رضا صد هزاران گل شکفتی مر ترا

II. 1592. İşte lâyıgın bu! Eğer o senden razı olur, bu yüzden gülerse sana yüz binlerce gül açılır.

گر کند سفلی هوا و نار را ورز گل او بگذراند خار را

II. 1618. Dilerse havayı, ateşi aşağılatır, dilerse dikenî gülden üstün eder.

بحر را گویم که هین پر نار شو گویم آتش را که رو گلزار شو

II. 1628. Denize “ Durma, hemencecik ateşlerle dol” derim. Ateşe “ Haydi, gül bahçesi kesil” diye emrederim.

کی گلستان راز گوید با چمن کی بنفشه عهد بندد با سمن

II. 1657. Gül bahçesi; yeşillığe nasıl sır söyler, menekşe nasıl olur da yaseminle ahdedebilir?

کی فرزند لاله را رخ همچو خون کی گل از کیسه بر آرد زر برون

II. 1660. Lâlenin yüzü nasıl kan gibi kızarır? Gül, kesesinden nasıl altın saçır?

کی بیاید بلبل و گل بو کند کی چو طالب فاخته کوکو کند

II. 1661. Nasıl olur da bülbül gülü koklar; üveyik kuşu, bir istekli gibi “Kû-kû- nerede, nerede” diye öter?

گر گلایی را جعل راغب شود آن دلیل ناگلایی می کند

II. 2086. Bir gül suyuna bokböcekleri rağbet etseler bu, onun gül olmadığına delâlet eder.

با زبان معنوی گل با جعل این همی گوید که ای گنده بغل

II. 2112. Gül, hâl diliyle bokböceğine şu sözleri söyleyip durmaktadır: “ Ey koltuğu kokmuş,

گر گریزانی ز گلشن بی گمان هست آن نفرت کمال گلستان

II. 2113. Gül bahçesinden kaçırıyorsun ama bu nefretin gülistanın kemaline delâlet eder.

غیرت من بر سر تو دور باش می زند کای خس از اینجا دور باش

II. 2114. Benim gayretim, senin başına dikilmiş bir yasakçıdır. Ey bayağı mahlûk, buradan uzak ol.” Gül bokböceğine şöyle bağırılmaktadır:

این دعا هم بخشش و تعلیم تست گر نه در گلخن گلستان از چه رست

II. 2449. Bu dua da senin öğretmenlemdir, senin ihsanındandır. Yoksa külhanda nasıl olur da gül bahçesi yetişir?

راه را بر ما چو بستان کن لطیف منزل ما خود تو باشی ای شریف

II. 2553. Yolumuzu gül bahçesi gibi lâtif bir hale getir, ey Yüce Tanrı, konağımız zaten sensin.”

آتش خشم از شما هم حلم شد ظلمت جهل از شما هم علم شد

II. 2562. Hırs ateşini attınız; o ateş diken gibiydi, gül bahçesine döndü.

دوزخ ما نیز در حق شما سبزه گشت و گلشن و برگ و نوا

II. 2568. Bizim cehennemimiz de size yeşillik, gül bahçesi, ağaçlık haline geldi.”

ای بسا کز وی نوازش دیده ایم در گلستان رضا گردیده ایم

II. 2625. Ondan nice lûtuflar görmüşüz, rıza gülistanında nice dolaşmışız.

چون گوارد لقمه بی دیدار او بی تماشای گل و گلزار او

II. 3080. Onun yüzünü görmedikçe, onun gülünü, gül bahçesini temaşa etmedikçe lokma nasıl siner?

هر زمان در گلشن شکر خدا او بر آرد همچو بلبل صد نوا

II. 3288. Tanrı'nın gül bahçesinde her an bülbül gibi yüzlerce nağme çıkarır.

کی پسندد عدل و لطف کردگار که گلی سجده کند در پیش خار

II. 3332. Tanrı'nın adaleti, Tanrı'nın lütfu bir gülün dikenine secde etmesini hoş görür mü?

نامیدیها به پیش او نهید تا ز درد بی دوا بیرون جهید

II. 3387. Şuayb ona bu nükteleri söyleyince Şuayb'ın nefesleri yüzünden adamın gönlünde güller açıldı.

پای تو در گل مرا گل گشته گل مر ترا ماتم مرا سور و دهل

II. 3554. Senin ayağın balçıkta, bana balçık gül kesilmiş, sana yas, bana düğün, dernek davul zurna!

ماجرای بلبل و گل گوش دار گر چه گفتی نیست آن جا آشکار

II. 3624. Aralarında sözden eser yok, fakat bülbülle gülün macerasına dinle!

بلبل ایشان که حالت آرد او در درون خویش گلشن دارد او

II. 3755. Bülbülleri, insana vecit ve halet verir; gülistanları, kendi gönüllerindedir.

گفتی سر مست در سبزه و گل است یا سواره بر براق و دلدل است

II. 3793. Hâlbuki dersin ki o, sanki bir yeşillikte bir gülistanda yahut Burak'a, Düldüle binmiş!

چون که موصوفی به اوصاف جلیل ز آتش امراض بگذر چون خلیل

III. 9. Sen de ulu Tanrının sıfatlarıyla sıfatlandın. Halil'e olduğu gibi sana da ateş gül bahçesi haline geldi.

مهر داناییش جوشید و بگفت خوش سلامیشان و چون گلبن شکفت

III. 71. Bilgiden doğma merhameti coşup "Hoş geldiniz" dedi, güller gibi açıldı.

الله الله جمله فرزندان بیار کاین زمان گلشن است و نو بهار

III. 241. Allah aşkına olsun bütün oğullarını getir. Şimdi tam gül mevsimi, ilkbahar.

تا گلستانشان سوی تو بشکفد میوه‌های پخته بر خود واکفد

III. 313. De sana onların gül bahçeleri açılsın, sana olgun meyveler saçılsın.

ایمن آباد است دل ای دوستان چشمه‌ها و گلستان در گلستان

III. 515. Dostlar, gönül, eminliktir, huzur yeridir. Orada kaynaklar, gül bahçeleri içinde gül bahçeleri var.

تلخ از شیرین لبان خوش می‌شود خار از گلزار دل کش می‌شود

III. 538. Acı, tatlı dudakların tesiriyle tatlılaşır, diken, gül bahçesi dolayısıyla gönül çeker bir hâle gelir.

ای بسا از نازنینان خار کش بر امید گل‌عذار ماهوش

III. 540. Gül yanaklı, ay yüzlü bir dilberin vuslatı ümidiyle nice nazeninler diken zahmetini çekerler.

گر ز صورت بگذرید ای دوستان جنت است و گلستان در گلستان

III. 578. Dostlar, suretten geçerseniz her yer sizin için cennettir. Gül bahçesi içinde gül bahçesidir.

چون گلستان گشته‌ام صد رنگ و خوش مر مرا سجده کن از من سر مکش

III. 768. Gül bahçesi gibi ne de güzel bir hale geldim, ne de hoş yüzlerce renklere boyandım. Benden baş çekme, secde et bana!

پس بگفتندش که طاوسان جان جلوه‌ها دارند اندر گلستان

III. 774. Bunun üzerine dediler ki: “İyi ama can tavusları gül bahçelerinde salınır cilvelenirler.”

دسته‌ی گل بستم و بردم به پیش هر گلی چون خار گشت و نوش نیش

III. 1112. Gül desteleri yaptım, götürdüm, her gül, diken oldu, şerbet zehire döndü.

هاون گردون اگر صد بارشان خرد کوبد اندر این گلزارشان

III. 1727. Bu gül bahçesinde felek havanı, onları yüzlerce defa dövüp ezse bile,

چاه شد بر وی بدان بانگ جلیل گلشن و بز می‌چو آتش بر خلیل

III. 2342. İbrahim'e ateş nasıl bir gül bahçesi olmuşsa o ses yüzünden kuyu da Yusuf'a gül bahçesi kesilmişti.

گل شکر آن را گوارش می‌دهد لقمه‌ی حکمی که تلخی می‌نهد

III. 2346. Başkalarının ağzına acılık veren bir lokmaya benzeyen Tanrı hükmü, onlara gülbeşeker gelir, tatlı tatlı yerler, hazmederler.

ز انکه شاه حازمان آمد دلش تا گلستان و چمن شد منزلش

III. 2868. Çünkü bu kuşun gönlü, ihtiyata riayet edenlerin padişahı kesildi de konağı, güllükler, çimenlikler dolu!

در دل ما لاله‌زار و گلشنی است پیری و پژمردگی را راه نیست

III. 2935. Bizim gönlümüzde lâlelik var, gül bahçesi var. Oraya solmanın, perişan olmanın yolu yok!

در گلستان عدم چون بی‌خودی است مستی از سغراق لطف ایزدی است

III. 2942. Yokluk gülistanında insan kendisinden geçer... O âlemdeki sarhoşluk, Tanrı lütfunun büyük kadehindendir.

لم یذق لم یدر هر کس کاو نخورد کی به وهم آرد جعل انفاس ورد

III. 2943. Onu içmeyen, tadını tatmayan bilmez, anlamaz. Gül kokusu, bok böceğinin aklına mı gelir?

پس که داند راه گلشنهای او پس که داند جای گلخنهای او

III. 3045. Peki. O halde onun gül bahçelerinin yolunu. Külhanlarının yerini kim bilebilir ki?

دیگران گردند زرد از بیم آن تو چو گل خندان گه سود و زیان

III. 3257. Başkaları, o hâdiseden korkup sapsarı kesilse bile sen aldırış etme. Fayda, zamanında da, ziyan zamanında da gül gibi gülmeye bak!

ز انکه گل گر برگ برگش می‌کنی خنده نگذارد نگرده منثنی

III. 3258. Gülün yapraklarını birer birer koparsan da yine gülmeyi bırakmaz, yine solup gamlanmaz.

آرزوی گل بود گل خواره را گل شکر نگوارد آن بی‌چاره را

III. 3285. Toprak yiyen, toprak ister; o biçare gülbeşekerden hoşlanmaz, gülbeşekeri hazmedemez! ”

این همی‌گفت و رخس در عین گفت نرگس و گلبرگ و لاله می‌شکفت

III. 3520. Demekte, bu sözleri söylerken de yüzünde nergisler, güller, lâleler açılmaktaydı!

او نداند که تو همچون ظالمان از برون در گلشنی جان در فغان

III. 3551. Bilmez ki sen, zâlimler gibi görünüşte gül bahçesindesin, fakat ruhun, feryat edip duruyor!

آن بیابان پیش او چون گلستان میفتاد از خنده او چون گلستان

III. 3862. Çöl önünde gül bahçesi kesilmekte, gül gibi gülerek düşe kalka, yuvarlanarak koşup gitmekteydi!

بر سر و رویش گلابی میزدند از گلاب عشق او غافل بدند

III. 3868. Onu ayıltacak, aşk gül suyuydu, bunu bilmediklerinden başına, yüzüne gül suları serptiler.

او گلستانی نهانی دیده بود غارت عشقش ز خود بیریده بود

III. 3869. O gizli gül bahçesi görmüştü aşk, onu yakalamış kendisinden geçirmiş gitmişti.

دست چون دف و شکم همچون دهل طبل عشق آب می‌کوبم چو گل

III. 3890. Elim defe benzese; karnım davul gibi şişe yine gül gibi neşeyle onun sevda davulunu döver dururum.

آن قفس که هست عین باغ در مرغ می‌بیند گلستان و شجر

III. 3952. Bahçeye konan kafesteki kuş, gülleri, ağaçları görür.

آن چه گل را گفت حق خندان کرد با دل من گفت و صد چندان کرد

III. 4129. Tanrı, güle bir söyledi de gülü güldürdü ya... Gönlüme de onu söyledi de gülden yüz kat fazla güldürdü.

آن چه ابرو را چنان طرار ساخت چهره را گلگونه و گلنار ساخت

III. 4132. Kaşı o dertçe fitneci, işveci bir hale getirdi; yüzü gül ve nar gibi kıpkırmızı bir renge boyadı.

اندر آن بستان اگر خندیده‌ای تو گل بستان جان و دیده‌ای

III. 4179. O bostanda güldüyse can ve göz bostanının gülü olduğundan güldün.

شد قیامت عید و بی‌دینان دهل ما چو اهل عید خندان همچو گل

III. 4348. Kıyamet bayramında dinsizler davul. Bizse gül gibi gülmekteyiz, bayrama erişenlere benziyoruz.

این نماید نور و سوزد یار را و آن به صورت نار و گل زوار را

III. 4374. Bu zahirî mum nur görünür, fakat sevgiliyi yakar. Din mumuysa sureta ateş görünür, fakat ziyaretçilere gül kesilir!

بی زمین کی گل بروید و ارغوان پس چه زاید ز آب و تاب آسمان

III. 4413. Yer olmasa güller, erguvanlar nasıl biter, gökyüzünün suyu, harareti olmasa yerden ne hâsıl olur?

ز آن همی خندم که با زنجیر و غل هی کشمتان سوی سروستان و گل

III. 4578. Sizi zincirlerle, bukağularla serviliklere, güllük, gülistanlıklara çekiyorum da ona gülüyorum.

هر چه کردند از بخور و از گلاب نه بجنبید و نه آمد در خطاب

III. 4618. Yüzüne gül suları serptiler, yanında buhurlar yaktılar. Neler yaptılarsa faydasız. Kıpırdamadı, seslenmedi bile!

داد ده ما را که بس زاریم ما بی نصیب از باغ و گلزاریم ما

III. 4627. Bize de insaf et, bizim de hakkımızı al. Çok perişanız. Bağdan da nasibimiz yok, gül bahçesinden de!

آن دماغی که بر آن گلشن تند چشم یعقوبیان هم او روشن کند

III. 4778. O gül bahçesinde dönüp dolaşan dimağa sahip olmaya uğraş. Yakupların gözünü bile o dimağ, aydınlatır.

آن یکی کف بر دل او می براند و ز گلاب آن دیگری بر وی فشاند

IV. 261. Birisi, eliyle kalbini yokluyor, öbürü yüzüne gülsuyu serpiyordu.

او نمی دانست کاندن مرتعه از گلاب آمد و را آن واقعه

IV. 262. Bilmiyordu ki o alanda onun başına ne geldiyse gülsuyundan geldi.

چون جعل گشته است از سرگین کشی از گلاب آید جعل را بی هشی

IV. 278. Bokböceği, daima pislik taşır durur. Bu yüzden de gülsuyundan bayılır.

ناصحان او را به عنبر یا گلاب می دوا سازند بهر فتح باب

IV. 281. Öğütçüler, pis kişiyi, ona bir kapı açılması, iyileşmesi için amberle, gülsuyu ile tedavi etmek isterler!

جسم عارف را دهد وصف جماد تا بر او روید گل و نسرين شاد

IV. 548. Ârifin bedenine cemad vasfını verir de orada neşeli güller, nesrinler bitirir!

مغز را خالی کن از انکار یار تا که ریحان یابد از گلزار یار

IV. 550. İçini, sevgiyi inkârdan arıt da orada onun gül bahçesindeki reyhanlar bitsin!

مصطفی را چون ز شیر او باز کرد بر کفش برداشت چون ریحان و ورد

IV. 916. Mustafa'yı sütten kesince fesleğen ve gül gibi elini alıp bağına basarak.

ظاهرت از تیرگی افغان کنان باطن تو گلستان در گلستان

IV. 1024. Zâhirin karanlıklardan feryat etmede ama içyüzün gül bahçesi içinde için de gül bahçesi!

تا کسی در چار دانگ عیش تو گم شود زین گل رخان خار خو

IV. 1029. İstiyorsun ki şu gül yüzlü, fakat diken huylu kişilerden hiç kimse, senin azıcık

شسته در باطن میان گلستان ظاهرا حادی میان دوستان

IV. 1102. Onlar, görünüşte dostlar arasında nağmelerle deve sürüyorlar ama iç âleminde gül bahçesinde oturmuşlar, zevk u safa ediyorlar.

آن گه ار خاکش دهم از راه من در رباید همچو گلبرگ از چمن

IV. 1217. Yoldan toprak alıp versem yeşillikten gül yaprağı veriyorum gibi kapar.

عقل را دو دیده در پایان کار بهر آن گل می‌کشد او رنج خار

IV. 1261. Aklın gözleri işin sonunu gözetir. Akıl, bir gül için diken zahmetini çeker durur!

که نفرساید نریزد در خزان باد هر خرطوم اخشم دور از آن

IV. 1262. Fakat o gül, öyle bir güldür ki ne solar, ne de güzün dökülür. Koku almayan her kötü kişinin burnu ondan uzak olsun!

گر سخن کش یابم اندر انجمن صد هزاران گل برویم چون چمن

IV. 1319. Mecliste bana söz söyletecek adam bulsam çimenlik gibi yüz binlerce gül bitiririm.

صوفیی در باغ از بهر گشاد صوفیانه روی بر زانو نهاد

IV. 1358. Sofinin, gül bahçesinde başını dizine dayayıp murakabeye dalması, dostlarının başını kaldır, bahçeyi seyret.

بانگ اشکوفهش که اینک گل فروش بانگ خار او که سوی ما مکوش

IV. 1625. Çiçeği, ey gül satan, gel bu yana der. Dikenin sesiye bizim yanımıza gelmeye kalkışma der!

وا رهیده از جهان عاریه ساکن گلزار و عین جاریه

IV. 1767. Bu eğreti âlemden kurtulmuş, gül bahçelerinde, akarsu kenarlarında yurt tutmuştur.

حمدشان چون حمد گلشن از بهار صد نشانی دارد و صد گیر و دار

IV. 1770. Onların hamd etmeleri, gül bahçesinin bahara hamd etmesi gibidir... Yüzlerce nişanesi, yüzlerce alâmeti ve eseri vardır!

بر بهارش چشمه و نخل و گیا ه و آن گلستان و نگارستان گواه

IV. 1771. Baharın geldiğine kaynak, fidan, çimen. O gül bahçesi, o elvan çiçekler şahittir.

می کشی بوی و به ظاهر نیست گل بی شک از غیب است و از گلزار کل

IV. 1813. Koklayıp duruyorsun ama görünürde gül yok, şüphesiz bu, gayb âleminden, hakikî güllerin açtığı gül bahçesinden.

قطره ای بر ریز بر ما ز آن سبو شمه ای ز آن گلستان با ما بگو

IV. 1816. Bize de o testiden bir katra dök. Bize de o gül bahçesinden bir kokucuk anlat!

رویش از گلزار حق گلگون بود از من او اندر مقام افزون بود

IV. 1836. Yüzü Tanrı'nın gül bahçelerinin tesiriyle gül rengine dönecek. Makam ve rütbe bakımından benden üstün olacak!"

نقش گل در زیر بینی بهر لاغ بوی گل بر سقف و ایوان دماغ

IV. 1844. Gülün suretini, lâtife yollu burnunun altında görürsün ama gül kokusu dimağın ta tavanına, sayvanına kadar her yeri tutmuştur.

هر که باشد همنشین دوستان هست در گلخن میان بوستان

IV. 1976. Kim dostlarla düşer kalkarsa külhanda bile olsa gül bahçesindedir.

هر که با دشمن نشیند در زمن هست او در بوستان در گولخن

IV. 1977. Fakat zamanede düşmanla düşüp kalkan gül bahçesinde bile olsa külhandadır!

تو ز گفتار تَعَالُوا کم مکن کیمیای بس شگرف است این سخن

IV. 2025. Sen, gülün sözünü terk etme. Söyleye dur! Bu söz pek büyük bir kimyadır.

آن که او گل عارض است ار نو خط است او به مکتب گاه مخبر نو خط است

IV. 2056. Gül yüzlü, sakallı, bıyığı yeni terlemiş genç, henüz mektepte okuma, yazma öğrenmemedir.

تا فریبی آن مشام پاک را آن چریده‌ی گلشن افلاک را

IV. 2087. Bu suretle bu tertemiz burnu aldatmak, o göklerin gül bahçelerinde yayılan eri kandırmak istiyorsun!

تا ترا آن بو کشد سوی جنان بوی گل باشد دلیل گلبنان

IV. 2215. İşte de bu koku, seni cennete çeksın götürsün. Gül kokusu gül bahçesinin delilidir.

از پی سوراخ بینی رست گل بو وظیفه‌ی بینی آمد ای عتل

IV. 2227. Gül, burun için bitti, yetişti. A hoyrat adam koku almak burnun işidir.

بوی گل بهر مشام است ای دلیر جای آن بو نیست این سوراخ زیر

IV. 2228. Ey yiğit, gül kokusu burun içindir. Bu aşağıdaki delik, o kokunun yeri değildir.

ظاهرا کار تو ویران می‌کنم لیک خاری را گلستان می‌کنم

IV. 2340. Görünüşte senin işini yıkıyorum ama bir dikenî gül bahçesi haline getiriyorum dedi.

کی شود گلزار و گندمزار این تا نگردد زشت و ویران این زمین

IV. 2344. Bu yer, böyle çirkin ve yıkık bir hale gelmedikçe nasıl olur da olur da gül bahçesi, buğday tarlası haline gelir.

ور تو خوش باشی به کام دوستان این جهان بنمایدت چون گلستان

IV. 2372. Dostların dilediği gibi hoşluğa erersen, gönlün hoş olursa bu âlem, sana gül bahçesi görünür.

گر بود مشک و گلابی بو برم فن من این است و علم و مخبرم

IV. 2392. Sana der ki: Mis yahut gülsuyu olursa koklarım. Benim işim budur, bilgim bu kadardır.

خود که یابد این چنین بازار را که به یک گل می‌خری گلزار را

IV. 2611. Kim böyle bir alışverişi edebilir? Bir gülle gül bahçesini satın alıyorsun!

چشم روشن دشمنان و دوست کور گشت ما را پس گلستان قعر گور

IV. 2736. Düşmanların gözleri aydın olacak da dost körleşecek.. Sonra da bize mezarın dibi, gül bahçesi kesilecek ha!

هم سوال از علم خیزد هم جواب همچنان که خار و گل از خاک و آب

IV. 3009. Sual de bilgiden doğar, cevap da. Nitekim diken de toprakla sudan biter, gül de!

ور رسد خاری چنین اندر قدم که رود گل یادگاری بایدیم

IV. 3101. Gül gider de dedi, ayağıma böyle bir diken batarsa hiç olmazsa ondan bana bir yadigâr kalmalı!

يك عروسی کرد شاه او را چنان که جلاب قند بد پیش سگان

IV. 3178. Padişah ona öyle bir düğün yaptı ki köpeklerin önüne bile gülsuyu şerbeti kondu.

از گلاب و از علاج آمد بخود اندک اندک فهم گشتش نیک و بد

IV. 3184. Gül suları ile ilâçlarla nihayet kendisine geldi. Yavaş yavaş açıldı, iyiyi, kötüyü anlamaya başladı.

نیست گردد و سوسه‌ی کلی ز جان دل بیابد ره به سوی گلستان

IV. 3471. Candan bütün vesveseleri tamamı ile giderdiğini bilsen gönül, gül bahçesinin yolunu bulur, o bahçeye varır.

چون فرود آیی ببینی رایگان یک جهان پر گل رخان و دایگان

IV. 3543. Fakat ağaçtan inersen derhal âlemi gül yüzlü dilberlerle, dadılarla, tayalarla dolu görürsün!

جزو عقل این از آن عقل کل است جنبش این سایه ز آن شاخ گل است

IV. 3643. Çünkü bu aklın cüz'ü, o akli küldendir. Bu gölgenin hareketi, o gül dalının hareketindedir.

که عجایب نقشها آن کلك کرد همچو ریحان و چو سوسن زار و ورد

IV. 3722. Dedi ki: O kalem, kâğıdı fesleğen, süsen ve gül bahçesi haline getirdi...

Acayip şekiller yaptı.

پس مجو از وی گواه فعل و گفت که از او هر دو جهان چون گل شکفت

V. 245 Artık ondan iş ve söz tanığı arama, iki cihan da gül gibi onun yüzünden açılmıştır.

گل نماند خارها ماند سیاه زرد و بی‌مغز آمده چون تل ک کاه

V. 978. Gülü kalmaz, kara, kara dikenleri kalır. Saman yığını gibi sararır, mahsulsüz bir hale gelir.

هم در آن دم شد دراز و جان بداد همچو گل در باخت سر خندان و شاد

V. 1256. Âşık o anda uzanıp can verdi. Gül gibi başı ile oynadı, gülerек sevinçli bir halde ölüp gitti.

نه ز گلخنها بر او ننگی بماند نه ز گلشنها بر او رنگی بماند

V. 1263. Ne külhanlarda pislenmiştir, ne gül bahçelerinin kokusunu almıştır.

همچو زندانی چه کاند در شبان خسبد و بیند به خواب او گلستان

V. 1722. Hani zindanın kuyusuna hapsedilen adamın uyuyup rüyasında gül bahçesini görmesi gibi.

جان چو خفته در گل و نسرين بود چه غم است ار تن در آن سرگین بود

V. 1738. Can, gül ve nesrin içinde uyuduktan sonra beden, su pislikte kalmış? Ne gam!

جان خفته چه خبر دارد ز تن کاو به گلشن خفت یا در گولخن

V. 1739. Uyumuş canın bedenden ne haberi var? O, ister gül bahçesinde uyuşun, ister külhanda.

شعله در بنگاه انسانی زنیم خار را گلزار روحانی کنیم

V. 1850. İnsan ağırlıklarının bulunduğu yere bir yalım salalım da dikenini ruhani bir gül bahçesi haline getirelim.

آن که گل را شاهد و خوش بو کند هر چپی را راست فضل او کند

V. 2158. Fakat gülü güzelleştiren, ona güzel kokular veren Tanrının ihsanı, lütfu, her solu sağ yapar.

جز قرنفل یاسمن یا گل مچر رو به صحرای ختن با آن نفر

V. 2474. Karanfilden, yaseminden, gülden başka bir şey otlama. O ceylânlarla Hutun sahrasına yürü!

معدده را خو کن بدان ریحان و گل تا بیایی حکمت و قوت رسل

V. 2475 Mideni o reyhanlara, güllere alıştır da peygamberlerin hikmet ve gıdasını bul.

خوی معده زین که و جو باز کن خوردن ریحان و گل آغاز کن

V. 2476. Mideni şu ottan, arpadan vazgeçir, reyhan ve gül yemeye başla.

چشمها مخمور شد از سبزه‌زار گل شکوفه می‌کند بر شاخسار

V. 2535. Kaynaklar, yeşilliklerden, çayırılık, çimenliklerden mahmurlaştı. Gül, dallar üstünde çiçekler açıyor.

چه در افتادیم در دنبال خر از گلستان گوی و از گلهای تر

V. 2551. Neden böyle eşeğin kuyruğuna yapıştık, ardına düştük? Gül bahçesinden, güllerden bahset.

یا از آن مرغان که گل چین می‌کنند بیضه‌ها زرین و سیمین می‌کنند

V. 2554. Yahut gül devşiren, yumurtaları altından, gümüşten olan kuşları söyle.

که اشداء علی الکفار شد با ولی گل با عدو چون خار شد

V. 2943. Çünkü 'Kâfirlere şiddetlidir', dosta gül gibidir, düşmana diken gibi.

تا شوی چون بوی گل با عاشقان پیشوا و رهنمای گلستان

V. 3349. Bu suretle de âşıklar için gülsuyu kesil, gül bahçesine kılavuz ol, öne düş.

کیست بوی گل دم عقل و خرد خوش قلاووز ره ملک ابد

V. 3350. Gül kokusu nedir? Akıl nefesi, ebediyet ülkesinin güzel kılavuzu.

هیچ محتاج می گلگون نه‌ای ترک کن گلگونه تو گلگونه‌ای

V. 3568. Senin, gül renkli şaraba hiç ihtiyacın yok. Gül rengini bırak, gül renklilik sensin zaten.

ای رخ چون زهره‌ات شمس الضحی ای گدای رنگ تو گلگونه‌ها

V. 3569. Ey zühre'ye benziyen yüzü kuşluk güneşi olan, ey rengine karşı gül rengi yoksul bir hale gelen bey.

تو عدو را می دهی و نی شکر بهر چه گو زهر خند و خاک خور

V. 3492. Hâlbuki sen, düşmana şarap ve şeker kamışı veriyorsun. Niçin? Ona zehir gibi gül, taş ve desene!

هیچ محتاج می گلگون نه‌ای ترک کن گلگونه تو گلگونه‌ای

V. 3568. Senin, gül renkli şaraba hiç ihtiyacın yok. Gül rengini bırak, gül renklilik sensin zaten.

ای رخ چون زهرهات شمس الضحی ای گدای رنگ تو گلگونه‌ها

V. 3569. Ey zühre'ye benziyen yüzü kuşluk güneşi olan, ey rengine karşı gül rengi yoksul bir hale gelen bey.

هر که را گلشن بود بزم و وطن کی خورد او باده اندر گولخن

V. 3593. Kim, gül bahçesinde meclis kurar, yurt tutarsa külhanda şarap içer mi hiç?

ابر را گر هست ظاهر رو ترش گلشن آرنده‌ست ابر و شوره کش

V. 3697. Bulutun da görünüşte yüzü asıktır ama gül bahçesini bezer, çalı çırpıyı kırar.

بر رخ صوفی زدند آب و گلاب تا به هوش آید ز بی‌هوشی و خواب

V. 3760. Kendine gelsin diye de sofinin yüzüne sular saçtılar, gül sulan serptiler.

پشت سوی لعبت گل رنگ کن عقل در رنگ آورنده دنگ کن

V. 4080. Gül renkli oyuncağı ardına at. Onlara renk vereni aklına getir ve şaş.

ای لطیفی که گل سرخت بدید از خجالت پیرهن را بر درید

V. 4092. Ey lütuf sahibi, kırmızı gül seni görünce utancından gömleğini yırtar.

هست دوزخ همچو سرمای خزان هست کوثر چون بهار ای گلستان

V. 4170. Cehennem, güz mevsiminin soğuşuna benzer. Keserse ey gül bahçesi, bahar gibidir.

نقل خارستان غذای آتش است بوی گل قوت دماغ سر خوش است

VI. 30. Dikenliğin gıdası ateştir; sarhoş dimağının gıdası da gül kokusu.

شاخ گل هر جا که روید هم گل است خم مل هر جا که جوشد هم مل است

VI. 178. Gül dalı, nerede biterse bitsin güldür. Şarap, nerede kaynayıp köpürürse köpürsün şaraptır.

صورتش جنت به معنی دوزخی افعیی پر زهر و نقشش گل رخى

VI. 245. Görünüşü cennet ama hakikatte bir cehennem. Üstü güllü nakışlarla bezenmiş bir zehirli yılan.

الحذر ای ناقصان زین گل رخی که بگاہ صحبت آمد دوزخی

VI. 248. Ey noksan kişiler, şu gül yüzlülerden sakının. Onlarla konuşmaya kalktınız, düşüp kalkmaya başladınız mı anlarsınız ki onlar cehennemdir.

زفت گشت و فربه و سرخ و شکفت چون گل سرخ و هزاران شکر گفت

VI. 297. Semirdi, gelişti, benzine kan geldi, kırmızı güle döndü, binlerce şükürler etti.

چون نتانی جست پس خدمت کنش تا روی از حبس او در گلشنش

VI. 382. Mademki kaçamıyorsun, ona kullukta bulun da hapsinden kurtul, gül bahçelerine git.

قسمت حق است مه را روی نغز داده ی بخت است گل را بوی نغز

VI. 402. Aya o güzel yüzü Tanrı vermiş, güle o hoş kokuyu Tanrı ihsan etmiş dediler.

بلبلانه نعره زن در روی گل تا کنی مشغولشان از بوی گل

VI. 700. Güle karşı bülbüle naralar at da ondan haberi olmayanlara korkusunu duyurma, oyala bu nağmelerle onları.

تا به قل مشغول گردد گوششان سوی روی گل نپرد هوششا

VI. 701. Kulakları, sözle meşgul olsun da akılları, gülün yüzünü görme havasına kapılmasın.

نک هلالی با بلالی یار شد زخم خار او را گل و گلنار شد

VI. 947. İşte bir Hilâl bir Bilâl'e dost oldu. Diken yarası, ona gül ve gülнар kesildi.

گر ز زخم خار تن غربال شد جان و جسم گلشن اقبال شد

VI. 948. Beden, diken yarası ile kalbura döndü ama canım, bedenim, devlet gülistanı oldu.

آن چنان زینت دهد مردار را که خرد ز ایشان دو صد گلزار را

VI. 994. Leşe o kadar ziynet verir ki karşılık olarak onlardan iki yüz tane gül bahçesi satın alır.

صبر مه با شب منور داردش صبر گل با خار اذفر داردش

VI. 1408. Ayın gece sabretmesi, onu apaydın bir hale kor. Gülün dikene sabrı, onu güzel kokulu bir hale getirir.

آن که آتش را کند ورد و شجر هم تواند کرد این را بی ضرر

VI. 1740. Ateşi gül ve ağaç haline getiren, bunu da zararsız bir hale getirebilir.

آن که گل آرد برون از عین خار هم تواند کرد این دی را بهار

VI. 1741. Dikenden gül çıkarana şu kışı da bahar edebilir.

هین خمش کن تا بگوید شاه قل بلبلی مفروش با این جنس گل

VI. 1815. Sus da “Kul-söyle” padişahı söylesin. Bu çeşit güllere karşı bülbüllük satmaya kalkışma.

این گل گویاست پر جوش و خروش بلبلا ترک زبان کن باش گوش

VI. 1816. Bu gül, coşmuş köpürmüş, söylenip duran bir güldür. Ey bülbül, bana karşı sözü kes de kulak kesil!

گر به هر دم نهات بهار و خرمی است همچو چاش گل تنت انبار چیست

VI. 1826. Her dem baharda, neşede değilsin de gül yığınınna benzeyen bedenin, neyin ambarı ya?

چاش گل تن فکر تو همچون گلاب منکر گل شد گلاب اینت عجاب

VI. 1827. Gül yığını bedenin, düşüncen de gül suyu gibi. Gül suyu, gülü inkâr ediyor ha. Şaşılacak şey bu işte!

نیست این کار کسی کش هست کار که بسوزد گل بگردد گرد خار

VI. 1962. Bu işi olanın yapacağı şey değil. Gülü yakıp dikenin etrafında dolanmak akıl kârı değil.

چون ببینی محرمی گو سر جان گل ببینی نعره زن چون بلبلان

VI. 2037. Bir mahrem gördün mü can sırrını söyle. Gül gördün mü bülbüller gibi nâra at.

در بیان آن که بر فرمان رود گر گلی را خار خواهد آن شود

VI. 2190. Bu suretle de Tanrı fermanına uyan, dilerse gülü diken, dikenî gül yapan kişideki ruhu anlattı.

ای بکرده یار هر اغیار را وی بداده خلعت گل خار را

VI. 2317. Ey her ağyarı yar eden, ey dikene gül libası ihsan eyleyen!

زود ویران کن دکان و باز گرد سوی سبزه و گلبنان و آب خورد

VI. 2366. Çabuk yık bu dükkânı da yeşilliğe, gülfidanlarına, içilecek suların bulunduğu yere dön!

دل که دل بر دید کی ماند ترش بلبلی گل دید کی ماند خمش

VI. 2639. Gönül, dilberi gördü mü nasıl olur da suratı ekşi bir halde kalır? Bülbül, gül görür de nasıl susar?

با حدث که بدترین است این کند کش نبات و نرگس و نسرين کند

VI. 2699. Güneş en kötü şey olan pisliğe bunu yaparsa yeşilliklere, güllere, nergislere neler yapmaz?

تا به نسرين مناسك در وفا حق چه بخشد در جزا و در عطا

VI. 2700. Bir düşün, Tanrı da ibadet güllerine karşılık ne vefada bulunur, ne mükâfatlar verir, ne ihsanlar eder.

ای که من زشت و خصالم جمله زشت چون شوم گل چون مرا او خار کشت

VI. 2705. Ben çirkinim, huylarım da tamamı ile çirkin. Beni diken olarak dikti, artık ben nasıl gül olabilirim?

نو بهار حسن گل ده خار را زینت طاوس ده این مار را

VI. 2706. Dikene güldeki güzelliğin ilkbaharını ver. Bu yılana tavus güzelliğini sen ihsan et.

تازگی هر گلستان جمیل هست بر باران پنهانی دلیل

VI. 2725. Ama her güzel gül bahçesi gizli bir yağmura delâlet eder.

چشم جذاب بتان زین کویها مغز جویان از گلستان بویها

VI. 2902. Güzellerin çekici gözleri de buralarda döner, dolaşır, gül bahçelerindeki kokuları arar durur.

در پی خو باش و با خوش خونشین خو پذیرى روغن گل را ببین

VI. 3007. Huy peşinde yürü, iyi huyluyla düş kalk. Gül bağına bak, nasıl gülün huyunu almış.

وام داران رو ترش او شاد کام همچو گل خندان از آن روض الكرام

VI. 3024. Borç verenlerin suratları asılıyor, o ise o ululuklar, keremler bahçesinin lûtfuna güvenerek gül gibi gülüyordu.

شد سوی تبریز و کوی گلستان خفته او میدش فراز گل ستان

VI. 3107. Tebriz'e gül bahçelerinin yurduna yöneldi. Ve gül bahçesinde sırt üstü yatarak ümit uykusuna dalmıştı.

ساربانا بار بگشا ز اشتران شهر تبریز است و کوی گلستان

VI. 3113. Ey deveci develerin yükünü çöz. Burası Tebriz şehri, gül bahçelerinin bulunduğu yer.

پس گلاب و آب بر رویش زدند همرهان بر حالتش گریان شدند

VI. 3122. Hemen yüzüne gül suyu serptiler, sular saçtılar. Yol arkadaşları, haline ağladılar.

آفتابی دید او جامد نماند روغن گل روغن کنجد نماند

VI. 3191. O, bir güneş görmüştür, cansız ve donmuş bir halde kalmamıştır. Şırlağan yağı, gül yağı olmuştur; şırlağan yağı kalmamıştır.

لوتش آورد و حکایتهاش گفت کز امید اندر دلش صد گل شکفت

VI. 3520. Yemek çıkardı, hikâyeler söyledi. Adamcağızın gönlünde yüzlerce ümit gülü açıldı.

ما پی گل سوی بستانها شده گل نموده آن و آن خاری بده

VI. 3677. Gül devşirmek için bahçeye gitti. Gül göründü bize ama meğerse dikenmiş diyen yoktu.

ما نمیگفتیم اندر کش مکش اندر آتش همچو زر خندید خوش

VI. 3896. Savaş zamanında ateş içinde bile altın gibi bir hoşça gül diyen biz değil miydik?

ور بگفتی گل به بلبل راز گفت ور بگفتی شه سر شهناز گفت

VI. 4026. Gül, bülbülle sırrını söyledi; padişah, sevgilisine sır söyledi.

با خلیل آتش گل و ریحان و ورد باز بر نمرودیان مرگ است و درد

VI. 4291. Ateş, Halil'e gül ve reyhan kesilir, Nemrud 'a uyanlarsa ölümdür derttir.

وای اگر بر عکس بودی این مطار پیش تو گلزار و پیش خویش زار

VI. 4330. Eğer bu iş aksine olsaydı da sana gül bahçesi, bana hor hakir bir yet kesilseydi ne yapardım, vay bana dedi.

در گلستان اندر آید اخشمی کی شود مغزش ز ریحان خرمی

VI. 4428. Burnu koku almayan biri, gül bahçesine girse o güzel kokulardan bir neşe almaz ki.

بر چنین گلزار دامن می کشید جزو جزوش نعره زن هل من مزید

VI. 4648. Böyle bir gül bahçesinde eteğini sürmede, her cüzü, daha yok mu diye naralar atmadaydı.

گلشنی کز بقل روید يك دم است گلشنی کز عقل روید خرم است

VI. 4649. Yeşilliklerden, çiçeklerden meydana gelen bahçe bir an içindir. Fakat akıldan meydana gelen gül bahçesi, daimî olarak yeşildir, güzeldir, hoştur.

گلشنی کز گل دم گردد تباه گلشنی کز دل دم وافرحتاه

VI. 4650. Topraktan biten güller, mahvolur gider. Gönülde biten güller daimîdir ve ne hoştur!

علمهای با مزه‌ی دانسته‌مان ز آن گلستان يك دو سه گلدسته دان

VI. 4651. Bizim öğrendiğimiz o tatlı bilgiler, bil ki o gül bahçesinden bir, iki, üç demetten ibarettir.

ز آن زبون این دو سه گل دسته‌ایم که در گلزار بر خود بسته‌ایم

VI. 4652. Gül bahçesinin kapısını kendimize kapatmışızdır da onun için bu iki üç demete zebun olmuşuzdur.

جان چون طاوس در گلزار ناز همچو جغدی شد به ویرانه‌ی مجاز

VI. 4785. Naz gülistanında bir tavusa benzeyen canı, mecaz viranesinde bir baykuşa döndü.

بیشه‌ی پر سوسن و ریحان و گل پر درخت میوه دار خوش اکل

VI. 4808. O orman, süsenlerle, reyhanlarla, güllerle, yenmesi hoş meyve ağaçlarıyla doluydu.

1.18. Havuç (جزر)

از جزر و ز سیب و به و ز گردکان لذت دوشاب یابی تو از آن

V. 2487. Havuç, elma, ayva ve ceviz, pekmezde kaynatılsa hepsinden de pekmez lezzetini alırsın.

1.19. Hurma, Hurma Ağacı (خرما ، نخل، درخت خرما)

دید اعرابی زنی او را دخیل گفت عمر نك به زیر آن نخل

I.1413. Bir bedevi karısı, onun yabancı olduğunu gördü; Ömer'i aradığını anlayıp “İşte şuracıkta, şu hurma ağacının altında.

زیر خرما بن ز خلقان او جدا زیر سایه خفته بین سایه‌ی خدا

I.1414. Hurma ağacının dibinde, halktan ayrılmış, yapayalnız, gölgelikte uyuyan Tanrı gölgesini gör” dedi.

خار دان آن را که خرما دیده‌ای ز آن که بس نان کور و بس نادیده‌ای

I.1964. Hurma olarak gördüğünü diken bil. Çünkü sen çok nankör, çok görgüsüzün!

گفت خواهی که ترا نخلی کنند شرقی و غربی ز تو میوه چنند

I. 2117. Söyle ne istersin? Dilersen seni yemişlerle dolu bir hurma fidanı yapayım ki doğudakiler de, batıdakiler de senin hurmanı yesinler.

هل مرا تا پرده‌ها را بر درم تا چو خورشیدی بتابد گوهرم

I.3529. Güneş benim nurumdan tutulsun. Hurma ağacı (gibi meyveliler) ile söğüt ağacını (gibi meyvesizleri) göstereyim.

زین طلب بنده به کوی تو رسید درد مریم را به خرما بن کشید

II. 98. Kul, bu istek yüzünden civarına geldi. Meryem'i hurma fidanına derdi çekti.

حنظل از معشوق خرما می‌شود خانه از هم خانه صحرا می‌شود

III. 539. Ebu Cehil karpuzu, sevgili yüzünden hurma kesilir, ev, evdeki dost yüzünden ova olur.

پس نشان دادندشان مردم بدو که برو آن سوی نخلستان بجو

III. 1219. Sordukları adamlar onlara “ Varın hurmalıkta arayın” dediler.

چون بیامد دید در خرما بنان خفته‌ای که بود بیدار جهان

III. 1220. Hurmalığa geldikleri zaman bir de baktılar ki hurma fidanlarının dibinde bir uyuyan var, fakat cihanın uyanığı!

دیدن آن بند احمد را رسد بر گلوی بسته حَبْلٌ مِنْ مَسَد

III. 1663. O bağı Ahmed görebilir de, “ Boynunda da hurma lifinden bir ip var” der.

پیش ظاهر بین چه قلب و چه سره او چه داند چیست اندر قوصره

IV. 2171. Yalnız dışı görene göre kalp nedir, geçer altın ne? Hurma sepetinde ne var? O bilir.

همچو نخلی بر نیارد شاخها کرده مو شانه زمین سوراخها

V. 29. Hurma gibi göklere dal budak salamaz da köstebek gibi yeri delik deşik eder.

درد عسر افتاد و صافش یسر او صاف چون خرما و دردی بسر او

V. 360 Tortu güçlüktür, safi da kolaylığı. Saf, hurmaya benzer, tortu da hurma çağlasına.

گر نباشی نخل وار ایثار کن کهنه بر کهنه نه و انبار کن

V. 810. Hurma fidanı gibi ihsan sahibi olamazsam var, eskiyi eskiye kat ambarına yığ!

همچو مریم درد بودش دانه نی سبز کرد آن نخل را صاحب فنی

V. 1190. Meryem gibi hani. Derdi vardı da tohumu yoktu. Bu dert yüzünden sanat sahibi Tanrı, o kuru hurma ağacını yeşertti.

نفس تو تا مست نقل است و نبید دان که روحت خوشه‌ی غیبی ندید

V. 2446. Senin nefsin, mezeyle, hurma şarabıyla sarhoşsa bil ki gayp salkımını görmemiştir.

گر در آیی نخل یا عرجون نمود جز ز عکس نخله‌ی بیرون نبود

V. 2806. Suda bir hurma fidanı yahut hurmanın kırılıp eğilmiş, yeni aya dönmüş dalı görününce o akis, dışarıdaki fidanın, dışarıdaki dalın aksidir.

گفت از باغ خدا بنده‌ی خدا گر خورد خرما که حق کردش عطا

V. 3079. Hırsız dedi ki: Tanrı bağından Tanrı kulu, Tanrı'nın ihsan ettiği hurmayı yerse.

خود تو دانی کافتابی در حمل تا چه گوید با نبات و با دقل

VI. 1068. Hamel burcundaki güneş, otlara ve henüz olmamış hurmalara ne yapar? Bilirsin ya.

رنگ بر بسته ترا گلگون نکرد شاخ بر بسته فن عرجون نکرد

VI. 1283. Fakat eğreti renk senin yüzünü kızartmadı. Hurma ağacına bağlanan dal, hurma vazifesini görmedi.

می‌شود مبدل به سوز مریمی شاخ لب خشکی به نخلی خریمی

VI. 1290. Meryem'in sızıldanışıyla kurumuş hurma dalı yeşerir, hurma verir.

آن هنر فی جیدنا حبل مسد روز مردن نیست ز آن فن‌ها مدد

VI. 2912. O hünerler, boynumuza bağlanmış bir hurma lifi oldu. Ölüm günü, onların hiç birinden fayda yok.

1.20. İncir (انجیر)

دانه‌ی هر مرغ اندازه‌ی وی است طعمه‌ی هر مرغ انجیری کی است

I.580. Her kuşun yiyeceği lokma, kendine göredir. Nasıl olur da her kuş bir inciri (bütün olarak) yutabilir?

هست انجیر این طرف بسیار خوار گر رسد مرغی قنق انجیر خوار

VI. 760. İncir yiyen bir kuş gelip konuk olsa bu tarafta incir çoktur, incirin hiçbir değeri yoktur.

دانه گم شد آنگهی او تین بود تا نمردی زر ندادم این بود

VI. 4053. Tohum yok oldu da ondan sonra bitti, incir haline geldi. "Ben de sen ölmeyince altın vermedim ya" sözü budur işte.

1.21. Kabak (کدو)

تا چه دارد این حسود اندر کدو ای خدا فریاد ما را زین عدو

II. 2704. Kim bilir, bu hasetçinin kabağında ne var? Tanrı, bu düşmanın elinden bizi kurtar, feryadımıza yetiş!

یک کدویی بود حیلت سازه را در نرش کردی پی اندازه را

V. 1335. O hilebaz halayığın bir kabağı vardı. Eşek kendisine ölçülü yaklaşsın diye kabağı, eşeğin aletine takardı.

کیر دیدی همچو شهد و چون خبیص آن کدو را چون ندیدی ای حریص

V. 1420. Bal gibi, paluze gibi olan o aleti gördün,âlâ. Fakat a haris neden kabağı görmedin?

یا چو مستغرق شدی در عشق خر آن کدو پنهان بماندت از نظر

V. 1421. Yoksa eşeğin aşkına o kadar mı dalmıştın ki gözüne kabak görünmedi?

بر دويدی چون کدو فوق همه کو ترا پای جهاد و ملحمة

VI. 1218. Kabak gibi her şeyin üstüne çıktın. Nerede sen de savaşta direnecek ayak

تکيه کردی بر درختان و جدار بر شدی ای اقرعك هم قرعوار

VI. 1219. Ağaçlara, duvarlara dayandın, kabak gibi yukarı çıktın a kelceğiz!

رنگ سبزت زرد شد ای قرع زود ز انکه از گلگونه بود اصلی نبود

VI. 1221. A su kabağı, yeşil rengin tez sararır, çünkü o renk iğreti bir boyadır, aslında yok ki.

1.22. Karanfil (قرنفل)

جز قرنفل یاسمن یا گل مچر رو به صحرای ختن با آن نفر

V. 2474. Karanfilden, yaseminden, gülden başka bir şey otlama. O ceylânlarla Hutun sahrasına yürü!

1.23. Karpuz (خربزه)

خربزه آورده بودند ارمغان گفت رو فرزند لقمان را بخوان

II. 1514. Bir gün Lokman'ın efendisine hediye olarak bir karpuz getirdiler. Hizmetçiye “Git, oğlum Lokman'ı çağır” dedi.

چون برید و داد او را يك برین همچو شکر خوردش و چون انگبین

II. 1515. Lokman gelince, efendisi, karpuzu kesip ona bir dilim verdi. Lokman, o dilimi bal gibi, şeker gibi yedi.

از خوشی که خورد داد او را دوم تا رسید آن گرچه تا هفدهم

II. 1516. Hem de öyle lezzetle yedi ki Lokman'ın efendisi, ikinci dilimi de kesip sundu. Böyle, böyle karpuzu tekmiil yedi.

ماند گرچی گفت این را من خورم تا چه شیرین خربزه ست این بنگرم

II. 1517. Yalnız bir dilim kaldı. Efendisi “Bunu da ben yiyeyim; bir göreyim, bakayım, nasıl şey, herhalde tatlı bir karpuz” dedi.

چون بخورد از تلخیش آتش فروخت هم زبان کرد آبله هم حلق سوخت

II. 1519. Efendisi, o dilimi yer yemez karpuzun acılığında ağzını bir ateştir sardı, dili uçukladı, boğazı yandı.

لذت دست شکر بخت بداشت اندر این بطیخ تلخی کی گذاشت

II. 1528. Şekerler bağışlayan elinin lezzeti bu karpuzdaki acılığı hiç bırakır mı?

حنظل از معشوق خرما می شود خانه از هم خانه صحرا می شود

III. 539. Ebu Cehil karpuzu, sevgili yüzünden hurma kesilir, ev, evdeki dost yüzünden ova olur.

از همه عیش و خوشیها و مزه او نبیند جز که قشر خربزه

IV. 2378. Bütün o yaşayıştan, o güzelliklerden, o lezzetlerden ancak ve ancak sokaklardaki karpuz kabuğunu görür!

ای ضیاء الحق حسام الدین در آر این سر خر را در آن بطیخ زار

IV. 3824. Ey Hak Ziyası Hüsameddin, bu eşekbaşını kavun karpuz bostanına getir.

چون نبیند نان و سیب و خربزه در مصاف آید مزه و خوف بزه

V. 638. Ama ekmek, elma ve karpuz görünce onu yemek ister bu istekle zarar korkusu, savaşa girişir.

خربزه چون در رسد شد آبناک گر بنشکافی تلف گشت و هلاک

V. 3718. Kavun, karpuz oldu, sulandı mı yarmazsan telef olur gider.

1.24. Kavun (خربزه)

گاو را داند خدا گوساله ای خر خریداری و در خور کاله ای

II. 2092. Öküz, elbette bir buzağıyı Tanrı tanır. Eşek müşteri olup bir şey alsın, elbette ham kavun alır.

ای ضیاء الحق حسام الدین در آر این سر خر را در آن بطیخ زار

IV. 3824. Ey Hak Ziyası Hüsameddin, bu eşekbaşını kavun karpuz bostanına getir.

خربزه چون در رسد شد آبناک گر بنشکافی تلف گشت و هلاک

V. 3718. Kavun, karpuz oldu, sulandı mı yarmazsan telef olur gider.

1.25. Keçiboynuzu (خرنوب)

آن زمان کت امتحان مطلوب شد مسجد دین تو پر خروب شد

IV. 387. Sinamayı diledin mi işte o zaman din mescidin keçiboynuzuyla dolu demektir!

گفت نامت چیست بر گو بی دهان گفت خروب است ای شاه جهان

IV. 1376. Dedi ki: adın ne. Dilsiz dudaksız söyle bakalım! Ot ey âlem padişahı bana keçiboynuzu derler, dedi.

من که خروبم خراب منزلم هادم بنیاد این آب و گلم

IV. 1378. Ben keçiboynuzuyum. Bittiğim yer perişan olur; şu suyun, toprağın yıkıcısıyım ben!

مسجد است آن دل که جسمش ساجد است یار بد خروب هر جا مسجد است

IV. 1383. Bedenin secdegâhı olan mescit, gönüldür kötü dost da her yerde mescitte biten keçiboynuzudur!

عاشقا خروب تو آمد کژی همچو طفلان سوی کژ چون می غژی

IV. 1386. Ey âşık, eğrilik, sana keçiboynuzu gibidir. Çocuklar gibi niye eğriliğe doğru gider, sürtünürsün?

1.26. Kereviz (کرفس)

مو به مو و ذره ذره مکر نفس می شناسیدند چون گل از کرفس

I.369. Gülü, kerevizden fark edercesine kıldan kıla, zerreden zerreye nefis hilesini tanır, bilirlendi.

1.27. Lale (لاله)

خوش بدی جانم در این باغ و بهار مست این صحرا و غیبی لاله زار

I.2092. Canım bu bahçede, bu bahar çağında ne hoş bir hale gelir, bu ovanın bu gayb lâleliğinin sarhoşu olurdu.

بعد از آن چیزی که کاری بردهد لاله و نسرين و سیسنبردهد

II. 1260. O söndükten sonra ne dikersen biter. Lâleler, ak güller, marsamalar çıkar.

کی فرزند لاله را رخ همچو خون کی گل از کیسه بر آرد زر برون

II. 1660. Lâlenin yüzü nasıl kan gibi kızarır? Gül, kesesinden nasıl altın saçar?

که بهاران خطه‌ی ده خوش بود کشت زار و لاله‌ی دل کش بود

III. 244. Bahar çağında köy pek hoş olur, çayırılık, çimenlik, gönle ferah veren gönül çeken lâlelik kesilir”

در دل ما لاله‌زار و گلشنی است پیری و پژمردگی را راه نیست

III. 2935. Bizim gönlümüzde lâlelik var, gül bahçesi var. Oraya solmanın, perişan olmanın yolu yok!

این همی‌گفت و رخس در عین گفت نرگس و گلبرگ و لاله می‌شکفت

III. 3520. Demekte, bu sözleri söylerken de yüzünde nergisler, güller, lâleler açılmaktaydı!

هر که دید او مر ترا از دور گفت کاو در آن صحرا چو لاله‌ی تر شکفت

III. 3550. Seni uzaktan gören ovada bir lâle gibi açılmış der.

قصه گویم از سبا مشتاق‌وار چون صبا آمد به سوی لاله‌زار

IV. 845. İhtiyak çekercesine Sebe'e ait hikâyeyi söylüyorum... Çünkü seher yeli, lâleliğe esip geldi!

سنبل و لاله و سپر غم نیز هم با هزاران ناز و نفرت خورده‌ام

V. 920. Ben, sümbülü, laleyi, reyhanı bile binlerce nazla ve istemeyerek yerdim dedi.

رنگ لاله گشته رنگ زعفران زور شیرش گشته چون زهره‌ی زنان

V. 971. Lale rengindeki yüz safrana benzer. Aslan gibi kuvvetliyken gücü, kuvveti kesilir, gibi takatsiz bir hale gelir.

هم نه‌ای بلبل که عاشق‌وار زار خوش بنالی در چمن یا لاله‌زار

VI. 1262. Bülbül değilsin, âşıkçasına ağlayıp inleyesin, çayırılıkta, çimenlikte yahut lâle bahçelerinde güzel güzel çileyesin.

1.28. Marsama (سیسنبر)

بعد از آن چیزی که کاری برده‌د لاله و نسرين و سیسنبر دهد

II. 1260. O söndükten sonra ne dikersen biter. Lâleler, ak güller, marsamalar çıkar.

1.29. Menekşe (بنفشه)

کی گلستان راز گوید با چمن کی بنفشه عهد بندد با سمن

II. 1657. Gül bahçesi; yeşillığe nasıl sır söyler, menekşe nasıl olur da yaseminle ahdedebilir?

آن یکی سر سبز نحن المتقون و آن دگر همچون بنفشه سر نگون

V. 1802. Biri “Biz Tanrıdan çekinenleriz” diye yemyeşil, öbürü menekşe gibi başı aşağıda.

1.30. Mercimek (عدس)

منقطع شد خوان و نان از آسمان ماند رنج زرع و بیل و داسمان

I.82. Mûsâ kavmi içinde birkaç kimse terbiyesizce “hani sarımsak, mercimek” dediler.

گر در آمیزند عود و شکرش بر گزیند یک یک از یکدیگرش

II. 282. Fakat mercimek, şeker arasına karışırsa onları birer, birer ayırırlar.

دید کاو سابق زراعت کرد ماش او همی‌داند چه خواهد بود چاش

V. 4068. Evvelce mercimek ektiğini bildiğinden ne mahsul elde edeceğine de bilir.

نه قدید و نه ثرید و نه عدس آن چه خوردی آن بگو تنها و بس

VI. 719. Ne et yedim, ne tirit, ne de mercimek diyorsun. Ne yediysen yalnız onu söyle, kâfi.

1.31. Mısır, Darı (نرت ، جواری ، ارزن)

گندم و جو را و باقی حبوب می‌توانی خورد و من نه ای طروب

III. 3309. Sen buğday da yiyebilirsin, arpa da, darı, mısır gibi başka şeyler de. Hâlbuki ben bunları yiyemem.

1.32. Nar (انار)

کشتن و مردن که بر نقش تن است چون انار و سیب را بشکستن است

I.707. Ancak ten nakşına ait olan öldürmek ve ölmek, nar ve elmayı kırmak, kesmek gibidir.

گر اناری می‌خری خندان بخر تا دهد خنده ز دانه‌ی او خبر

I.718. Nar alıyorsan gülen (çatlak) narı al ki onun gülmesi, sana tanesi olduğunu haber versin.

نار خندان باغ را خندان کند صحبت مردانت از مردان کند

I.721. Gülen nar bahçeyi güldürür. Erler sohbeti de seni erlerden eder.

من ز اول دیدم آخر را تمام جای دیگر رو از اینجا و السلام

III. 1633. O dağlarda ağaçlar, meyveler, sayısız elmalar, armutlar, narlar vardı.

آن چه ابرو را چنان طرار ساخت چهره را گلگونه و گلنار ساخت

III. 4132. Kaşı o dertçe fitneci, işveci bir hale getirdi; yüzü gül ve nar gibi kıpkırmızı bir renge boyadı.

شد سخن از من دل خوش یافتم چون انار از ذوق می بشکافتم

IV. 685. Söz söyleyemez bir hale geldim. Hoş bir gönüle sahip oldum; zevkimden nar gibi yarıldım!

از انار و از ترنج و شاخ سیب وز شراب و شاهدان بی حساب

V. 2552. Narı, turuncu, elma dalını söyle. Şarabı ve sayısız güzelleri anlat.

1.33. Nergis (نرگس)

کای بسوزیده برون آ تازه شو بار دیگر خوب و خوب آوازه شو

I.3916. Nergisin gözü körleşir, o, tekrar açar... Kamışın boğazını keser, sonra yine kendisi tekrar okşar, ondan nağmeler çıkarır.

ذکر حق کن بانگ غولان را بسوز چشم نرگس را از این کرکس بدوز

II. 754. Tanrı'yı an da gulyabanilerin seslerini mahvet. Nergis gibi olan gözünü bu gergese karşı kapa.

گر بخواهد مرگ هم شیرین شود خار و نشتر نرگس و نسرين شود

III. 1424. Dilerse söyler, hale ferman eder. Dilerse, hükmdiken ve neşter, nergis ve ağustos gülü kesilir.

این همی گفت و رخس در عین گفت نرگس و گلبرگ و لاله می شکفت

III. 3520. Demekte, bu sözleri söylerken de yüzünde nergisler, güller, lâleler açılmaktaydı!

آن چه زد بر سرو و قدش راست کرد و آنچه از وی نرگس و نسرين بخورد

III. 4130. Selviye bir şey yaptı. Boyunu dümdüz etti. Nergisle ağustos gülü de ondan feyz aldı, güzelleşti.

بی بهارت نرگس و نسرين دهم بی کتاب و اوستا تلقین دهم

IV. 3519. Bahar olmadığı halde sana nergis ve ağustos gülü verir; kitapsız ustasız sana bilgiler belletirim.

سیف و خنجر چون علی ریحان او نرگس و نسرين عدوی جان او

V. 2677. Ali gibi kılıçla hançer, ona reyhan kesilmiş, nergisle nesrin, canına düşman olmuştu.

مستی دل را نمی دانی که کو وصف او از نرگس مخمور جو

VI. 1298. Gönül sarhoşluğu nerededir? Görmezsin. Onu nergise benzeyen mahmur gözlerde ara.

با حدث که بدترین است این کند کش نبات و نرگس و نسرين کند

VI. 2699. Güneş en kötü şey olan pisliğe bunu yaparsa yeşilliklere, güllere, nergislere neler yapmaz?

ز آن فگندهی گاو آبی عنبر است که غذایش نرگس و نیلوفر است

VI. 2924. Böyle güzel kokulu çiçeklerle geçindiğinden, gıdası nergis ve nilüfer olduğundan da onun pisliği amberdir.

پس زنی گفتش ز چشم عبهری که ز دستت رفت حسرت می خوری

VI. 3088. Bir kadın Safura'ya, "O nergis gibi gözlerin elden gitti, açıklanıyor musun?" diye sordu.

چشم چون نرگس فرو بندی که چی هین عصایم کش که کورم ای اچی

VI. 3490. Nergis gibi gözlerini kapatıyor aman değneğimi tut beni yet ey ulu kişi diyorsun.

آن چنان پایی که از رفتار او جان نیبوندد به نرگس زار او

VI. 4173. Onun yürüyüşüne can vermeyen, onun nergis bahçesine canla başla gitmeyen ayak yok mu?

1.34. Nesrin (نسرين)

آن چه زد بر سرو و قدش راست کرد و آنچه از وی نرگس و نسرين بخورد

III. 4130. Selviye bir şey yaptı. Boyunu dümdüz etti. Nergisle ağustos gülü (Nesrin) de ondan feyz aldı, güzelleşti

جسم عارف را دهد وصف جماد تا بر او روید گل و نسرين شاد

IV. 548. Ârifin bedenine cemad vasfını verir de orada neşeli güller, nesrinler bitirir!

سیف و خنجر چون علی ریحان او نرگس و نسرين عدوی جان او

V. 2677. Ali gibi kılıçla hançer, ona reyhan kesilmiş, nergisle nesrin, canına düşman olmuştu.

1.35. Ney, Kamış Şeker Kamışı (نی، نیشکر)

بشنو از نی چون حکایت می‌کند از جدایی‌ها شکایت می‌کند

I.1. Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları nasıl anlatıyor:

کز نیستان تا مرا ببریده‌اند در نفیرم مرد و زن نالیده‌اند

I.2. Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan erkek, kadın. Herkes ağlayıp inledi.

هر که این آتش ندارد نیست باد آتش است این بانگ نای و نیست باد

I.9. Bu neyin sesi ateştir, hava değil; kimde bu ateş yoksa yok olsun!

آتش عشق است کاندن نی فتاد جوشش عشق است کاندن می‌فتاد

I.10. Aşk ateşidir ki neyin içine düşmüştür, aşk coşkunuğudur ki şarabın içine düşmüştür.

نی حریف هر که از یاری برید پرده‌هایش پرده‌های ما درید

I.11. Ney, dosttan ayrılan kişinin arkadaşı, haldaşdır. Onun perdeleri, perdelerimizi yırttı.

همچو نی زهری و تریاقی که دید همچو نی دمساز و مشتاقی که دید

I.12. Ney gibi hem bir zehir, hem bir tiryak, ney gibi hem bir hemdem, hem bir müştak kim gördü?

نی حدیث راه پر خون می‌کند قصه‌های عشق مجنون می‌کند

I.13. Ney, kanla dolu olan yoldan bahsetmekte, Mecnun aşkının kıssalarını söylemektedir.

با لب دمساز خود گر جفتمی همچو نی من گفتنیها گفتمی

I.27. Zamanımı beraber geçirdiğim arkadaşımın dudağına eş olsaydım (sırlarına tahammül edecek bir hemdem bulsaydım) ney gibi ben de söylenecek şeyleri söyledim.

هر دو نی خوردند از يك آب خور این یکی خالی و آن پر از شکر

I.270. Her iki kamış da bir sulaktan su içti. Biri bomboş öbürü şekerle dopdolu.

ما چو ناییم و نوا در ما ز تست ما چو کوهیم و صدا در ما ز تست

I.599. Biz ney gibiyiz, bizdeki nağme senden. Biz dağ gibiyiz, bizdeki seda senden.

کای بسوزیده برون آ تازه شو بار دیگر خوب و خوب آوازه شو

I.3916. Nergisin gözü körleşir, o, tekrar açar. Kamışın boğazını keser, sonra yine kendisi tekrar okşar, ondan nağmeler çıkarır.

هر که باشد شاه دردش را دوا گر چو نی نالد نباشد بی نوا

II. 1167. Padişah kimin derdine derman olursa o, ney gibi feryat eder, sessiz sedasız kalmaz.

عقل قوت گیرد از عقل دگر نی شکر کامل شود از نیشکر

II. 2277. Akıl, başka bir akıldan kuvvet bulur. Şeker kamışı, şeker kamışından kemal kazanır.

کان قندم نیستان شکر هم ز من می روید و من می خورم

II. 2428. Ben şeker madeniyim, şeker kamışıyım, hem benden yetişmekte, hem ben yiyorum.

لایق این حضرت پاکی نه اید نیشکر پاکان شما خالی نبید

III. 3001. Bu tertemiz kapıya lâyıq değilsiniz ki. Temiz kişiler, şeker kamışısıdır, sizse bomboş birer kamıştan ibaretsiniz.

هیچ ماند آب آن فرزندان را هیچ ماند نیشکر مر قند را

III. 3456. Hiç meni, o çocuğa benzer mi? Hiç şeker kamışı, şekere benzer mi?

چون نفخت بودم از لطف خدا نفخ حق باشم ز نای تن جدا

III. 3935. Tanrı lûtfuyla “ Ben insana ruhumdan ruh üfürdüm” sırrına mazharım. Kamış gibi olan tenden ayrılırsam yalnız Tanrı nefesi olarak kalırım.

آن چه نی را کرد شیرین جان و دل و آنچه خاکی یافت زو نقش چگل

III. 4131. Bir tecellisiyle kamışı, canı da tatlı, gönlü de tatlı bir hale getirdi. Toprağa mensup insan, onun lûtfuyla Çigil güzeli oldu.

نه چو معراج زمینی تا قمر بلکه چون معراج کلکی تا شکر

IV. 553. Yere mensup ve ancak aya kadar yüceltebilecek miraç değildir bu. Kamışı, şekere ulaştıran miraca benzer!

گر چه مشغولم چنان احمق نیم که شکر افزون کشی تو از نیام

IV. 642. Meşgulüm ama kamışımdan sana fazla şeker verecek kadar da ahmak değilim ben!

بعد شکر کک خوابی چون کند بعد سلطانی گدایی چون کند

IV. 1215. Şeker yedikten sonra şeker kamışını nasıl çiğner. Padişahтан sonra nasıl olur da dilencilik eder? Dediler.

که نفرساید نریزد در خزان باد هر خرطوم اخشم دور از آن

IV. 1262. Fakat o gül, öyle bir güldür ki ne solar, ne de güzün dökülür. Koku almayan her kötü kişinin burnu ondan uzak olsun!

در زمین گر نیشکر ور خود نی است ترجمان هر زمین نبت وی است

IV. 1317. Yerde şeker kamışı mı bitmiş, yoksa alelâde kamış mı? Her biten ot, bittiği yerin halini, kabiliyetini bildirir!

پیس او آید اگر خاین نه اید نیشکر گردید از او گر چه نیید

IV. 3330. Hain değilseniz onun huzuruna gelin. Boş kamışsanız bile onun himmetiyle şeker kamışı olun!

این سر خر در میان قندزار ای بسا کس را که بنهاده ست خار

IV. 3821. Şeker kamışlığına asıla konan şu eşekbaşı, nice kişileri hor hakîr bir hale koydu!

نیشکر کوبید کار این است و بس جان بر افشانید یار این است و بس

V. 2530. Şeker kamışını dövün, iş ancak bundan ibaret Canlar feda edin, işte sevgili!

تو عدو را می دهی و نی شکر بهر چه گو زهر خند و خاک خور

V. 3492. Hâlbuki sen, düşmana şarap ve şeker kamışı veriyorsun. Niçin? Ona zehir gibi gül, taş ve desene!

که ز لطف یار تلخیهای مات گشت بر جان خوشتر از شکر نبات

V. 3639. Bil ki sevgilinin lûtfiyle ölümün acılıkları bile cana şeker kamışından daha hoş gelmede.

دو دهان داریم گویا همچو نی یک دهان پنهانست در لبهای وی

VI. 2002. Ney gibi iki ağzımız var. Bir ağız, onun dudaklarında gizli.

دمدمه‌ی این نای از دمه‌های اوست های و هوی روح از هیهای اوست

VI. 2005. Neyin bu feryadı, onun soluklarından. Ruhun hay huyu, onun hay huylarından.

گر نبودى بالیش نی را سمر نی جهان را پر نکردی از شکر

VI. 2006. Ney, onun dudakları ile hemdem olmasaydı âlemi şekerle doldurabilir miydi?

کی رمد از نی حمام آشنا بل رمد ز آن نی حمامات هوا

VI. 3663. Alışkın güvercin kamışlardan kaçır mı hiç? O kamışlardan alışmamış, yabancı güvercinler kaçır.

چون شود پر مطربش بنهد ز دست پر مشو کاسیب دست او خوش است

VI. 4214. Fakat kamışın içi dolu oldu mu çalgıcı onu elinden atar. Sakın dolu olma.

بی‌درنگی هین ز بغداد ای نژند رو به سوی مصر و منبت‌گاه قند

VI. 4243. Ey köhne adam durmadan hemencecik Bağdat'tan kalk, Mısır'a şeker kamışlığına kadar git!

1.36. Nilüfer (نیلوفر)

همچو نیلوفر برو زین طرف جو همچو مستسقی حریص و مرگ جو

III. 3908. Nilüfer gibi ırmağın bu tarafında bit. Susama hastalığına uğrayan adam gibi haris ol, ölümü ara!

ز آن فگنده‌ی گاو آبی عنبر است که غذایش نرگس و نیلوفر است

VI. 2924. Böyle güzel kokulu çiçeklerle geçindiğinden, gıdası nergis ve nilüfer olduğundan da onun pisliği amberdir.

1.37. Nohut (نخود)

قدر فندق افکنم فندق حریق بندقم در فعل صد چون منجنیق

II. 349. Taşım nohut kadarsa da savaşta ne baş bırakır, ne miğfer!

بنگر اندر نخودی در دیگ چون می جهد بالا چو شد ز آتش زیون

III. 4159. Bir bak. Nohut tencerede ateşten zebun oldu mu yukarıya doğru sıçramaya başlar.

هر زمان نخود بر آید وقت جوش بر سر دیگ و بر آرد صد خروش

III. 4160. Tencere kaynamaya başlayınca nohut, tencerenin üstüne fırlamaya, yüzlerce coşkunluk göstermeye koyulur.

می زند کفلیز کدبانو که نی خوش بجوش و بر مجه ز آتش کنی

III. 4162. Nohut pişiren kadın da nohuda kepçeyle vurup der ki. “ Yok. Güzelce kayna, tencereden çıkmaya kalkışma.

تا که مهمان باز گردد شکر ساز پیش شه گوید ز ایثار تو باز

III. 4172. Der ki: Ey nohut, baharın otladın, yetiştin. Şimdi zahmet ve eziyet, sana konuk oldu, hoş tut da

ای نخود می جوش اندر ابتلا تا نه هستی و نه خود ماند ترا

III. 4178. Ey nohut, belâlara düş, kayna, piş de ne varlığın kalsın, ne sen kal!

گفت نخود چون چنین است ای سستی خوش بجوشم یاریم ده راستی

III. 4197. Nohut, bu sözleri duyunca “ Mademki iş böyledir hanımcığim, güzel güzel kaynarım, sen de bana yardım et ama.

1.38. Pamuk (پنبه)

پنبه اندر گوش حس دون کنید بند حس از چشم خود بیرون کنید

I.566. Bu aşağılık duygu kulağına pamuk tıkayın, ten gözünden duygu başını çözün!

پنبه‌ی آن گوش سر گوش سر است تا نگردد این کر آن باطن کر است

I.567. O gizli kulağın pamuğu, baş kulağıdır, bu kulak sağır olmadıkça o can kulağı sağırdır.

ز آن که تاریک است و هر سو پنبه زار در میان پنبه چون باشد شرار

I.1595. Zira ortalık karanlıktır, her tarafta pamuk dolu. Pamuk arasında kıvılcım nasıl durur?

گر تن سیمین تنان کردت شکار بعد پیروی بین تنی چون پنبه زار

IV. 1600. Gümüş bedenli güzellerin vücudu, seni avladıysa ihtiyarlıktan sonra bir de pamuk tarlasına dönen bedene bak!

دایه اش پنبه ست اول لیک اخیر می رساند شعله ها او تا اثیر

IV. 1875. Dadısı pamuktur önce. Fakat sonunda şuleleri ta esire kadar çıkar,

در پناه پنبه و کبریتها شعله و نورش بر آید بر سها

IV. 1877. Pamuk ve kükürdün himayesinde şulesi ve nuru, süha yıldızına kadar çıkar!

Karanlık âlemi aydınlatır demirden yapılma tomruğu bile iğneyle deler geçer!

همچو تابستان که از وی پنبه زاد ماند پنبه رفت تابستان ز یاد

VI. 1800. Yaz gibi hani. Yazın pamuk biter de o kalır, fakat yaz hatırlanmaz olur.

1.39. Pırasa (گندنا)

هر زمرد را نماید گندنا غیرت عشق این بود معنی لا

IV. 867. Aşk gayreti, zümrüdü bile insanın gözüne pırasa kadar âdi gösterir. İşte “Lâ”nın mânası budur.

خوشه ها در موج از باد صبا پر بیابان سبزتر از گندنا

IV. 3251. Başaklar seher yeli ile dalgalanmada. Ova pırasayla dopdolu!

1.40. Reyhan (Fesleğen) (ریحان)

چشم بسته عالمی می دیدمی ورد و ریحان بی کفی می چیدمی

I.2095. Gözleri kapalı olarak bir âlem görür; elsiz, avuçsuz güller, reyhanlar devşirirdim.

مغز را خالی کن از انکار یار تا که ریحان یابد از گلزار یار

IV. 550. İçini, sevgiyi inkârdan arıt da orada onun gül bahçesindeki reyhanlar bitsin!

سنبل و لاله و سپر غم نیز هم با هزاران ناز و نفرت خورده‌ام

V. 920. Ben, sümbülü, laleyi, reyhanı bile binlerce nazla ve istemeyerek yerdim dedi.

معدہ را خو کن بدان ریحان و گل تا بیابی حکمت و قوت رسل

V. 2475 Mideni o reyhanlara, güllere alıştırdı da peygamberlerin hikmet ve gıdasını bul.

خوی معدہ زین کہ و جو باز کن خوردن ریحان و گل آغاز کن

V. 2476. Mideni şu ottan, arpadan vazgeçir, reyhan ve gül yemeye başla.

معدہ‌ی تن سوی کهدان می‌کشد معدہ‌ی دل سوی ریحان می‌کشد

V. 2477. Ten midesi, insanı samanlığa çeker. Gönül midesi reyhanlığa.

می زند بر روش ریحان کہ طری است او ز کوری گوید این آسیب چیست

VI. 1104. Bak, ne taze diye yüzüne reyhan vuruyorlar da körlüğünden bu eziyet de nedir ki demekte.

با خلیل آتش گل و ریحان و ورد باز بر نمرودیان مرگ است و درد

VI. 4291. Ateş, Halil'e gül ve reyhan kesilir, Nemrud 'a uyanlarsa ölümdür derttir.

بیشہ‌ی پر سوسن و ریحان و گل پر درخت میوه دار خوش اکل

VI. 4808. O orman, süsenlerle, reyhanlarla, güllerle, yenmesi hoş meyve ağaçlarıyla doluydu.

1.41. Safran (زعفران)

روز اول رویتان چون زعفران در دوم رو سرخ همچون ارغوان

I.2526. İlk günlerde yüzleriniz safran gibi sararır; ikinci günü erguvan gibi kızarır.

تو کہ کرد زعفرانی زعفران باش و آمیزش مکن با دیگران

IV. 1085. Sen safran evleşsin, safran olur. Başka sebzelerle karışıp uzlaşma!

آب می‌خور زعفرانا تا رسی زعفرانی اندر آن حلوا رسی

IV. 1086. Ey safran, sudan gıdanı al da safran ol, zerdeye gir!

از پیاز و گندنا و کوکنار سر دی پیدا کند دست بهار

V. 1801. Baharın eli, soğanı, safranı, haşhaşı çıkarır, kışın sırrını nasıl meydana korsa öyle.

خنده بوی زعفران وصل داد گریه بوهای پیاز آن بعد

VI. 4042. Gülme, vuslat safranının kokusunu verir, ağlama, uzaklık soğanının kokusunu.

1.42. Sarımsak (سیر)

منقطع شد خوان و نان از آسمان ماند رنج زرع و بیل و داسمان

I.82. Mûsâ kavmi içinde birkaç kimse terbiyesizce “hani sarmısak, mercimek” dediler.

ناصر دین گشته آن کافر وزیر کرده او از مکر در لوزینه سیر

I.445. O kâfir vezir, din nasihatçisi olarak hile ile badem helvasına sarımsak karıştırmıştı!

گر خوری سوگند من کی خورده‌ام از پیاز و سیر تقوی کرده‌ام

III. 167. Yemin eder de “Ben onları ne zaman yedim? Soğandan da çekinmekteyim, sarımsaktan da” dersin

هر حویجی باشدش کردی دگر در میان باغ از سیر و کبر

IV. 1083. Bahçede soğan, sarımsak vesaire gibi sebzelerin her birine ayrı bir evlek vardır.

بوی صدق و بوی کذب گول گیر هست پیدا در نفس چون مشک و سیر

VI. 4894. Doğru sözle ahmağı aldatan yalan misk ve sarımsak kokusu gibi nefesten anlaşılır.

1.43. Servi (سرو)

باغ دل را سبز و تر و تازه بین پر ز غنچه‌ی ورد و سرو و یاسمین

I.1897. Gönül bahçesinin yemyeşil, terütaze, goncalar, güller, serviler ve yaseminlerle dolu olduğunu gör!

این سخنهایی که از عقل کل است بوی آن گلزار و سرو و سنبل است

I.1899. Akl-ı Külden gelen bu sözler de, o gül bahçesinin, o servi ve sümbüllerin kokusudur.

یا در آن عالم حقت سروی کند تا تر و تازه بمانی تا ابد

I.2117. Yahut Tanrı, seni o âlemde bir servi yapsın da ebediyen terü taze kal” dedi.

این سخا شاخی است از سرو بهشت وای او کز کف چنین شاخی بهشت

II. 1273. Bu cömertlik, cennet selvisinin bir dalıdır. Yazıklar olsun böyle bir dalı elinden bırakana.

خواجه تا شب بر دکانی چار میخ ز انکه سروی در دلش کردست بیخ

III. 543. Esnaf, gönlüne bir serviyi diktiğinden akşama kadar dükkânda çarmıha çakılmış gibi bekler durur.

آن چه زد بر سرو و قدش راست کرد و آنچه از وی نرگس و نسرين بخورد

III. 4130. Selviye bir şey yaptı. Boyunu dümdüz etti. Nergisle ağustos gülü de ondan feyz aldı, güzelleşti.

ز آن همی خندم که با زنجیر و غل هی کشمتان سوی سروستان و گل

III. 4578. Sizi zincirlerle, bukağılarla selviliklere, güllük, gülistanlıklara çekiyorum da ona gülüyorum.

پس نخواندی ایزدش دار الغرور گر نبودى عکس آن سرو سرور

IV. 1366. O neşe selvisinin aksi olmasaydı Tanrı bu âleme aldanış yeri demezdi.

نه نژند پیریت آید به رو نه قد چون سرو تو گردد دو تو

IV. 2581. Ona ne ihtiyarlık buruşması gelir ne de selvi ye benzeyen boyun iki kat olur!

همچو سرو و سوسنم آزاد کرد همچو بخت و دولتتم دل شاد کرد

V. 2309. Beni selvi ve süsen gibi azadetti. Bahtım, devletim gibi gönlüm de açıldı.

گفت او را بس درازی بهر مزد اندکی ز آن قد سروت هم بدزد

V. 3479. Ziya, alınarak dedi ki: Çok uzun boylusun. Bari o sevi boyundan birazcığını çal!

کز زلیخای لطیف سرو قد همچو شیران خویشتن را واکشد

V. 3874. Selvi boylu lâtif Zeliha'dan aslanlar gibi kendisini çeksın.

خوابها بیزار شد از چشم من در غمت ای رشك سرو و یاسمن

VI. 563. Senin derdinle ey selvilerin, yaseminlerin haset ettikleri güzel, uyku gözlerimden usandı.

اول ار شد مرکبت سرو سهی لیک آخر خشک و بی مغزی تهی

VI. 1220. Önce bineğin, usul boylu selvidir ama sonunda kupkuru, içi boş bir hale gelirsin!

حاجت این منتهی ز آن منتهی تو بر آر ای حسرت سرو سهی

VI. 2708. Bu kötülüğün çirkinliğin son derecesine varmış olan kulun hacetini, son derecede olan lûtfunla reva et ey usul boylu selvilerin bile haset ettikleri güzel!

گر به خلوت آبی ای سرو سهی از ستمکاری شو شرح دهی

VI. 4457. Ey Selvi boylu! Yalnızca gelirsen kocanın sitemlerini iyice söyle, şikâyette bulunursun.

ای گروه مومنان شادی کنید همچو سرو و سوسن آزادی کنید

VI. 4542. Ey inananlar, sevinin. Selvi gibi, süsen gibi hür olun.

بی زبان گویند سرو و سبزه زار شکر آب و شکر عدل نو بهار

VI. 4544. Selvilerle yeşillik, daima dilsiz, dudaksız olarak suya ve ilkbaharın adaletine şükredip durmadadır.

سه پسر بودش چو سه سرو روان وقف ایشان کرده او جان و روان

VI. 4878. Yürüyen selviye benzer üç oğlu vardı. Canını, malını onlara vakfetmişti.

1.44. Sidre Ağacı (سدره)

از حطب بشناس شاخ سدره را گر چه هر دو سبز باشند ای فتی

V. 1100. Sidre dalını odundan fark et, ikisi de yeşil görünür yiğidim ama bir değildir.

1.45. Soğan (پیاز)

گر بکاوی کوشش اهل مجاز تو به تو گنده بود همچون پیاز

II. 2900. Mecaz ehlinin çalışıp çabalamasını araştırırsan görürsün ki soğan gibi kat, kattır.

بوی کبر و بوی حرص و بوی آز در سخن گفتن بیاید چون پیاز

III. 166. Kibir, hırs, şehvet kokusu, söz söylerken soğan gibi kokar.

گر خوری سوگند من کی خورده‌ام از پیاز و سیر تقوی کرده‌ام

III. 167. Yemin eder de “Ben onları ne zaman yedim? Soğandan da çekinmekteyim, sarımsaktan da” dersin.

مغز این مسکین ز سودای دراز وز ریاضت گشت فاسد چون پیاز

III. 2021. Bu yoksulun beyni başa çıkmaz sevdalarla, sonu gelmez riyazatlarla soğan gibi çürümüş kokmuş!” diyorlardı.

بس عظیم و بس فراخ و بس دراز سخت زفت و تو بتو همچون پیاز

III. 2605. Pek ulu, pek geniş, pek uzun, pek kocamandı. Bir soğan kadar!

تا نبیند کودکی که سیب هست او پیاز گنده را ندهد ز دست

III. 3355. Çocuk, elmayı görmedikçe kokmuş soğanı elinden bırakır mı hiç?

آن غلامان و کنیزان بناز پیش چشمش همچو پوسیده پیاز

IV. 864. O nazlı nazenin kölelerle cariyeler, gözüne porsumuş, kokmuş, çürümüş soğan gibi görünmeye başladı.

هر حویجی باشدش کردی دگر در میان باغ از سیر و کبر

IV. 1083. Bahçede soğan, sarımsak vesaire gibi sebzelerin her birine ayrı bir evlek vardır.

تو ملاف از مشک کان بوی پیاز از دم تو می‌کند مکشوف راز

IV. 1775. Misten bahsetme. Ağzından soğan kokusu gelmede, sırrını açığa vurmada!

از پیاز و گندنا و کوکنار سر دی پیدا کند دست بهار

V. 1801. Baharın eli, soğanı, safranı, haşhaşı çıkarır, kışın sırrını nasıl meydana korsa öyle.

نه نیاز و نه جمالی بهر ناز تو بتویش گنده مانند پیاز

VI. 1248. Ne niyazı var, ne nazlanacak güzelliği. Soğan gibi kat kat ve her katıda kokmuş!

خنده بوی زعفران وصل داد گریه بوهای پیاز آن بعاد

VI. 4042. Gülme, vuslat safranının kokusunu verir, ağlama, uzaklık soğanının kokusunu.

1.46. Söğüt (بید)

هل مرا تا پرده‌ها را بر درم تا چو خورشیدی بتابد گوهرم

I.3529. Güneş benim nurumdan tutulsun. Hurma ağacı (gibi meyveliler) ile söğüt ağacını (gibi meyvesizleri) göstereyim.

ليك قریبی هست با زرشید را که از آن آگه نباشد بید را

III. 706. Fakat güneşin altına bir yakınlığı var ki söğüdün bundan haberi bile yok!

چون ندید او خیره و نومید شد جسم لرزان همچو شاخ بید شد

IV. 929. Kimseyi göremeyince şaşırды, ümidi kesildi, söyleyeni bulamayacağını anladı... Söğüt dalı gibi her tarafı tir tir titriyordu.

وارهیده از همه خوف و امید کز همی‌گردم به هر سو همچو بید

V. 3585. Bütün korkulardan, bütün ümitlerden kurtulup söğüt gibi her yana eğilmeliyim.

همچو شاخ بید گردان چپ و راست که ز بادش گونه گونه رقصه‌است

V. 3586. Söğüt dalı gibi sağa sola dönmeli, onun gibi rüzgârda çeşit çeşit oynamalıyım.

1.47. Susam (کنجد)

قصد او آن نه که آبی بر کشد یا که کنجد را بدان روغن کند

VI. 2196. Su çekmekten yahut susamdan şırlagan yağı çıkarmaktan haberi bile yoktur.

1.48. Sümbül (سنبل)

این سخنهایی که از عقل کل است بوی آن گلزار و سرو و سنبل است

I.1899. Akl-ı Külden gelen bu sözler de, o gül bahçesinin, o servi ve sümbüllerin kokusudur.

تا در آن جا سنبل و نسرين چرند تا به گلزار حقایق ره برند

II. 3244. Da orada sümbül ve ağustos gülü yesinler, hakikat bahçelerine yol bulsunlar.

سنبل و لاله و سپر غم نیز هم با هزاران ناز و نفرت خورده‌ام

V. 920. Ben, sümbülü, laleyi, reyhanı bile binlerce nazla ve istemeyerek yerdim dedi.

در شعاع نور گوهر گاو آب میچرد از سنبل و سوسن شتاب

VI. 2923. Mücevherin nuru ile aydınlanan sahadaki sümbül ve süsenleri hemencecik yer.

1.49. Süsen (سوسن)

و انکه سر تا پا گل است و سوسن است پس بهار او را دو چشم روشن است

I.2921. Fakat bahar, baştan ayağa kadar gül ve süsen olana iki aydın gözdür.

ذکر با او همچو سبزه‌ی گلخن است بر سر مبرز گل است و سوسن است

II. 270. Onun zikretmesi külhanda biten yeşilliğe, aptes bozulan yerde yetişen gül ve süsene benzer.

چون ترا غم شادی افزودن گرفت روضه‌ی جانت گل و سوسن گرفت

II. 1379. Gamdan neşe artmaya başladı mı can bahçen güllerle, süsenlerle dolar.

که عجایب نقشها آن کلك کرد همچو ریحان و چو سوسن زار و ورد

IV. 3722. Dedi ki: O kalem, kâğıdı fesleğen, süsen ve gül bahçesi haline getirdi...

Acayıp şekiller yaptı.

همچو سرو و سوسنم آزاد کرد همچو بخت و دولتتم دل شاد کرد

V. 2309. Beni selvi ve süsen gibi azadetti. Bahtım, devletim gibi gönlüm de açıldı.

در شعاع نور گوهر گاو آب میچرد از سنبل و سوسن شتاب

VI. 2923. Mücevherin nuru ile aydınlanan sahadaki sümbül ve süsenleri hemencecik yer.

ای گروه مومنان شادی کنید همچو سرو و سوسن آزادی کنید

VI. 4542. Ey inananlar, sevinin. Selvi gibi, süsen gibi hür olun.

بیشه‌ی پر سوسن و ریحان و گل پر درخت میوه دار خوش اکل

VI. 4808. O orman, süsenlerle, reyhanlarla, güllerle, yenmesi hoş meyve ağaçlarıyla doluydu.

1.50. Şalgam (شلغم)

در مکن در کرد شلغم پوز خویش که نگردهد با تو او هم طبع و کیش

IV. 1087. Şalgam evleşine girip ağzını açma da onunla aynı tabiatta, aynı huya sahip olma!

1.51. Tiryak (تریاک)

گویدت تریاق از من جو سپر که ز زهرم من به تو نزدیکتر

III. 4077. Tiryak, sana “ Gel, beni kendine siper et. Ben, sana zehirden daha yakınım.

یک گره را بر هوا در هم زدی تا چو خشخاش استخوان ریزان شدی

VI. 4820. Bir bölümünü havada birbirine vuruyor, Haşhaş gibi kemiklerini parçalayıp döküyordu.

1.52. Tûba Ağacı (طوبی)

تازگی و جنبش طوبی است این همچو جنبشهای حیوان نیست این

I.1956. Bu tazelik, Tûbâ ağacının tazeliği; bu hareket, Tûbâ ağacının hareketidir.

Halkın hareketlerine benzemez.

سایه‌ی طوبی ببین و خوش بخسب سر بنه در سایه بی سرکش بخسب

IV. 3345. Tuba gölgesini gör de güzelce uyu o gölgeye baş koy da serkeşlik etmeden uykuya dal!

1.53. Turp (ترپ)

از دکانی گر کسی تربی برد کاین ز حکم ایزد است ای با خرد

V. 3060. Birisi bir dükkândan bir turp çalsa da a akıllı kişi, bu Tanrı takdiri dese,

بر سرش کوبی دو سه مشت ای کره حکم حق است این که اینجا باز نه

V. 3061. Başına iki üç yumruk vurur da bu da Tanrı takdiri dersin, koy turpu yerine!

چون زند شهوت در این وادی دهل چیست عقل تو فجل ابن الفجل

V. 3878. Şehvet, bu ovada davul dövdü mü akıl dediğin ne oluyor ki a turpoğlu turp:

1.54. Turunç (ترنج)

از انار و از ترنج و شاخ سیب وز شراب و شاهدان بی حساب

V. 2552. Narı, turuncu, elma dalını söyle. Şarabı ve sayısız güzelleri anlat.

1.55. Üzerlik Tohumu (اسپند)

آتش اندر زن به گرگان چون سپند ز آن که آن گرگان عدوی یوسفند

II. 127. Ateşe üzerlik tohumu serper gibi kurtların başına ateş serp; çünkü o kurtlar, Yusuf'un düşmanlarıdır.

گفت جامم را چنان پر کرده‌اند کاندراو اندر نگنجد یک سپند

II. 3406. Şeyh dedi ki: “Benim kadehimi öyle doldurdular ki içine tek bir üzerlik tohumu bile sığmaz.

1.56. Üzüm (انگور)

رز بدی پر میوه چون کاسد شدی وقت میوه پختنت فاسد شدی

I.2306. Üzümlerle dolu bir asmaydın; nasıl oldu da kesada uğradın; üzümün tam olacakken bozulup gittin?

آب در غوره ترش باشد و لیک چون به انگوری رسد شیرین و نیک

I.2601. Su, koruk içinde ekşidir; fakat üzüm gelince tatlılaşır, güzelleşir. Sonra küpün içine girince acır, haram olur. Sirke olunca ne güzel katıktır!

روح از انگور می را دیده است روح از معدوم شی را دیده است

II. 178. Düşünüş; geçmişe, geleceğe dairdir. Bu ikisinden de kurtulunca müşkül hal olur “Ruh üzümünden şarabı, yoktan varı görür”

پیشتر از خلقت انگورها خورده می‌ها و نموده شورها

II. 180. Üzüm yaratılmadan önce şaraplar içmişler, muhabbet sarhoşu olmuşlardır.

در دل انگور می را دیده‌اند در فنای محض شی را دیده‌اند

II. 182. Üzümün gönlünde şarabı, tamam yoklukta bütün varlığı müşahede ederler.

صوفی آن صورت میندار ای عزیز همچو طفلان تا کی از جوز و مویز

II. 199. Fakat ey aziz, sofîyi, suret sofîsi sanma! Ne vakte kadar çocuklar gibi cevize, üzümüne düşüp kalacaksın?

جسم ما جوز و مویز است ای پسر گر تو مردی زین دو چیز اندر گذر

II. 200. Oğul bizim cismimiz cevizle üzümdür. Ersen bu ikisinden de geç.

هیچ انگوری دگر غوره نشد هیچ میوهی پخته با کوره نشد

II. 1318. Hiçbir üzüm tekrar dönüp koruk olmaz. Hiçbir olmuş meyve tekrar turfanda haline gelmez.

چار کس را داد مردی یک درم آن یکی گفت این به انگوری دهم

II. 3681. Adamın biri, dört kişiye bir dirhem verdi Adamlardan birisi “Ben bu parayı “engûr’a” vereceğim” dedi.

آن یکی دیگر عرب بد گفت لا من عنب خواهم نه انگور ای دغا

II. 3682. Öbürü Araptı, Lâ dedi, “Ben “İnep” isterim herif, engûr istemem.”

آن یکی ترکی بدو گفت ای گزم من نمی‌خواهم عنب خواهم ازم

II. 3683. Üçüncü Türk'tü, “ Bu para benim “ dedi, “ Ben inep istemem, üzüm isterim.”

آن یکی رومی بگفت این قیل را ترک کن خواهیم استافیل را

II. 3684. Dördüncüde Rum'du, dedi ki: “Bırak bu lâfları, biz İstafil isteriz.

اولا اخوان شدند آن دشمنان همچو اعداد عنب در بوستان

II. 3715. Önce o düşmanlar, bağdaki üzümler gibi kardeş oldular.

صورت انگورها اخوان بود چون فشردی شیرهی واحد شود

II. 3717. Üzümlerin suretleri kardeştir. Fakat sıktın mı tek bir üzüm suyu olur.

غوره و انگور ضدانند لیک چون که غوره پخته شد شد یار نیک

II. 3718. Korukla üzüm birbirine zıttır ama koruk, olgunlaşınca güzelleşir, tatlılaşır, iyi bir dost olur.

غوره‌ای کاو سنگ بست و خام ماند در ازل حق کافر اصلیش خواند

II. 3719. Koruk halinde kalan üzümüne Tanrı ezelden kâfir demiştir.

غوره‌های نیک کایشان قابل‌اند از دم اهل دل آخر یک دل‌اند

II. 3723. Ne de olsa üzüm olmaya kabiliyetli korukların gönülleri, ehli dilin nefesleriyle birdir.

سوی انگوری همی‌راندند تیز تا دویی برخیزد و کین و ستیز

II. 3724. Hepsi üzüm olmaya koşarsa, sonunda ikilik kalkar, kin ve savaş kalmaz.

پس در انگوری همی‌درند پوست تا یکی گردند و وحدت وصف اوست

II. 3725. Hepsi de üzüm olup derilerini yırtarlar da birleşirler, vasıfları da birlik olur.

از نزاع ترک و رومی و عرب حل نشد اشکال انگور و عنب

II. 3741. Türk, Rum ve Arabın kavgasından engûr ve inep şüphelerine düşmekten başka bir şey çıkmaz.

من نخسبم حارسی رز کنم گر بر آرد گرگ سر تیرش زخم

III. 632. Ben uyumam, üzümleri beklerim. Kurt gelirse tam kellesinden vururum.

تو چه خود را گیج و بی‌خود کرده‌ای خون رز کو خون ما را خورده‌ای

III. 699. Sen kendini nasıl oluyor da ahmak, dalgın gösteriyorsun? Üzümün kanı nerede? Sen bizim kanımızı içmişsin!

گر بسوزد باغت انگورت دهد در میان ماتمی سورت دهد

III. 1873. Bağımı mı yaktı? Sana bir bağ dolusu üzüm ihsan eder; yas içinde neşe verir.

تا شود آن حل به صحبت‌های پاک که به صحبت روید انگوری ز خاک

III. 2066. Temiz sohbetinizle o müşküller hal olsun. Topraktan üzüm bile sohbetle biter.

گر طبیبی گویدت غوره مخور که چنین رنجی بر آرد شور و شر

III. 2961. Bir doktor sana “Koruk yeme, san şu çeşit kötü bir hastalık verir” dese,

عاقل از انگور می‌بیند همی عاشق از معدوم شی‌ی بیند همی

III. 3754. Akıllı adam, şarabı üzümde görür. Âşık varı yokta bulur.

تا ز سکسک و ارهد خوش پی شود شیره را زندان کنی تا می‌شود

III. 4014. Bu yürüyüşü bıraksın da iyi yürüsün, rahvanlaşsın der. Üzüm suyunu şarap olsun diye hapis edersin ya.

ز آب سرد انگور افسرده رهد سردی و افسردگی بیرون نهد

III. 4194. Donmuş, soğuk çalmış üzümü donukluğu gitsin diye soğuk suya atarlar.

میل جان در حکمت است و در علوم میل تن در باغ و راغ است و کروم

III. 4438. Can, hikmete, bilgilere. Ten, bağa, bahçeye, üzümüne meyleder.

بنگرم در غوره می بینم عیان بنگرم در نیست شی بینم عیان

III. 4541. Üzüme bakıyor, şarabı görüyorum yoka bakıyorum, açıkça varı görüyorum.

با تو ما چون رز به تابستان خوشیم حکم داری هین بکش تا می کشیم

IV. 13. Üzüm çubuğu, yazdan nasıl hoşlanırsa, onunla nasıl bağdaşmışsa biz de seninle öyle bağdaşmışız, senden öyle hoşlanmaktayız. İstiyorsan emret, çek de çekip götürelim!

غوره ی تو سنگ بسته کز سقام غوره ها اکنون مویزند و تو خام

IV. 305. Hastalıktan donmuş kalmış koruksun sen. Hâlbuki koruklar, şimdi kuru üzüm haline geldi, sense hala hamsın!”

که چه خسبی آخر اندر رز نگر این درختان بین و آثار و خضر

IV. 1360. Dedi ki: Ne uyuyorsun ya hu? Bir başını kaldır da üzüm çubuğuna, şu ağaçlara, “Tanrı’nın rahmet eserlerine, yeşillığe bak!

ای خنک آن را که پیش از مرگ مرد یعنی او از اصل این رز بوی برد

IV. 1372. Ne mutlu o kişiye ki ölümden önce öldü. Yani bu üzümün aslından bir koku elde etti!

ای به یک برگگی ز باغی مانده همچو کرمی برگش از رز رانده

IV. 2537. Ey bir yaprak uğruna bağdan olan., sen, bir yaprağa kapılıp kalan ve bu yüzden üzümünden mahrum olan kurda benziyorsun.

که برو کتاب تا مرغت خرم یا مویز و جوز و فستق آورم

IV. 2578. Mektebe git de sana kuş alayım yahut kuru "üzüm, ceviz ve fıstık getireyim diyeyim!

کشت و باغ و رز سیه استاده است در زمین نم نیست نه بالا نه پست

IV. 3245. Bağlar üzümler simsiyah oldu ne yerde bir nem var, ne yukarıda ne aşağıda.

نار بودی نور گشتی ای عزیز غوره بودی گشتی انگور و مویز

IV. 3421. Ey aziz kişi, ateştin, nur oldun. Koruktun yaş ve kuru üzüm oldun.

فکر طفلان دایه باشد یا که شیر یا مویز و جوز یا گریه و نفیر

V. 1288. Çocukların düşünceleri ya dadıdır, ya süt. Ya kuru üzümdür, cevizdir yahut da bağırıp ağlama.

خمر دفع غصه و اندیشه را چشمه کرده از عنب در اجترا

V. 1635. Şarap ırmağını, gamı defetmek, düşüncüyü gidermek ve insana kuvvet ve cesaret vermek için üzümünden akıttı.

بود افطارش سر رز هر شبی هفت سال او دایم اندر مطلبی

V. 2668. Her gece üzüm çotuğunun ucunu yer, onunla iftar ederdi. Yedi yıl bu haldeydi.

تونه ای ز آن نازنینان عزیز که ترا دارند بی جوز و مویز

V. 2845. Sen o yüce nazeninlerden değilsin ki sana ceviz ve kuru üzüm vermesinler.

کودکی گریه پی جوز و مویز پیش عاقل باشد آن بس سهل چیز

3342. Çocuk, ceviz ve kuru üzüm için ağlar. Hâlbuki bu, büyük adama göre hiçbir şey değildir

پیش دل جوز و مویز آمد جسد طفل کی در دانش مردان رسد

V. 3343. Gönüle göre de beden, cevizle kuru üzümdür. Çocuk, nereden büyüklerin bilgisine sahip olacak?

آدم از خاک است کی ماند به خاک هیچ انگوری نمی ماند به تاك

V. 3983. Âdem, topraktan yaratılmıştır, toprağa benzemez. Hiçbir üzüm, üzüm çotuğu gibi değildir.

زاغ در رز نعره ی زاغان زند بلبل از آواز خوش کی کم کند

VI. 28. Kuzgun, üzüm bağında kuzgunca bağırır. Fakat bülbül, bunu duyup sesini azaltır mı?

با چنین ناقابلی و دوری بخشد این غوره مرا انگوری

VI. 4740. Yoksa böyle kabiliyetsiz bir halde, bu uzaklık âleminde mi kalırım? Yahut da Tanrı bu kuruğu üzüm haline getirir mi?

1.57. Yasemin (یاسمین)

اندر آ اسرار ابراهیم بین کاو در آتش یافت سرو و یاسمین

I.790. Ateşe gir de ateş içinde gül ve yasemin bulan İbrahim'in sırlarını gör.

باغ دل را سبز و تر و تازه بین پر ز غنچه‌ی ورد و سرو و یاسمین

I.1897. Gönül bahçesinin yemyeşil, terütaze, goncalar, güller, serviler ve yaseminlerle dolu olduğunu gör!

کی گلستان راز گوید با چمن کی بنفشه عهد بندد با سمن

II. 1657. Gül bahçesi; yeşillige nasıl sır söyler, menekşe nasıl olur da yaseminle ahdedebilir?

من از ایشان خیره ایشان هم ز من از بهاری خار ایشان من سمن

III. 1110. Ben onlara şaşırıyorum, onlar da bana şaşırıyorlar. Baharın onlar diken, ben yasemin:

پس بداند که خطایی رفته است که سمن زار رضا آشفته است

IV. 1863. Anlar ki bir hata etmiştir de bundan dolayı rıza yaseminliği perişan olmuştur.

جز قرنفل یاسمن یا گل مچر رو به صحرای ختن با آن نفر

V. 2474. Karanfilden, yaseminden, gülden başka bir şey otlama. O ceylânlarla Hutun sahrasına yürü!

من چنان خواهم که همچون یاسمین کژ همی‌گردم چنان گاهی چنن

V. 3584. Ben yasemin gibi olmayı, gâh şöyle gâh böyle eğilip bükülmeyi isterim.

خوابها بیزار شد از چشم من در غمت ای رشک سرو و یاسمن

VI. 563. Senin derdinle ey selvilerin, yaseminlerin haset ettikleri güzel, uyku gözlerimden usandı.

گر نبودی او نیابیدی زمین در درونه گنج و بیرون یاسمین

VI. 2106. O olmasaydı yeryüzü olmaz, yeryüzünün içinde defineler, dışında yaseminler yaratılmazdı.

تالِبِ جَوِ خَنَدَدِ اَز اَبِ مَعِيْنِ لِبِ لُبِ جَوِ سِرِّ بَرِ اَرْدِ يَاسَمِيْنِ

VI. 2721. Hep buradan da ak da ırmak kıyısı bu akarsuyla gülsün, kenarlarında yaseminler boy atsın.

1.58. Zakkum Ağacı (زَقْوْم)

چَوْنِ زِ دَسْتَتِ زَخْمِ بَرِ مَظْلُوْمِ رَسْتِ اَنْ دَرخْتِيْ كَشْتِ اَز اَوْ زَقْوْمِ رَسْتِ

III. 3471. Bir mazluma karşı elinden bir zulüm çıktımı o zulüm bir ağaç olur, o ağaçtan zakkum biter.

II. BÖLÜM

MEVLÂNÂNA'NIN MESNEVÎ'SİNDE YER ALAN MEYVE VE BİTKİLERİN BEYİT İNCELEMELERİ

2.1. Ağustos Gülü (Nesrîn, Nesteren) (نسترن، نسرين)

تا در آن جا سنبل و نسرين چرند تا به گلزار حقایق ره برند

II. 3244. Da orada sümbül ve ağustos gülü yesinler, hakikat bahçelerine yol bulsunlar.

Ağustos gülü ve sümbül duyguların ilahî sırlarla beslenerek hakikat bahçesine ulaşmasını sembolize etmiştir.

ماه با احمد اشارت بین شود نار ابراهیم را نسرين شود

III. 1016. Ay, Ahmet'in işaretini emrini anlar, fermanına uyar; ateş, İbrahim'e ağustos gülü olur.

Ayın Peygamber efendimizin mübarek parmağının vaki olan işaretini görüp yarılmasına ifade edilmiş ve “*Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı*” (Kamer,54/1) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: 2005. c.V.s.273). Yani Nemrut'un ateşi de İbrahim-i Halîl (a.s) için güzel kokulu gül bahçesine dönüşmesini sembolize etmiştir.

گر بخواهد مرگ هم شیرین شود خار و نشتر نرگس و نسرين شود

III. 1424. Dilerse söyler, hale ferman eder. Dilerse, hükmdiken ve neşter, nergis ve ağustos gülü kesilir.

Nergis ve ağustos gülü (nesrîn) ise insan-ı kâmil kişinin ölüm ile Hakk'a kavuşma mutluluğunu sembolize etmiştir.

آن چه زد بر سرو و قدش راست کرد و آنچه از وی نرگس و نسرين بخورد

III. 4130. Selviye bir şey yaptı. Boyunu dümdüz etti. Nergisle ağustos gülü de ondan feyz aldı, güzelleşti.

Selvi ağacı vahdeti sembolize etmiştir. Selvi ağacının etrafında yetişen nergis ve ağustos gülü de serviden feyz alarak onlarda Allah'ın birliğini sembolize etmişlerdir.

بی بهارت نرگس و نسرين دهم بی کتاب و اوستا تلقین دهم

IV. 3519. Bahar olmadığı halde sana nergis ve ağustos gülü verir; kitapsız ustasız sana bilgiler belletirim.

Nergis ve ağustos gülü Allah'ın ilahî kuvveti, kudretini ve Kâfi sıfatını sembolize etmiştir.

بسترش کردم ز برگ نسترن کرده او را ایمن از صدمه‌ی فتن

VI. 4811. Ona ağustos gülünden döşek döşedim. Onu fitnelerin vuruşundan emin ettim.

Bu beyitte ağustos gülünün tasavvufî sembolik değeri yoktur.

2.2. Armut ve Armut Ağacı (امرود، درخت امرود)

بر سر امرود بن بینی چنان ز آن فرود آ تا نماند آن گمان

I.2363. Sen armut ağacı tepesinden böyle görüyorsun. Aşağı in de sende o şüphe kalmasın.

Armut ağacı gafil insanın kendini beğenmişliği ve benliği oldukça doğruları göremeyeceğini sembolize etmiştir.

اندر آن که بود اشجار و ثمار بس مرود کوهی آن جا بی شمار

III. 1634. O dağlarda ağaçlar, meyveler, sayısız elmalar, armutlar, narlar vardı.

Elma, armut ve nar nefsânî yiyecekleri sembolize etmiştir.

پنج روز آن باد امرودی نریخت ز آتش جو عیش صبوری می گریخت

III. 1672. Derviş tam beş gün armut ağacını silkmedi, fakat açlık ateşi de sabrını tüketmekteydi.

Armut nefisle yapılan mücadeleyi sembolize etmiştir.

بر سر شاخی مرودی چند دید باز صبری کرد و خود را واکشید

III. 1673. Bir dalda birkaç armut gördü, fakat yine sabredip kendisini çekti.

Armut nefisle yapılan mücadeleyi sembolize etmiştir.

چون که از امرود بن میوه سکست گشت اندر نذر و عهد خویش سس

III. 1676. Ahdini bir yana bıraktı, daldaki armudu kopardı, yedi.

Armut nefse yenilgiyi sembolize etmiştir.

دانه‌ی آبی به دانه‌ی سیب نیز گر چه ماند فرق‌ها دان ای عزیز

III. 3512. Armut da elmaya benzer, benzer ama aralarında farkları bil ey yüce kişi!

Armut ve elma görünüşte beşeri cisimlerin aynı olmalarını, fakat canlarının farklı olduğunu sembolize etmiştir.

از سر امرود بن بنماید آن منعکس صورت، به زیر آ ای جوان

IV. 3540. O ters şey, armut ağacının üstünde öyle görünür. A genç ağaçtan in de bak!

Armut ağacı gaflette bulunanların benliğini ve vücudunu sembolize etmiştir.

آن درخت هستی است امرودین تا بر آن جایی نماید نو کهن

IV. 3541. O armut ağacı, varlık ağacıdır. Sen orada oldukça sana yeni şey eski görünür.

Armut ağacı vücudu, bencilliği ve kendini beğenmişliği sembolize etmiştir.

2.3. Arpa (جو)

هیچ گندم کاری و جو بر دهد دیده‌ای اسبی که کره‌ی خر دهد

I.1646. Hiç buğday ektin de arpa verdiği gördün mü? Hiç attan eşek sıpası olduğunu gördün mü?

Arpa ve buğday bu dünya da iyilik yaptınsa iyilik, kötülük yaptınsa kötülük göreceğini sembolize etmiştir.

پست می‌گویم به اندازه‌ی عقول عیب نبود این بود کار رسول

I.3812. Garezen hürüm ben; hür olan kişinin şahadetini duy. Kul, köle olanların şahadetleri iki arpa tanesine bil değmez!

Arpa nefsine köle olan insanı sembolize etmiştir.

گفت خادم را که در آخر برو راست کن بهر بهیمه گاه و جو

II. 205. Hizmetçiye “Ahıra git, hayvana saman ve arpa ver” dedi.

Bu beyitte arpanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گفت لا حول این چه افزون گفتن است از قدیم این کارها کار من است

II. 206. Sofi “Önce arpayı ısla. Çünkü eşek karttır, dişleri sağlam değil” dedi.

Bu beyitte arpanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گفت اندر جو تو کمتر کاه کن گفت لاحول این سخن کوتاه کن

II. 213. Sofi “Arpaya az saman karıştır” dedi. Hizmetçi “ Lâhavle. Bu sözü kısa kes artık” dedi.

Bu beyitte arpanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

خادم این گفت و میان را بست چست گفت رفتم کاه و جو آرم نخست

II. 217. Bunu deyişip eteğini sıkıca beline doladı. “işte gittim, önce arpa, saman getireyim” dedi.

Bu beyitte arpanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آن چه گندم کاشتندش و آن چه جو چشم او آن جاست روز و شب گرو

II. 1053. Buğday mı ekildi, arpa mı? Gece, gündüz gözü ondadır.

Hakk katında ne isen bu dünyada da o olacağı arpa ve buğday ile sembolize edilmiştir. Burada “*Hakk’a işlediğinden suâl olunmaz ve onlar mes’ûldürler*” (Enbiyâ, 21/23) ve “*Biz onlara zulmetmedik ve lâkin onlar nefislerine zulmeder oldular*” (Nahl,16/118) ayetlerine atıfta bulunulmuştur (Konuk 2005: c. III. s. 295).

گر زند آن دود بر دیگ نوی آن اثر بنماید ار باشد جوی

II. 3372. Eğer o is, kurum, yeni bir kazana ursa bir arpa tanesi kadar küçük bile olsa eseri görünür.

Arpa nefisi sembolize edilmiştir.

و آن دگر بس تیز گوش و سخت کر گنج در وی نیست يك جو سنگ زر

III. 2610. Öbürü pek keskin işitirdi, fakat sağır! Âdeta bir defineydi. İçinde yarım arpa kadar bile altın yok!

Arpa ilahî bilgiye sağır olan ama çok şey bildiğini sanan nakıs insanı sembolize etmiştir.

گندم و جو را و باقی حبوب می‌توانی خورد و من نه ای طروب

III. 3309. Sen buğday da yiyebilirsin, arpa da, darı, mısır gibi başka şeyler de... Hâlbuki ben bunları yiyemem.

Bu beyitte arpa, buğday, darı ve mısırın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

و آن خری کز عقل جو سنگی نداشت خود نبودش عقل و عاقل را گذاشت

IV. 2193. Bir arpa ağırlığına bile akli olmayan eşeğe gelince: Hem akli yoktur, hem akıllıyı terk etmiştir.

Arpa akılsız, nefis sahibi olan nakıs insanı sembolize etmiştir.

جز شباب تن نمی‌دانی بگیر این جوانی را بگیر ای خر شعیر

IV. 2579. Sen beden gençliğinden başka bir şey bilmiyorsun ya, al işte bu gençliği a eşek, nah sana arpa

Arpa yine nefisi sembolize eder.

هین به هر مستی دلا غره مشو هست عیسی مست حق خر مست جو

IV. 2691. Kendine gel ey gönül de mağrur olma. İsa, Tanrı sarhoşudur, eşek, arpa sarhoşu!

Arpa yine nefisi sembolize eder.

آن یکی موری گرفت از راه جو مور دیگر گندمی بگرفت و دو

VI. 2957. Karıncanın biri, yoldan bir arpa tanesi bulur, çekip götürmeye koyulur. Öbürü, bir buğday yakalar, koşa koşa götürmeye başlar.

Aynı cinsten olanların aynı cins ile hem hal olmasını sembolize etmiştir.

جو سوی گندم نمی‌تازد ولی مور سوی مور می‌آید بلی

VI. 2958. Arpa, buğdayın bulunduğu yere gelmez ama karınca, karıncanın bulunduğu yere gelir ya.

Aynı cinsten olanların aynı cins ile hem hal olmasını sembolize etmiştir.

رفتن جو سوی گندم تابع است مور را بین که به جنسش راجع است

VI. 2959. Arpanın gitmesi, buğdaya tâbidir. Karıncaya baksana, dönüp kendi cinsine nasıl geliyor.

Aynı cinsten olanların aynı cins ile hem hal olmasını sembolize etmiştir.

تو مگو گندم چرا شد سوی جو چشم را بر خصم نه نی بر گرو

VI. 2960. Buğday, neden arpaya doğru gidiyor deme. Gözünü aç da düşmanı gör, alınan, götürülen şeyi değil.

Aynı cinsten olanların aynı cins ile hem hal olmasını sembolize etmiştir.

گر ندیدی آن بود از فهم پست که عقول خلق ز آن کان يك جو است

IV. 3745. Göremezsen bu aşağılık anlayışındandır. Zaten halkın akılları, o madenden bir arpadır ancak!

Arpa, akl-ı cüz'i sembolize etmiştir. Burada“ *Size ilimden verilen şey ancak azdır*” (İsra, 17/85) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. VIII. s. 585).

نه ترا بر ظلم توبه‌ی پر خروش ای دغا گندم نمای جو فروش

V. 1830. Ne zulmünle yana yakıla coşarak bir tövbe ettin, ne ağlayıp sızlandın ey buğday gösterip arpa satan adı adam!

Arpa ikiyüzlülüğü sembolize etmiştir.

می‌نماید او وفا و عشق و جوش وانگه او گندم‌نمای جو فروش

V. 1865. Vefa gösterme de seviyorum demede, coşup köpürmede. Hey gidi buğday gösterip arpa satan hey!

Arpa ikiyüzlülüğü sembolize etmiştir.

جو کجا از گاه خشک او سیر نی در عقب زخمی و سیخی آهنی

V. 2363. Arpa nerde? Kuru otu bile bulamıyor, onunla bile karnını doyuramıyordu. Bir yandan sırtında yara vardı, bir yandan da sahibi demir bir şişle onu nodullayıp duruyordu.

Bu beyitte arpanın tasavvufî sembolik değeri yoktur.

زیر پاشان روفته آبی زده که به وقت و جو به هنگام آمده

V. 2370. Ayak bastıkları yerler süpürülmüş, sulanmıştı. Saman da tam vaktinde geliyordu, arpa da tam vaktinde.

Bu beyitte arpanın tasavvufî sembolik değeri yoktur.

که نباید خورد و جو همچون خران آهوانه در ختن چر ارغوان

V. 2473. Evet, arpa yememeli eşekler gibi. Ceylâncasına Hutun ülkesinde erguvan otlamak gerek.

Arpa nefis yiyeceğini ve nefsi sembolize etmiştir.

خوی معده زین که و جو باز کن خوردن ریحان و گل آغاز کن

V. 2476. Mideni şu ottan, arpadan vazgeçir, reyhan ve gül yemeye başla.

Arpa nakıs ve nefis sahibi olan insanların, reyhan ve gül de velilerin ve ariflerin ilahî bilgi yiyeceğini sembolize etmiştir.

هر که کاه و جو خورد قربان شود هر که نور حق خورد قرآن شود

V. 2478. Ot ve arpa yiyen kurban olur. Tanrı nuruyla gıdalanan Kuran olur.

Arpa nefis yiyeceğini ve nefsi sembolize etmiştir.

گفت جوع از صبر چون دو تا شود نان جو در پیش من حلوا شود

V. 2835. Dedi ki: Sabrın sonucunda açlık, iki misli arttı mı arpa ekmeği bile bana helva gelir.

Arpa ekmeği nefis yiyeceğini sembolize etmiştir.

اسب هم حو کند چون دید جو چون بجنبد گوشت گریه کرد مو

V. 2978. At da arpa gördü mü kişnemeye koyulur; kedi de etin oynadığını görünce miyavlamaya başlar.

Arpa nefis yiyeceği olduğu için nefsi sembolize etmiştir.

گفت چون قدر جوی گردد به طول پس ستردن فرض باشد ای سنول

V. 3331. Vaiz eden dedi ki: Bir arpa boyu uzun olursa traş etmek farzdır.

Bu beyitte arpanın tasavvufî sembol değeri yoktur. Şekli boyu itibariyle sembol olarak kullanılmıştır.

نان جو حقا حرام است و فسوس نفس را در پیش نه نان سبوس

V. 3488. Arpa ekmeği bile hakikaten haramdır. Nefsin önüne kepekle karşılık ekmek koy.

Arpa ekmeği nefsi sembolize etmiştir.

چون بکاری جو نروید غیر جو قرض تو کردی ز که خواهی گرو

VI. 425. Arpa ektin mi, arpadan başka bir şey bitmez. Borcu sen verdin kimden rehin istiyorsun ki?

Arpa nefesine köle olmuş insanların işledikleri kötülükleri sembolize etmiştir.

Bu beyitte “*Fenânın cezası onun gibi fenâ bir şeydir*” (Şûrâ,42/40) ve “*Her bir nefis kazandığı şeye merhûndur*” (Müdessir,74/38) ayetlerine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e c. XII. s. 150).

ور شود آن فاش هم غمگین مشو که نیابد غیر تو ز آن نیم جو

VI. 1914. İş yayılır, ortaya düşerse bile dertlenme. O defineden senden başka hiç kimsecik, bir arpa bile alamaz.

Arpa defineden elde edilecek olan faydayı sembolize etmiştir.

گر بیابان پر شود زر و نقود بی‌رضای حق جوی نتوان ربود

VI. 1930. Ova, baştanbaşa altınla, para ile dolu olsa hiç kimse, Tanrının izni olmadıkça bir arpa bile alamaz.

Arpa burada şekli ve yapısı itibariyle her tür nimetin Allah’ın izni olmadan asla alınamayacağını sembolize etmiştir.

جو سوی گندم نمی‌تازد ولی مور سوی مور می‌آید بلی

VI. 2958. Arpa, buğdayın bulunduğu yere gelmez ama karınca, karıncanın bulunduğu yere gelir ya.

Arpa nefsi, buğday ilahi bilgiyi sembolize etmektedir.

رفتن جو سوی گندم تابع است مور را بین که به جنسش راجع است

VI. 2959. Arpanın gitmesi, buğdaya tâbidir. Karıncaya baksana, dönüp kendi cinsine nasıl geliyor.

Bu beyitte buğday ve arpanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

تو مگو گندم چرا شد سوی جو چشم را بر خصم نه نی بر گرو

VI. 2960. Buğday, neden arpaya doğru gidiyor deme. Gözünü aç da düşmanı gör, alınan, götürülen şeyi değil.

Bu beyitte buğday ve arpanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

لذت از جوع است نه از نقل نو با مجاعت از شکر به نان جو

VI. 4296. Lezzet açlıktan gelir, yeni bir yemekten değil. Açlıkla yenen arpa ekmeği, şekerden lezzetlidir.

Arpa ekmeği nefsin ortaya çıkardığı zorlukları sembolize etmiştir.

2.4. Ayva (به)

گر تو صد سیب و صد آبی بشمری صد نمائد يك شود چون بفشری

I.680. Yüz tane elma, yüz tane de ayva saysan her biri ayrı ayrıdır. Onları sıkarsan yüz kalmaz, hepsi bir olur.

Elma ve ayva vahdetti sembolize etmiştir.

آتشی کاصلاح آهن یا زر است کی صلاح آبی و سیب تر است

II. 827. Demiri yahut altını sâf bir hale getiren ateş, terü taze ayva ve elmaya yarar mı?

Bu beyitte ayva ve elmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

سیب و آبی خامیی دارد خفیف نه چو آهن تابشی خواهد لطیف

II. 828. Ayva ve elmanın da az bir hamlığı olabilir, fakat demire benzemezler, hafif bir hararet isterler.

Bu beyitte ayva ve elmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

از جزر و ز سیب و به و ز گردکان لذت دوشاب یابی تو از آن

V. 2487. Havuç, elma, ayva ve ceviz, pekmezde kaynatılsa hepsinden de pekmez lezzetini alırsın.

Havuç, elma, ayva, ceviz bir mürid'in, şeyhinin ilahî bilgilerine gark olduktan sonra nûrânî hale gelmesini sembolize etmiştir.

2.5. Badem (بادام)

از قضا سرکنگبین صفرا فزود روغن بادام خشکی می نمود

I.53. Kazara sirkengübin safrayı arttırdı. Badem yağı da kuruluk tesirini göstermeye başladı.

Badem yağı arif olmayıp da arifmiş gibi davranan insanları sembolize etmiştir.

ناصرح دین گشته آن کافر وزیر کرده او از مکر در لوزینه سیر

I.445. O kâfir vezir, din nasihatçisi olarak hile ile badem helvasına sarımsak karıştırmıştı!

Badem helvası Hakk yolunda yapılan ibadetleri sarımsakta yapılan ibadetleri engellemeyi sembolize etmiştir.

جنس شاه است او و یا جنس وزیر هیچ باشد لایق لوزینه سیر

II. 1148. O, padişahın cinsinden mi, vezirin cinsinden mi? Hiç sarımsakla badem helvası yenir mi?

Badem helvası tasavvufî halin tatlılığını sarımsakta nefsi sembolize etmiştir.

قشر جوز و فستق و بادام هم مغز چون آگندشان شد پوست کم

III. 1388. Ceviz, fıstık ve badem bile olunca kabukları incelir.

Ceviz, fıstık ve badem kabuğu nefsâni sıfatları içi ise ilmi ilahîyi sembolize etmiştir.

هست بادام کم خوش بیخته به ز بسیاری به تلخ آمیخته

III. 4025. Az, fakat adamakıllı olmuş güzel badem, acımış, kötü fakat çok bademden iyidir elbette.

Güzel badem mü'min kulları acı badem de münafık kulları sembolize etmiştir.

بنگر این هر سه ز خامی رسته را جوز را و لوز را و پسته را

V. 1179. Hamlıktan kurtulup yetişen olan cevize, bademe ve fıstığa, şu üç meyveye bir bak.

Ceviz, fıstık ve badem kabuğu nefsâni sıfatları içi ise ilm-i ilahîyi sembolize etmiştir.

2.6. Buğday (گندم)

ما در این انبار گندم می‌کنیم گندم جمع آمده گم می‌کنیم

I.377. Biz bu ambarda buğday biriktirmede, toplanan buğdayı yine kaybetmekteyiz.

Buğday ise yaptığımız iyiliklerden ve ibadetlerden zevk almazsak onları kaybedeceğimizi sembolize etmiştir.

اول ای جان دفع شر موش کن وانگهان در جمع گندم جوش کن

I.380. Ey can, önce farenin şerrini defet, sonra buğday biriktirmeye çalış, çabala!

Buğday iyilik ve sevapların sembolize etmiştir.

گر نه موشی دزد در انبار ماست گندم اعمال چل ساله کجاست

I.382. Eğer bizim ambarımızda hırsız bir fare yoksa kırk yıllık ibadet buğdayı nerde?

Buğday iyilikleri ve sevapları sembolize etmiştir.

در دلش تاویل چون ترجیح یافت طبع در حیرت سوی گندم شتافت

I.1251. Gönölünce tevili üstün tutunca kendisi hayretteyken tabiatı, buğdaya doğru koştu.

Buğday yasaklanan meyveyi sembolize etmiştir.

هیچ گندم کاری و جو بر دهد دیده‌ای اسبی که کره‌ی خر دهد

I.1646. Hiç buğday ektin de arpa verdiği gördün mü? Hiç attan eşek sıpası olduğunu gördün mü?

Arpa ve buğday bu dünya da iyilik yaptınsa iyilik, kötülük yaptınsa kötülük göreceğini sembolize etmiştir.

غیرت حق بر مثل گندم بود کاه خرمن غیرت مردم بود

I.1771. Tanrı'nın gayreti buğdaya benzer, harmandaki saman da insanların kıskançlığıdır.

Hakk'ın gayretini insana faydalı olan Buğday sembolize edilmiştir.

دام آدم خوشه‌ی گندم شده تا وجودش خوشه‌ی مردم شده

I.2790. Buğday başağı, Âdemin tuzağı oldu da bu suretle varlığı, insanlara başak oldu; bütün insanlar ondan var oldu.

Buğday başağı yasak meyveyi sembolize etmiştir.

گندمی خورشید آدم را کسوف چون ذنب شعشاع بدری را خسوف

I.3991. Bir buğday tanesi, Âdem Peygamberin güneşinin tutulmasına arzın, güneş ile ay arasına girmesi, dolunayın kararmasına sebep oldu.

Buğday yasak meyveyi sembolize etmiştir.

کاندر آن خانه گهر یا گندم است گنج زر یا جمله مار و کژدم است

II. 847. O evde inci mi var, buğday mı? Altın hazinesi mi var, yoksa yılan ve akreplerle mi dolu?

Buğday ibadetleri sembolize etmiştir.

آن چه گندم کاشتندش و آن چه جو چشم او آن جاست روز و شب گرو

II. 1053. Buğday mı ekildi, arpa mı? Gece, gündüz gözü ondadır. Gece, neye gebeysen onu doğurur.

Arpa ve buğday Hakk katında ne isen bu dünyada da o olacağını sembolize etmiştir. Burada “*Hakk’a işlediğinden suâl olunmaz ve onlar mes’ûldürler*” (Enbiyâ, 21/23) ve “*Biz onlara zulmetmedik ve lâkin onlar nefislerine zulmeder oldular*” (Nahl,16/118) ayetlerine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. III. s. 295).

هیچ نائی گندم خرمن نشد هیچ آینه دگر آهن نشد

II. 1317. Hiçbir ayna yoktur ki ayna olduktan sonra tekrar demir haline gelsin. Hiçbir ekmek yoktur ki tekrar harmandaki buğday şekline dönsün.

Buğday fenâ mertebesini sembolize etmiştir.

هر که کرد قصد گندم باشدش کاه خود اندر تبع می آیدش

II. 2223. Biri buğday elde etmek için ekin ekirse sonunda saman da elde eder.

Buğday ibadetleri sembolize etmiştir.

که بکاری بر نیاید گندمی مردمی جو مردمی جو مردمی

II. 2224. Fakat saman ekersen buğday elde edemezsin ki. İnsanların gözbebeği olan insanı ara, insanların gözbebeği olan insanı, insanların gözbebeğini!

Buğday manevi bilgiyi sembolize etmiştir.

حرص آدم چون سوی گندم فزود از دل آدم سلیمی را ربود

II. 2739. Âdem’in buğdaya hırsı artınca bu hırs, gönlünden sıhhati, selâmeti kapıp götürdü.

Buğday yasak meyve ya da yasak ağacın sembolize etmiştir.

کزدم از گندم ندانست آن نفس می پرد تمییز از مست هوس

II. 2741. O anda akrebi buğdaydayken ayırt edemedi. Hevesle mest olan kişinin temyizi uçup gider.

Buğday yasak meyve ya da yasak ağacı sembolize etmiştir.

گر نباشد گندم محبوب نوش چه برد گندم‌نمای جو فروش

II. 2932. Güzel ve tatlı buğday olmasaydı, buğday gösterip arpa satan ne yapardı?

Buğday ibadetleri arpada ikiyüzlülüğü sembolize etmiştir.

گفت اندر يك جوالم گندم است در دگر ریگی نه قوت مردم است

II. 3180. Bedevi “ Bir tanesinde buğday var. Öbürü kum, yiyecek bir şey değil! ” dedi.

Bu beyitte buğdayın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گفت نیم گندم آن تنگ را در دگر ریز از پی فرهنگ را

II. 3182. Adam; “ Akıllılık edip buğdayın yarısını bu çuvala, yarısını da öbür çuvala koy.

Bu beyitte buğdayın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

يك جوالم گندم و دیگر ز ریگ به بود زین حیل‌های مرده‌ریگ

3199. Bir çuvalımda buğday, öbüründe kum olması, senin hikmetinden daha iyi be hayırsız!

Bu beyitte buğdayın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چون تنازع در فتد در تنگ کاه دانه آن کیست آن را کن نگاه

II. 3251. Bir saman denginin kime ait olduğunda nizaa düşülse buğday kimin? Sen ona bak! (çünkü saman da buğday sahibinindir.)

Buğday burada vücudu sembolize etmiştir.

گفت این پیمان‌های معنی بود گندمی بستان که پیمان‌های است رد

II. 3631. Nahivci, “ Bu, mâna ölçeğinden ibaret. Sen buğdayı almaya bak, ölçeğe lüzum yok.

Buğday manevi bilgiyi sembolize etmiştir.

رزقها را رزقها او می‌دهد ز انکه گندم بی‌غذایی چون زهد

III. 28. Rızıkların rızkını o vermekte. Buğday, rıziksız nasıl baş gösterir, biter?

Buğday rızkı sembolize etmiştir.

قد فضضتم نحو قمح هائما ثم خلیتم نبیا قائما

III. 426. Şaşkın bir halde buğdaya doğru dağılıverdiniz de Peygamber'i atakta yalnız bıraktınız.

Buğday rızkı sembolize etmiştir.

بهر گندم تخم باطل کاشتید و آن رسول حق را بگذاشتید

III. 427. Buğday için olmayacak tohumlar ektiniz, o Hak Resulünü terk ettiniz.

Buğday rızkı sembolize etmiştir. Burada “*Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır*” (Cuma, 62/11) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Can 2005: c. III. s. 49).

آن که گندم را ز خود روزی دهد کی توکلها را ضایع نهد

III. 430. Buğdaya güneşle rızık veren Tanrı, senin ona dayanmanı nasıl olur da zâyı eder?

Buğday rızkı sembolize etmiştir.

از پی گندم جدا گشتی از آن کی فرستادهست گندم ز آسمان

III. 431. Buğday için, gökyüzünden buğday gönderenden ayrıldın ha!

Buğday rızkı sembolize etmiştir.

گندم از بالا به زیر خاک شد بعد از آن او خوشه و چالاک شد

III. 458. Buğday, yukarıdan aşağıya, yerin dibine gider de ondan sonra yerden baş çıkarıp yükselir.

Buğday Allah tarafından yaratılan nebadad, cemadad ve hayvanatları sembolize etmiştir. Bu beyitte “*Allah, öyle bir kudretli yaratıcıdır ki, yeryüzünü size beşik yaptı. Ve yollar açtı. Gökten yağmur yağdırdı. İşte biz o yağmur sebebi ile çeşitli bitkiler çıkardık. Onlardan yiyin hayvanlarınızı otlatın. Gerçekten de bunlarda akıl sahipleri için bir takım hikmetler vardır. Sizi topraktan yarattık ve sizi, ölünce o toprağa geri veririz. Yine sizi ikinci defa olarak topraktan çıkarıp diriltiriz ve haşrederiz*” (Tâhâ, 20/53-55) ayetlerine de atıfta bulunulmuştur (Can 2005: a.g.e. c. III. s.51).

این رها کن صورت افسانه گیر هل تو دردانه تو گندم دانه گیر

III. 524. Bunu geç de hikâyeye giriş, inciye bırak. Buğday tanesini ele al.

Buğday zâhir-i ilmi sembolize etmiştir.

گر به در ره نیست هین بر می‌ستان گر بدان ره نیستت این سو بران

III. 525. İnciye yol yoksa hemencecik buğdayı al. O tarafa yol yoksa bu tarafa at sür.

Buğday zâhir-i ilmi sembolize etmiştir.

دانه‌ی گندم توانی خورد و من عاجزم در دانه خوردن در وطن

III. 3308. Buğday tanesi de yiyebilirsin. Hâlbuki ben yiyemem ki yerimde, yurdumda bundan âcizim ben.

Bu beyitte buğdayın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گندم و جو را و باقی حبوب می‌توانی خورد و من نه ای طروب

III. 3309. Sen buğday da yiyebilirsin, arpa da, darı, mısır gibi başka şeyler de. Hâlbuki ben bunları yiyemem.

Bu beyitte buğdayın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

پس چرا کارم که اینجا خوف هست من چرا افشانم این گندم ز دست

4801. Ben neye ekeyim, burası korkulu bir yer. Neden elimdeki buğdayı yerlere saçayım deme.

Buğday ibadetleri sembolize etmiştir.

يك كف گندم ز انباری ببین فهم کن کان جمله باشد همچنین

IV. 141. Bir avuç buğdayı gördün mü ambarı düşün, ambarı gör. Anla ki ambardakiler de hep böyle.

Buğday Allah'ın ilahî kudretini sembolize etmiştir.

تا جدا گردد ز گندم کاهها تا به انباری رود یا چاهها

IV. 144. İsterler. Buğdaydan samanı ayırmak, buğdayı ambara koymak yahut kuyulara gömmek için rüzgâr isterler.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

گندم ار بشکست و از هم در سکست بر دکان آمد که نک نان درست

IV. 345. Buğday, kırıldı, ufalandıysa zayi olmadı ya. Un haline geldi de dükkâna girdi, ekmek oldu.

Buğday faydalı nimetleri sembolize etmiştir.

ز انکه گندم را حکیم آگهی هیچ نفرستد به انبار کهی

IV. 373. Anlayışlı hâkim bile buğdayı saman ambarına göndermez.

Buğday ilahî bilgiyi ve ilahî bilginin mekânını sembolize etmiştir.

معدوی خر که کشد در اجتذاب معدوی آدم جذوب گندم آب

IV. 1639. Haman'ın canı Kıpti'ye çeker, Âdem'in midesi buğdayla suyu!

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

کی شود گلزار و گندمزار این تا نگردد زشت و ویران این زمین

IV. 2344. Bu yer, böyle çirkin ve yıkık bir hale gelmedikçe nasıl olur da olur da gül bahçesi, buğday tarlası haline gelir.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

تا نکوبی گندم اندر آسیا کی شود آراسته ز آن خوان ما

IV. 2353. Buğdayı değirmende ezmeseydin ondan ekmek yapabilir miydi? Bizim soframızı bezeyebilir miydi?

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

دانه لایق نیست در انبار کاه کاه در انبار گندم هم تباه

IV. 3021. Çünkü tanenin saman ambarına konması lâyük değil. Saman da buğday ambarına konursa yazık olur!

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

واجب است اظهار این نیک و تباه همچنانک اظهار گندمها ز کاه

IV. 3027. Buğdayları samandan ayırmak nasıl lâzımsa bu iyiyi de kötüyü de ayırmak vacip.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

کاین ترا سود است از درد و غمی گفت آدم را همین در گندمی

V. 157. “Bu sana dertten, gamdan kurtulmak için bir ilaçtır” der. Âdem’e de buğday için böyle demişti ya!

Buğday yasak meyve veya yasak ağacı sembolize etmiştir.

هم ز خوشه عشر دادی بی‌ریا هم ز گندم چون شدی از که جدا

V. 1476. Riyasız olarak mahsulünün onda birini verir, buğday samandan ayrıldı mı tekrar.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

بشنو از عقل خود ای انبار دار گندم خود را به ارض الله سپار

V. 1526. Ey ambar sahibi, sözü aklından duy da buğdayını Tanrı yerine saç!

Buğday ibadetleri sembolize etmiştir.

دیو را با دیوچه زوتر بکش تا شود ایمن ز دزد و از شپش

V. 1527. Saç da hırsızdan da emin olsun, buğday bitinden de. Şeytanı, Şeytanın oğlu ile beraber çabuk öldür.

Buğday ibadetleri sembolize etmiştir.

نه ترا بر ظلم توبه‌ی پر خروش ای دغا گندم نمای جو فروش

V. 1830. Ne zulmünle yana yakıla coşarak bir tövbe ettin, ne ağlayıp sızlandın ey buğday gösterip arpa satan adı adam!

Arpa ikiyüzlülüğü sembolize etmiştir.

می‌نماید او وفا و عشق و جوش وانگه او گندم‌نمای جو فروش

V. 1865. Vefa gösterme de seviyorum demede, coşup köpürmede. Hey gidi buğday gösterip arpa satan hey!

Arpa ikiyüzlülüğü sembolize etmiştir.

کف گندم ز آن دهد خریار را تا بداند گندم انبار را

V. 2118. Buğdaycı, alıcıya bir avuç buğday verir ama ambarındaki anlasın diye.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

بعد از آن گفتش که گندم آن کیست گفت امانت از یتیم بی‌وصی است

VI. 526. Ondan sonra kuş dedi ki: Bu buğdaylar kimin? Adam vasisi olmayan bir yetimin emaneti.

Buğday yetimin malını sembolize etmiştir.

هین به دستوری از این گندم خورم ای امین و پارسا و محترم

VI. 529. Müsaade et de ey emniyetli, zâhit ve muhterem zat, şu buğdaydan yiyeyim.

Buğday yetimin malını sembolize etmiştir.

چون بخورد آن گندم اندر فح بماند چند او یاسین و الانعام خواند

VI. 533. Buğdayları yedi ama tuzakta kala kaldı. Nice Yâsin okudu, nice En'am okudu.

Buğday yetimin malını sembolize etmiştir.

مور بر دانه بدان لرزان شود که ز خرمنهای خوش اعمی بود

VI. 806. Karınca, güzelim harmanları görmez de bir tanecik buğdayın üstüne titrer.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

همچو ابری خالیی پر قر و قر نه در او نفع زمین نه قوت بر

VI. 1057. Gar gur edip duran boş buluta benzer. Ondan ne yeryüzünde bir fayda vardır, ne buğdaya bir kuvvet.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

بر تو خندید آن که گفتت این دو است اوست کادم را به گندم رهنماست

VI. 1341. Sana bu ilâçtır diyen, seninle alay etmiş, sana gülmüştür. O, Âdem'e de buğdaya kılavuzluk ettiydi ya!

Buğday yasak meyve veya yasak ağacı sembolize etmiştir.

مور بر دانه چرا لرزان بدی گر از آن يك دانه خرمن دان بدی

VI. 1500. Karınca, bir tanecik buğdayı görüp harmanı anlasaydı hiç o bir tane buğdayın üstüne titrer miydi?

Bir tane buğday cüz'ü sembolize buğday harmanı ise küll'ü sembolize etmiştir.

محرم مردیت را کورستمی تا ز صد خرمن یکی جو گفتمی

VI. 2013. Senin erliğine mahrem olacak Rüstem nerede ki senin yüzlerce harmanından bir buğday tanesini söylemeye kalkayım.

Buğday ilahî sırları sembolize etmiştir.

ز آن مثال برگ دی پژمردهام کز بهشت وصل گندم خوردهام

VI. 2802. Kış yaprağı gibi soldum, çünkü vuslat cennetinde buğday yedim.

Buğday yasak meyve ya da yasak ağacı sembolize etmiştir.

جان چو مور و تن چو دانهی گندمی می کشاند سو به سویش هر دمی

VI. 2955. Can, karıncaya benzer, beden de bir buğday tanesine. Karınca o buğday tanesini her an çeker durur.

Buğday cismi yani bedeni sembolize etmiştir.

مور داند کآن حبوب مرتهن مستحیل و جنس من خواهد شدن

VI. 2956. Karınca bilir ki o kendi cinsinden olmayan buğdaylar, nihayet yenecek, kendisine karışacak. Bunlar, benim cinsimden olacaklar der.

Buğday cismi yani bedeni sembolize etmiştir.

آن یکی موری گرفت از راه جو مور دیگر گندمی بگرفت و دو

VI. 2957. Karıncanın biri, yoldan bir arpa tanesi bulur, çekip götürmeye koyulur.

Öbürü, bir buğday yakalar, koşa koşa götürmeye başlar.

Aynı cinsten olanların aynı cins ile hem hal olmasını sembolize etmiştir.

جو سوی گندم نمی تازد ولی مور سوی مور می آید بلی

VI. 2958. Arpa, buğdayın bulunduğu yere gelmez ama karınca, karıncanın bulunduğu yere gelir ya.

Aynı cinsten olanların aynı cins ile hem hal olmasını sembolize etmiştir.

رفتن جو سوی گندم تابع است مور را بین که به جنسش راجع است

VI. 2959. Arpanın gitmesi, buğdaya tâbidir. Karıncaya baksana, dönüp kendi cinsine nasıl geliyor.

Aynı cinsten olanların aynı cins ile hem hal olmasını sembolize etmiştir.

تو مگو گندم چرا شد سوی جو چشم را بر خصم نه نی بر گرو

VI. 2960. Buğday, neden arpaya doğru gidiyor deme. Gözünü aç da düşmanı gör, alınan, götürülen şeyi değil.

Aynı cinsten olanların aynı cins ile hem hal olmasını sembolize etmiştir.

آدما معنی دل بندم بجوی ترک قشر و صورت گندم بگوی

VI. 3710. Ey Âdem gönül bağlayan mana benim beni ara kabuğu, buğday suretini bırak.

Buğday sureti sembolize etmiştir.

چون که رنگی آرد شد بهر خلیل دان که معزول است گندم ای نبیل

VI. 3711. Kum Halil için un olduktan sonra artık ey akıllı er, bil ki buğday hiçbir şey değildir.

Buğday sureti sembolize etmiştir.

همچو بی گندم شده در آسیا جز سپیدی ریش و مو نبود عطا

VI. 4431. Buğdayı olmaksızın değirmene gidenin ancak saç, sakalı ağarır, başka bir şey elde edemez.

Buğday ibadetleri ve sevapları sembolize etmiştir.

آسیای چرخ بر بی گندمان مو سپیدی بخشد و ضعف میان

VI. 4432. Felek değirmeni, buğdayı olmayanların saçını, sakalını ağartır, kendilerini zayıflatır.

Buğday ibadetleri ve sevapları sembolize etmiştir.

لیک با با گندمان این آسیا ملک بخش آمد دهد کار و کیا

VI. 4433. Fakat biz, bu değirmene buğdayımızla geldik. Bu değirmen, bize mal mülk bağışlar, iş güç verir.

Buğday ibadetleri ve sevapları sembolize etmiştir.

ما رمیت اذ رمیتی فتنه‌ای صد هزاران خرمن اندر حفته‌ای

VI. 4579. “Attığın zaman sen atmadın, Tanrı attı” sözü, bir imtihandır. Yüz binlerce harman, bir avuç buğdaydadır.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir. Bu beyitte “*Velâkin Allâh Teâlâ attı*” (Enfâl,8/17) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk 2005: c. XIII. s. 220).

باب گه روزن شدی گاهی شعاع خاک گه گندم شدی و گاه صاع

VI. 4642. Kapı, gâh pencere haline gelmede, gâh nur halini almadaydı. Toprak, gâh buğday oluyordu, gâh kile.

Bu beyitte buğday tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

خورده گندم حله زو بیرون شده خلد بر وی بادیه و هامون شده

VI. 4783. Buğday yedi, cennet elbiselerinden soyundu. Cennet, ona bir çöl oldu.

Buğday yasak meyve ya da yasak ağacı sembolize etmiştir.

2.7. Ceviz (جوز)

جوزها بشکست و آن کان مغز داشت بعد کشتن روح پاک نغز داشت

I.706. Cevizler kırıldı; içi sağlam olan, kırıldıktan sonra temiz ve lâtif ruha malik oldu.

Cevizin kabuğu öldürülen isevî cesetlerini, içi ise o İseviler arasında iman olanları sembolize etmiştir.

صوفی آن صورت میندار ای عزیز همچو طفلان تا کی از جوز و مویز

II. 199. Fakat ey aziz, sofîyi, suret sofîsi sanma! Ne vakte kadar çocuklar gibi cevize, üzüm düşüp kalacaksın?

Ceviz ve üzüm, cismi ve sureti sembolize etmiştir.

جسم ما جوز و مویز است ای پسر گر تو مردی زین دو چیز اندر گذر

II. 200. Oğul bizim cismimiz cevizle üzümdür. Ersen bu ikisinden de geç.

Ceviz ve üzüm, cismi ve sureti sembolize etmiştir.

کله‌اش بر کند مغزش ریخت زود مغز جوزی کاتدر او مغزی نبود

II. 460. Kellesini kopardı, hemen beynini yere akıttı. Kafasında ceviz içi kadar beyin bile yoktu.

Cevizin içi şekil itibari ile beyine benzediği için ceviz bu beyitte gerçek anlamında kullanılmıştır.

طاعتش نغز است و معنی نغز نی جوزها بسیار و در وی مغز نی

II. 3395. İbadeti kışırda ibaret, iç, yok. Cevizler çok ama içleri boş!

Ceviz ruhu istek ve zevkle yapılmayan ibadetleri sembolize etmiştir.

گر دهد خود کی دهد آن پر حیل جوز پوسیده ست گفتار دغل

III. 226. Verdi, farz edelim, fakat o hilebaz nereden verecek? Hilebazın sözü çürümüş cevizdir.

Ceviz hilebazın kaldırmak için söylediği sözleri sembolize etmiştir.

قشر جوز و فستق و بادام هم مغز چون آگندشان شد پوست کم

III. 1388. Ceviz, fıstık ve badem bile olunca kabukları incelir.

Ceviz, fıstık ve badem kabuğu nefşâni sıfatları içi ise ilmi ilahîyi sembolize etmiştir.

هیچ نعمت آرزو ناید دگر زین نپردازم به جوز و نیشکر

IV. 687. Başka bir nimet istemem. Bunu bırakıp da ceviz ve şeker yemeğe girişmem!

Ceviz suretten gelen zevkleri sembolize etmiştir.

آتش عشق از نواها گشت تیز آن چنان که آتش آن جوز ریز

IV. 744. Suya ceviz atanın ateşi nasıl kuvvetlendiyse aşk ateşi de güzel seslerle kuvvet bulunur!

Bu beyitte cevizin tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

در نغولی بود آب آن تشنه راند بر درخت جوز جوزی می فشاند

IV. 745. Su, pek derin yerdeydi. Susuzun biri suyun üst tarafında bulunan ceviz ağacına binmiş, ağacı silkeliyordu.

Bu beyitte cevizin tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

میفتاد از جوز بن جوز اندر آب بانگ می آمد همی دید او حباب

746. Ağaçtan cevizler, suya düştükçe suyun sesini dinliyor, sudan meydana gelen habbeleri seyrediyordu.

Bu beyitte cevizin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

عاقلی گفتش که بگذار ای فتی جوزها خود تشنگی آرد ترا

IV. 747. Bir akıllı adam, bunu görüp dedi ki: Yiğidim bu cevizler, seni susatır!

Bu beyitte cevizin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

بیشتر در آب می افتد ثمر آب در پستی است از تو دور در

IV. 748. Suya bir hayli ceviz düşüyor ama su derinde... Senden uzakta!

Bu beyitte cevizin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گفت قصدم زین فشاندن جوز نیست تیزتر بنگر بر این ظاهر مه ایست

IV. 750. Adam dedi ki: Benim bu ağaç silkelemeden maksadım ceviz toplamak değil.

Görünüşe bakma da maksadıma iyi dikkat et!

Bu beyitte cevizin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

که برو کتاب تا مرغت خرم یا مویز و جوز و فستق آورم

IV. 2578. Mektebe git de sana kuş alayım yahut kuru "üzüm, ceviz ve fıstık getireyim diyeyim!

Üzüm, ceviz ve fıstık ilm-i ilahi de bulunan çeşitli makamları sembolize etmiştir.

بنگر این هر سه ز خامی رسته را جوز را و لوز را و پسته را

V. 1179. Hamlıktan kurtulup yetişen olan ceviz, bademe ve fıstığa, şu üç meyveye bir bak.

Ceviz, fıstık ve badem kabuğu nefşânî sıfatları içi ise ilmi ilahîyi sembolize etmiştir.

فکر طفلان دایه باشد یا که شیر یا مویز و جوز یا گریه و نفیر

V. 1288. Çocukların düşünceleri ya dadıdır, ya süt. Ya kuru üzümdür, cevizdir yahut da bağırıp ağlama.

Kuru üzüm ve ceviz, ilahî cezbeyi ve zevki sembolize etmiştir.

جوز را در پوستها آوازه است مغز و روغن را خود آوازی کجاست

V. 2144. Cevizin kabuğunda ses vardır ama içinde, yağında ses ne gezer.

Cevizin kabuğu cismi, içi ise ruhu sembolize etmiştir.

از جزر و ز سیب و به و ز گردکان لذت دوشاب یابی تو از آن

V. 2487. Havuç, elma, ayva ve ceviz, pekmezde kaynatılsa hepsinden de pekmez lezzetini alırsın.

Havuç, elma, ayva, ceviz bir mürid'in, şeyhinin ilahî bilgilerine gark olduktan sonra nûrânî hale gelmesini sembolize etmiştir.

تونه‌ای ز آن نازنینان عزیز که ترا دارند بی‌جوز و مویز

V. 2845. Sen o yüce nazenilerden değilsin ki sana ceviz ve kuru üzüm vermesinler.

Ceviz ve kuru üzüm nefsanî yiyecekleri sembolize etmiştir.

کودکی گرید پی جوز و مویز پیش عاقل باشد آن بس سهل چیز

3342. Çocuk, ceviz ve kuru üzüm için ağlar. Hâlbuki bu, büyük adama göre hiçbir şey değildir.

Ceviz ve kuru üzüm nefsanî sıfatları sembolize etmiştir.

پیش دل جوز و مویز آمد جسد طفل کی در دانش مردان رسد

V. 3343. Gönüle göre de beden, cevizle kuru üzümdür. Çocuk, nereden büyüklerin bilgisine sahip olacak?

Ceviz ve kuru üzüm nefsanî sıfatları ve Allah ilminden gafil olan ceset mertebesindeki bedenleri sembolize etmiştir.

گردکانی چن‌دش اندر جیب کرد که تو طفلی گیر این می‌باز نرد

VI. 602. Sen çocuksun, bunlarla oynaya dur diye cebine de birkaç tane ceviz koydu.

Bu beyitte cevizin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چون سحر از خواب عاشق بر جهید آستین و گردکانها را بدید

VI. 603. Âşık, geceleyin uykusundan sıçrayıp uyanınca yanı başında yenini, cebinde de cevizleri gördü.

Bu beyitte cevizin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گردکان ما در این مطحن شکست هر چه گوئیم از غم خود اندک است

VI. 606. Cevizlerimiz, bu değirmende kırıldı, derdimize ait ne söylesen azdır.

Ceviz dünya suretlerini sembolize etmiştir.

پس جوابش داد صدیق ای غبی گوهری دادی به جوزی چون صبی

VI. 1039. Siddıyk, a ahmak diye cevap verdi, çocuk gibi bir cevize karşılık bir inci verdin.

Ceviz değersiz olan dünya nimetlerini sembolize etmiştir.

پسته را یا جوز را تا نشکنی نه نماید دل نه بدهد روغنی

VI. 2563. Fıstığı yahut cevizi kırmadıkça ne içi meydana çıkar, ne ondan bir yağ çıkarılır.

Fıstık ve cevizin içi insanın batınında bulunan bilgiyi sembolize etmiştir.

حاتم ار مرده بمرده می دهد گر دکانهای شمرده می دهد

VI. 3276. Hatem, cansız şeyi ölü gönüllü adama verir, sayılı birkaç ceviz ihsan ederdi.

Ceviz kıymetsiz olan maddi malları sembolize etmiştir.

می فروشی هر زمانی در کان همچو طفلی می ستانی گردکان

VI. 3466. Çocuk gibi her an madendeki inciye satıp yerine ceviz almaktasın.

Ceviz kıymetsiz olan dünya nimetlerini sembolize etmiştir.

در خیالت صورتی جوشیده ای همچو جوزی وقت دق پوسیده ای

VI. 3468. Hayalinde bir surettir coşmuştur. Fakat sınama zamanında ceviz gibi çürümüş bir şey.

Çürük ceviz batının da iman ve ibadeti zayıf olan insanı sembolize etmiştir.

جوز پوسیده ست دنیا ای امین امتحانش کم کن از دورش ببین

VI. 3471. Ey emin kişi! Dünya çürük bir cevizdir. Onu pek sınama, uzaktan bak.

Çürük ceviz dünya nimetlerini ve geçici dünyayı sembolize etmiştir.

2.8. Çınar (چنار)

کی چناری کف گشاید در دعا کی درختی سر فشانند در هوا

II. 1658. Çınar, dua için nasıl el açar, ağaç havada nasıl baş sallar?

Çınar yaprakları dua için açılan eli sembolize etmiştir.

2.9. Çörek Otu (سپند)

و آن صفای عارض آن دلبران که بسوزد چون سپند این دل بر آن

V. 959. Şu gönlü çörek otu gibi yakıp kavuran dilberlerin yüzlerini seyredince neşelendi.

Çörek otu erkeklerin yanan gönüllerini sembolize etmiştir.

باز خرم گشت مجلس دل فروز خیز دفع چشم بد اسپند سوز

VI. 945. Yine meclis şenlendi, gönülleri parlattı. Kalk, kem göz değmesin diye mangala çörekotu at.

Bu beyitte çörek otunun tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

من سپند از چشم بد کردم پدید در سپندم نیز چشم بد رسید

VI. 2804. Kötü göz değmesin diye ateşe çöreotu attım, fakat çöreotuma da kötü göz değdi.

Bu beyitte çörek otunun tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

آن زلیخا از سپندان تا به عود نام جمله‌ی چیز یوسف کرده بود

VI. 4021. Zeliha' da çöreotundan öd ağacına kadar her şeyin adını Yusuf takmıştı.

Bu beyitte çörek otunun tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

ور بگفتی برگها خوش می‌طپند ور بگفتی خوش همی‌سوزد سپند

VI. 4025. Yapraklar ne güzel oynamakta; çöreotu ne hoş yanıyor.

Bu beyitte çörek otunun tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

بوی صدقش آمد از سوگند او سوز او پیدا شد و اسپند او

VI. 4275. Yemininden doğruluk kokusu gelmekteydi. Sözünden, içinin çörekotu gibi yandığı anlaşılıyordu.

Çörek otu doğru sözleri sembolize etmiştir.

2.10. Diken (خار)

چون کسی را خار در پایش جهد پای خود را بر سر زانو نهد

I.150. Bir adamın ayağına diken batınca ayağını dizi üstüne kor.

Diken içindeki acı ve ıstırabı(manevi) sembolize etmiştir.

وز سر سوزن همی جوید سرش ور نیابد می کند با لب ترش

I. 151. İğne ucu ile diken başını arar durur, bulamazsa orasını dudağı ile ıslatır.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

خار در پا شد چنین دشوار یاب خار در دل چون بود واده جواب

I. 152. Ayağa batan dikenini bulmak, bu derece müşkül olursa, yüreğe batan diken nicedir? Cevabını sen ver!

Diken hem maddi hem de manevi acıyı sembolize etmiştir.

خار در دل گر بدیدی هر خسی دست کی بودی غمان را بر کسی

I.153. Her çer çöp (mesabesinde olan,) gönül dikenini göreydi gamlar, kederler; herkese el uzatabilir miydi?

Diken mana âlemindeki kötü sıfatları sembolize etmiştir.

کس به زیر دم خر خاری نهد خر نداند دفع آن بر می جهد

I.154. Bir kişi, eşeğin kuyruğu altına diken kor. Eşek onu oradan çıkarmasını bilmez, boyuna çifte atar.

Diken nefsin kötü sıfatlarını sembolize etmiştir.

بر جهد و ان خار محکتر زند عاقلی باید که خاری بر کند

155. Zıplar, zıpladıkça da diken daha kuvvetli batar. Dikeni çıkarmak için akıllı bir adam lâzım.

Diken nefsin kötü sıfatlarını sembolize etmiştir. Nefsinden kurtulabilmek içinde insan-ı kâmil gereklidir.

خر ز بهر دفع خار از سوز و درد جفته می انداخت صد جا زخم کرد

I. 156. Eşek, dikenini çıkarabilmek için can acısı ile çifte atar durur ve yüz yerini daha yaralar.

Diken nefsin kötü sıfatlarını ve nefis sahibine verdiği acıyı sembolize etmiştir.

آن حکیم خارچین استاد بود دست می زد جا به جا می آزمود

I.157. O diken çıkararan hekim, üstaddı. Halayığın her tarafına elini koyup muayene ediyordu.

Diken, manevi acıyı sembolize etmiştir.

بهر غسل ار در روی در جویبار بر تو آسیبی زند در آب خار

I.1036. Yıkanmak için dereye girince derenin dibindeki diken sana zarar verir.

Diken, Allah'ın görülmeyen mahlûkatlarından olan nârî'yi sembolize etmiştir.

گر چه پنهان خار در آب است پست چون که در تو می خلد دانی که هست

I. 1037. Gerçi diken suyun dibinde gizlidir, fakat sana batınca mevcudiyetini anlarsın.

Diken, görünmeyen fakat zarar ve acı veren şeyleri sembolize etmiştir.

باغبان را خار چون در پای رفت دزد فرصت یافت، کالا برد تفت

I.1252. Bahçıvanın ayağına diken batınca hırsız fırsat buldu, esvabını çalıp kaçtı.

Diken, şeytanı sembolize etmiştir.

و الله ار زين خار در بستان شوم همچو بلبل زين سبب نالان شوم

I.1571. Tanrı hakkı için bu dikenden kurtulur, gül bahçesine kavuşursam bu sebepten bülbül gibi feryat ederim.

Diken, acı ve ıstırabı sembolize etmiştir.

این عجب بلبل که بگشاید دهان تا خورد او خار را با گلستان

I.1572. Bu ne şaşılacak şey bülbüldür ki ağzını açınca dikenini de gül bahçesiyle beraber yutar, ikisini de bir görür!

Diken acı ve ıstırabı, gülistan Hakk'ın ilahî sırlarının bahçesini gül ise Allah'ın lütuflarını sembolize etmiştir.

از هوای لقمه‌ی این خار خار از کف لقمان همی جوید خار

I.1962. Bu mihnet ve meşakkat lokması yüzünden Lokman'ın ayağına batan dikenini çıkarın.

Diken, nakıs bir müridi sembolize etmiştir.

در کف او خار و سایه‌ش نیز نیست لیکتان از حرص آن تمییز نیست

I.1963. Onun ayağında diken değil, gölgesi bile yok. Fakat siz, hırstan onu fark edemiyorsunuz.

Diken mürşidin himayesi altındaki nakıs müridi sembolize etmiştir.

خار دان آن را که خرما دیده‌ای ز آن که بس نان کور و بس نادیده‌ای

I.1964. Hurma olarak gördüğünü diken bil. Çünkü sen çok nankör, çok görgüsüzün!
Diken nefsi besleyen yiyecekleri sembolize ediyor.

جان لقمان که گلستان خداست پای جانش خسته‌ی خاری چراست

I.1965. Lokmanın canı, Tanrının bir gül bahçesindeyken neden can ayağı bir dikenden incinsin.

Diken nefsi besleyen yiyecekleri sembolize ediyor.

اشتر آمد این وجود خار خوار مصطفی زادی بر این اشتر سوار

I.1966. Bu diken yiyen vücut, devedir. Mustafa'dan doğan da bu deveye binmiştir.
Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

میل تو سوی مغیلان است و ریگ تا چه گل چینی ز خار مرده‌ریگ

I.1968. Hâlbuki sen, hâlâ mugeylân dikenine ve kumsala meylediyorsun. Bu arta kalası dikenden gülü nasıl toplayacaksın?

Diken nefis yiyeceğini sembolize etmiştir.

پیش از آن کین خار پا بیرون کنی چشم تاریک است جولان چون کنی

I.1970. Ayağındaki bu dikenini çıkarmadıkça gözün görmez. Nasıl dönüp dolaşabilirsin?

Diken nefsi ve nefis öldürülmezse ilahî bilgileri görecek olan gönül gözünün açılmayacağı sembolize etmiştir.

آدمی کاو می‌نگنجد در جهان در سر خاری همی‌گردد نهران

I.1971. Ne şaşılacak şey, cihana sığmayan Âdemoğlu, gizlice bir dikenin başında dolaşıp durmakta!

Diken cismânî zevkleri sembolize etmiştir.

صد هزاران جان تلخی کش نگر همچو گل آغشته اندر گل شکر

I. 2376. Yoksulluk acılığı çeken yüz binlerce cana bak. Gül gibi gülbeşekere karışmış, o lezzetle lezzetlenmişler.

Gül nefisle yapılan mücadeleyi sembolize etmiştir.

چون گل از خار است و خار از گل چرا هر دو در جنگند و اندر ماجرا

I.2472. Gül dikenden meydana gelmiştir, diken de gülden. Böyle olduğu halde niçin savaşa, maceralara düşmüşlerdi? Gibi bir sual hatıra gelirse (bil ki bu)

Gül ve diken bu beyitte Allah'ın isimlerini ve zıtlık sıfatlarını sembolize etmiştir

ور تو گویی جزو پیوسته‌ی گل است خار می‌خور خار مقرون گل است

I.2811. Eğer cüzü külle muttasıldır, ayrılmaz dersen diken ye, gül isteme. Diken de gülden ayrılmaz.

Gül ve diken farklı mertebeleri sembolize etmiştir. İkisi de aynı bir arada yetişmiş olmaları aynı mertebeye sahip oldukları anlamına gelmemektedir.

برگ يك گل چون ندارد خار او شد بهاران دشمن اسرار او

I.2920. Dikeninde bir gül yaprağı bile bulunmadığından baharlar onun sırlarına düşman kesilmiştir.

Diken günahkâr insanları gül ise iyi ve iman sahibi insanları sembolize etmiştir. Bahar ile de ahiret gününe işaret edilmiştir. Burada “*Zamâirin âşıkâr olduğu günde o kimse için kuvvet ve yardımcı yoktur*” (Târik, 86/9-10) ayetlerine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. II. s. 286).

خار بی‌معنی خزان خواهد خزان تا زند پهلوی خود با گلستان

I.2922. Mânadan mahrum olan diken, gül bahçesiyle bir arada bulunabilmek için güz mevsimini ister güz mevsimini!

Diken günahkâr insanları gül ise iyi ve iman sahibi insanları sembolize etmiştir. Günahkâr olan insanlar ölmek istemezler (baharı) çünkü suçları ortaya çıkacaktır. Hep yaşamak isterler. (Güz mevsimini isterler.)

تا بپوشد حسن آن و ننگ این تا نبینی رنگ آن و رنگ این

I.2923. Çünkü güz, hem gülün öğünecek halini, hem dikenin ayıbını örter. Bu suretle sen de onun rengiyle bunun halini görmezsin.

Diken günahkâr insanları gül ise iyi ve iman sahibi insanları sembolize etmiştir.

پس خزان او را بهار است و حیات یک نماید سنگ و یاقوت زکات

I.2924. Şu halde güz, dikenin hayatıdır, baharıdır. Çünkü güzün ikisi de bir görünür.

Diken günahkâr insanları sembolize etmiştir.

باغبان هم داند آن را در خزان لیک دید یک به از دید جهان

I. 2925. Ama bahçıvan, gülü güzünde görür. Bu bir kişinin görüşü yok mu? Yüzlerce cihanın görüşünden iyidir.

Gül iyi ve imanlı insanları, bahçıvan da insan-ı kâmil sembolize etmiştir.

خار جمله لطف چون گل می شود پیش جزوی کاو سوی کل می رود

I.3007. Bir cüzü, külle ulaşırsa o cüz'ün yanında diken bile, gül gibi baştanbaşa letafet kesilir.

Gül Allah'ın esma ve sıfatlarını sembolize etmiştir. Diken de nefis sahibi insanı sembolize etmiştir. Diken bir insan-ı kâmil mürşidin elinde terbiye görüp nefisinden arınırsa gül gibi beka'ya ulaşır.

گفت یارش کاندرا ای جمله من نی مخالف چون گل و خار چمن

I.3077. Sevgilisi “Ey tamamı ile ben olan, içeri gir. Yeşillikteki gül ve diken gibi aykırı değilsin.

Bu beyitte gül ve dikenin tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

کاو تحدث جهرة أخبارها در سخن آید زمین و خارها

I.3277. Gizlediği haberleri apaşıkâr söyler. Yeryüzü ve dikenler söze gelir.

Dikenin günahkâr insanları sembolize etmiştir. Bu beyitte “Yerküre kendine has sarsıntısıyla sallandığı, toprak ağırlığını dışarı çıkardığı ve insan “*Ne oluyor buna*” dediği vakit, işte o gün (yer) Rabbinin ona bildirmesiyle bütün haberlerini anlatır. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür” (Zilzâl, 99/1-4-8) ayetlerine de atıfta bulunulmuştur (Gölpınarlı 1985: c. I. s. 550).

گه یمینش می برد گاهی بسار گه گلستانش کند گاهیش خار

I.3336. Can, o nefesi bazen sağa götürmektedir, bazen sola. Bazen gül bahçesine koymaktadır, bazen diken haline.

Gül bahçesi imanı, diken küfür ve inkârı sembolize etmiştir. Burada “*Ashaâb-ı yemîn*” ve “*Ashâb-ı şimâl*” (Vâkıa 56/26-41) ayetlerinde atıfta bulunulmuştur (Konuk 2005: c. II. s. 394).

اندر آ اکنون که رستی از خطر سنگ بودی کیمیا کردت گهر

I.3828. Küfürden ve dikenliğinden kurtuldun, artık Tanrı bahçesinde bir gül gibi açıl!

Diken nefsi, gül de ilahî bilgi ile donanmayı sembolize etmiştir.

بس خجسته معصیت کان کرد مرد نی ز خاری بر دمد اوراق ورد

I.3831. O adamın işlediği suç ne kutlu suç! Gül yaprakları dikenden bitmez mi?

Gül yaprakları sevapları diken kötünden iyiliğe dönüşen günahları sembolize etmiştir.

نان چو معنی بود خوردش سود بود چون که صورت گشت انگیزد جحود

I.3994. Mânevi ekmek, yeşil diken gibi. Deve yiyince yüz türlü fayda, yüzlerce lezzet bulmakta.

Diken manevi ekmeği sembolize etmiştir.

می دراند کام و لنجش ای دریغ کان چنان ورد مربی گشت تیغ

I.3996. Damağını avurdunu yırtar, paralar. Yazıklar olsun; öyle yetişmiş gül kılıç kesildi.

Gül, nefsi besleyen gıdalara dönüşürse kılıç gibi olarak ruha zarar veren yiyecekleri yani nefsanî gıdaları sembolize etmiştir.

ز آنکه بی گلزار بلبل خامش است غیبت خورشید بیداری کش است

II. 41. Çünkü gül bahçesi olmayınca, bülbül sükût eder. Güneşin kayboluşu, uyanıklığı öldürür.

Gül bahçesi Allah'ın ilahî tecellilerini sembolize etmiştir.

گفت حق ادبارگر ادبار جوست خار رویده جزای کشت اوست

II. 152. Tanrı, "Gerilemede gerilemeyi arar. Diken eken ancak yeşermiş taze diken elde edebilir.

Diken işlenen günahları sembolize etmiştir.

آن که تخم خار کارد در جهان هان و هان او را مجو در گلستان

II. 153. Dünyada diken eken kişi, sakın ektiğin dikenini gül bahçesinde arama!

Diken işlenen günahları, gül bahçesi de Allah'ın ilahî ilminin bulunduğu yeri sembolize etmiştir.

گر گلی گیرد به کف خاری شود ورسوی یاری رود ماری شود

II. 154. O, eline gül bile olsa diken olur. Bir dost varsa dost, yılan kesilir.

Diken günahkâr kişiyi sembolize etmiştir.

همچو آن شخص درشت خوش سخن در میان ره نشاند او خار بن

II. 1227. Bu iş, o tatlı sözlü, fakat kötü huylu adamın yol üstüne diken dikmesine benzer.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ره گذریانش ملامتگر شدند بس بگفتندش بکن این را نکند

II. 1228. Yoldan geçenler ona darılmaya başladılar, bu dikenleri sök diye bir hayli söylediler, fakat fayda etmedi.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

هر دمی آن خار بن افزون شدی پای خلق از زخم آن پر خون شدی

II. 1229. Her an o dikenler çoğalmakta, halkın ayağı dikenler yüzünden kanamaktaydı.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

جامه‌های خلق بدریدی ز خار پای درویشان بخستی زار زار

II. 1230. Halkın elbisesi dikenlerden yırtılmakta, yoksulların ayakları paramparça olmaktaydı.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

مدتی فردا و فردا وعده داد شد درخت خار او محکم نهاد

II. 1232. Bir müddet “Yarın, yarın” diye vâde verip durdu. Bu müddet için de diktiği dikenler kökleşti, kuvvetlendi.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آن درخت بد جوان‌تر می‌شود وین کننده پیر و مضطر می‌شود

II. 1236. O dikenler daha ziyade yeşeriyor, dikenî sökecek de ihtiyarlayıp âciz bir hale geliyor.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

خار بن در قوت و برخاستن خار کن در پیری و در کاستن

II. 1237. Diken kuvvetlenmekte, büyümekte, diken sökecekse ihtiyarlamakta, kuvvetten düşmekte.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

خار بن هر روز و هر دم سبز و تر خار کن هر روز زار و خشکتر

II. 1238. Diken her gün, her an yeşerip tazelenmekte. Diken her gün perişan bir hale gelmekte, kuruyup kalmakta!

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

خار بن دان هر یکی خوی بدت بارها در پای خار آخر زدت

II. 1240. Her kötü huyunu bir diken bil; dikenler kaç keredir senin ayağını zedelemekte.

Diken kötü huyu sembolize etmiştir.

بارها از خوی خود خسته شدی حس نداری سخت بی حس آمدی

II. 1241. Nice defalardır kötü huyunu bir diken bil; Dikenler kaç keredir senin ayağını zedelemekte.

Diken kötü huyu sembolize etmiştir.

یا به گلبن وصل کن این خار را وصل کن با نار نور یار را

II. 1245. Yahut bu dikenı gülfidanına ulaştır, sevgilinin nurunu nâra kavuştur?

Diken kötü huyu, gülfidanı da kötü huylarından ve nefsinden arınmış insanı sembolize etmiştir.

تا که نور او کشد نار تو را وصل او گلشن کند خار تو را

II. 1246. Da onun nuru senin ateşini söndürsün; vuslatı, dikenini gül bahçesi haline getirsın.

Diken kötü huyları gül bahçesi de kötü huylarıyla nefsiyle savaşa giren insanın ulaşacağı mertebeyi sembolize etmiştir.

دست پنهان و قلم بین خط گزار اسب در جولان و ناپیدا سوار

II. 1303. Gâh sağa götürür, gâh sola. Gâh gül bahçesi haline kor, gâh diken haline.

Bu beyitte diken ve gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گر کند سفلی هوا و نار را ورز گل او بگذراند خار را

II. 1618. Dilerse havayı, ateşi aşağılatır, dilerse dikenı gülden üstün eder.

Bu beyitte diken ve gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آتش خشم از شما هم حلم شد ظلمت جهل از شما هم علم شد

II. 2562. Hırs ateşini attınız; o ateş diken gibiydi, gül bahçesine döndü.

Diken hırs ateşini sembolize etmiştir.

کی پسندد عدل و لطف کردگار که گلی سجده کند در پیش خار

II. 3332. Tanrı'nın adaleti, Tanrı'nın lûtfu bir gülün dikenine secde etmesini hoş görür mü?

Diken Allah katında aşağı mertebede bir varlığı gül de yüksek mertebede bir varlığı sembolize etmiştir.

در رخ مه عیب بینی می‌کنی در بهشتی خارچینی می‌کنی

II. 3347. Sen ayın yüzünde ayıp noksan buluyor, cennette diken topluyorsun.

Diken nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

گر بهشت اندر روی تو خار جو هیچ خار آن جا نیابی غیر تو

II. 3348. Ey diken arayan, cennete gitsen bile orada senden başka bir diken göremezsın.

Diken nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

خار سه سویه است هر چون کش نهی در خلد وز زخم او تو کی جهی

III. 375. Nefis, üç köşeli dikendir, ne çeşit koysan sana batar, ondan kurtulmana imkân mı var?

Diken nefsi sembolize etmiştir.

آتش ترك هوا در خار زن دست اندر یار نیکو کار زن

III. 376. Heva ve hevesi terketme ateşini vur şu dikene iyi işli dosta uzat elini, sarıl ona!

Diken nefsi sembolize etmiştir.

ای بسا از نازنینان خار کش بر امید گل عذار ماهوش

III. 540. Gül yanaklı, ay yüzlü bir dilberin vuslatı ümidiyle nice nazeninler diken zahmetini çekerler.

Diken eziyet ve cefa çekmeyi sembolize etmiştir.

نامید از هر دو عالم گشته‌اند خارهای بی‌نهایت کشته‌اند

III. 827. İki âlemden de ümitlerini kesmişler, hadde hesaba gelmez dikenler ekmişlerdir!

Diken haddi hesabı olmayan kötülükleri sembolize etmiştir.

پا برهنه چون رود در خارزار جز به وقفه و فکرت و پرهیزکار

III. 835. Ayağı yalın olan dikenlikte nasıl yürür? Dura, dura. Düşüne, düşüne, ihtiyatla adım ata ata! Diyordu.

Diken nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

من از ایشان خیره ایشان هم ز من از بهاری خار ایشان من سمن

III. 1110. Ben onlara şaşırıyorum, onlar da bana şaşırıyorlar. Baharın onlar diken, ben yasemin.

Diken, Allah'ın rahmet baharının olduğu yeri seçmek yerine yoldan saparak kötülüğü tercih eden insanları sembolize etmiştir.

پا برهنه می روی بر خار و سنگ گفت من حیرانم و بی خویش و دنگ

III. 1975. Birisi ona : “ Dikenliklerde, taşlıklarda yalınayak mı gidiyorsun?” dedi.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

دیگران کردند زرد از بیم آن تو چو گل خندان گه سود و زیان

III. 3257. Başkaları, o hâdiseden korkup sapsarı kesilse bile sen aldırış etme. Fayda, zamanında da, ziyan zamanında da gül gibi gülmeye bak!

Bu beyitte gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ز انکه گل گر برگ برگش می کنی خنده نگذارد نگرده مننتی

III. 3258. Gülün yapraklarını birer birer koparsan da yine gülmeyi bırakmaz, yine solup gamlanmaz.

Bu beyitte gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گوید از خاری چرا افتم به غم خنده را من خود ز خار آورده ام

III. 3259. Bir dikenden niçin gama düşeyim? Zaten bu gülmeyi diken yüzünden buldum der.

Diken nefsin acılarını ve üzüntülerini sembolize etmiştir.

گر به خاری خسته ای خود کشته ای ور حریر و قز دری خود رشته ای

III. 3444. Bir dikenle yaralanmışsan o diken sen dikmişsindir. Atlas olsun, ipek olsun, ne giymişsen kendin eğirmişsindir.

Diken kötülükleri sembolize etmiştir.

تو ز خود می آیی و آن در تو است نار و خار ظن باطل این سو است

III. 4370. Sen, onu kendiliğinden insan görüyorsun, hâlbuki o sıfat sende. Bâtil zannın ateşi de bu tarafta, diken de!

Diken nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

در بیابانهای پر از خار و گو او چو ماه بدر ما را پیش رو

IV. 601. Dikenlerle, çukurlarla dolu olan çöllerde yürürdük. O, dolunay gibi önümüzde giderdi.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

باز گفتی بعد يك دم سوی راست میل کن زیرا که خاری پیش پاست

IV. 603. Bir an sonra da “Sağa gidin, ayağımızın altında diken var” diye seslenirdi.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

نه ز خاک و نه ز گل بر وی اثر نه از خراش خار و آسیب حجر

IV. 605. Ne topraktan eser var, ne çamurdan. Ne diken yırtmış, ne taş yaralamış!

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

عارفان رو ترش چون خار پشت عیش پنهان کرده در خار درشت

IV. 1026. Ekşi suratlı ârifler, kirpiye benzerler. Sert dikenlerin dibinde gizlice zevki safâdadır onlar.

Diken kirpi dikenine benzeyen arifleri sembolize etmiştir.

باغ پنهان گرد باغ آن خار فاش کای عدوی دزد زین در دور باش

IV. 1027. Bahçe gizlidir de bahçenin çevresindeki diken meydanda... Yani ey düşman hırsız, bu kapıdan uzaklaş derler!

Diken bağı koruyan unsur bekçiyi sembolize etmiştir.

خار پشتا خار حارس کرده‌ای سر چو صوفی در گریبان برده‌ای

IV. 1028. Ey kirpi, kendine diken bekçi yapmışsın. Başını, sofiler gibi içine çekmişsin.

Diken bekçiyi sembolize etmiştir.

تا کسی در چار دانگ عیش تو گم شود زین گل رخان خار خو

IV. 1029. İstiyorsun ki şu gül yüzlü, fakat diken huylu kişilerden hiç kimse, senin azıcık bir zevkine bile ilişmesin!

Diken namahremleri, gül yüzlü ve diken huylu kişi de arifleri sembolize etmiştir.

کان چنان نقد و چنان بسیار بود این که دیر اشکفت دسته‌ی خار بود

IV. 1227. Kendi kendisine önce verilen ihsan, hem peşindi, hem de o kadar çoktu. Bu ise hem geç açıldı, hem de açılınca gördüm ki bir deste diken, dedi.

Diken geciken ihsanı sembolize etmiştir.

عقل را دو دیده در پایان کار بهر آن گل می‌کشد او رنج خار

IV. 1261. Aklın gözleri işin sonunu gözetir. Akıl, bir gül için diken zahmetini çeker durur!

Gül ilahî sevgiliyi diken de ilahî sevgiliye ulaşmak için insanın yoluna çıkan zorlukları yani nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

جان ز هجر عرش اندر فاقه‌ای تن ز عشق خار بن چون ناقه‌ای

IV. 1545. Senin canın da arşın ayrılığı ile yoksulluğa düşmüş... Teninse diken aşkıyla deveye dönmüş!

Diken nefسانی sıfatları sembolize etmiştir.

من شکوفه‌ی خارم ای خوش گرم‌دار گل بریزد من بمانم شاخ خار

IV. 1624. Bir ses, ey güzel ve bana düşkün olan kişi, ben diken çiçeğiyim. Çiçek dökülür, ben kalırım; diken dalından ibaretim ben der.

Diken dünya da bulunan Kevn ü fesad seslerinden fesad sesini sembolize etmiştir.

بانگ اشکوفه‌ش که اینک گل فروش بانگ خار او که سوی ما مکوش

IV. 1625. Çiçeği, ey gül satan, gel bu yana der... Dikenin sesiye bizim yanımıza gelmeye kalkışma der!

Gül Allah'ın cemal sıfatını tercih eden arifleri, diken de Allah'ın celal sıfatını tercih eden günahkârları sembolize etmiştir.

صد کراحت در درون تو چو خار کی بود انده نشان ابنتشار

IV. 1752. İçinde diken gibi yüzlerce pislik var. Hiç keder, muştulanma nişanesi olur mu?

Diken insanın ruhuna batan pis kötü duyguları sembolize etmiştir.

با خودی با بی‌خودی دوچار زد با خود اندر دیده‌ی خود خار زد

IV. 2137. Kendisinden olan kendinden geçmişe gelip çattı. Kendisinde olan, kendi gözüne diken batırdı.

Diken nefsâni sıfatları olan insanı sembolize etmiştir.

ظاهرا کار تو ویران می‌کنم لیک خاری را گلستان می‌کنم

IV. 2340. Görünüşte senin işini yıkıyorum ama bir dikenî gül bahçesi haline getiriyorum dedi.

Diken nefsi gül bahçesi de ilahî bilginin olduğu yeri sembolize etmiştir.

شوره‌ام را سبزه‌ای پیدا شود خار زارم جنت ماوی شود

IV. 2521. Çorak bedenimde bir yeşillik meydana gelir dikenliklerim, Cenneti Me'va kesilir!

Diken günahları sembolize etmiştir.

کاین حروف واسطه‌ای یار غار پیش واصل خار باشد خار خار

IV. 2984. Ey hakikî dost, mânâyı anlamaya vasıta olan bu harfler, mânaya erişmiş adama göre dikendir, hordur hakîrdir!

Diken ham sözleri sembolize etmiştir.

هم سوال از علم خیزد هم جواب همچنان که خار و گل از خاک و آب

IV. 3009. Sual de bilgiden doğar, cevap da. Nitekim diken de toprakla sudan biter, gül de!

Bu beyitte diken ve gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

همچو شه زاده رسی در یار خویش پس برون آری ز پا تو خار خویش

IV. 3217. Şehzade gibi sevgiline kavuşursun. Ayağındaki dikenî çıkarırsın!

Diken nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

تا بر آن جای بیینی خارزار پر ز کژدمهای خشم و پر ز مار

IV. 3542. O ağacın üstünde oldukça âlem pis bir dikenlik, kızgın akreplerle, yılanlarla dopdolu bir yer görünür.

Diken nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

گل نمائد خارها ماند سیاہ زرد و بی‌مغز آمده چون تل ک کاه

V. 978. Gülü kalmaz, kara, kara dikenleri kalır. Saman yığını gibi sararır, mahsulsüz bir hale gelir.

Diken çirkinlikleri sembolize etmiştir.

عدل چه بود آب ده اشجار را ظلم چه بود آب دادن خار را

V. 1089. Adalet nedir? Ağaçlara, su vermek. Zulüm nedir? Dikeni sulamak.

Diken kötü faydasız işleri sembolize etmiştir.

شعله در بنگاه انسانی زنیم خار را گلزار روحانی کنیم

V. 1850. İnsan ağırlıklarının bulunduğu yere bir yalım salalım da dikeni ruhani bir gül bahçesi haline getirelim.

Diken hayvanî nefsi, Gül bahçesi de hayvani nefisten arınıp temizlenen nefsin mertebesinin yükselmesini sembolize etmiştir.

چون بر این ره خار بنهاد آن رئیس هر که خست او گفت لعنت بر بلیس

V. 1953. O ulu, yani İblis, önce bu yola diken döşemiştir. Onun için her incinen, lanet şeytana der.

Diken benlik duyguları ve nefsâni duyguları sembolize etmiştir.

چون کسی بی‌خواست او بر وی براند خار بن در ملک و خانه‌ی او نشاند

V. 2926. Birisi, ev sahibinin isteği olmadan sürüp gelir, onun yurduna diken ekerse,

Diken gerçek anlamında kullanılmıştır.

که اشداء علی الکفار شد با ولی گل با عدو چون خار شد

V. 2943. Çünkü 'Kâfirlere şiddetlidir', dostu gül gibidir, düşmana diken gibi.

Gül dostluğu ve yumuşaklığı diken de karşı durma korumayı sembolize etmiştir.

Burada “*Yâ Rab, izzetin hakkı için onların hepsini azdırayım*” (Sad, 38/82-83)

ayetlerine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. X. s. 265).

نقل خارستان غذای آتش است بوی گل قوت دماغ سر خوش است

VI. 30. Dikenliğin gıdası ateştir; sarhoş dimağının gıdası da gül kokusu.

Diken doğru yoldan sapanları yani kâfirleri gül de peygamberlerin ve evliyaların kokusunu sembolize etmiştir.

حسن صورت هم ندارد اعتبار که شود رخ زرد از يك زخم خار

VI. 256. Güzelliğin de değeri yoktur. Bir diken yarası ile renk solup sararır.

Diken hastalığı sembolize etmiştir.

خاك زر شد هيات خاکی نماند غم فرح شد خار غمناکی نماند

VI. 741. Toprak, altın oldu mu topraklığı kalmaz. Gam ferahlık haline geldi mi insana keder verme dikenini yok olur gider.

Diken üzüntüleri sembolize etmiştir.

تن فدای خار می کرد آن بلال خواجه اش می زد برای گوشمال

VI. 888. Efendisi, Bilâl'i terbiye etmek için diken dalı ile dövmekte, o da dikenlere canını feda etmekteydi.

Diken acı ve ızdırbı sembolize etmiştir.

نك هلالی با بلالی یار شد زخم خار او را گل و گلنار شد

VI. 947. İşte bir Hilâl bir Bilâl'e dost oldu. Diken yarası, ona gül ve gülnar kesildi.

Diken çekilen zorlukları sembolize etmiştir.

گر ز زخم خار تن غربال شد جان و جسم گلشن اقبال شد

VI. 948. Beden, diken yarası ile kalbura döndü ama canım, bedenim, devlet gülistanı oldu.

Diken çekilen zorlukları ve acıyı gülistan da ilahî bilginin olduğu yeri sembolize etmiştir.

تن به پیش زخم خار آن جهود جان من مست و خراب آن ودود

VI. 949. Beden, o kâfirin dikeninin zahmı önünde ama canım, Tanrı'nın sarhoşu!

Diken acı ve ızdırabı sembolize etmiştir.

پیش مشرق چار میخس می کنند تن برهنه شاخ خارش می زنند

VI. 965. Bu sözlerle onu doğuya karşı çarpmıha geriyorlar, elbiselerini soyup çıplak vücudunu diken dallarıyla dövüyorlar.

Bu beyitte dikenin tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

صبر مه با شب منور داردش صبر گل با خار اذفر داردش

VI. 1408. Ayın gece sabretmesi, onu apaydın bir hale kor. Gülün dikene sabrı, onu güzel kokulu bir hale getirir.

Diken bedeni gül de ruhu sembolize etmiştir.

آن که گل آرد برون از عین خار هم تواند کرد این دی را بهار

VI. 1741. Dikenden gül çıkaran şu kışı da bahar edebilir.

Diken ve gül Allah'ın muktedir olma sıfatını sembolize etmiştir.

نیست این کار کسی کش هست کار که بسوزد گل بگردد گرد خار

VI. 1962. Bu işi olanın yapacağı şey değil. Gülü yakıp dikenin etrafında dolanmak akıl kârı değil.

Diken evham ve hayalleri gül de ilahî ilmi sembolize etmiştir.

در بیان آن که بر فرمان رود گر گلی را خار خواهد آن شود

VI. 2190. Bu suretle de Tanrı fermanına uyan, dilerse gülü diken, dikenî gül yapan kişideki ruhu anlattı.

Bu beyitte diken ve gülün tasavvufi sembolik değeri yoktur.

غنچه را از خار سرمایه دهد مهره را از مار پیرایه دهد

VI. 2283. O, goncaya dikenden sermaye verir, dikenden gonca bitirir. Yılan boynuzu ile yılanı süsler, bezer.

Bu beyitte diken ve goncanın tasavvufi sembolik değeri yoktur.

ای بکرده یار هر اغیار را وی بداده خلعت گل خار را

VI. 2317. Ey her ağyarı yar eden, ey dikene gül libası ihsan eyleyen!

Bu beyitte diken ve gülün tasavvufî sembolik değeri yoktur.

ای که من زشت و خصالم جمله زشت چون شوم گل چون مرا او خار کشت

VI. 2705. Ben çirkinim, huylarım da tamamı ile çirkin. Beni diken olarak dikti, artık ben nasıl gül olabilirim?

Diken bahtsızlığı ve çirkin huyları yani nefşâni sıfatları gül de ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

نو بهار حسن گل ده خار را زینت طاوس ده این مار را

VI. 2706. Dikene güldeki güzelliğin ilkbaharını ver. Bu yılana tavus güzelliğini sen ihsan et.

Diken nefşâni sıfatları gül de ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

کانچه می‌کاری نروید جز که خار وین طرف پری نیابی زو مطار

VI. 3771. Ektiğin tohumdan ancak diken biter, bu tarafa doğru uçarsan buradan öteye yol yoktur, başka uçacak yer bulamazsın.

Diken yapılan kötü amelleri sembolize etmiştir. Burada “*Kim ki dünya harsini isterse, o cinsten ona veririz ve âhirette onun nasibi ve hissesei yoktur*” (Şura, 42/20)” ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e c. XII. s. 588).

در جزای آن عطای نور پاک تو زدی در دیده‌ی من خار و خاک

VI. 4776. Sen o parlak nura karşılık benim yüzüme toz toprak serptin, diken batırdın ha.

Diken iyilik karşısında kötülük yapmayı sembolize etmiştir.

2.11. Elma (سیب)

گر تو صد سیب و صد آبی بشمیری صد نمائد یک شود چون بفشیری

I.680. Yüz tane elma, yüz tane de ayva saysan her biri ayrı ayrıdır. Onları sıkarsan yüz kalmaz, hepsi bir olur.

Elma ve ayva vahdetti sembolize etmiştir.

کشتن و مردن که بر نقش تن است چون انار و سیب را بشکستن است

I.707. Ancak ten nakşına ait olan öldürmek ve ölmek, nar ve elmayı kırmak, kesmek gibidir.

Nar ve elma ölümden sonra ortaya çıkan ruhun iyi mi kötü mü zahir olacağını sembolize etmiştir.

آتشی کاصلاح آهن یا زر است کی صلاح آبی و سیب تر است

II. 827. Demiri yahut altını sâf bir hale getiren ateş, terü taze ayva ve elmaya yarar mı?

Elma ve ayva müridleri sembolize etmiştir.

سیب و آبی خامیی دارد خفیف نه چو آهن تابشی خواهد لطیف

II. 828. Ayva ve elmanın da az bir hamlığı olabilir, fakat demire benzemezler, hafif bir hararet isterler.

Elma ve ayva müridleri sembolize etmiştir.

سیب چندان مر و را در خورد داد کز دهانش باز بیرون میفتاد

II. 1883. Oraya bir hayli çürük elma dökülmüştü. Adama “ Ey dertli kişi, bunları ye” dedi.

Bu beyitte elmanın tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

اندر آن که بود اشجار و ثمار بس مرود کوهی آن جا بی شمار

III. 1633. O dağlarda ağaçlar, meyveler, sayısız elmalar, armutlar, narlar vardı.

Bu beyitte elma, armut ve narın tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

روزی بی رنج جو و بی حسیب کز بهشتت آورد جبریل سیب

III. 2540. Zahmetsiz ve sayıya gelmez bir rızık ara da Cebrail sana cennetten elma getirsin.

Elma gayb âlemindeki latif olan vahdet sırlarını sembolize etmiştir.

تا نبیند کودکی که سیب هست او پیاز گنده را ندهد ز دست

III. 3355. Çocuk, elmayı görmedikçe kokmuş soğanı elinden bırakır mı hiç?

Elma ilahî bilgiyi soğan da nefsanî sıfatları sembolize etmiştir.

دانهی آبی به دانهی سیب نیز گر چه ماند فرق ها دان ای عزیز

III. 3512. Armut da elmaya benzer, benzer ama aralarında farkları bil ey yüce kişi!

Armut ve elma görünüşte beşeri cisimlerin görünüşte aynı olmalarını fakat canlarının farklı olduğunu sembolize etmiştir.

آسمانها و زمین يك سیب دان كز درخت قدرت حق شد عیان

IV. 1869. Göklerle yeri bir elma farz et. Tanrının kudret ağacından bitmiş!

Elma yuvarlaklığı sebebiyle gök cisimlerini sembolize etmiştir.

تو چو گرمی در میان سیب در و ز درخت و باغبانی بی خبر

IV. 1870. Sen, bu elmanın içindeki bir kurda benzersin; ağaçtan da haberin yok, bahçivandan da!

Elma dünyayı elmanın kurdu da insanı sembolize etmiştir.

آن یکی گرمی دگر در سیب هم لیک جانش از برون صاحب علم

IV. 1871. Elmada bir kurt daha var; fakat onun canı dış âleminde bayrak sahibi!

Elma dünyayı elmanın içindeki diğer kurtta evliya ve peygamberleri sembolize etmiştir.

جنبش او و اشکافد سیب را بر نتابد سیب آن آسیب را

IV. 1872. Onun hareketi elmayı yarar elma onun hareketine karşı koyamaz!

Elmanın kurdu bu âlemin sahibi olan peygamberlerin ve evliyaların hareketlerini ve onların hareketleri bu suret âlemini yarması da kurdun elmayı yarmasını sembolize etmiştir. Burada “*Ey ins ve cin tâifesi, aktâr-ı semavat ve arzdan geçmeğe kudretiniz varsa geçiniz! Geçemezsiniz, ancak sultan ile, ya’ni kudret-i rûhâniyye ile geçebilirsiniz*” “(Rahman, 55/33) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk a.g.e. c. VII. s. 554).

زین درخت آن برگ زردش را مبین سیبهای پخته‌ی او را بچین

IV. 2051. Bu ağaçtaki şu sarı yaprağa bakma da onun olgun elmalarını devşir!

Elma ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

چون نبیند نان و سیب و خربزه در مصاف آید مزه و خوف بزه

V. 638. Ama ekmek, elma ve karpuz görünce onu yemek ister bu istekle zarar korkusu, savaşa girişir.

Elma ve karpuz hak yolunda olan salıkların nefsâni sıfatları ile yapacağı mücadeleyi sembolize etmiştir.

تا احب لله آبی در حساب کز درخت احمدی با اوست سیب

V. 1236. Böyle yap da “Tanrı için sever” lerden sayıl. Çünkü Ahmet’in ağacında biten elma ondadır.

Elma ilahî sırları ve gayb âleminin bilgisini sembolize etmiştir.

پر من بگشای تا پران شوم در حدیقه‌ی ذکر و سیبستان شوم

V. 1452. Kanadımı aç da uçayım, zikir bahçesine ve elmalıklarına gideyim.

Elma bahçesi, Allah’ın ilahî bilgisinin olduğu yeri sembolize etmiştir.

ز آن نماید چند سیب آن باغبان تا بدانی نخل و دخل بوستان

V. 2117. Bağcı, bostanının fidanlarını, mahsulünü bilesin diye sana birkaç elma verir.

Elma Allah’ın ilahî bahçesinde bulunan ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

بوی سیبش هست جزو سیب نیست بو در او جز از پی آسیب نیست

V. 2458. Elma kokusuna sahiptir ama elmaya değil. O koku, onda ancak zarar vermek için vardır.

Elma ariflerin ve velilerin hakikat bilgilerini sembolize etmiştir.

از جزر و ز سیب و به و ز گردکان لذت دوشاب یابی تو از آن

V. 2487. Havuç, elma, ayva ve ceviz, pekmezde kaynatılsa hepsinden de pekmez lezzetini alırsın.

Havuç, elma, ayva, ceviz bir mürid’in, şeyhinin ilahî bilgilerine gark olduktan sonra nûrânî hale gelmesini sembolize etmiştir.

از انار و از ترنج و شاخ سیب وز شراب و شاهدان بی حساب

V. 2552. Narı, turuncu, elma dalını söyle. Şarabı ve sayısız güzelleri anlat.

Narın kabuğu dünyayı, narın içi ise dünyanın gizli sırlarını, turuncu kokusu itibari ile ruhlar âleminin görülen sırlarını, içi itibariyle de görülmeyen sırlarını, elma dalı da insanın yaratılma sıfatlarını ve sırlarını sembolize etmiştir.

پاک سبحانی که سیبستان کند در غمام حرفشان پنهان کند

VI. 84. Noksandan münezzehe Tanrı, bir elmalık meydana getirmede, onları ağaçlara, yapraklara benzeyen harfler içinde gizlemede.

Elma bahçesi ilahî sırların ve manaların ortaya çıktığı evliyaları sembolize etmiştir.

زین غمام پانگ و حرف و گفتوگوی پردهای کز سیب ناید غیر بوی

VI. 85. Bu ses, harf ve dedikodu ağaçlığı arasında elmadan ancak bir koku alınabilir.

Elma bahçesi evliyaların sahip olduğu ilahî sırları, elmanın kokusu da evliyaların bu sırlarının ancak kokusunu duyabilen idraki zayıf insanları sembolize etmiştir.

از کجا جویم هست از ترک هست از کجا جویم سیب از ترک دست

VI. 824. Varlığı nerede arayalım? Varlığı, terk etmede. Elmayı nereden umalım? Elden vazgeçmeden!

Elma varlığı terk etmeyi sembolize etmiştir.

چند دزدی عشر از علم کتاب تا شود رویت ملون همچو سیب

VI. 1281. Yüzün elma gibi kızarsın diye kitap bilgisinden nice aşirler çaldın.

Elma ikiyüzlülüğü sembolize etmiştir.

چون در این جو دید عکس سیب مرد دامنش را دید آن پر سیب کرد

VI. 3194. Adam, bu ırmakta elma aksini gördü ama bu görüşü de, eteğini elmayla doldurdu.

Elma ilahî sıfatlar ve sırları sembolize etmiştir.

آن چه در جو دید کی باشد خیال چون که شد از دیدنش پر صد جوال

VI. 3195. Bu görüşü, yüzlerce çuvalı elmayla doldurdu. Artık, ırmakta gördüğü, nasıl olur da hayal olur?

Elma ilahî sıfatlar ve sırları sembolize etmiştir.

سیب روید زین سبد خوش لخت لخت عیب نبود گر نهی نامش درخت

VI. 3205. Bu sebepten salkım salkım elmalar biter. Bu sepete ağaç adını taksan hiç yanlış olmaz.

Elma ilahî sıfatlar ve sırları sembolize etmiştir.

این سبد را تو درخت سیب خوان که میان هر دو راه آمد نهران

VI. 3206. Bu sepete elma ağacı de. İkininin arasında gizli bir yol var zaten.

Elma ağacı insan-ı kâmilî ve onun sahip olduğu ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

2.12. Erguvan (ارغوان)

روز اول رویتان چون زعفران در دوم رو سرخ همچون ارغوان

I.2526. İlk günlerde yüzleriniz safran gibi sararır; ikinci günü erguvan gibi kızarır.

Safran ve erguvan nefsten arınma aşamalarını sembolize etmiştir.

دل بخور تا دایما باشی جوان از تجلی چهرهات چون ارغوان

II. 2442. Gönül ye de daima genç kal. Benzin, tecelliden erguvana dönsün!"

Erguvan nefsten arınmışlığı sembolize etmiştir.

بی زمین کی گل بروید و ارغوان پس چه زاید ز آب و تاب آسمان

III. 4413. Yer olmasa güller, erguvanlar nasıl biter, gökyüzünün suyu, harareti olmasa yerden ne hâsıl olur?

Gül ve erguvan âlem-i şahâdette ve arz da her bir cüz'in bir cüz'e meyil etmesini ve bu meyil sonucunda da yeni bir şeyin doğmasını sembolize etmiştir.

2.13. Fesleğen (ریحان)

مصطفی را چون ز شیر او باز کرد بر کفش برداشت چون ریحان و ورد

IV. 916. Mustafa'yı sütten kesince fesleğen ve gül gibi elini alıp bağrına basarak.

Gül ve fesleğen Hz. Muhammad'e verilen kıymeti ve değeri sembolize etmiştir.

هر که او عاقل بود او جان ماست روح او و ریح او ریحان ماست

IV. 1948. Akıllıysa canımızdır; ondan gelen serin esinti ondan gelen rüzgâr bize fesleğendir.

Fesleğen akli sembolize etmiştir.

که عجایب نقشها آن کلك کرد همچو ریحان و چو سوسن زار و ورد

IV. 3722. Dedi ki: O kalem, kâğıdı fesleğen, süsen ve gül bahçesi haline getirdi...

Acayip şekiller yaptı.

Fesleğen, süsen ve gül bahçesi Allah'ın ilahî bilgilerini hem de Allah'ın muktedir olma sıfatını sembolize etmiştir.

2.14. Fındık (فندق)

در ضعیفی تو مرا بابل گیر هر یکی خصم مرا چون پیل گیر

II. 348. Bir fındık kadar, fakat yakıcı kurşun atarım; kurşunum, yüzlerce mancınık derecesinde tesir eder.

Fındık ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

عشق دان ای فندق تن دوستت جانت جوید مغز و کوبد پوستت

V. 1933. Bil ki ey aşk fındığı, dostun aşktır. Canını iç haline getirmek ister de derini yırtar, döker.

Fındığın kabuğu cismi içi de ruhu yani fındık teni sembolize etmiştir.

2.15. Fıstık (فستق، پسته)

قشر جوز و فستق و بادام هم مغز چون آگندشان شد پوست کم

III. 1388. Ceviz, fıstık ve badem bile olunca kabukları incelir.

Ceviz, fıstık ve badem kabuğu nefşâni sıfatları içi ise ilmi ilahîyi sembolize etmiştir.

که برو کتاب تا مرغت خرم یا مویز و جوز و فستق آورم

IV. 2578. Mektebe git de sana kuş alayım yahut kuru "üzüm, ceviz ve fıstık getireyim diyeyim!

Üzüm, ceviz ve fıstık ilm-i ilahî de bulunan çeşitli makamları sembolize etmiştir.

بنگر این هر سه ز خامی رسته را جوز را و لوز را و پسته را

V. 1179. Hamlıktan kurtulup yetişen olan cevize, bademe ve fıstığa, şu üç meyveye bir bak.

Ceviz, fıstık ve badem kabuğu nefşâni sıfatları içi ise ilmi ilahîyi sembolize etmiştir.

پسته را یا جوز را تا نشکنی نه نماید دل نه بدهد روغنی

VI. 2563. Fıstığı yahut cevizi kırmadıkça ne içi meydana çıkar, ne ondan bir yağ çıkarılır.

Fıstık ve cevizin içi insanın batınında bulunan bilgiyi sembolize etmiştir.

طعمه جوی و خائن و ظلمت پرست از پنیر و فستق و دوشاب مست

VI. 3001. Yemek peşinde koşan hain olan, karanlığa tapan, peynir, fıstık ve pekmeze sarhoş olur.

Fıstık nefşâni yiyecekleri sembolize etmiştir.

2.16. Gonca (غنچه)

عشق زنده در روان و در بصر هر دمی باشد ز غنچه تازه تر

I.218. Diri aşk, ruhta ve gözdedir. Her anda goncadan daha taze olur durur.

Gonca her daim aşkın taze tutulmasını sembolize etmiştir.

دانه باشی مرغکانت بر چنند غنچه باشی کودکانت بر کنند

I. 1833. Tane olursan seni kuşçağızlar toplayıp yerler, gonca olursan oğlancıklar koparırlar.

Gonca nefşâni sıfatları sembolize etmiştir.

دانه پنهان کن بکلی دام شو غنچه پنهان کن گیاه بام شو

I.1834. Taneyi gizle, tamamı ile tuzak ol. Goncayı sakla damdaki ot ol.

Gonca hem mütevazılığı hem de ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

باغ دل را سبز و تر و تازه بین پر ز غنچه ی ورد و سرو و یاسمین

I.1897. Gönül bahçesinin yemyeşil, terütaze, goncalar, güller, serviler ve yaseminlerle dolu olduğunu gör!

Gonca, gül, servi ve yasemin gayb âleminin ilahî bilgilerini sembolize etmiştir.

تا بپوشد او پلیدیهای ما در عوض بر روید از وی غنچه ها

II. 1804. Bizim pisliklerimizi örter, karşılığın da ondan goncalar biter.

Gonca pislikleri örten arzdan çıkan güzellikleri sembolize etmiştir.

غنچه را از خار سرمایه دهد مهره را از مار پیرایه دهد

VI. 2283. O, goncaya dikenden sermaye verir, dikenden gonca bitirir. Yılan boynuzu ile yılanı süsler, bezer.

Gonca ilahî bilgiyi dikende nefisle yapılan mücadelede acı ve ıstırabı sembolize etmiştir.

اندر این جو غنچه دیدی یا شجر همچو هر جو تو خیالش ظن مبر

VI. 3236. Bu ırmakta gonca yahut ağaç gördün meselâ her ırmakta olduğu gibi onu hayal sanma.

Gonca insan-ı kâmil gönlünde açılmamış ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

2.17. Gül, Gül Bahçesi, Gülistan, Gül Suyu (گل، گلستان، گل آب)

چون که گل رفت و گلستان در گذشت نشنوی ز ان پس ز بلبل سر گذشت

I.29. Gül solup mevsim geçince artık bülbülden maceralar işitemezsin.

Gül Şems-i Tebrîzî'yi sembolize etmiştir.

آن گل سرخ است تو خونش مخوان مست عقل است او تو مجنونش مخوان

I.238. O, kırmızı güldür, sen ona kan deme. O, akıl sarhoşudur, sen ona deli adı takma!

Gül kanı sembolize etmiştir.

مو به مو و ذره ذره مکر نفس می شناسیدند چون گل از کرفس

I.369. Gülü, kerevizden fark edencesine kıldan kıla, zerreden zerreye nefis hilesini tanır, bilirlendi.

Gül insan-ı Kâmilî kerevizde nefsânî sıfatları sembolize etmiştir.

نکته‌ها می‌گفت او آمیخته در جلاب قند زهری ریخته

I.447. O, gazele karışık lâtif sözler söylemekte, gül sulu şeker şerbetinin içine zehir dökmekteydi.

Bu beyitte gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چون که گل بگذشت و گلشن شد خراب بوی گل را از که یابیم از گلاب

I.672. Gül mevsimi geçip gülşen harap olunca gül kokusunu nereden alalım? Gül suyundan!

اندر آ اسرار ابراهيم بين کاو در آتش یافت سرو و ياسمين

I.790. Ateşe gir de ateş içinde gül ve yasemin bulan İbrahim'in sırlarını gör.

Gül ve yasemin ilahî sırları sembolize etmiştir.

آتش ابراهيم را دندان نزد چون گزیده ی حق بود چونش گزد

I.861. Böylece ecel rüzgârı da ariflere gül bahçelerinden esip gelen rüzgâr gibi lâtif ve hoştur.

Gül bahçesi ilahî ilmin olduğu bahçeyi sembolize etmiştir.

و الله ار زين خار در بستان شوم همچو بلبل زين سبب نالان شوم

I.1571. Tanrı hakkı için bu dikenden kurtulur, gül bahçesine kavuşursam bu sebepten bülbül gibi feryat ederim.

Diken, üzüntü ve kederi, gül bahçesi de ilahî ilmin bulunduğu yeri sembolize etmiştir.

این عجب بلبل که بگشاید دهان تا خورد او خار را با گلستان

I.1572. Bu ne şaşılacak şey bülbüldür ki ağzını açınca dikenini de gül bahçesiyle beraber yutar, ikisini de bir görür!

Gülistan Hakk'ın ilahî sırlarının bahçesini, diken Allah'ın tecellisi olan üzüntü ve kederi, gül ise Allah'ın lütuflarını sembolize etmiştir.

عاشق کل است و خود کل است او عاشق خویش است و عشق خویش جو

I.1574. Güle âşık, hâlbuki esasen kendisi gül, kendisine âşık, kendi aşkını aramakta!"

Gül Küll olan Allah'ı sembolize etmiştir.

شرح گل بگذار از بهر خدا شرح بلبل گو که شد از گل جدا

I.1802. Allah aşkına olsun, artık gülü anlatmayı bırak da gülden ayrılan bülbülün halini anlat!

Gül Allah'ı sembolize etmiştir.

باغ دل را سبز و تر و تازه بين پر ز غنچه ی ورد و سرو و ياسمين

I.1897. Gönül bahçesinin yemyeşil, terütaze, goncalar, güller, serviler ve yaseminlerle dolu olduğunu gör!

Gonca, gül, sevi ve yasemin gayb âleminin ilahî bilgilerini sembolize etmiştir.

ز انبھی برگ پنھان گشته شاخ ز انبھی گل نھان صحرا و کاخ

I.1898. Yaprakların çokluğundan dal gizlenmiş; güllerin fazlalığından kır ve köşk görünmüyor.

Gül ilahî sırları sembolize etmiştir.

این سخنهایی که از عقل کل است بوی آن گلزار و سرو و سنبل است

I.1899. Akl-ı Külden gelen bu sözler de, o gül bahçesinin, o servi ve sümbüllerin kokusudur.

Gül bahçesi Allah katını, servi ve sümbül kokusu da Allah katından gelen kokuyu sembolize etmiştir.

بوی گل دیدی که آن جا گل نبود جوش مل دیدی که آن جا مل نبود

I.1900. Gül olmayan yerden gül kokusu geldiğini, şarap olmayan yerde şarabın kaynayıp coştüğünü hiç gördün mü ki?

Gül Allah katını ve gül kokusu da ilahî ilmi sembolize etmiştir. Burada “*Rableri onlara tertemiz bir içki içirir*” (İnsân, 76/21)) beytine de atıfta bulunulmuştur (Konuk 2005: c. I. s. 571).

ناز را رویی ببايد همچو ورد چون نداری گرد بد خویی مگرد

I.1906. “Naz için gül gibi bir yüz gerek. Öyle bir yüzün yoksa kötü huyun etrafında dönüp dolaşma, nazlanma!

Gül yüz güzelliğini sembolize etmiştir.

جان لقمان که گلستان خداست پای جانش خسته ی خاری چراست

I.1965. Lokmanın canı, Tanrının bir gül bahçesindeyken neden can ayağı bir dikenden incinsin.

Gül bahçesi ilahî bilginin bulunduğu yeri sembolize etmiştir.

اشترا تنگ گلی بر پشت تست کز نسیمش در تو صد گلزار رست

I.1967. Ey deve! Sırtında öyle bir gül dengi var ki kokusundan sende, yüzlerce gül bahçesi meydana gelmiştir.

Gül ilahî bilgiyi yani Allah'ı sembolize etmiştir. Gül bahçesi de ilahî bilginin bulunduğu yeri sembolize etmiştir.

میل تو سوی مغلان است و ریگ تا چه گل چینی ز خار مرده ریگ

I.1968. Hâlbuki sen, hâlâ mugeylân dikenine ve kumsala meylediyorsun. Bu arta kalası dikenden gülü nasıl toplayacaksın?

Gül ilahî sırları sembolize etmiştir.

ای بگشته زین طلب از کو به کو چند گویی کین گلستان کو و کو

I.1969. Ey bu arama yüzünden taraf taraf, bucak bucak dolaşıp duran! Ne vakte kadar “Nerede bu gül bahçesi” diyeceksin?

Gül bahçesi ilahî hakikatlerin bulunduğu bahçeyi ve bu bahçeyi bilen insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

صد هزاران جان تلخی کش نگر همچو گل آغشته اندر گل شکر

I. 2376. Yoksulluk acılığı çeken yüz binlerce cana bak. Gül gibi gülbeşekere karışmış, o lezzetle lezzetlenmişler.

Gül riyazetleri sembolize etmiştir.

چون گل از خار است و خار از گل چرا هر دو در جنگند و اندر ماجرا

I.2472. Gül dikenden meydana gelmiştir, diken de gülden. Böyle olduğu halde niçin savaşa, maceralara düşmüşlerdi? Gibi bir sual hatıra gelirse (bil ki bu).

Gül ve diken bu beyitte Allah'ın isimlerini ve zıtlık sıfatlarını sembolize etmiştir.

باز تره در دو ماه اندر رسد باز تا سالی گل احمر رسد

I.2593. Alelâde otlar, iki ay içinde yetişir. Fakat kırmızı gül, ancak bir yılda yetişir gül verir.

Gül canlıların türlerine göre maddî manevî olgunlaşma sürelerini sembolize etmiştir.

پس نقیبان پیش او باز آمدند بس گلاب لطف بر جیبش زدند

I.2774. Kapıcılar, bedeviyi karşılayıp üstüne lûtuflarını serptiler.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

بهر فرجه شد یکی تا گلستان فرجه‌ی او شد جمال باغبان

I.2786. Birisi, gezip eğlenmek üzere gül bahçesine gitti, bahçıvanın yüzü teferrüç yeri oldu.

Gül bahçesi İlahî sırların olduğu yeri sembolize etmiştir.

بنده سوی خواجه شد او ماند زار بوی گل شد سوی گل او ماند خار

I.2806. Kul yani mâşuk; efendisinin, Tanrı'sının yanına gitti. Âşık ağlayıp inler bir halde kaldı. Gül kokusu, güle gitti; o, hor hakir kala kaldı.

Gül kokusu cüz'ü gül de küll'ü sembolize etmiştir.

ور تو گویی جزو پیوسته‌ی گل است خار می‌خور خار مقرون گل است

I.2811. Eğer cüzü külle muttasıldır, ayrılmaz dersen diken ye, gül isteme. Diken de gülden ayrılmaz.

Gül ve diken farklı mertebeleri sembolize etmiştir. İkisi de aynı bir arada yetişmiş olmaları aynı mertebeye sahip oldukları anlamına gelmemektedir.

جزو گل نی جزوها نسبت به گل نی چو بوی گل که باشد جزو گل

I.2905. Bu küllün cüz'ü, cüzülerin külle nispeti gibi değildir (terkip kabul etmez); gülün cüz'ü olan gül kokusu gibi de değildir. (cüzülenmez. Bu cüz ve kül itibaridir).

Gül küll'ü kokusu da cüz'i sembolize etmiştir.

لطف سبزه جزو لطف گل بود بانگ قمری جزو آن بلبل بود

I.2906. Yeşilliğin letafeti güldeki güldeki letafetin (itibari olarak) cüz'ü olduğu gibi kumrunun sesi de (yine itibari olarak) bülbül nağmesinin bir cüz'üdür.

Gül Küll'i sembolize etmiştir.

برگ يك گل چون ندارد خار او شد بهاران دشمن اسرار او

I.2920. Dikeninde bir gül yaprağı bile bulunmadığından baharlar onun sırlarına düşman kesilmiştir.

Diken bedeni gül yaprağı da yapılan sevapları sembolize etmiştir.

و انکه سر تا پا گل است و سوسن است پس بهار او را دو چشم روشن است

I.2921. Fakat bahar, baştan ayağa kadar gül ve süsen olana iki aydın gözdür.

Gül ve süsen insanı-kâmili sembolize etmiştir.

خار بی معنی خزان خواهد خزان تا زند پهلوی خود با گلستان

I.2922. Mânadan mahrum olan diken, gül bahçesiyle bir arada bulunabilmek için güz mevsimini ister güz mevsimini!

Diken nefis sahibi olan insanları gül bahçesi de insan-ı kâmillerin olduğu yeri sembolize etmiştir.

تا بپوشد حسن آن و ننگ این تا نبینی رنگ آن و رنگ این

I.2923. Çünkü güz, hem gülün öğünecek halini, hem dikenin ayıbını örter. Bu suretle sen de onun rengiyle bunun halini görmezsin.

Gül insan-ı kâmili diken de nefsanî sıfatlara sahip olan insanı sembolize etmiştir.

باغبان هم داند آن را در خزان لیک دید یک به از دید جهان

I.2925. Ama bahçıvan, gülü güzün de görür. Bu bir kişinin görüşü yok mu? Yüzlerce cihanın görüşünden iyidir.

Gül insan-ı kâmili sembolize etmiştir.

خار جمله لطف چون گل می شود پیش جزوی کاو سوی کل می رود

I.3007. Bir cüzü, külle ulaşırsa o cüz'ün yanında diken bile, gül gibi baştanbaşa letafet kesilir.

Diken nefisinden arınan insanı, gül de insan-ı kâmili sembolize etmiştir.

گفت یارش کاندرا ای جمله من نی مخالف چون گل و خار چمن

I.3077. Sevgilisi “Ey tamamı ile ben olan, içeri gir. Yeşillikteki gül ve diken gibi aykırı değilsin.

Bu beyitte diken ve gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

می رود بی بانگ و بی تکرارها تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ تا گلزارها

I.3091. Sessizce, akışı tekerrür etmeksizin, bir akan cüz'ü bir daha akmaksızın ta altında nehirler akan gül bahçelerine kadar akıp gider.

Gül müritlerin kalbini sembolize etmiştir.

همچنين اين باد را يزدان ما کرده بد بر عاد همچون اژدها

I.3336. Can, o nefesi bazen sağa götürmektedir, bazen sola. Bazen gül bahçesine koymaktadır, bazen diken haline.

Gül bahçesi imanı, diken küfür ve inkârı sembolize etmiştir. Burada “*Ashaâb-ı yemîn*” ve “*Ashâb-ı şimâl*” (Vâkıa 56/26-41)” ayetlerine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. II. s. 394).

گر بیاموزی صفیر بلبلی تو چه دانی کاو چه دارد با گلی

I.3358. Bülbülün sesini öğrensen, tanısan da gül ile ne yapıyor, ne işi var? Nereden bileceksin?

Gül Allah’ı sembolize etmiştir.

هیچ نامی بی حقیقت دیده ای یا ز گاف و لام گل گل چیده ای

I.3456. Hakikati olmayan bir adı hiç gördün mü yahut Kâf ve Lâm harflerinden gül topladın mı?

Gülü elde etmek ilahî sırları sembolize etmiştir.

خویش را تاویل کن نه اخبار را مغز را بد گوی نی گلزار را

I.3744. Kendini tevil et, hadîsleri değil; kendi dimağına kötü de, gül bahçesine değil!

Gül bahçesi Hz. Muhammed’i sembolize etmiştir.

رسته ای از کفر و خارستان او چون گلی بشکفته سرو بستان هو

I.3828. Küfürden ve dikenliğinden kurtuldun, artık Tanrı bahçesinde bir gül gibi açıl!

Gül insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

بس خجسته معصیت کان کرد مرد نی ز خاری بر دمد اوراق ورد

I.3831. O adamın işlediği suç ne kutlu suç! Gül yaprakları dikenden bitmez mi?

Gül yaprakları sevapları diken kötünden iyiliğe dönüşen günahları sembolize etmiştir.

هر شریعت را که حق منسوخ کرد او گیا برد و عوض آورد ورد

I.3860. Tanrı hangi şeriatın hükmünü kaldırıyorsa âdeta otu yoldu, yerine gül bitirdi demektir.

Gül İslâm dinini sembolize etmiştir.

می بسوزد هر خزان مر باغ را باز رویاند گل صباغ را

I.3914. Her güz; bağı bahçeyi yakıp yandırmakta. Sonra yeniden bahçeleri renklere boyayan kırmızı güllere boyayan kırmızı gülleri yetiştirmektedir.

Allâh'ın muktedir olma sıfatını sembolize etmiştir. Burada “*Rahmet-i ilâhiyyenin âsârına bak ki öldükten sonra arzı nasıl diriltir; işte muhakkak ölüleri de böyle dirilticidir. Ve her şeye kadirdir*” (Rûm, 30/50) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. II. s. 540).

می دراند کام و لنجش ای دریغ کان چنان ورد مربی گشت تیغ

I.3996. Damağını avurdunu yırtar, paralar. Yazıklar olsun; öyle yetişmiş gül kılıç kesildi.

Gül, nefsi besleyen gıdalara dönüşürse kılıç gibi olarak ruha zarar veren yiyecekleri yani nefsanî gıdaları sembolize etmiştir.

ز آنکه بی گلزار بلبل خامش است غیبت خورشید بیداری کش است

II. 41. Çünkü gül bahçesi olmayınca, bülbül sükût eder. Güneşin kayboluşu, uyanıklığı öldürür.

Gül bahçesi Allah'ın ilahî tecellilerini sembolize etmiştir.

آفتابا ترك اين گلشن کن تا که تحت الارض را روشن کنی

II. 42. Ey güneş! Sen yeraltını aydınlatmak üzere bu gül bahçesini terk ediyorsun.

Gül bahçesi hem güneşin kendi etrafında dönüşünü hem de ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

آن که تخم خار کارد در جهان هان و هان او را مجو در گلستان

II. 153. Dünyada diken eken kişi, sakın ektiğin dikenini gül bahçesinde arama!

Diken günahları gül bahçesi de ilahî ilmin olduğu yeri sembolize etmiştir.

گر گلی گیرد به کف خاری شود و رسوی یاری رود ماری شود

II. 154. O, eline gül bile olsa diken olur. Bir dost varsa dost, yılan kesilir.

Bu beyitte gül ve dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ذکر با او همچو سبزه‌ی گلخن است بر سر مبر ز گل است و سوسن است

II. 270. Onun zikretmesi külhanda biten yeşillığe, aptes bozulan yerde yetişen gül ve süsene benzer.

Gül ve süsen münafık insanı sembolize etmiştir.

آن نبات آن جا یقین عاریت است جای آن گل مجلس است و عشرت است

II. 271. O yeşillik orada ariyettir. O gülün yeri oturulan işret edilen yerdir.

Gül ariflerin meclisini sembolize etmiştir.

گر گل است اندیشه‌ی تو گلشنی و بود خاری تو هیمه‌ی گلخنی

II. 278. Düşüncen, manevi varlığın gülse, gül bahçesisin; dikense külhana lâıksın.

Gül iman ve ibadetleri ve gül bahçesi de cenneti sembolize etmiştir.

گر گلابی، بر سر و جیبت زنند و تو چون بولی برونت افکنند

II. 279. Gül suyu isen seni başa sürer, koyuna serperler; sidik gibiyse dışarı atarlar.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

سرخ رویی از قران خون بود خون ز خورشید خوش گلگون بود

II. 1098. Rengin kızarması karanlıktandır. Kan da hoş ve gül renkli güneştedir.

Gül kanın rengini sembolize etmiştir.

یا به گلبن وصل کن این خار را وصل کن با نار نور یار را

II. 1245. Yahut bu dikenî gülfidanına ulaştır, sevgilinin nurunu nâra kavuştur?

Diken nefsâni sıfatları gülfidanı da insan-ı kâmili sembolize etmiştir.

تا که نور او کشد نار تو را وصل او گلشن کند خار تو را

II. 1246. Da onun nuru senin ateşini söndürsün; vuslatı, dikenini gül bahçesi haline getirsın.

Diken nefsâni sıfatları gül bahçesi de ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

بعد از آن چیزی که کاری برده‌دلاله و نسرین و سیسنبردهد

II. 1260. O söndükten sonra ne dikersen biter. Lâleler, ak güller, marsamalar çıkar.

Lale, ak gül marsama ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

گه یمینش می برد گاهی یسا گه گلستانش کند گاهیش خار

II. 1303. Gâh sağa götürür, gâh sola. Gâh gül bahçesi haline kor, gâh diken haline.

Gül bahçesi cenneti diken de cehennemi sembolize etmiştir.

ای خنک زشتی که خویش شد حریف و ای گل رویی که جفتش شد خریف

II. 1341. Ne mutlu o çirkine ki güzele eş, arkadaşı oldu; vah eşi kış olan gül yüzlüye!

Gül yüzlü, insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

چون ترا غم شادی افزودن گرفت روضه‌ی جانت گل و سوسن گرفت

II. 1379. Gamdan neşe artmaya başladı mı can bahçen güllerle, süsenlerle dolar.

Gül ve süsen ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

گر بدی با تو و را خنده‌ی رضا صد هزاران گل شکفتی مر ترا

II. 1592. İşte lâyiğın bu! Eğer o senden razı olur, bu yüzden gülerse sana yüz binlerce gül açılır.

Gül ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

گر کند سفلی هوا و نار را و رز گل او بگذراند خار را

II. 1618. Dilerse havayı, ateşi aşağılatır, dilerse dikenî gülden üstün eder.

Diken ve gül Allah'ın muktedir olma sıfatını sembolize etmiştir.

بحر را گویم که هین پر نار شو گویم آتش را که رو گلزار شو

II. 1628. Denize “ Durma, hemencecik ateşlerle dol” derim. Ateşe “ Haydi, gül bahçesi kesil” diye emrederim.

Gül bahçesi Allah'ın muktedir olma sıfatını ve kıyamet gününü sembolize etmiştir. Burada “*Kıyâmette denizler kızdırıldığı vakit*” (Tekvîr, 81/6) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. III. s. 451).

کی گلستان راز گوید با چمن کی بنفشه عهد بندد با سمن

II. 1657. Gül bahçesi; yeşillığe nasıl sır söyler, menekşe nasıl olur da yaseminle ahdedebilir?

Gül bahçesi ruhlar âlemini, menekşe koyu renkli olan nefsâni sıfatları yaseminde saf ve beyaz olan ruhun sıfatlarını ve doğada var olan bütün canlı cansız her şeyin Allah'ı zikrettiğini yani onların gizli hareketlerini ve konuşmalarını sembolize etmiştir.

کی فروزد لاله را رخ همچو خون کی گل از کیسه بر آرد زر برون

II. 1660. Lâlenin yüzü nasıl kan gibi kızarır? Gül, kesesinden nasıl altın saçar?

Lale ilahî aşk ile yanan kalbi gül de ruhu sembolize etmiştir.

کی بیاید بلبل و گل بو کند کی چو طالب فاخته کوکو کند

II. 1661. Nasıl olur da bülbül gülü koklar; üveyik kuşu, bir istekli gibi “Kû-kû- nerede, nerede” diye öter?

Gül ilahî sevgiliyi sembolize etmiştir.

گر گلابی را جعل راغب شود آن دلیل ناگلابی می کند

II. 2086. Bir gül suyuna bokböcekleri rağbet etseler bu, onun gül olmadığına delâlet eder.

Bu beyitte gül ve gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

با زبان معنوی گل با جعل این همی گوید که ای گنده بغل

II. 2112. Gül, hâl diliyle bokböceğine şu sözleri söyleyip durmaktadır: “Ey koltuğu kokmuş.

Gül insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

گر گریزانی ز گلشن بی گمان هست آن نفرت کمال گلستان

II. 2113. Gül bahçesinden kaçırıyorsun ama bu nefretin gülistanın kemaline delâlet eder.

Gül bahçesi de ilahî bilginin olduğu yeri sembolize etmiştir.

غیرت من بر سر تو دور باش می زند کای خس از اینجا دور باش

II. 2114. Benim gayretim, senin başına dikilmiş bir yasakçıdır. Ey bayağı mahlûk, buradan uzak ol. Gül bokböceğine şöyle bağırılmaktadır:

Gül insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

این دعا هم بخشش و تعلیم تست گر نه در گلخن گلستان از چه رست

II. 2449. Bu dua da senin öğretmenlemdir, senin ihsanındandır. Yoksa külhanda nasıl olur da gül bahçesi yetişir?

Gül bahçesi insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

راه را بر ما چو بستان کن لطیف منزل ما خود تو باشی ای شریف

II. 2553. Yolumuzu gül bahçesi gibi lâtif bir hale getir, ey Yüce Tanrı, konağımız zaten sensin.

Gül bahçesi Hakk'a giden yolu sembolize etmiştir.) Burada "Sizin merci'iniz Allah'tır" (Maide, 5/48) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. IV. s. 197).

آتش خشم از شما هم حلم شد ظلمت جهل از شما هم علم شد

II. 2562. Hırs ateşini attınız; o ateş diken gibiydi, gül bahçesine döndü.

Diken haset sıfatlarını gül bahçesi de iyilikleri ve güzellikleri sembolize etmiştir.

دوزخ ما نیز در حق شما سبزه گشت و گلشن و برگ و نوا

II. 2568. Bizim cehennemimiz de size yeşillik, gül bahçesi, ağaçlık haline geldi."

Gül bahçesi cenneti sembolize etmiştir.

ای بسا کز وی نوازش دیده‌ایم در گلستان رضا گردیده‌ایم

II. 2625. Ondan nice lûtuflar görmüşüz, rıza gülistanında nice dolaşmışız.

Gülistan yapılmış olan ibadetleri sembolize etmiştir.

چون گوارد لقمه بی‌دیدار او بی‌تماشای گل و گلزار او

II. 3080. Onun yüzünü görmedikçe, onun gülünü, gül bahçesini temaşa etmedikçe lokma nasıl siner?

Gül ve gül bahçesi Allah'ın sıfatlarını sembolize etmiştir.

هر زمان در گلشن شکر خدا او بر آرد همچو بلبل صد نوا

II. 3288. Tanrı'nın gül bahçesinde her an bülbül gibi yüzlerce nağme çıkarır.

Gül bahçesi Allah'a yapılan şükürlerin duyulduğu bahçeyi sembolize etmiştir.

کی پسندد عدل و لطف کردگار که گلی سجده کند در پیش خار

II. 3332. Tanrı'nın adaleti, Tanrı'nın lûtfu bir gülün dikenine secde etmesini hoş görür mü?

Diken Allah katında aşağı mertebede bir varlığı gül de yüksek mertebe de bir varlığı sembolize etmiştir.

نامیدیهها به پیش او نهید تا ز درد بی‌دوا بیرون جهید

II. 3387. Şuayb ona bu nükteleri söyleyince Şuayb'ın nefesleri yüzünden adamın gönlünde güller açıldı.

Gül imanı sembolize etmiştir.

پای تو در گل مرا گل گشته گل مر ترا ماتم مرا سور و دهل

II. 3554. Senin ayağın balçıkta, bana balçık gül kesilmiş. Sana yas, bana düğün, dernek davul zurna!

Gül insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

ماجرای بلبل و گل گوش دار گر چه گفتی نیست آن جا آشکار

II. 3624. Aralarında sözden eser yok, fakat bülbülle gülün macerasına dinle!

Gül Hakk'ı sembolize etmiştir.

بلبل ایشان که حالت آرد او در درون خویش گلشن دارد او

II. 3755. Bülbülleri, insana vecit ve halet verir; gülistanları, kendi gönüllerindedir.

Gülistan insan-ı kâmilin kalbinde bulunan ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

گفتی سر مست در سبزه و گل است یا سواره بر براق و دلدل است

II. 3793. Hâlbuki dersin ki o, sanki bir yeşillikte bir gülistanda yahut Burak'a, Döldüle binmiş!

Gül Hz. Muhammed'i sembolize etmiştir.

چون که موصوفی به اوصاف جلیل ز آتش امراض بگذر چون خلیل

III. 9. Sen de ulu Tanrının sıfatlarıyla sıfatlandın. Halil'e olduğu gibi sana da ateş gül bahçesi haline geldi.

Gül bahçesi (ateşin düşmesini) hastalıktan kurtulmayı sembolize etmiştir.

مهر دانایش جوشید و بگفت خوش سلامیشان و چون گلبن شکفت

III. 71. Bilgiden doğma merhameti coşup “Hoş geldiniz” dedi, güller gibi açıldı.

Gül başkalarına anlatılan ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

الله الله جمله فرزندان بیار کاین زمان گلشن است و نو بهار

III. 241. Allah aşkına olsun bütün oğullarını getir. Şimdi tam gül mevsimi, ilkbahar.

Bu beyitte gül mevsiminin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

تا گلستانشان سوی تو بشکفت میوه های پخته بر خود واگفت

III. 313. De sana onların gül bahçeleri açılsın, sana olgun meyveler saçılınsın.

Gül bahçesi insan-ı kâmilin kalplerinde yer alan ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

ایمن آباد است دل ای دوستان چشمه ها و گلستان در گلستان

III. 515. Dostlar, gönül, eminliktir, huzur yeridir. Orada kaynaklar, gül bahçeleri içinde gül bahçeleri var.

Gül bahçesi insan-ı kâmilin kalbindeki ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

تلخ از شیرین لبان خوش می شود خار از گلزار دل کش می شود

III. 538. Acı, tatlı dudakların tesiriyle tatlılaşır, diken, gül bahçesi dolayısıyla gönül çeker bir hâle gelir.

Diken insan-ı kâmilin ağzından çıkan acı sözleri gül bahçesi de o çıkan acı sözlerin güzelliklere dönüşmesini sembolize etmiştir.

ای بسا از نازنینان خار کش بر امید گل عذار ماهوش

III. 540. Gül yanaklı, ay yüzlü bir dilberin vuslatı ümidiyle nice nazeninler diken zahmetini çekerler.

Gül sevgilinin yanağına diken de çekilen cefaları sembolize etmiştir.

گر ز صورت بگذرید ای دوستان جنت است و گلستان در گلستان

III. 578. Dostlar, suretten geçerseniz her yer sizin için cennettir. Gül bahçesi içinde gül bahçesidir.

Gül bahçesi cennet içerisinde bulunan bahçeleri sembolize etmiştir.

چون گلستان گشته ام صد رنگ و خوش مر مرا سجده کن از من سر مکش

III. 768. Gül bahçesi gibi ne de güzel bir hale geldim, ne de hoş yüzlerce renklere boyandım. Benden baş çekme, secde et bana!

Gül bahçesi insan-ı kâmilin kalbinde bulunan bilgileri sembolize etmiştir.

پس بگفتندش که طاوسان جان جلوه ها دارند اندر گلستان

III. 774. Bunun üzerine dediler ki: “ İyi ama can tavusları gül bahçelerinde salınır cilvelenirler.”

Gül bahçesi ilahî sırların olduğu yeri sembolize etmiştir.

دسته ی گل بستم و بردم به پیش هر گلی چون خار گشت و نوش نیش

III. 1112. Gül desteleri yaptım, götürdüm, her gül, diken oldu, şerbet zehire döndü.

Gül destesi Hakk'ın hakikat bahçesinde toplanan ilahî bilgileri sembolize etmiştir. Diken bedbahtlığı ve kötülükleri sembolize etmiştir.

هاون گردون اگر صد بارشان خرد کوبد اندر این گلزارشان

III. 1727. Bu gül bahçesinde felek havanı, onları yüzlerce defa dövüp ezse bile.

Gül bahçesi ilahî bilgileri bilenleri sembolize etmiştir.

چاه شد بر وی بدان بانگ جلیل گلشن و بزمی چو آتش بر خلیل

III. 2342. İbrahim'e ateş nasıl bir gül bahçesi olmuşsa o ses yüzünden kuyu da Yusuf'a gül bahçesi kesilmişti.

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

گل شکر آن را گوارش می دهد لقمه ی حکمی که تلخی می نهد

III. 2346. Başkalarının ağzına acılık veren bir lokmaya benzeyen Tanrı hükmü, onlara gülbeşeker gelir, tatlı tatlı yerler, hazmederler.

Bu beyitte gülbeşekerin tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

ز انکه شاه حازمان آمد دلش تا گلستان و چمن شد منزلش

III. 2868. Çünkü bu kuşun gönlü, ihtiyata riayet edenlerin padişahı kesildi de konağı, güllükler, çimenlikler dolu!

Gülistan dünya nimetlerinden elini eteğini çekenlerin ulaşacağı ilahî makamı sembolize etmiştir.

در دل ما لاله زار و گلشنی است پیری و پژمردگی را راه نیست

III. 2935. Bizim gönlümüzde lâlelik var, gül bahçesi var. Oraya solmanın, perişan olmanın yolu yok!

Lale bahçesi ve gül bahçesi gönülde olan ilahî ilmi sembolize etmiştir.

در گلستان عدم چون بی خودی است مستی از سغراق لطف ایزدی است

III. 2942. Yokluk gülistanında insan kendisinden geçer. O âlemdeki sarhoşluk, Tanrı lûtfunun büyük kadehindendir.

Gülistan ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

لم یذق لم یدر هر کس کاو نخورد کی به وهم آرد جعل انفاس ورد

III. 2943. Onu içmeyen, tadını tatmayan bilmez, anlamaz. Gül kokusu, bok böceğinin aklına mı gelir?

Bu beyitte gül kokusunun tasavvufî sembolik değeri yoktur.

پس که داند راه گلشنهای او پس که داند جای گلخنهای او

III. 3045. Peki. O halde onun gül bahçelerinin yolunu. Külhanlarının yerini kim bilebilir ki?

Gül bahçeleri cennetteki bahçeleri sembolize etmiştir.

دیگران گردند زرد از بیم آن تو چو گل خندان گه سود و زیان

III. 3257. Başkaları, o hâdiseden korkup sapsarı kesilse bile sen aldırış etme. Fayda, zamanında da, ziyan zamanında da gül gibi gülmeye bak!

Gül Allah'ın ilahî ilmini sembolize etmiştir.

ز انکه گل گر برگ برگش می کنی خنده نگذارد نگرده منثنی

III. 3258. Gülün yapraklarını birer birer koparsan da yine gülmeyi bırakmaz, yine solup gamlanmaz.

Bu beyitte gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آرزوی گل بود گل خواره را گل شکر نگوارد آن بی چاره را

III. 3285. Toprak yiyen, toprak ister; o biçare gülbeşeklerden hoşlanmaz, gülbeşekeri hazmedemez! ”

Gülbeşeker Allah’ın ilahî bilgisini sembolize etmiştir.

این همی گفت و رخس در عین گفت نرگس و گلبرگ و لاله می شکفت

III. 3520. Demekte, bu sözleri söylerken de yüzünde nergisler, güller, lâleler açılmaktaydı!

Nergis, gül ve lale Allah’ın ilahî bilgisini bilmeden dolayı yüze yansıyan gülümseme ve mutluluğu sembolize etmiştir.

او نداند که تو همچون ظالمان از برون در گلشنی جان در فغان

III. 3551. Bilmez ki sen, zâlimler gibi görünüşte gül bahçesindesin, fakat ruhun, feryat edip duruyor!

Gül bahçesi dünya nimetlerini sembolize etmiştir.

آن بیابان پیش او چون گلستان می فتاد از خنده او چون گلستان

III. 3862. Çöl önünde gül bahçesi kesilmekte, gül gibi gülerek düşe kalka, yuvarlanarak koşup gitmekteydi!

Gül bahçesi insan-ı kâmilin yolunda bulunan zorlukların bile kolay olacağını sembolize etmiştir.

بر سر و رویش گلابی می زدند از گلاب عشق او غافل بدند

III. 3868. Onu ayıltacak, aşk gül suyuydu, bunu bilmediklerinden başına, yüzüne gül suları serptiler.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

او گلستانی نهانی دیده بود غارت عشقش ز خود ببریده بود

III. 3869. O gizli gül bahçesi görmüştü. Aşk, onu yakalamış kendisinden geçirmiş gitmişti.

Gül bahçesi ilahî sırların olduğu yeri sembolize etmiştir.

دست چون دف و شکم همچون دهل طبل عشق آب می‌کوبم چو گل

III. 3890. Elim defe benzese; karnım davul gibi şişe yine gül gibi neşeyle onun sevda davulunu döver dururum.

Bu beyitte gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آن قفس که هست عین باغ در مرغ می‌بیند گلستان و شجر

III. 3952. Bahçeye konan kafesteki kuş, gülleri, ağaçları görür.

Bu beyitte gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آن چه گل را گفت حق خندانش کرد با دل من گفت و صد چندانش کرد

III. 4129. Tanrı, güle bir söyledi de gülü güldürdü ya... Gönlüme de onu söyledi de gülden yüz kat fazla güldürdü.

Gül bir velinin duyduğu manevi neşeyi ve ilahî zevki sembolize etmiştir.

آن چه ابرو را چنان طرار ساخت چهره را گلگونه و گلنار ساخت

III. 4132. Kaşları o dertçe fitneci, işveci bir hale getirdi; yüzü gül ve nar gibi kıpkırmızı bir renge boyadı.

Gül ve nar Güzellerin yüzlerini sembolize etmiştir.

اندر آن بستان اگر خندیده‌ای تو گل بستان جان و دیده‌ای

III. 4179. O bostanda güldüyse can ve göz bostanının gülü olduğundan güldün.

Bostan vücudu gülen can ruhu, nefislerinden arınan göz bostanının gülü de inan-
1 kâmilî sembolize etmiştir.

شد قیامت عید و بی‌دینان دهل ما چو اهل عید خندان همچو گل

III. 4348. Kıyamet bayramında dinsizler davul. Bizse gül gibi gülmekteyiz, bayrama erişenlere benziyoruz.

Gül manevi neşe ve ilahî zevkleri sembolize etmiştir.

این نماید نور و سوزد یار را و آن به صورت نار و گل زوار را

III. 4374. Bu zâhirî mum nur görünür, fakat sevgiliyi yakar. Din mumuysa sureta ateş görünür, fakat ziyaretçilere gül kesilir!

Gül insan-ı kâmilin müridlerine acı söz söylese de onların gönlüne verdiği ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

بی زمین کی گل بروید و ارغوان پس چه زاید ز آب و تاب آسمان

III. 4413. Yer olmasa güller, erguvanlar nasıl biter, gökyüzünün suyu, harareti olmasa yerden ne hâsıl olur?

Gül ve erguvan âlem-i şahâdette ve arz da her bir cüz'in bir cüz'e meyil etmesini ve bu meyil sonucunda da yeni bir şeyin doğmasını sembolize etmiştir.

ز آن همی خندم که با زنجیر و غل هی کشمتان سوی سروستان و گل

III. 4578. Sizi zincirlerle, bukağılarla selviliklere, güllük, gülistanlıklara çekiyorum da ona gülüyorum.

Servi, gül Allah'ın hakikat ilminin ve irfanını gülistanda Allah'ın hakikat ilminin ve irfanın olduğu yeri sembolize etmiştir.

هر چه کردند از بخور و از گلاب نه بجنبید و نه آمد در خطاب

III. 4618. Yüzüne gül suları serptiler, yanında buhurlar yaktılar... Neler yaptılarsa faydasız. Kıpırdamadı, seslenmedi bile!

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

داد ده ما را که بس زاریم ما بی نصیب از باغ و گلزاریم ما

III. 4627. Bize de insaf et, bizim de hakkımızı al. Çok perişanız. Bağdan da nasibimiz yok, gül bahçesinden de!

Gülizar Allah'ın ilahî bilgilerini sembolize etmiştir.

آن دماغی که بر آن گلشن تند چشم یعقوبان هم او روشن کند

III. 4778. O gül bahçesinde dönüp dolaşan dimağa sahip olmaya uğraş. Yakupların gözünü bile o dimağ, aydınlatır.

Gül bahçesi *Mesnevi*'yi sembolize etmiştir.

آن یکی کف بر دل او می براند و ز گلاب آن دیگری بر وی فشاند

IV. 261. Birisi, eliyle kalbini yokluyor, öbürü yüzüne gülsuyu serpiyordu.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

او نمی دانست کاندن مرتعه از گلاب آمد و را آن واقعه

IV. 262. Bilmiyordu ki o alanda onun başına ne geldiyse gülsuyundan geldi.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چون جعل گشته است از سرگین کشی از گلاب آید جعل را بی هشی

IV. 278. Bokböceği, daima pislik taşır durur. Bu yüzden de gülsuyundan bayılır.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik değeri yoktur.

ناصران او را به عنبر یا گلاب می دوا سازند بهر فتح باب

IV. 281. Öğütçüler, pis kişiyi, ona bir kapı açılması, iyileşmesi için amberle, gülsuyu ile tedavi etmek isterler!

Gül suyu ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

جسم عارف را دهد وصف جماد تا بر او روید گل و نسرين شاد

IV. 548. Ârifin bedenine cemad vasfını verir de orada neşeli güller, nesrinler bitirir!

Gül insan-ı kâmilin müridine verdiği ilahî bilgileri ve nesrin de ilahî sırları sembolize etmiştir.

مغز را خالی کن از انکار یار تا که ریحان یابد از گلزار یار

IV. 550. İçini, sevgiyi inkârdan arıt da orada onun gül bahçesindeki reyhanlar bitsin!

Gül bahçesi sevgilinin latif ruhunu reyhan da Hakk'ın latif ruhundan gelen ilahî bilgileri ve ilahî sırları sembolize etmiştir.

مصطفی را چون ز شیر او باز کرد بر کفش برداشت چون ریحان و ورد

IV. 916. Mustafa'yı süttten kesince fesleğen ve gül gibi elini alıp bağrına basarak...

Bu beyitte gül ve fesleğenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ظاهرت از تیرگی افغان کنان باطن تو گلستان در گلستان

IV. 1024. Zâhirin karanlıklardan feryat etmede ama içyüzün gül bahçesi içinde için de gül bahçesi!

Gül bahçesinin birincisi mü'minin cüz'î ruhunu ikincisi ise rûh-ı küllî'yi sembolize etmiştir.

تا کسی در چار دانگ عیش تو گم شود زین گل رخان خار خو

IV. 1029. İstiyorsun ki şu gül yüzlü, fakat diken huylu kişilerden hiç kimse, senin azıcık.

Diken namahremleri gül ruh da arifleri sembolize etmiştir.

شسته در باطن میان گلستان ظاهرا حادی میان دوستان

IV. 1102. Onlar, görünüşte dostlar arasında nağmelerle deve sürüyorlar ama iç âleminde gül bahçesinde oturmuşlar, zevk u safa ediyorlar.

Gül bahçesi enbiya ve evliyaların ilahî bilgiler ve sırlarla dolu olan gönüllerini sembolize etmiştir.

آن گه ار خاکش دهم از راه من در رباید همچو گلبرگ از چمن

IV. 1217. Yoldan toprak alıp versem yeşillikten gül yaprağı veriyorum gibi kapar.

Bu beyitte gül yaprağının tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

عقل را دو دیده در پایان کار بهر آن گل می کشد او رنج خار

IV. 1261. Aklın gözleri işin sonunu gözetir. Akıl, bir gül için diken zahmetini çeker durur!

Gül ilahî sevgiliyi diken de ilahî sevgiliye ulaşmak için insanın yoluna çıkan zorlukları ve bu zorlukları aşmak için gösterdiği sabrı sembolize etmiştir.

که نفرساید نریزد در خزان باد هر خرطوم اخشم دور از آن

IV. 1262. Fakat o gül, öyle bir güldür ki ne solar, ne de güzün dökülür. Koku almayan her kötü kişinin burnu ondan uzak olsun!

Gül ilahî sevgiliyi gülün kokusunu alamayanlar da nakıs insanları sembolize etmiştir.

گر سخن کش یابم اندر انجمن صد هزاران گل برویم چون چمن

IV. 1319. Mecliste bana söz söyletecek adam bulsam çimenlik gibi yüz binlerce gül bitiririm.

Gül arifin huzurunda bulunan arife söz söyletecek gönül sahibi olan bir müridi sembolize etmiştir.

صوفی در باغ از بهر گشاد صوفیانه روی بر زانو نهاد

IV. 1358. Sofinin, gül bahçesinde başını dizine dayayıp murakabeye dalması, dostlarının başını kaldır, bahçeyi seyret.

Gül bahçesi sûfi'nin ilahî bilgilerle dolu olan gönlünü sembolize etmiştir.

بانگ اشکوفهش که اینک گل فروش بانگ خار او که سوی ما مکوش

IV. 1625. Çiçeği, ey gül satan, gel bu yana der... Dikenin sesiye bizim yanımıza gelmeye kalkışma der!

Gül Allah'ın cemal sıfatını tercih eden arifleri, diken de Allah'ın celal sıfatını tercih eden günahkârları sembolize etmiştir.

وا رهیده از جهان عاریه ساکن گلزار و عین جاریه

IV. 1767. Bu eğreti âlemde kurtulmuş, gül bahçelerinde, akarsu kenarlarında yurt tutmuştur.

Gül bahçesi ariflerin gönüllerinin yer aldığı cennet-i irfanı sembolize etmiştir.

حمدشان چون حمد گلشن از بهار صد نشانی دارد و صد گیر و دار

IV. 1770. Onların hamd etmeleri, gül bahçesinin bahara hamd etmesi gibidir. Yüzlerce nişanesi, yüzlerce alâmeti ve eseri vardır!

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

بر بهارش چشمه و نخل و گیا ه و آن گلستان و نگارستان گواه

IV. 1771. Baharın geldiğine kaynak, fidan, çimen... O gül bahçesi, o elvan çiçekler şahittir.

Gül bahçesi ariflerin ilahî bilgisinin artıkça Allah'ın ilahî sırlarının onların üzerinde tecellisini sembolize etmiştir.

می کشی بوی و به ظاهر نیست گل بی شک از غیب است و از گلزار کل

IV. 1813. Koklayıp duruyorsun ama görünürde gül yok, şüphesiz bu, gayb âleminde, hakikî güllerin açtığı gül bahçesinden.

Gül küll mertebesini gül bahçesi de ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

قطره‌ای بر ریز بر ما ز آن سیو شمه‌ای ز آن گلستان با ما بگو

IV. 1816. Bize de o testiden bir katra dök. Bize de o gül bahçesinden bir kokucuk anlat!

Gül bahçesi ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

رویش از گلزار حق گلگون بود از من او اندر مقام افزون بود

IV. 1836. Yüzü Tanrı'nın gül bahçelerinin tesiriyle gül rengine dönecek. Makam ve rütbe bakımından benden üstün olacak!"

Gül bahçesi Hakk'ın esma ve ilahî sıfatlarının makamını sembolize etmiştir.

نقش گل در زیر بینی بهر لاغ بوی گل بر سقف و ایوان دماغ

IV. 1844. Gülün suretini, lâtife yollu burnunun altında görürsün ama gül kokusu dimağın ta tavanına, sayvanına kadar her yeri tutmuştur.

Gül insan-ı kâmilin sûretini gül kokusu da insan-ı kâmilin nûrunu sembolize etmiştir.

هر که باشد همنشین دوستان هست در گلخن میان بوستان

IV. 1976. Kim dostlarla düşer kalkarsa külhanda bile olsa gül bahçesindedir.

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

هر که با دشمن نشیند در زمن هست او در بوستان در گولخن

IV. 1977. Fakat zamanede düşmanla düşüp kalkan gül bahçesinde bile olsa külhandadır!

Gül bahçesi, düşman ile bir arada olan insanların gül bahçesin de bile olsalar hislerinde külhanı his edip onların mutsuzluğunu sembolize etmiştir.

تو ز گفتار تعالوا کم مکن کیمیای بس شگرف است این سخن

IV. 2025. Sen, gülün sözünü terk etme. Söyleye dur! Bu söz pek büyük bir kimyadır.

Gül Hz. Muhammad'i sembolize etmiştir.

آن که او گل عارض است ار نو خط است او به مکتب گاه مخبر نو خط است

IV. 2056. Gül yüzlü, sakallı, bıyığı yeni terlemiş genç, henüz mektepte okuma, yazma öğrenmemedir.

Gül yanağı sembolize etmiştir.

تا فریبی آن مشام پاک را آن چریدهی گلشن افلاک را

IV. 2087. Bu suretle bu tertemiz burnu aldatmak, o göklerin gül bahçelerinde yayılan eri kandırmak istiyorsun!

Gül bahçesi ilm-i ilahîdeki var olan suretleri sembolize etmiştir.

تا ترا آن بو کشد سوی جنان بوی گل باشد دلیل گلبنان

IV. 2215. İşte de bu koku, seni cennete çeksın götürsün... Gül kokusu gül bahçesinin delilidir.

Bu beyitte gül ve gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

از پی سوراخ بینی رست گل بو وظیفه‌ی بینی آمد ای عتل

IV. 2227. Gül, burun için bitti, yetişti. A hoyrat adam koku almak burnun işidir.

Bu beyitte gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

بوی گل بهر مشام است ای دلیر جای آن بو نیست این سوراخ زیر

IV. 2228. Ey yiğit, gül kokusu burun içindir. Bu aşağıdaki delik, o kokunun yeri değildir.

Gül kokusu ilahî bilginin ve cennetin kokusunu sembolize etmiştir.

ظاهرا کار تو ویران می‌کنم لیک خاری را گلستان می‌کنم

IV. 2340. Görünüşte senin işini yıkıyorum ama bir dikenî gül bahçesi haline getiriyorum dedi.

Diken nefsanî sıfatları gül bahçesi de ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

کی شود گلزار و گندمزار این تا نگردد زشت و ویران این زمین

IV. 2344. Bu yer, böyle çirkin ve yıkık bir hale gelmedikçe nasıl olur da olur da gül bahçesi, buğday tarlası haline gelir.

Bu beyitte gül bahçesi ve buğday tarlasının tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ور تو خوش باشی به کام دوستان این جهان بنمایدت چون گلستان

IV. 2372. Dostların dilediği gibi hoşluğa erersen, gönlün hoş olursa bu âlem, sana gül bahçesi görünür.

Gül bahçesi cenneti sembolize etmiştir.

گر بود مشک و گلابی بو برم فن من این است و علم و مخبرم

IV. 2392. Sana der ki: Mis yahut gülsuyu olursa koklarım. Benim işim budur, bilgim bu kadardır.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

خود که یابد این چنین بازار را که به یک گل می‌خری گلزار را

IV. 2611. Kim böyle bir alışverişi edebilir? Bir gülle gül bahçesini satın alıyorsun!

Gül nefsinden arınmayı ve dünya malından vazgeçmeyi gül bahçesi de cenneti sembolize etmiştir.

چشم روشن دشمنان و دوست کور گشت ما را پس گلستان قعر گور

IV. 2736. Düşmanların gözleri aydın olacak da dost körleşecek. Sonra da bize mezarın dibi, gül bahçesi kesilecek ha!

Gülistan cenneti sembolize etmiştir.

هم سؤال از علم خیزد هم جواب همچنان که خار و گل از خاک و آب

IV. 3009. Sual de bilgiden doğar, cevap da... Nitekim diken de toprakla sudan biter, gül de!

Bu beyitte gül ve dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ور رسد خاری چنین اندر قدم که رود گل یادگاری بایدم

IV. 3101. Gül gider de dedi, ayağıma böyle bir diken batarsa hiç olmazsa ondan bana bir yadigâr kalmalı!

Diken ölüm acısını gül de evladı sembolize etmiştir.

یک عروسی کرد شاه او را چنان که جلاب قند بد پیش سگان

IV. 3178. Padişah ona öyle bir düğün yaptı ki köpeklerin önüne bile gülsuyu şerbeti kondu.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

از گلاب و از علاج آمد بخود اندک اندک فهم گشتش نیک و بد

IV. 3184. Gül suları ile ilâçlarla nihayet kendisine geldi... Yavaş yavaş açıldı, iyiyi, kötüyü anlamaya başladı.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

نیست گردد و سوسه‌ی کلی ز جان دل بیابد ره به سوی گلستان

IV. 3471. Candan bütün vesveseleri tamamı ile giderdiğini bilsen gönül, gül bahçesinin yolunu bulur, o bahçeye varır.

Gül bahçesi Hakk'ın ilahî bahçesini sembolize etmiştir.

چون فرود آیی ببینی رایگان یک جهان پر گل رخان و دایگان

IV. 3543. Fakat ağaçtan inersen derhal âlemi gül yüzlü dilberlerle, dadılarla, tayalarla dolu görürsün!

Gül yüzlü (gül ruh) ehl-i sülûk'u sembolize etmiştir.

جزو عقل این از آن عقل کل است جنبش این سایه ز آن شاخ گل است

IV. 3643. Çünkü bu aklın cüz'ü, o akli küldendir. Bu gölgenin hareketi, o gül dalının hareketindedir.

Gül dalı insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

که عجایب نقشها آن کلك کرد همچو ریحان و چو سوسن زار و ورد

IV. 3722. Dedi ki: O kalem, kâğıdı fesleğen, süsen ve gül bahçesi haline getirdi... Acayip şekiller yaptı.

Bu beyitte gül bahçesi, fesleğen ve süsenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

پس مجو از وی گواه فعل و گفت که از او هر دو جهان چون گل شکفت

V. 245 Artık ondan iş ve söz tanığı arama, iki cihan da gül gibi onun yüzünden açılmıştır.

Gül insan-ı kâmilin verdiği bilgilerin her iki dünyanın kapısını da açabileceğini sembolize etmiştir.

گل نماد خارها ماند سیاه زرد و بی‌مغز آمده چون تل ک کاه

V. 978. Gülü kalmaz, kara, kara dikenleri kalır. Saman yığını gibi sararır, mahsulsüz bir hale gelir.

Gül gençliği diken de yaşlılığı sembolize etmiştir.

هم در آن دم شد دراز و جان بداد همچو گل در باخت سر خندان و شاد

V. 1256. Âşık o anda uzanıp can verdi. Gül gibi başı ile oynadı, gülerek sevinçli bir halde ölüp gitti.

Gül ilahî iradeyi sembolize etmiştir.

نه ز گلخنه بر او ننگی بماند نه ز گلشنها بر او رنگی بماند

V. 1263. Ne külhanlarda pislenmiştir, ne gül bahçelerinin kokusunu almıştır.

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

همچو زندانی چه کاند در شبان خسبد و بیند به خواب او گلستان

V. 1722. Hani zindanın kuyusuna hapsedilen adamın uyuyup rüyasında gül bahçesini görmesi gibi.

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

جان چو خفته در گل و نسرين بود چه غم است ار تن در آن سرگین بود

V. 1738. Can, gül ve nesrin içinde uyuduktan sonra beden, su pislikte kalmış? Ne gam! Gül ve nesrin mana âlemini sembolize etmiştir.

جان خفته چه خبر دارد ز تن کاو به گلشن خفت یا در گولخن

V. 1739. Uyumuş canın bedenden ne haberi var? O, ister gül bahçesinde uyuşsun, ister külhanda.

Gül bahçesi mana âlemini sembolize etmiştir.

شعله در بنگاه انسانی ز نیم خار را گلزار روحانی کنیم

V. 1850. İnsan ağırlıklarının bulunduğu yere bir yalım salalım da dikenî ruhani bir gül bahçesi haline getirelim.

Gül bahçesi, hayvani nefisten arınıp temizlenen nefsin mertebesinin yükselmesini diken de hayvanî nefsi sembolize etmiştir.

آن که گل را شاهد و خوش بو کند هر چپی را راست فضل او کند

V. 2158. Fakat gülü güzelleştiren, ona güzel kokular veren Tanrının ihsanı, lütfu, her solu sağ yapar.

Gül Allah'ın muktedir olma sıfatını sembolize etmiştir.

جز قرنفل یاسمن یا گل مچر رو به صحرای ختن با آن نفر

V. 2474. Karanfilden, yaseminden, gülden başka bir şey otlama. O ceylânlarla Hutun sahrasına yürü!

Karanfil, yasemin ve gül nebilerin ve velilerin gıdası olan ilahî ilimi sembolize etmiştir.

معدہ را خو کن بدان ریحان و گل تا بیابی حکمت و قوت رسل

V. 2475 Mideni o reyhanlara, güllere alıştır da peygamberlerin hikmet ve gıdasını bul.

Reyhan ve gül ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

خوی معدہ زین کہ و جو باز کن خوردن ریحان و گل آغاز کن

V. 2476. Mideni şu ottan, arpadan vazgeçir, reyhan ve gül yemeye başla.

Ot ve arpa yiyerek nefsin besleme nefsin öldür Nebîlerin ve velîlerin yiyeceği olan reyhan ve gül ye ki seni ilahî sırlara erdiresin.

Arpa nefsi sembolize etmektedir. Rehan ve gül de ilahî sırları sembolize etmiştir.

چشمها مخمور شد از سبزه زار گل شکوفه می کند بر شاخسار

V. 2535. Kaynaklar, yeşilliklerden, çayırılık, çimenliklerden mahmurlaştı. Gül, dallar üstünde çiçekler açıyor.

Gül Allah'ın ilahî ilmini ve sırlarını dallar da gülü isteyenleri çiçeklerde onların manevi neşesi ve mutluluğunu sembolize etmiştir.

چه در افتادیم در دنبال خر از گلستان گوی و از گلهای تر

V. 2551. Neden böyle eşeğin kuyruğuna yapıştık, ardına düştük? Gül bahçesinden, güllerden bahset.

Gül bahçesi mana âlemini ve ilimlerini sembolize etmiştir.

يا از آن مرغان که گل چین می کنند بیضه ها زرین و سیمین می کنند

V. 2554. Yahut gül devşiren, yumurtaları altından, gümüşten olan kuşları söyle.

Gül devşirmek, kendi gönül mertebelerine göre ilahî bilgileri ve sırları toplayan müridleri sembolize etmiştir.

که اشداء علی الکفار شد با ولی گل با عدو چون خار شد

V. 2943. Çünkü 'Kâfirlere şiddetlidir', dostu gül gibidir, düşmana diken gibi.

Gül dostluğu ve yumşaklığı diken de karşı durma korumayı sembolize etmiştir.

Burada “*Yâ Rab, izzetin hakkı için onların hepsini azdırayım*” (Sad, 38/82-83)

ayetlerine de atıfta bulunulmuştur (Konuk 2005: c. X. s. 265).

تا شوی چون بوی گل با عاشقان پیشوا و رهنمای گلستان

V. 3349. Bu suretle de âşıklar için gülsuyu kesil, gül bahçesine kılavuz ol, öne düş.

Gül suyu insan-ı kâmilî gül bahçesi de Allah'ın ilahî ilimlerinin olduğu yeri sembolize etmiştir.

کیست بوی گل دم عقل و خرد خوش قلاووز ره ملک ابد

V. 3350. Gül kokusu nedir? Akıl nefesi, ebediyet ülkesinin güzel kılavuzu.

Gül Allah'ı sembolize etmiştir.

هیچ محتاج می گلگون نه ای ترک کن گلگونه تو گلگونه ای

V. 3568. Senin, gül renkli şaraba hiç ihtiyacın yok. Gül rengini bırak, gül renklilik sensin zaten.

Gül birincisinde rengi şaraba benzetilerek gerçek anlamında kullanılmış ikincisinde ise kadınların güzelleşmek için yüzlerine sürdükleri beyaz ve pembe renkli boya ları sembolize etmiştir.

ای رخ چون زهرهات شمس الضحی ای گدای رنگ تو گلگونه ها

V. 3569. Ey zühre'ye benzeyen yüzü kuşluk güneşi olan, ey rengine karşı gül rengi yoksul bir hale gelen bey,

Gül rengi kadınların güzelleşmek için yüzlerine sürdükleri beyaz ve pembe renkli boyları sembolize etmiştir.

هر که را گلشن بود بزم و وطن کی خورد او باده اندر گولخن

V. 3593. Kim, gül bahçesinde meclis kurar, yurt tutarsa külhanda şarap içer mi hiç?

Gül bahçesi ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

ابر را گر هست ظاهر رو ترش گلشن آرندهست ابر و شوره کش

V. 3697. Bulutun da görünüşte yüzü asıktır ama gül bahçesini bezer, çalı çırpıyı kırar.

Gül bahçesi, çekilen üzüntülere, kahırlara sabredip Allah'a dualarla sığınılırsa Allah'ın gam ve üzüntü çekene vereceği güzel lütufları sembolize etmiştir.

بر رخ صوفی زدند آب و گلاب تا به هوش آید ز بی هوشی و خواب

V. 3760. Kendine gelsin diye de sofinin yüzüne sular saçtılar, gül sulan serptiler.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

پشت سوی لعبت گل رنگ کن عقل در رنگ آورنده دنگ کن

V. 4080. Gül renkli oyuncakı ardına at. Onlara renk vereni aklına getir ve şaş.

Gül renkli oyuncak dünya nimetlerini (mal, mülk, altın para, şan şöhret) sembolize etmiştir.

ای لطیفی که گل سرخت بدید از خجالت پیرهن را بر درید

V. 4092. Ey lütuf sahibi, kırmızı gül seni görünce utancından gömleğini yırtar.

Bu beyitte kırmızı gül insan-ı kâmil sembolize etmiştir.

هست دوزخ همچو سرمای خزان هست کوثر چون بهار ای گلستان

V. 4170. Cehennem, güz mevsiminin soğuşuna benzer. Kevser, ey gül bahçesi, bahar gibidir.

Gül bahçesi, sâliklerin mertebelerine göre Hakk'ın ilahî sırlarını gördükleri yeri sembolize etmiştir.

نقل خارستان غذای آتش است بوی گل قوت دماغ سر خوش است

VI. 30. Dikenliğin gıdası ateştir; sarhoş dimağının gıdası da gül kokusu.

Diken doğru yoldan sapanları gül de peygamberlerin ve evliyaların kokusunu sembolize etmiştir.

شاخ گل هر جا که روید هم گل است خم مل هر جا که جوشد هم مل است

VI. 178. Gül dalı, nerede biterse bitsin güldür. Şarap, nerede kaynayıp köpürürse köpürsün şaraptır.

Bu beyitte gül dalı ve gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

صورتش جنت به معنی دوزخی افعیی پر زهر و نقشش گل رخی

VI. 245. Görünüşü cennet ama hakikatte bir cehennem. Üstü güllü nakışlarla bezenmiş bir zehirli yılan.

Gül yüzlü, yeryüzünü sembolize etmiştir.

الحدرا ای ناقصان زین گل رخی که بگاه صحبت آمد دوزخی

VI. 248. Ey noksan kişiler, şu gül yüzlülerden sakının. Onlarla konuşmaya kalktınız, düşüp kalkmaya başladınız mı anlarsınız ki onlar cehennemdir.

Gül yüzlü, yeryüzünü sembolize etmiştir.

زفت گشت و فربه و سرخ و شکفت چون گل سرخ و هزاران شکر گفت

VI. 297. Semirdi, gelişti, benzine kan geldi, kırmızı güle döndü, binlerce şükürler etti.

Kırmızı gül insan sağlığını sembolize etmiştir.

چون نتانی جست پس خدمت کنش تا روی از حبس او در گلشنش

VI. 382. Mademki kaçamıyorsun, ona kullukta bulun da hapsinden kurtul, gül bahçelerine git.

Gül bahçesi ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

قسمت حق است مه را روی نغز داده ی بخت است گل را بوی نغز

VI. 402. Aya o güzel yüzü Tanrı vermiş, güle o hoş kokuyu Tanrı ihsan etmiş dediler.

Gül Allah'ı gül kokusu da Allah'ın kokusunu sembolize etmiştir.

بلبلانه نعره زن در روی گل تا کنی مشغولشان از بوی گل

VI. 700. Güle karşı bülbüle naralar at da ondan haberi olmayanlara korkusunu duyurma, oyala bu nağmelerle onları.

Gül Allah'ı sembolize etmiştir.

تا به قل مشغول گردد گوششان سوی روی گل نپرد هوششان

VI. 701. Kulakları, sözle meşgul olsun da akılları, gülün yüzünü görme havasına kapılmasın.

Gül yüzü Allah'ın yüzünü sembolize etmiştir.

نك هلالی با بلالی یار شد زخم خار او را گل و گلنار شد

VI. 947. İşte bir Hilâl bir Bilâl'e dost oldu. Diken yarası, ona gül ve gülnar kesildi.

Diken yarası çekilen acı ve ıstırapları gül ve Gülnar da bu ıstıraplar sonucunda Allah'ın ıstırap çekene verdiği lütufları sembolize etmiştir.

گر ز زخم خار تن غربال شد جان و جسم گلشن اقبال شد

VI. 948. Beden, diken yarası ile kalbura döndü ama canım, bedenim, devlet gülistanı oldu.

Diken yarası çekilen acı ve ıstırapları devlet gülistanı, Hakk'ın ilahî ilminin bulunduğu bahçesini sembolize etmiştir.

آن چنان زینت دهد مردار را که خرد ز ایشان دو صد گلزار را

VI. 994. Leşe o kadar ziynet verir ki karşılık olarak onlardan iki yüz tane gül bahçesi satın alır.

Gül bahçesi nefsâni insanlardan alınan ruhun zevklerini ve neşesini sembolize etmiştir.

صبر مه با شب منور داردش صبر گل با خار اذفر داردش

VI. 1408. Ayın gece sabretmesi, onu apaydın bir hale kor. Gülün dikene sabrı, onu güzel kokulu bir hale getirir.

Diken cismi gül de ruhu sembolize etmiştir.

آن که آتش را کند ورد و شجر هم تواند کرد این را بی ضرر

VI. 1740. Ateşi gül ve ağaç haline getiren, bunu da zararsız bir hale getirebilir.

Gül ve ağaç Allah'ın muktedir sıfatını sembolize etmiştir.

آن که گل آرد برون از عین خار هم تواند کرد این دی را بهار

VI. 1741. Dikenden gül çıkararak şu kışı da bahar edebilir.

Gül ve ağaç Allah'ın muktedir sıfatını sembolize etmiştir.

هین خمش کن تا بگوید شاه قل بلبلی مفروش با این جنس گل

VI. 1815. Sus da "Kul-söyle" padişahı söylesin. Bu çeşit güllere karşı bülbüllük satmaya kalkışma.

Gül, hakikat bahçesinin gülü olan insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

این گل گویاست پر جوش و خروش بلبلا ترک زبان کن باش گوش

VI. 1816. Bu gül, coşmuş köpürmüş, söylenip duran bir güldür. Ey bülbül, bana karşı sözü kes de kulak kesil!

Gül, insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

گر به هر دم نهات بهار و خرمی است همچو چاش گل تنت انبار چیست

VI. 1826. Her dem baharda, neşede değilsin de gül yığınının benzeyen bedenini, neyin ambarı ya?

Gül yığını nefsanî sıfatlardan lezzet alan bedenlerini sembolize etmiştir.

چاش گل تن فکر تو همچون گلاب منکر گل شد گلاب اینت عجب

VI. 1827. Gül yığını bedenini, düşüncenin de gül suyu gibi. Gül suyu, gülü inkâr ediyor ha. Şaşılacak şey bu işte!

Gül yığını nefsanî sıfatlardan lezzet alanların bedenlerini gül suyu küll'den cüz'i, Gül de Allah'ı sembolize etmiştir.

نیست این کار کسی کش هست کار که بسوزد گل بگردد گرد خار

VI. 1962. Bu işi olanın yapacağı şey değil. Gülü yakıp dikenin etrafında dolanmak akıl kârı değil.

Diken evham ve hayalleri gül de ilm-i ilahîyi sembolize etmiştir.

چون ببینی محرمی گو سر جان گل ببینی نعره زن چون بلبلان

VI. 2037. Bir mahrem gördün mü can sırrını söyle. Gül gördün mü bülbüller gibi nâra at.

Gül insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

در بیان آن که بر فرمان رود گر گلی را خار خواهد آن شود

VI. 2190. Bu suretle de Tanrı fermanına uyan, dilerse gülü diken, dikenî gül yapan kişideki ruhu anlattı.

Bu beyitte gül ve dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ای بکرده یار هر اغیار را وی بداده خلعت گل خار را

VI. 2317. Ey her ağyarı yar eden, ey dikene gül libası ihsan eyleyen!

Bu beyitte gül ve dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

زود ویران کن دکان و باز گرد سوی سبزه و گلبنان و آب خورد

VI. 2366. Çabuk yık bu dükkânı da yeşillîğe, gül fidanlarına, içilecek suların bulunduğu yere dön!

Gül fidanı insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

دل که دلبر دید کی ماند ترش بلبل کی دید کی ماند خمش

VI. 2639. Gönül, dilberi gördü mü nasıl olur da suratı ekşi bir halde kalır? Bülbül, gül görür de nasıl susar?

Gül Allah'ı sembolize etmiştir.

با حدث که بدترین است این کند کش نبات و نرگس و نسرين کند

VI. 2699. Güneş en kötü şey olan pisliğe bunu yaparsa yeşilliklere, güllere, nergislere neler yapmaz?

Bu beyitte gül ve nergisin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

تا به نسرين مناسك در وفا حق چه بخشد در جزا و در عطا

VI. 2700. Bir düşün, Tanrı da ibadet güllerine karşılık ne vefada bulunur, ne mükâfatlar verir, ne ihsanlar eder.

Gül Allah'a itaat eden iyi ameller işleyen kulları sembolize etmiştir.

ای که من زشت و خصالم جمله زشت چون شوم گل چون مرا او خار کشت

VI. 2705. Ben çirkinim, huylarım da tamamı ile çirkin. Beni diken olarak dikti, artık ben nasıl gül olabilirim?

Diken bahtsızlığı ve çirkin huyları yani nefsâni sıfatları gül de ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

نو بهار حسن گل ده خار را زینت طاوس ده این مار را

VI. 2706. Dikene güldeki güzelliğin ilkbaharını ver. Bu yılana tavus güzelliğini sen ihsan et.

Diken nefsâni sıfatları gül de ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

تازگی هر گلستان جمیل هست بر باران پنهانی دلیل

VI. 2725. Ama her güzel gül bahçesi gizli bir yağmura delâlet eder.

Gül bahçesi insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

چشم جذاب بتان زین کویها مغز جویان از گلستان بویها

VI. 2902. Güzellerin çekici gözleri de buralarda döner, dolaşır, gül bahçelerindeki kokuları arar durur.

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

در پی خو باش و با خوش خو نشین خو پذیرى روغن گل را ببین

VI. 3007. Huy peşinde yürü, iyi huyluyla düş kalk. Gül bağına bak, nasıl gülün huyunu almış.

Gül, güzel huylu olan kâmilleri, gülün huyu da Allah'ın güzel huylarının kâmillerdeki tecellisini sembolize etmiştir. Burada "Ey müminler! (Allah'a karşı takva sahibi olunuz ve) sadıklar ile beraber olunuz!" (Tevbe, 9/19) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. XII. s. 347).

وام داران رو ترش او شاد کام همچو گل خندان از آن روض الكرام

VI. 3024. Borç verenlerin suratları asılıyor, o ise o ululuklar, keremler bahçesinin lütfuna güvenerek gül gibi gülüyordu.

Gül mutluluğu sembolize etmiştir.

شد سوی تبریز و کوی گلستان خفته او میدش فراز گل ستان

VI. 3107. Tebriz'e gül bahçelerinin yurduna yöneldi. Ve gül bahçesinde sırt üstü yatarak ümit uykusuna dalmıştı.

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ساربانا بار بگشا ز اشتران شهر تبریز است و کوی گلستان

VI. 3113. Ey deveci develerin yükünü çöz. Burası Tebriz şehri, gül bahçelerinin bulunduğu yer.

Gül bahçesi hakikat ve ilm-i ilahînin yani insan-ı kâmillerin mekânını sembolize etmiştir.

پس گلاب و آب بر رویش زدند همرهان بر حالتش گریان شدند

VI. 3122. Hemen yüzüne gül suyu serptiler, sular saçtılar. Yol arkadaşları, haline ağladılar.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آفتابی دید او جامد نماند روغن گل روغن کنجد نماند

VI. 3191. O, bir güneş görmüştür, cansız ve donmuş bir halde kalmamıştır. Şırlağan yağı, gül yağı olmuştur; şırlağan yağı kalmamıştır.

Gül yağı ruhanî vasıfları susam yağı da cismanî vasıfları sembolize etmiştir.

لوتش آورد و حکایتهاش گفت کز امید اندر دلش صد گل شکفت

VI. 3520. Yemek çıkardı, hikâyeler söyledi. Adamcağızın gönlünde yüzlerce ümit gülü açıldı.

Gül sevinç ve mutluluğu sembolize etmiştir.

ما پی گل سوی بستانها شده گل نموده آن و آن خاری بده

VI. 3677. Gül devşirmek için bahçeye gitti. Gül göründü bize ama meğerse dikenmiş diyen yoktu.

Gül zevk ve lezzeti diken de belâyı sembolize etmiştir.

ور بگفتی گل به بلبل راز گفت ور بگفتی شه سر شهناز گفت

VI. 4026. Gül, bülbülle sırrını söyledi; padişah, sevgilisine sır söyledi.

Gül ilahî sevgiliyi sembolize etmiştir.

با خلیل آتش گل و ریحان و ورد باز بر نمرودیان مرگ است و درد

VI. 4291. Ateş, Halil'e gül ve reyhan kesilir, Nemrud 'a uyanlarysa ölümdür derttir.

Bu beyitte gül ve reyhanın tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

وای اگر بر عکس بودی این مطار پیش تو گلزار و پیش خویش زار

VI. 4330. Eğer bu iş aksine olsaydı da sana gül bahçesi, bana hor hakir bir yer kesilseydi ne yapardım, vay bana dedi.

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

در گلستان اندر آید اخشمی کی شود مغزش ز ریحان خرمی

VI. 4428. Burnu koku almayan biri, gül bahçesine girse o güzel kokulardan bir neşe almaz ki.

Gül bahçesi ilahî sırların olduğu yeri sembolize etmiştir.

بر چنین گلزار دامن می کشید جزو جزوش نعره زن هل من مزید

VI. 4648. Böyle bir gül bahçesinde eteğini sürmede, her cüzü, daha yok mu diye naralar atmadaydı.

Gül bahçesi gayb âlemini sembolize etmiştir. Burada “*Daha var mı*” .

“(Kaf,50/30) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk a.g.e. c. XIII. s. 246).

گلشنی کز بقل روید یک دم است گلشنی کز عقل روید خرم است

VI. 4649. Yeşilliklerden, çiçeklerden meydana gelen bahçe bir an içindir. Fakat akıldan meydana gelen gül bahçesi, daimî olarak yeşildir, güzeldir, hoştur.

Gül bahçesi insan-ı kâmilin daima ilm-i ledünî bulduğu bahçeyi sembolize etmiştir.

گلشنی کز گل دم گردد تباه گلشنی کز دل دم وافرحتاه

VI. 4650. Topraktan biten güller, mahvolur gider. Gönülde biten güller daimîdir ve ne hoştur!

Topraktan biten gül gerçek anlamında kullanılmıştır. Gönülde biten gül ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

علمهای با مزه‌ی دانسته‌مان ز آن گلستان یک دو سه گلدسته دان

VI. 4651. Bizim öğrendiğimiz o tatlı bilgiler, bil ki o gül bahçesinden bir, iki, üç demetten ibarettir.

Gül bahçesi ilahî bilgilerin olduğu yeri gül demeti de Allah'ın sonsuz ilahî bilgisinden sadece birkaç ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

ز آن زبون این دو سه گل دسته‌ایم که در گلزار بر خود بسته‌ایم

VI. 4652. Gül bahçesinin kapısını kendimize kapatmışızdır da onun için bu iki üç demete zebun olmuşuzdur.

Gül bahçesi, hakikat bahçesinden birkaç ilahî bilgi ile yetinip ayn'el yakîne ulaşamamayı sembolize etmiştir.

جان چون طاوس در گلزار ناز همچو جعدی شد به ویرانه‌ی مجاز

VI. 4785. Naz gülistanında bir tavusa benzeyen canı, mecaz viranesinde bir baykuşa döndü.

Naz gülistanı ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

بیشه‌ی پر سوسن و ریحان و گل پر درخت میوه دار خوش اکل

VI. 4808. O orman, süsenlerle, reyhanlarla, güllerle, yenmesi hoş meyve ağaçlarıyla doluydu.

Süsen, reyhan, gül, cenneti sembolize etmiştir.

2.18. Havuç (جزر)

از جزر و ز سیب و به و ز گردکان لذت دوشاب یابی تو از آن

V. 2487. Havuç, elma, ayva ve ceviz, pekmezde kaynatılsa hepsinden de pekmez lezzetini alırsın.

Havuç, elma, ayva, ceviz bir mürid'in, şeyhinin ilahî bilgilerine gark olduktan sonra nûrânî hale gelmesini sembolize etmiştir.

2.19. Hurma, Hurma Ağacı (خرما ، نخل، درخت خرما)

دید اعرابی زنی او را دخیل گفت عمر نک به زیر آن نخل

I.1413. Bir bedevi karısı, onun yabancı olduğunu gördü; Ömer'i aradığını anlayıp "İşte şuracıkta, şu hurma ağacının altında.

Bu beyitte hurmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

زیر خرما بن ز خلقان او جدا زیر سایه خفته بین سایه ی خدا

I.1414. Hurma ağacının dibinde, halktan ayrılmış, yapayalnız, gölgelikte uyuyan Tanrı gölgesini gör" dedi.

Bu beyitte hurmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

خار دان آن را که خرما دیده ای ز آن که بس نان کور و بس نادیده ای

I.1964. Hurma olarak gördüğünü diken bil. Çünkü sen çok nankör, çok görgüsüzün!

Bu beyitte hurmanın tasavvufî sembolik değeri yoktur. Diken nefsi besleyen yiyecekleri sembolize etmiştir.

گفت خواهی که ترا نخلی کنند شرقی و غربی ز تو میوه چنند

I. 2117. Söyle ne istersin? Dilersen seni yemişlerle dolu bir hurma fidanı yapayım ki doğudakiler de, batıdakiler de senin hurmanı yesinler.

Hurma sâlih kulları sembolize etmiştir.

هل مرا تا پرده ها را بر درم تا چو خورشیدی بتابد گوهرم

I.3529. Güneş benim nurumdan tutulsun. Hurma ağacı (gibi meyveliler) ile söğüt ağacını (gibi meyvesizleri) göstereyim.

Hurma ağacı sâlih kulları söğüt ağacı fâsid kulları sembolize etmiştir.

زین طلب بنده به کوی تو رسید درد مریم را به خرما بن کشید

II. 98. Kul, bu istek yüzünden civarına geldi. Meryem'i hurma fidanına derdi çekti.

Hurma fidanı mürşid-i kâmilî sembolize etmiştir.

حنظل از معشوق خرما می شود خانه از هم خانه صحرا می شود

III. 539. Ebu Cehil karpuzu, sevgili yüzünden hurma kesilir, ev, evdeki dost yüzünden ova olur.

Ebu cehil karpuzu sevgiliyi hurma da sevgili uğruna acı olan şeyin tatlıya dönüşmesini sembolize etmiştir.

پس نشان دادندشان مردم بدو که برو آن سوی نخلستان بجو

III. 1219. Sordukları adamlar onlara “ Varın hurmalıkta arayın” dediler.

Bu beyitte hurmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چون بیامد دید در خرما بنان خفته‌ای که بود بیدار جهان

III. 1220. Hurmalığa geldikleri zaman bir de baktılar ki hurma fidanlarının dibinde bir uyuyan var, fakat cihanın uyanığı!

Bu beyitte hurmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

دیدن آن بند احمد را رسد بر گلوی بسته حَبْلٌ مِنْ مَسَد

III. 1663. O bağı Ahmed görebilir de, “ Boynunda da hurma lifinden bir ip var” der.

Hurma lifinden ipi günahları sembolize etmiştir. Burada “*Ebû Leheb’in elleri kırılınsın, kırıldı ya! Ondan malı ve kazandığı şey kurtaramadı. Yakında alevli bir ateşe kavuşacaktır; onun karısı da odun hamalıdır. Boynunda da hurma liflerinden ip vardır!*” (Tebbet,111/1-4) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. V. s. 443).

پیش ظاهر بین چه قلب و چه سره او چه داند چیست اندر قوصره

IV. 2171. Yalnız dışı görene göre kalp nedir, geçer altın ne? Hurma sepetinde ne var? O bilir.

Hurma sepeti insanı sembolize etmiştir.

همچو نخلی بر نیارد شاخها کرده مو شانه زمین سوراخها

V. 29. Hurma gibi göklere dal budak salamaz da köstebek gibi yeri delik deşik eder.

Hurma filozofların dinden uzak olan düşüncelerini sembolize etmiştir.

درد عسر افتاد و صافش یسر او صاف چون خرما و دردی بسر او

V. 360 Tortu güçlüktür, safi da kolaylığı. Saf, hurmaya benzer, tortu da hurma çağlasına.

Saf hurma ilahî sonsuz bilgiyi ham hurma da ilahî olmayan bilgiyi sembolize etmiştir.

گر نباشی نخل وار ایثار کن کهنه بر کهنه نه و انبار کن

V. 810. Hurma fidanı gibi ihsan sahibi olamazsam var, eskiyi eskiye kat ambarına yığ!
Hurma fidanı Hakk'a ulaşmak için bu yolda çekilen zorluklara katlananların kuvvetini
sembolize etmiştir.

همچو مريم درد بودش دانه نی سبز کرد آن نخل را صاحب فنی

V. 1190. Meryem gibi hani. Derdi vardı da tohumu yoktu. Bu dert yüzünden sanat
sahibi Tanrı, o kuru hurma ağacını yeşertti.

Bu beyitte hurmanın tasavvufi sembolik anlamı yoktur. Ancak burada “*Doğum ağrısı onu bir kuru hurma ağacına dayanmaya mecbur etti. Dedi ki: “Keşke benbundan evvel ölüp külliyyen unutulmuş olsaydım!” Altından cenâb-ı İsa nidâ edip dedi ki: “Mahzûn olma, rabbin senin altından ırmak akıttı ve kuru hurma ağacını salla ki üzerine hurma düşsün!”* (Meryem, 19/23-25) ayetlerine atıfta bulunulmuştur (Konuk a.g.e. c. IX. s. 399).

نفس تو تا مست نقل است و نبید دان که روح خوشه‌ی غیبی ندید

V. 2446. Senin nefsin, mezeyle, hurma şarabıyla sarhoşsa bil ki gayp salkımını
görmemiştir.

Hurma şarabı nefsâni sıfatlardan alınan zevki sembolize etmiştir.

گر در آیی نخل یا عرجون نمود جز ز عکس نخله‌ی بیرون نبود

V. 2806. Suda bir hurma fidanı yahut hurmanın kırılıp eğilmiş, yeni aya dönmüş dalı
görününce o akis, dışarıdaki fidanın, dışarıdaki dalın aksidir.

Bu beyitte hurmanın tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

گفت از باغ خدا بنده‌ی خدا گر خورد خرما که حق کردش عطا

V. 3079. Hırsız dedi ki: Tanrı bağından Tanrı kulu, Tanrı'nın ihsan ettiği hurmayı yerse,
Hurma Allah'ın insanlara verdiği nimetleri sembolize etmiştir.

خود تو دانی کافتابی در حمل تا چه گوید با نبات و با دقل

VI. 1068. Hamel burcundaki güneş, otlara ve henüz olmamış hurmalara ne yapar?
Bilirsin ya.

Hamel burcu ilkbahar'a tekabül eder ve bütün bitkilerde yeşermeye başlar.
Burada güneş Hz. Muhammed'i ham hurma Hz. Bilâl'in vücudunu sembolize etmiştir.

رنگ بر بسته ترا گلگون نکرد شاخ بر بسته فن عرجون نکرد

VI. 1283. Fakat eğreti renk senin yüzünü kızartmadı. Hurma ağacına bağlanan dal, hurma vazifesini görmedi.

Hurma ağacına bağlanan dal sahte arifleri sembolize etmiştir.

می شود مبدل به سوز مریمی شاخ لب خشکی به نخلی خرمی

VI. 1290. Meryem'in sızıldanışıyla kurumuş hurma dalı yeşerir, hurma verir.

Kuru hurma dalı cismi ve nefsâni sıfatları hurmanın meyve vermesi de gönlün nefsâni sıfatlardan temizlenip ilahî bilgi ile dolmasını sembolize etmiştir. Burada “*Ey Meryem! Hurma ağacını kendi tarafına doğru salla; toplamaya lâyık sana taze hurma düşer*” (Meryem, 19/25) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e c. XI. s. 427).

آن هنر فی جیدنا حبل مسد روز مردن نیست ز آن فن ها مدد

VI. 2912. O hünerler, boynumuza bağlanmış bir hurma lifi oldu. Ölüm günü, onların hiç birinden fayda yok.

Hurma lifi ilim ve fen yani zahiri bilgiyi sembolize etmiştir. Burada “*Hurma lifinden örülmüş ve bükülmüş bir ip*” (Tebbet,111/5) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. XII. s. 317).

2.20. İncir (انجیر)

دانهی هر مرغ اندازهی وی است طعمهی هر مرغ انجیری کی است

I.580. Her kuşun yiyeceği lokma, kendine göredir. Nasıl olur da her kuş bir inciri (bütün olarak) yutabilir?

İncir henüz kemale gelmemiş sâlik'in mertebesine göre nail olabileceği ilahî bilgiyisembolize etmiştir.

هست انجیر این طرف بسیار خوار گر رسد مرغی قنق انجیر خوار

VI. 760. İncir yiyen bir kuş gelip konuk olsa bu tarafta incir çoktur, incirin hiçbir değeri yoktur.

İncir ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

دانه گم شد آنگهی او تین بود تا نمردی زر ندادم این بود

VI. 4053. Tohum yok oldu da ondan sonra bitti, incir haline geldi. "Ben de sen ölmeyince altın vermedim ya" sözü budur işte.

İncir insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

2.21. Kabak (کدو)

تا چه دارد این حسود اندر کدو ای خدا فریاد ما را زین عدو

II. 2704. Kim bilir, bu hasetçinin kabağında ne var? Tanrı, bu düşmanın elinden bizi kurtar, feryadımıza yetiş!

Kabak nakıs insanın gönlünü sembolize etmiştir.

یک کدویی بود حیلت سازه را در نرش کردی پی اندازه را

V. 1335. O hilebaz halayığın bir kabağı vardı. Eşek kendisine ölçülü yaklaşsın diye kabağı, eşeğin aletine takardı.

Kabak şehveti, hırsı ve nefsi sembolize etmiştir. Burada "Sizden bekâr ve dul erkekleriniz ve kadınlarınız, zevci olmayanları nikâh edin ve köle ve cariyenizden nikâha salih olanları dahi tezvic edin; eğer onlar fakir iseler, Allah Teâlâ onları fazlasıyla zengin eder. Allah Teâlâ maâşa genişlik verici ve müstehakkını bilicidir" (Nur, 24/32) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. 445).

کیر دیدی همچو شهد و چون خبیص آن کدو را چون ندیدی ای حریص

V. 1420. Bal gibi, paluze gibi olan o aleti gördün, âlâ. Fakat a haris neden kabağı görmedin?

Kabak şehvete kapılan insanın gözünün perdelenmesini incelikleri görememesinden dolayı maneviyatının helak olmasını sembolize etmiştir.

یا چو مستغرق شدی در عشق خر آن کدو پنهان بماندت از نظر

V. 1421. Yoksa eşeğin aşkına o kadar mı dalmıştın ki gözüne kabak görünmedi?

Kabak şehvete kapılan insanın gözünün perdelenmesini incelikleri görememesinden dolayı maneviyatının helak olmasını sembolize etmiştir.

بر دويدی چون کدو فوق همه کو ترا پای جهاد و ملحمه

VI. 1218. Kabak gibi her şeyin üstüne çıktın. Nerede sen de savaşta direnecek ayak.

Kabak kendini beğenmişliği sembolize etmiştir.

تکيه کردی بر درختان و جدار بر شدی ای اقرعك هم قرعوار

VI. 1219. Ağaçlara, duvarlara dayandın, kabak gibi yukarı çıktın a kelceğiz!

Kabak kendini beğenmişliği sembolize etmiştir.

رنگ سبزت زرد شد ای قرع زود ز انکه از گلگونه بود اصلی نبود

VI. 1221. A su kabağı, yeşil rengin tez sararır, çünkü o renk iğreti bir boyadır, aslında yok ki.

Kabak inkâr eden insanı sembolize etmiştir.

2.22. Karanfil (قرنفل)

جز قرنفل یاسمن یا گل مچر رو به صحرای ختن با آن نفر

V. 2474. Karanfilden, yaseminden, gülden başka bir şey otlama. O ceylânlarla Hutun sahrasına yürü!

Karanfil, yasemin ve gül nebilerin ve velilerin gıdası olan ilahî ilimi sembolize etmiştir.

2.23. Karpuz (خربزه)

خربزه آورده بودند ارمغان گفت رو فرزند لقمان را بخوان

II. 1514. Bir gün Lokman'ın efendisine hediye olarak bir karpuz getirdiler. Hizmetçiye “Git, oğlum Lokman'ı çağır” dedi.

Bu beyitte karpuzun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چون برید و داد او را يك برین همچو شکر خوردش و چون انگبین

II. 1515. Lokman gelince, efendisi, karpuzu kesip ona bir dilim verdi. Lokman, o dilimi bal gibi, şeker gibi yedi.

Bu beyitte karpuzun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

از خوشی که خورد داد او را دوم تا رسید آن گرچه تا هفدهم

II. 1516. Hem de öyle lezzetle yedi ki Lokman'ın efendisi, ikinci dilimi de kesip sundu.
Böyle, böyle karpuzu tekmiil yedi;

Bu beyitte karpuzun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ماند گرچی گفت این را من خورم تا چه شیرین خربزه ست این بنگرم

II. 1517. Yalnız bir dilim kaldı. Efendisi “Bunu da ben yiyeyim; bir göreyim, bakayım, nasıl şey, herhalde tatlı bir karpuz” dedi.

Bu beyitte karpuzun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چون بخورد از تلخیش آتش فروخت هم زبان کرد آبله هم حلق سوخت

II. 1519. Efendisi, o dilimi yer yemez karpuzun acılığında ağzını bir ateştir sardı, dili uçukladı, boğazı yandı.

Bu beyitte karpuzun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

لذت دست شکر بخش بداشت اندر این بطیخ تلخی کی گذاشت

II. 1528. Şekerler bağışlayan elinin lezzeti bu karpuzdaki acılığı hiç bırakır mı?

Bu beyitte karpuzun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

حنظل از معشوق خرما می شود خانه از هم خانه صحرا می شود

III. 539. Ebu Cehil karpuzu, sevgili yüzünden hurma kesilir, ev, evdeki dost yüzünden ova olur.

Ebu cehil karpuzu sevgiliyi hurma da sevgili uğruna acı olan şeyin tatlıya dönüşmesini sembolize etmiştir.

از همه عیش و خوشیها و مزه او نبیند جز که قشر خربزه

IV. 2378. Bütün o yaşayıştan, o güzelliklerden, o lezzetlerden ancak ve ancak sokaklardaki karpuz kabuğunu görür!

Karpuz nefsâni sıfatlardan arınmamış öküz huylu insanları sembolize etmiştir.

ای ضیاء الحق حسام الدین در آر این سر خر را در آن بطیخ زار

IV. 3824. Ey Hak Ziyası Hüsameddin, bu eşekbaşını kavun karpuz bostanına getir.

Kavun ve karpuz *Mesnevî*'yi sembolize etmiştir.

چون نبیند نان و سیب و خربزه در مصاف آید مزه و خوف بزه

V. 638. Ama ekmek, elma ve karpuz görünce onu yemek ister bu istekle zarar korkusu, savaşa girişir.

Elma ve karpuz hak yolunda olan salıkların nefsâni sıfatları ile yapacağı mücadeleyi sembolize etmiştir.

خربزه چون در رسد شد آبناک گر بنشکافی تلف گشت و هلاک

V. 3718. Kavun, karpuz oldu, sulandı mı yarmazsan telef olur gider.

Kavun ve karpuz, Kadın ve erkeğin ergenlik çağını sembolize etmiştir.

2.24. Kavun (خربزه)

گاو را داند خدا گوساله‌ای خر خریداری و در خور کاله‌ای

II. 2092. Öküz, elbette bir buzağıyı Tanrı tanır. Eşek müşteri olup bir şey alsın, elbette ham kavun alır.

Ham kavun nefsâni yiyecekleri sembolize etmiştir. Burada “*Pis olan şeyler pis olanlar içindir*” (Nur, 24/26) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c.IV. s. 81).

ای ضیاء الحق حسام الدین در آر این سر خر را در آن بطیخ زار

IV. 3824. Ey Hak Ziyası Hüsameddin, bu eşekbaşımı kavun karpuz bostanına getir.

Kavun ve karpuz *Mesnevî*'yi sembolize etmiştir.

خربزه چون در رسد شد آبناک گر بنشکافی تلف گشت و هلاک

V. 3718. Kavun, karpuz oldu, sulandı mı yarmazsan telef olur gider.

Kavun ve karpuz, Kadın ve erkeğin ergenlik çağını sembolize etmiştir.

2.25. Keçiboyuz (خرنوب)

آن زمان کت امتحان مطلوب شد مسجد دین تو پر خروب شد

IV. 387. Sınamayı diledin mi işte o zaman din mescidinin keçiboyuzuyla dolu demektir!

Keçiboyuz kalpteki imanı kaybetmeyi sembolize etmiştir.

گفت نامت چیست بر گو بی‌دهان گفت خروب است ای شاه جهان

IV. 1376. Dedi ki: adın ne. Dilsiz dudaksız söyle bakalım! Ot ey âlem padişahı bana keçiboynuzu derler, dedi.

Bu beyitte keçiboynuzunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

من که خرویم خراب منزلم هادم بنیاد این آب و گلم

IV. 1378. Ben keçiboynuzuyum. Bittiğim yer perişan olur; şu suyun, toprağın yıkıcısıyım ben!

Keçiboynuzu özelliği gereği bittiği yerde yıkıcılığı sembolize etmiştir.

مسجد است آن دل که جسمش ساجد است یار بد خروب هر جا مسجد است

IV. 1383. Bedenin secdegâhı olan mescit, gönüldür... Kötü dost da her yerde mescitte biten keçiboynuzudur!

Keçiboynuzu kalpte bulunan duygular arasındaki kötü dostu (kötülükleri) sembolize etmiştir.

عاشقا خروب تو آمد کژی همچو طفلان سوی کژ چون می غژی

IV. 1386. Ey âşık, eğrilik, sana keçiboynuzu gibidir. Çocuklar gibi niye eğriliğe doğru gider sürtünürsün?

Keçiboynuzu salıkların hak yolunda ilerlerken kalplerine türlü türlü doğan eğrilikleri sembolize etmiştir.

2.26. Kereviz (کرفس)

مو به مو و ذره ذره مکر نفس می شناسیدند چون گل از کرفس

I.369. Gülü, kerevizden fark edencesine kıldan kıla, zerreden zerreye nefis hilesini tanır, bilirlendi.

Gül insan-ı kâmilî kerevizde nefsânî sıfatları sembolize etmiştir.

2.27. Lale (لاله)

خوش بدی جانم در این باغ و بهار مست این صحرا و غیبی لاله زار

I.2092. Canım bu bahçede, bu bahar çağında ne hoş bir hale gelir, bu ovanın bu gayb lâleliğinin sarhoşu olurdu.

Lale bahçesi gayb âleminin ilahî bilgilerinin olduğu yeri sembolize etmiştir.

بعد از آن چیزی که کاری بردهد لاله و نسرين و سیسنبردهد

II. 1260. O söndükten sonra ne dikersen biter. Lâleler, ak güller, marsamalar çıkar.

Lale, ak gül, marsama, insanın gönlünde nefsâni sıfatları öldürdükten sonra gönlüne ilahî ilimin doğacağını sembolize etmiştir.

کی فروزد لاله را رخ همچو خون کی گل از کیسه بر آرد زر برون

II. 1660. Lâlenin yüzü nasıl kan gibi kızarır? Gül, kesesinden nasıl altın saçar?

Lale kalbi gül de ruhu sembolize etmiştir.

که بهاران خطه‌ی ده خوش بود کشت زار و لاله‌ی دل کش بود

III. 244. Bahar çağında köy pek hoş olur, çayırılık, çimenlik, gönle ferah veren gönül çeken lâlelik kesilir”

Lale bahçesi gönlü çeken ilahî bilgilerin olduğu yeri sembolize etmiştir.

در دل ما لاله‌زار و گلشنی است پیری و پژمردگی را راه نیست

III. 2935. Bizim gönlümüzde lâlelik var, gül bahçesi var. Oraya solmanın, perişan olmanın yolu yok!

Lale bahçesi ve gül bahçesi ilahî bilgilerin olduğu yeri sembolize etmiştir.

این همی‌گفت و رخس در عین گفت نرگس و گلبرگ و لاله می‌شکفت

III. 3520. Demekte, bu sözleri söylerken de yüzünde nergisler, güller, lâleler açılmaktaydı!

Nergis, gül ve lale Hz. Bilal’in ilahî bilginin tecellisi olan mutluluğu ve sevincin yüzüne yansımalarını sembolize etmiştir.

هر که دید او مر ترا از دور گفت کاو در آن صحرا چو لاله‌ی تر شکفت

III. 3550. Seni uzaktan gören ovada bir lâle gibi açılmış der.

Bu beyitte lalenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

قصه گویم از سبا مشتاق‌وار چون صبا آمد به سوی لاله‌زار

IV. 845. İhtiyak çekercesine Sebe’e ait hikâyeyi söylüyorum. Çünkü seher yeli, lâleliğe esip geldi!

Lale bahçesi Hz. Mevlâna’nın gönlünü sembolize etmiştir.

سنبل و لاله و سپر غم نیز هم با هزاران ناز و نفرت خوردهام

V. 920. Ben, sümbülü, laleyi, reyhanı bile binlerce nazla ve istemeyerek yerdim dedi.

Lale, sümbül, reyhan ruhun sıfatlarının tecellisini sembolize etmiştir.

رنگ لاله گشته رنگ زعفران زور شیرش گشته چون زهره ی زنان

V. 971. Lale rengindeki yüz safrana benzer. Aslan gibi kuvvetliyken gücü, kuvveti kesilir, gibi takatsiz bir hale gelir.

Lale kırmızı renginden dolayı yanağı sembolize etmiştir.

هم نه ای بلبل که عاشق وار زار خوش بنالی در چمن یا لاله زار

VI. 1262. Bülbül değilsin, âşıkçasına ağlayıp inleyesin, çayırılıkta, çimenlikte yahut lâle bahçelerinde güzel güzel çileyesin.

Lale bahçesi ilahî bilginin olduğu bahçeyi sembolize etmiştir.

2.28. Marsama (سیسنبر)

بعد از آن چیزی که کاری برده لاله و نسرین و سیسنبر دهد

II. 1260. O söndükten sonra ne dikersen biter. Lâleler, ak güller, marsamalar çıkar.

Lale, ak gül, marsama, insanın gönlünde nefsanî sıfatları öldürdükten sonra gönlüne ilahî ilimin doğacağını sembolize etmiştir.

2.29. Menekşe (بنفشه)

کی گلستان راز گوید با چمن کی بنفشه عهد بندد با سمن

II. 1657. Gül bahçesi; yeşilliğe nasıl sır söyler, menekşe nasıl olur da yaseminle ahdedebilir?

Gül bahçesi ruhlar âlemini, menekşe koyu renkli olan nefsanî sıfatları yaseminde saf ve beyaz olan ruhun sıfatlarını ve doğada var olan bütün canlı cansız her şeyin Allah'ı tesbih ettiğini yani onların gizli hareketlerini ve konuşmalarını sembolize etmiştir.

آن یکی سر سبز نحن المتقون و آن دگر همچون بنفشه سر نگون

V. 1802. Biri “Biz Tanrıdan çekinenleriz” diye yemyeşil, öbürü menekşe gibi başı aşağıda.

Menekşe fâsık ve münkirleri sembolize etmiştir. Burada “*Âsileri rablerinin indinde başları eğilmiş görürsün*” (Secde, 32/12) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk a.g.e, c. IX. s. 576).

2.30. Mercimek (عدس)

منقطع شد خوان و نان از آسمان ماند رنج زرع و بیل و داسمان

I.82. Mûsâ kavmi içinde birkaç kimse terbiyesizce “hani sarımsak, mercimek” dediler.

Bu beyitte mercimek ve sarımsağın tasavvufî sembolik anlamı yoktur. Ancak burada “*Ey Benî İsrail, vaktaki sizediniz: Yâ Mûsâ! Biz bir türlü yemeğe sabr edemeyiz; Rabb’inden iste ki, bizim için yerin bitirdiği bakladan ve hıyardan ve buğdaydan ve mercimekten ve soğan çıkarısın*” (Bakara, 2/61) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. I. s. 112).

گر در آمیزند عود و شکرش بر گزیند یک یک از یکدیگرش

II. 282. Fakat mercimek, şeker arasına karışırsa onları birer, birer ayırırlar.

Bu beyitte mercimeğin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

دید کاو سابق زراعت کرد ماش او همی‌داند چه خواهد بود چاش

V. 4068. Evvelce mercimek ektiğini bildiğinden ne mahsul elde edeceğini de bilir.

Mercimek ezelde Allah’tan talep edilen şeyleri sembolize etmiştir.

نه قدید و نه ثرید و نه عدس آن چه خوردی آن بگو تنها و بس

VI. 719. Ne et yedim, ne tirit, ne de mercimek diyorsun. Ne yediysen yalnız onu söyle, kâfi.

Bu beyitte mercimeğin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

2.31. Mısır, Darı (ذرت ، جوارى ، ارزن)

گندم و جو را و باقی حبوب می‌توانی خورد و من نه ای طروب

III. 3309. Sen buğday da yiyebilirsin, arpa da, darı, mısır gibi başka şeyler de. Hâlbuki ben bunları yiyemem.

Bu beyitte buğday, arpa, darı ve mısırın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

2.32. Nar (انار)

کشتن و مردن که بر نقش تن است چون انار و سیب را بشکستن است

I.707. Ancak ten nakşına ait olan öldürmek ve ölmek, nar ve elmayı kırmak, kesmek gibidir.

Nar ve elma ölmesi sonucunda insanların içinin ortaya çıkmasını sembolize etmiştir.

گر اناری می‌خری خندان بخر تا دهد خنده ز دانه‌ی او خبر

I.718. Nar alıyorsan gülen (çatlak) narı al ki onun gülmesi, sana tanesi olduğunu haber versin.

Nar insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

نار خندان باغ را خندان کند صحبت مردانت از مردان کند

I.721. Gülen nar bahçeyi güldürür. Erler sohbeti de seni erlerden eder.

Nar insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

من ز اول دیدم آخر را تمام جای دیگر رو از اینجا و السلام

III. 1633. O dağlarda ağaçlar, meyveler, sayısız elmalar, armutlar, narlar vardı.

Bu beyitte armut, nar ve elmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آن چه ابرو را چنان طرار ساخت چهره را گلگونه و گلنار ساخت

III. 4132. Kaşî o dertçe fitneci, işveci bir hale getirdi; yüzü gül ve nar gibi kıpkırmızı bir renge boyadı.

Gül ve nar Güzellerin yüzlerini sembolize etmiştir.

شد سخن از من دل خوش یافتم چون انار از ذوق می‌بشکافتم

IV. 685. Söz söyleyemez bir hale geldim... Hoş bir gönüle sahip oldum; zevkimden nar gibi yarıldım!

Nar ilahî aşktan duyulan mutluluğu sembolize etmiştir.

از انار و از ترنج و شاخ سیب وز شراب و شاهدان بی‌حساب

V. 2552. Narı, turuncu, elma dalını söyle. Şarabı ve sayısız güzelleri anlat.

Nar âlemin varlığını, turunç ruhlar âlemini elma da Allah'ın tecelli sırlarını sembolize etmiştir.

2.33. Nergis (نرگس)

کای بسوزیده برون آ تازه شو بار دیگر خوب و خوب آوازه شو

I.3916. Nergisin gözü körleşir, o, tekrar açar... Kamışın boğazını keser, sonra yine kendisi tekrar okşar, ondan nağmeler çıkarır.

Nergis hem gerçek anlamında hem de gözü sembolize etmiştir. Kamışta ney'i sembolize etmiştir.

ذکر حق کن بانگ غولان را بسوز چشم نرگس را از این کرکس بدوز

II. 754. Tanrı'yı an da gulyabanilerin seslerini mahvet. Nergis gibi olan gözünü bu nergise karşı kapa.

Nergis gözü ve dünya nimetlerinden vazgeçmeyi sembolize etmiştir.

گر بخواد مرگ هم شیرین شود خار و نشتر نرگس و نسرين شود

III. 1424. Dilerse söyler, hale ferman eder. Dilerse, hüküden ve neşter, nergis ve ağustos gülü kesilir.

Nergis ve ağustos gülü (nesrîn) insan-ı kâmil kişinin ölüm ile Hakk'a kavuşma mutluluğunu sembolize etmiştir.

این همی گفت و رخس در عین گفت نرگس و گلبرگ و لاله می شکفت

III. 3520. Demekte, bu sözleri söylerken de yüzünde nergisler, güller, lâleler açılmaktaydı!

Nergis, gül ve lale Hz. Bilal'in ilahî bilginin tecellesi olan mutluluğu ve sevinci sembolize etmiştir.

آن چه زد بر سرو و قدش راست کرد و آنچه از وی نرگس و نسرين بخورد

III. 4130. Selviye bir şey yaptı. Boyunu dümdüz etti. Nergisle ağustos gülü de ondan feyz aldı, güzelleşti.

Selvi ağacı vahdeti sembolize etmiştir. Selvi ağacının etrafında yetişen nergis ve ağustos gülü de serviden feyz alarak onlarda Allah'ın birliğini sembolize etmişlerdir.

بی بهارت نرگس و نسرين دهم بی کتاب و اوستا تلقین دهم

IV. 3519. Bahar olmadığı halde sana nergis ve ağustos gülü verir; kitapsız ustasız sana bilgiler belletirim.

Nergis ve ağustos gülü Allah'ın ilahî kuvveti, kudretini ve Kâfi sıfatını sembolize etmiştir.

سیف و خنجر چون علی ریحان او نرگس و نسرين عدوی جان او

V. 2677. Ali gibi kılıçla hançer, ona reyhan kesilmiş, nergisle nesrin, canına düşman olmuştu.

Reyhan ilahî sırları nergis ve nesrîn de nefsi sembolize etmiştir.

مستی دل را نمی دانی که کو وصف او از نرگس مخمور جو

VI. 1298. Gönül sarhoşluğu nerededir? Görmezsin. Onu nergise benzeyen mahmur gözlerde ara.

Nergis, insan-ı kâmilin ilahî aşktan sarhoş olmuş mahmur gözünü sembolize etmiştir.

با حدث که بدترین است این کند کش نبات و نرگس و نسرين کند

VI. 2699. Güneş en kötü şey olan pisliğe bunu yaparsa yeşilliklere, güllere, nergislere neler yapmaz?

Bu beyitte gül ve nergisin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ز آن فگندهی گاو آبی عنبر است که غذایش نرگس و نیلوفر است

VI. 2924. Böyle güzel kokulu çiçeklerle geçindiğinden, gıdası nergis ve nilüfer olduğundan da onun pisliği amberdir.

Bu beyitte nergis ve nilüferin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

پس زنی گفتش ز چشم عبهری که ز دستت رفت حسرت می خوری

VI. 3088. Bir kadın Safura'ya, "O nergis gibi gözlerin elden gitti, acıklanıyor musun?" diye sordu.

Nergis göze benzetilmiştir.

چشم چون نرگس فرو بندی که چی هین عصایم کش که کورم ای اچی

VI. 3490. Nergis gibi gözlerini kapatıyor aman değneğimi tut beni yet ey ulu kişi diyorsun.

Nergis hem gözü hem de nakıs insanın dünya nimetlerine bağıllığını sembolize etmiştir.

آن چنان پایی که از رفتار او جان نپیوندد به نرگس زار او

VI. 4173. Onun yürüyüşüne can vermeyen, onun nergis bahçesine canla başla gitmeyen ayak yok mu?

Nergis Allah'ın sonsuz ilahî bilgisini sembolize etmiştir.

2.34. Nesrin (نسرین)

آن چه زد بر سرو و قدش راست کرد و آنچه از وی نرگس و نسرین بخورد

III. 4130. Selviye bir şey yaptı. Boyunu dümdüz etti. Nergisle ağustos gülü (Nesrin) de ondan feyz aldı, güzelleşti.

Selvi ağacı vahdeti sembolize etmiştir. Selvi ağacının etrafında yetişen nergis ve ağustos gülü de serviden feyz alarak onlarda Allah'ın birliğini sembolize etmişlerdir.

جسم عارف را دهد وصف جماد تا بر او روید گل و نسرین شاد

IV. 548. Ârifin bedenine cemad vasfını verir de orada neşeli güller, nesrinler bitirir!

Gül insan-ı kâmilin müridine verdiği ilahî bilgileri ve nesrin de ilahî sırları sembolize etmiştir.

سیف و خنجر چون علی ریحان او نرگس و نسرین عدوی جان او

V. 2677. Ali gibi kılıçla hançer, ona reyhan kesilmiş, nergisle nesrin, canına düşman olmuştu.

Reyhan ilahî sırları nergis ve nesrîn de nefsi sembolize etmiştir.

2.35. Ney, Kamış, Şeker Kamışı (نی، نیشکر)

بشنو از نی چون حکایت می‌کند از جدایی‌ها شکایت می‌کند

I.1. Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları nasıl anlatıyor:

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

کز نیستان تا مرا ببرداند در نفیرم مرد و زن نالیده‌اند

I.2. Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan erkek, kadın. Herkes ağlayıp inledi.

Kamışlık, ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

هر که این آتش ندارد نیست باد آتش است این بانگ نای و نیست باد

I.9. Bu neyin sesi ateştir, hava değil; kimde bu ateş yoksa yok olsun!

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

آتش عشق است کاندن نی فتاد جوشش عشق است کاندن می فتاد

I.10. Aşk ateşidir ki neyin içine düşmüştür, aşk coşkunuğudur ki şarabın içine düşmüştür.

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

نی حریف هر که از یاری برید پرده هایش پرده های ما درید

I.11. Ney, dosttan ayrılan kişinin arkadaşı, haldaşdır. Onun perdeleri, perdelerimizi yırttı.

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

همچو نی زهری و تریاقی که دید همچو نی دمساز و مشتاقی که دید

I.12. Ney gibi hem bir zehir, hem bir tiryak, ney gibi hem bir hemdem, hem bir müştak kim gördü?

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

نی حدیث راه پر خون می کند قصه های عشق مجنون می کند

I.13. Ney, kanla dolu olan yoldan bahsetmekte, Mecnun aşkının kıssalarını söylemektedir.

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

با لب دمساز خود گر جفتمی همچو نی من گفتنیها گفتمی

I.27. Zamanımı beraber geçirdiğim arkadaşımın dudağına eş olsaydım (sırlarına tahammül edecek bir hemdem bulsaydım) ney gibi ben de söylenecek şeyleri söyledim.

Ney insan-ı kâmilin vücudunu sembolize etmiştir.

هر دو نی خوردند از يك آب خور این یکی خالی و آن پر از شکر

I.270. Her iki kamış da bir sulaktan su içti. Biri bomboş öbürü şekerle dopdolu.

Kamış birincisi nakıs insanı ikincisi ise insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

ما چو ناییم و نوا در ما ز تست ما چو کوهیم و صدا در ما ز تست

I.599. Biz ney gibiyiz, bizdeki nağme senden. Biz dağ gibiyiz, bizdeki seda senden.

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

کای بسوزیده برون آ تازه شو بار دیگر خوب و خوب آوازه شو

I.3916. Nergisin gözü körleşir, o, tekrar açar. Kamışın boğazını keser, sonra yine kendisi tekrar okşar, ondan nağmeler çıkarır.

Nergis gözü sembolize etmiştir. Kamışta ney'i sembolize etmiştir.

هر که باشد شاه دردش را دوا گر چو نی نالد نباشد بی نوا

II. 1167. Padişah kimin derdine derman olursa o, ney gibi feryat eder, sessiz sedasız kalmaz

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

عقل قوت گیرد از عقل دگر نی شکر کامل شود از نیشکر

II. 2277. Akıl, başka bir akıldan kuvvet bulur. Şeker kamışı, şeker kamışından kemal kazanır.

Şeker kamışı, bir sanat erbabı başka bir sanat erbabıyla sanatını olgunlaştırabileceğini sembolize etmiştir.

کان قندم نیستان شکر هم ز من می روید و من می خورم

II. 2428. Ben şeker madeniyim, şeker kamışıyım, hem benden yetişmekte, hem ben yiyorum.

Şeker kamışı Allah'ın sonsuz ilahî ilmini sembolize etmiştir.

لایق این حضرت پاکی نه اید نیشکر پاکان شما خالی نبید

III. 3001. Bu tertemiz kapıya lâayık değilsiniz ki... Temiz kişiler, şeker kamışıdır, sizse bomboş birer kamıştan ibaretsiniz.

Şeker kamışı insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

هیچ ماند آب آن فرزند را هیچ ماند نیشکر مر قند را

III. 3456. Hiç meni, o çocuğa benzer mi? Hiç şeker kamışı, şekere benzer mi?

Bu beyitte şeker kamışının tasavvufî sembolik değeri yoktur.

چون نفخت بودم از لطف خدا نفخ حق باشم ز نای تن جدا

III. 3935. Tanrı lûtfuyla “ Ben insana ruhumdan ruh üfürdüm” sırrına mazharım...

Kamış gibi olan tenden ayrılırsam yalnız Tanrı nefesi olarak kalırım.

Kamış vücud-ı âdem’i sembolize etmiştir. Burada “*Vaktâki Âdem’in suret-i cismâniyyesini tesviye ettim ve onun cismine ruhumdan üfledim*” (Hicr, 15/29) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e c.VI. s. 405).

آن چه نی را کرد شیرین جان و دل و آنچه خاکی یافت زو نقش چگل

III. 4131. Bir tecellisiyle kamışı, canı da tatlı, gönlü de tatlı bir hale getirdi. Toprağa mensup insan, onun lûtfuyla Çiğil güzeli oldu.

Kamış Hakk’ın Latif ve Cemil isimlerinin tecellisiyle şeker kamışına dönüşünü sembolize etmiştir.

نه چو معراج زمینی تا قمر بلکه چون معراج کلکی تا شکر

IV. 553. Yere mensup ve ancak aya kadar yüceltebilecek miraç değildir bu. Kamışı, şekere ulaştıran miraca benzer!

Kamışın şekere ulaşması Hakk sıfatlarına ulaşmayı sembolize etmiştir.

گر چه مشغولم چنان احمق نیم که شکر افزون کشی تو از نی ام

IV. 642. Meşgulüm ama kamışından sana fazla şeker verecek kadar da ahmak değilim ben!

Kamış İnsan-ı kâmilî şeker de insan-ı kâmilin gönlünde olan ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

بعد شکر کلك خوابی چون کند بعد سلطانی گدایی چون کند

IV. 1215. Şeker yedikten sonra şeker kamışını nasıl çiğner... Padişahıktan sonra nasıl olur da dilencilik eder? Dediler.

Şeker kamışı dilenciliği sembolize etmiştir.

در زمین گر نیشکر ور خود نی است ترجمان هر زمین نبت وی است

IV. 1317. Yerde şeker kamışı mı bitmiş, yoksa alelâde kamış mı? Her biten ot, bittiği yerin halini, kabiliyetini bildirir!

Kamış, bir kalpte nefsâni sıfatları olan insanları şeker kamışı da bir kalpte var olan ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

پیس او آیدد اگر خاین نه ایدد نیشکر گردید از او گر چه نییدد

IV. 3330. Hain değilseniz onun huzuruna gelin. Boş kamışsanız bile onun himmetiyle şeker kamışı olun!

Kamış nakıs insanı şeker kamışı da ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

این سر خر در میان قندزار ای بسا کس را که بنهاده ست خار

IV. 3821. Şeker kamışlığına asıla konan şu eşekbaşı, nice kişileri hor hakîr bir hale koydu!

Şeker kamışlığı ilahî bilgiyi diken de ham insanı sembolize etmiştir.

نیشکر کوبید کار این است و بس جان بر افشانید یار این است و بس

V. 2530. Şeker kamışını dövün, iş ancak bundan ibaret Canlar feda edin, işte sevgili!

Şeker kamışı evliyanın hakikat sırları ile dolu olan kelimelerini sembolize etmiştir.

تو عدو را می دهی و نی شکر بهر چه گو زهر خند و خاک خور

V. 3492. Hâlbuki sen, düşmana şarap ve şeker kamışı veriyorsun. Niçin? Ona zehir gibi gül, taş ve desene!

Şeker kamışı nefsi besleyen türlü türlü leziz nimetleri sembolize etmiştir.

که ز لطف یار تلخیهای مات گشت بر جان خوشتر از شکر نبات

V. 3639. Bil ki sevgilinin lûtfiyle ölümün acılıkları bile cana şeker kamışından daha hoş gelmede.

Bu beyitte şeker kamışının tasavvufî sembolik değeri yoktur.

دو دهان داریم گویا همچو نی یک دهان پنهانست در لبهای وی

VI. 2002. Ney gibi iki ağzımız var. Bir ağız, onun dudaklarında gizli.

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

دمدمه‌ی این نای از دمه‌ای اوست های و هوی روح از هیهای اوست

VI. 2005. Neyin bu feryadı, onun soluklarından. Ruhun hay huyu, onun hay huylarından.

Ney bu beyitte “*Mevlâna*’yî” sembolize etmiştir (Konuk, a.g.e. c. XII. s. 30).

گر نبودى بالباش نى را سمر نى جهان را پر نکردى از شکر

VI. 2006. Ney, onun dudakları ile hem dem olmasaydı âlemi şekerle doldurabilir miydi?

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

كى رمد از نى حمام آشنا بل رمد ز آن نى حمامات هوا

VI. 3663. Alışkın güvercin kamışlardan kaçır mı hiç? O kamışlardan alışmamış, yabancı güvercinler kaçır.

Kamış Kur’an’ın emir ve yasaklarına alışkın olan ruhların evini sembolize etmiştir.

چون شود پر مطربش بنهد ز دست پر مشو کاسیب دست او خوش است

VI. 4214. Fakat kamışın içi dolu oldu mu çalgıcı onu elinden atar. Sakın dolu olma.

Kamış içi nefsânî sıfatları sembolize etmiştir.

بى‌درنگى هین ز بغداد ای نژند رو به سوی مصر و منبت‌گاه قند

VI. 4243. Ey köhne adam durmadan hemencecik Bağdat’tan kalk, Mısır’a şeker kamışlığına kadar git!

Şeker kamışlığı ruha neşe ve mutluluk veren yeri sembolize etmiştir.

2.36. Nilüfer (نیلوفر)

همچو نیلوفر برو زین طرف جو همچو مستسقى حریص و مرگ جو

III. 3908. Nilüfer gibi ırmağın bu tarafında bit. Susama hastalığına uğrayan adam gibi haris ol, ölümü ara!

Nilüfer ab-ı hayatı sembolize etmiştir.

ز آن فگنده‌ی گاو آبی عنبر است که غذایش نرگس و نیلوفر است

VI. 2924. Böyle güzel kokulu çiçeklerle geçindiğinden, gıdası nergis ve nilüfer olduğundan da onun pisliği amberdir.

Nergis ve nilüfer ilahî sırlar sembolize etmiştir.

2.37. Nohut (نخود)

قدر فندق افکنم فندق حریق بندقم در فعل صد چون منجنیق

II. 349. Taşım nohut kadarsa da savaşta ne baş bırakır, ne miğfer!

Bu beyitte nohudun tasavvufî sembolik değeri yoktur.

بنگر اندر نخودی در دیگ چون می جهد بالا چو شد ز آتش زبون

III. 4159. Bir bak. Nohut tencerede ateşten zebun oldu mu yukarıya doğru sıçramaya başlar.

Nohut sâliki sembolize etmiştir.

هر زمان نخود بر آید وقت جوش بر سر دیگ و بر آرد صد خروش

III. 4160. Tencere kaynamaya başlayınca nohut, tencerenin üstüne fırlamaya, yüzlerce coşkunluk göstermeye koyulur.

Nohut sâliki sembolize etmiştir.

می زند کفلیز کدبانو که نی خوش بجوش و برمجه ز آتش کنی

III. 4162. Nohut pişiren kadın da nohuda kepçeyle vurup der ki. “ Yok. Güzelce kayna, tencereden çıkmaya kalkışma.

Nohut sâliki sembolize etmiştir.

تا که مهمان باز گردد شکر ساز پیش شه گوید ز ایثار تو باز

III. 4172. Der ki: Ey nohut, baharın otladın, yetiştin. Şimdi zahmet ve eziyet, sana konuk oldu, hoş tut da

Nohut saliki sembolize etmiştir.

ای نخود می جوش اندر ابتلا تا نه هستی و نه خود ماند ترا

III. 4178. Ey nohut, belâlara düş, kayna, piş de ne varlığın kalsın, ne sen kal!

Nohut sâlikin fenâ fi'llah olmasını sembolize etmiştir.

گفت نخود چون چنین است ای ستی خوش بجوشم یاریم ده راستی

III. 4197. Nohut, bu sözleri duyunca “ Mademki iş böyledir hanımcığım, güzel güzel kaynarım, sen de bana yardım et ama.

Nohut saliki sembolize etmiştir.

2.38. Pamuk (پنبه)

پنبه اندر گوش حس دون کنید بند حس از چشم خود بیرون کنید

I.566. Bu aşağılık duygu kulağına pamuk tıkayın, ten gözünden duygu başını çözün!

Pamuk Nefsi sembolize etmiştir.

پنبه‌ی آن گوش سر گوش سر است تا نگردد این کر آن باطن کر است

I.567. O gizli kulağın pamuğu, baş kulağıdır, bu kulak sağır olmadıkça o can kulağı sağırdır.

Pamuk Nefsi sembolize etmiştir.

ز آن که تاریک است و هر سو پنبه زار در میان پنبه چون باشد شرار

I.1595. Zira ortalık karanlıktır, her tarafta pamuk dolu. Pamuk arasında kıvılcım nasıl durur?

Pamuk insanları sembolize etmiştir.

گر تن سیمین تنان کردت شکار بعد پیری بین تنی چون پنبه‌زار

IV. 1600. Gümüş bedenli güzellerin vücudu, seni avladıysa ihtiyarlıktan sonra bir de pamuk tarlasına dönen bedene bak!

Pamuk insan bedeninin yaşlandığındaki halini sembolize etmiştir.

دایه‌اش پنبه‌ست اول لیک اخیر می‌رساند شعله‌ها او تا اثیر

IV. 1875. Dadısı pamuktur önce. Fakat sonunda şuleleri ta esire kadar çıkar,

Bu beyitte pamuğun tasavvufi sembolik değeri yoktur.

در پناه پنبه و کبریتها شعله و نورش بر آید بر سها

IV. 1877. Pamuk ve kükürdün himayesinde şulesi ve nuru, süha yıldızına kadar çıkar!

Pamuk sâlik'in yumuşak huyunu sembolize etmiştir.

همچو تابستان که از وی پنبه زاد ماند پنبه رفت تابستان ز یاد

VI. 1800. Yaz gibi hani. Yazın pamuk biter de o kalır, fakat yaz hatırlanmaz olur.

Bu beyitte pamuğun tasavvufî sembolik değeri yoktur.

2.39. Pırasa (گندنا)

هر زمرد را نماید گندنا غیرت عشق این بود معنی لا

IV. 867. Aşk gayreti, zümrüdü bile insanın gözüne pırasa kadar âdi gösterir. İşte “Lâ”nın mânası budur.

Pırasa gönlünde aşk olanın gözünde her şeyin değersiz olduğunu sembolize etmiştir.

خوشه‌ها در موج از باد صبا پر بیابان سبزتر از گندنا

IV. 3251. Başaklar seher yeli ile dalgalanmada ova pırasayla dopdolu!

Bu beyitte pırasanın tasavvufî sembolik değeri yoktur.

2.40. Reyhan (Fesleğen) (ریحان)

چشم بسته عالمی می‌دیدمی ورد و ریحان بی‌کفی می‌چیدمی

I.2095. Gözleri kapalı olarak bir âlem görür; elsiz, avuçsuz güller, reyhanlar devşirirdim.

Gül ve reyhan, ruhlar âleminde bulunan ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

مغز را خالی کن از انکار یار تا که ریحان یابد از گلزار یار

IV. 550. İçini, sevgiyi inkârdan arıt da orada onun gül bahçesindeki reyhanlar bitsin!

Gül bahçesi sevgilinin latif ruhunu reyhan da Hakk’ın latif ruhundan gelen ilahî bilgileri ve ilahî sırları sembolize etmiştir.

سنبل و لاله و سپر غم نیز هم با هزاران ناز و نفرت خورده‌ام

V. 920. Ben, sümbülü, laleyi, reyhanı bile binlerce nazla ve istemeyerek yerdim dedi.

Lale, sümbül, reyhan ruhun sıfatlarının tecellisini sembolize etmiştir.

معدده را خو کن بدان ریحان و گل تا بیابی حکمت و قوت رسل

V. 2475 Mideni o reyhanlara, güllere alıştırdı da peygamberlerin hikmet ve gıdasını bul.

Reyhan ve gül ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

خوی معده زین که و جو باز کن خوردن ریحان و گل آغاز کن

V. 2476. Mideni şu ottan, arpadan vazgeçir, reyhan ve gül yemeye başla.

Arpa nakıs ve nefis sahibi olan insanların, reyhan ve gül de velilerin ve ariflerin ilahî bilgi yiyeceğini sembolize etmiştir.

معدہی تن سوی کهدان می کشد معدہی دل سوی ریحان می کشد

V. 2477. Ten midesi, insanı samanlığa çeker. Gönül midesi, reyhanlığa.

Reyhan ilahî sırları sembolize etmiştir.

می زند بر روش ریحان که طری است او ز کوری گوید این آسیب چیست

VI. 1104. Bak, ne taze diye yüzüne reyhan vuruyorlar da körlüğünden bu eziyet de nedir ki demektedir.

Reyhan Allah'ın birliğini sembolize etmiştir.

با خلیل آتش گل و ریحان و ورد باز بر نمرودیان مرگ است و درد

VI. 4291. Ateş, Halil'e gül ve reyhan kesilir, Nemrud'a uyanlarsa ölümdür derttir.

Bu beyitte gül ve reyhanın tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

بیشہی پر سوسن و ریحان و گل پر درخت میوه دار خوش اکل

VI. 4808. O orman, süsenlerle, reyhanlarla, güllerle, yenmesi hoş meyve ağaçlarıyla doluydu.

Süsen, reyhan ve gül cenneti sembolize etmiştir.

2.41. Safran (زعفران)

روز اول رویتان چون زعفران در دوم رو سرخ همچون ارغوان

I.2526. İlk günlerde yüzleriniz safran gibi sararır; ikinci günü erguvan gibi kızarır.

Safran ve erguvan nefsten arınma aşamalarını sembolize etmiştir.

تو که کرد زعفرانی زعفران باش و آمیزش مکن با دیگران

IV. 1085. Sen safran evleşsin, safran olur. Başka sebzelerle karışıp uzlaşma!

Safran sâlik'i sembolize etmiştir.

آب می‌خور زعفرانا تا رسی زعفرانی اندر آن حلوا رسی

IV. 1086. Ey safran, sudan gıdanı al da safran ol, zerdeye gir!

Safran sâlik'i sembolize etmiştir.

از پیاز و گندنا و کوکنار سردی پیدا کند دست بهار

V. 1801. Baharın eli, soğanı, safranı, haşhaşı çıkarır, kışın sırrını nasıl meydana korsa öyle.

Bu beyitte soğan, safran ve haşhaşın tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

خنده بوی زعفران وصل داد گریه بوهای پیاز آن بعد

VI. 4042. Gülme, vuslat safranının kokusunu verir, ağlama, uzaklık soğanının kokusunu.

Safran sevgiliye kavuşmayı soğan da sevgiliden uzaklaşmayı sembolize etmiştir.

2.42. Sarımsak (سیر)

منقطع شد خوان و نان از آسمان ماند رنج زرع و بیل و داسمان

I.82. Mûsâ kavmi içinde birkaç kimse terbiyesizce “hani sarımsak, mercimek” dediler.

Mercimek ve sarımsak gerçek anlamında kullanılmıştır. Burada “*Ey Benî İsrail, vaktaki sizdediniz: Yâ Mûsâ! Biz bir türlü yemeğe sabr edemeyiz; Rabb'inden iste ki, bizim için yerin bitirdiği bakladan ve hıyardan ve buğdaydan ve mercimekten ve soğan çıkarısın*” (Bakara, 2/61) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. I. s. 112).

ناصر دین گشته آن کافر وزیر کرده او از مکر در لوزینه سیر

I.445. O kâfir vezir, din nasihatçisi olarak hile ile badem helvasına sarımsak karıştırmıştı!

Badem helvası Hakk yolunda yapılan ibadetleri sarımsakta yapılan ibadetleri engellemeyi sembolize etmiştir.

گر خوری سوگند من کی خورده‌ام از پیاز و سیر تقوی کرده‌ام

III. 167. Yemin eder de “Ben onları ne zaman yedim? Soğandan da çekinmekteyim, sarımsaktan da” dersin

Soğan ve sarımsak nefsanî sıfatları sembolize etmiştir.

هر حویجی باشدش کردی دگر در میان باغ از سیر و کبر

IV. 1083. Bahçede soğan, sarımsak vesaire gibi sebzelerin her birine ayrı bir evlek vardır.

Soğan ve sarımsak her insanın ayrı ayrı terbiye edildiğini sembolize etmiştir.

بوی صدق و بوی کذب گول گیر هست پیدا در نفس چون مشک و سیر

VI. 4894. Doğru sözle ahmağı aldatan yalan misk ve sarımsak kokusu gibi nefesten anlaşılır.

Sarımsak aldaticılık ve yalanı sembolize etmiştir.

2.43. Servi (سرو)

باغ دل را سبز و تر و تازه بین پر ز غنچه‌ی ورد و سرو و یاسمین

I.1897. Gönül bahçesinin yemyeşil, terütaze, goncalar, güller, serviler ve yaseminlerle dolu olduğunu gör!

Gonca, gül, sevi ve yasemin gayb âleminin ilahî bilgilerini sembolize etmiştir.

این سخنهایی که از عقل کل است بوی آن گلزار و سرو و سنبل است

I.1899. Akl-ı Külden gelen bu sözler de, o gül bahçesinin, o servi ve sümbüllerin kokusudur.

Gül bahçesi insan-ı kâmilin ilahî bilgisi ile dolu olan gönlünü, servi ve sümbülde insan-ı kâmilin gönlüne dolan ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

یا در آن عالم حقت سروی کند تا تر و تازه بمانی تا ابد

I.2117. Yahut Tanrı, seni o âlemde bir servi yapsın da ebediyen terü taze kal” dedi.

Servi cennette sonsuz hayatı sembolize etmiştir.

این سخا شاخی است از سرو بهشت وای او کز کف چنین شاخی بهشت

II. 1273. Bu cömertlik, cennet selvisinin bir dalıdır. Yazıklar olsun böyle bir dalı elinden bırakana.

Servi cennette sonsuz hayatı sembolize etmiştir. Burada “*Cömertlik cennet ağaçlarından bir ağaçtır; dalları dünyaya sarkmıştır*” Hadis-i şerîfine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. III. s. 353).

خواجه تا شب بر دکانی چار میخ ز انکه سروی در دلش کردست بیخ

III. 543. Esnaf, gönlüne bir serviyi diktiğinden akşama kadar dükkânda çarمیha çakılmış gibi bekler durur.

Servi uzun boylu sevgiliyi sembolize etmiştir.

آن چه زد بر سرو و قدش راست کرد و آنچه از وی نرگس و نسرین بخورد

III. 4130. Selviye bir şey yaptı. Boyunu dümdüz etti. Nergisle ağustos gülü de ondan feyz aldı, güzelleşti.

Selvi ağacı vahdeti sembolize etmiştir. Selvi ağacının etrafında yetişen nergis ve ağustos gülü de serviden feyz alarak onlarda Allah’ın birliğini sembolize etmişlerdir.

ز آن همی خندم که با زنجیر و غل هی کشتان سوی سروستان و گل

III. 4578. Sizi zincirlerle, bukağılarla selviliklere, güllük, gülistanlıklara çekiyorum da ona gülüyorum.

Servi, gül ve gül bahçesi gayb âlemini sembolize etmiştir.

پس نخواندی ایزدش دار الغرور گر نبودى عکس آن سرو سرور

IV. 1366. O neşe selvisinin aksi olmasaydı Tanrı bu âleme aldanış yeri demezdi.

Selvi bu dünyanın geçiciliğini yani hayal dünyası olduğunu sembolize etmiştir. Burada “*Herkes ölümü tadar. Yaptıklarınızın karşılığı muhakkak kıyamet gününde tastamam verilecektir. O vakit kim o ateşten uzaklaştırılıp cennete sokulursa, artık o muhakkak muradına ermiş olur. Bu dünya hayatı aldanma metaından başka bir şey değildir*” (Âl-i İmran,3/ 185) ayetine atıfta bulunulmuştur (Can 2005: c. IV. s.481).

نه قد چون سرو تو گردد دو تو نه نژند پیریت آید به رو

IV. 2581. Ona ne ihtiyarlık buruşması gelir. Ne de selviye benzeyen boyun iki kat olur!

Selvi uzun boyu sembolize etmiştir.

همچو سرو و سوسنم آزاد کرد همچو بخت و دولتتم دل شاد کرد

V. 2309. Beni selvi ve süsen gibi azadetti. Bahtım, devletim gibi gönlüm de açıldı.

Selvi ve süsen Allah'ın kulun kötülüklerini ve günahlarını affetmesini ve onları imana ve güzelliğe çevirmesini sembolize etmiştir.

گفت او را بس درازی بهر مزد اندکی ز آن قد سروت هم بدزد

V. 3479. Ziya, alınarak dedi ki: Çok uzun boylusun. Bari o sevi boyundan birazcığını çal!

Selvi hem uzun boyu hem de kibir ve gururu sembolize etmiştir.

کز زلیخای لطیف سرو قد همچو شیران خویشتن را واگشد

V. 3874. Selvi boylu lâtif Zeliha'dan aslanlar gibi kendisini çeksin.

Selvi uzun boyu sembolize etmiştir.

خوابها بیزار شد از چشم من در غمت ای رشک سرو و یاسمن

VI. 563. Senin derdinle ey selvilerin, yaseminlerin haset ettikleri güzel, uyku gözlerimden usandı.

Selvi ve yasemin sevgilinin güzelliğini sembolize etmiştir.

اول ار شد مرکبت سرو سهی لیک آخر خشک و بی مغزی تهی

VI. 1220. Önce bineğin, usul boylu selvidir ama sonunda kupkuru, içi boş bir hale gelirsin!

Servi uzun boyu sembolize etmiştir.

حاجت این منتهی ز آن منتهی تو بر آر ای حسرت سرو سهی

VI. 2708. Bu kötülüğün çirkinliğin son derecesine varmış olan kulun hacetini, son derecede olan lûtfunla reva et ey usul boylu selvilerin bile haset ettikleri güzel!

Selvi dış görünüşü itibari ile dosdoğru olduğu için insan-ı kâmilin ilahî emirlere dosdoğru uyduklarını sembolize etmiştir.

گر به خلوت آیی ای سرو سهی از ستمکاری شو شرحم دهی

VI. 4457. Ey Selvi boylu! Yalnızca gelirsen kocanın sitemlerini iyice söyle, şikâyetle bulunursun.

Selvi uzun boyu sembolize etmiştir.

ای گروه مومنان شادی کنید همچو سرو و سوسن آزادی کنید

VI. 4542. Ey inananlar, sevinin. Selvi gibi, süsen gibi hür olun.

Selvi ve süsen insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

بی زبان گویند سرو و سبزهزار شکر آب و شکر عدل نو بهار

VI. 4544. Selvilerle yeşillik, daima dilsiz, dudaksız olarak suya ve ilkbaharın adaletine şükredip durmadadır.

Bu beyitte selvinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

سه پسر بودش چو سه سرو روان وقف ایشان کرده او جان و روان

VI. 4878. Yürüyen selviye benzer üç oğlu vardı. Canını, malını onlara vakfetmişti.

Servi uzun boyu sembolize etmiştir.

2.44. Sidre Ağacı (سدره)

از حطب بشناس شاخ سدره را گر چه هر دو سبز باشند ای فتی

V. 1100. Sidre dalını odundan fark et, ikisi de yeşil görünür yiğidim ama bir değildir.

Sidre ruhu sembolize etmiştir.

2.45. Soğan (پیاز)

گر بکاوای کوشش اهل مجاز تو به تو گنده بود همچون پیاز

II. 2900. Mecaz ehlinin çalışıp çabalamasını araştırırsan görürsün ki soğan gibi kat, kattır.

Soğan dünyaya bağlı insanların nefsânî sıfatlarını sembolize etmiştir.

بوی کبر و بوی حرص و بوی آز در سخن گفتن بیاید چون پیاز

III. 166. Kibir, hırs, şehvet kokusu, söz söylerken soğan gibi kokar.

Soğan kibir, hırs ve şehveti sembolize etmiştir.

گر خوری سوگند من کی خوردهام از پیاز و سیر تقوی کردهام

III. 167. Yemin eder de “Ben onları ne zaman yedim? Soğandan da çekinmekteyim, sarımsaktan da” dersin

Soğan ve sarımsak nefsânî sıfatları sembolize etmiştir.

مغز این مسکین ز سودای دراز وز ریاضت گشت فاسد چون پیاز

III. 2021. Bu yoksulun beyni başa çıkmaz sevdalarla, sonu gelmez riyazatlarla soğan gibi çürümüş kokmuş!” diyorlardı.

Çürümüş soğan sağlıklı düşünemeyen beyni sembolize etmiştir.

بس عظیم و بس فراخ و بس دراز سخت زفت و تو بتو همچون پیاز

III. 2605. Pek ulu, pek geniş, pek uzun, pek kocamandı. Bir soğan kadar!

Soğan şekli itibariyle küçük ve darlığı sembolize etmiştir.

تا نبیند کودکی که سیب هست او پیاز گنده را ندهد ز دست

III. 3355. Çocuk, elmayı görmedikçe kokmuş soğanı elinden bırakır mı hiç?

Elma ve soğan bedelini ödemedi bir şeyin alınmayacağını veya verilmeyeceğini sembolize etmiştir.

آن غلامان و کنیزان بناز پیش چشمش همچو پوسیده پیاز

IV. 864. O nazlı nazenin kölelerle cariyeler, gözüne porsumuş, kokmuş, çürümüş soğan gibi görünmeye başladı.

Çürümüş soğan dünya nimetlerinin değersizliğini sembolize etmiştir.

هر حویجی باشدش کردی دگر در میان باغ از سیر و کبر

IV. 1083. Bahçede soğan, sarımsak vesaire gibi sebzelerin her birine ayrı bir evlek vardır.

Soğan ve sarımsak her insanın ayrı ayrı terbiye edildiğini sembolize etmiştir.

تو ملاف از مشک کان بوی پیاز از دم تو می کند مکشوف راز

IV. 1775. Misten bahsetme. Ağzından soğan kokusu gelmede, sırrını açığa vurmada!

Soğan nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

از پیاز و گندنا و کوکنار سر دی پیدا کند دست بهار

V. 1801. Baharın eli, soğanı, safranı, haşhaşı çıkarır, kışın sırrını nasıl meydana korsa öyle.

Bu beyitte soğan, safran ve haşhaşın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

نه نیاز و نه جمالی بهر ناز تو بتویش گنده مانند پیاز

VI. 1248. Ne niyazı var, ne nazlanacak güzelliği. Soğan gibi kat kat ve her katıda kokmuş!

Soğan gönlü nefsâni sıfatlarla dolu olanları sembolize etmiştir.

خنده بوی زعفران وصل داد گریه بوهای پیاز آن بعد

VI. 4042. Gülme, vuslat safranının kokusunu verir, ağlama, uzaklık soğanının kokusunu.

Safran sevgiliye kavuşmayı soğan da sevgiliden uzaklaşmayı sembolize etmiştir.

2.46. Söğüt (بید)

هل مرا تا پرده‌ها را بر درم تا چو خورشیدی بتابد گوهرم

I.3529. Güneş benim nurumdan tutulsun. Hurma ağacı (gibi meyveliler) ile söğüt ağacını (gibi meyvesizleri) göstereyim.

Hurma ağacı sâlih kulları söğüt ağacı fâsid kulları sembolize etmiştir.

لیک قریبی هست با زر شید را که از آن آگه نباشد بید را

III. 706. Fakat güneşin altına bir yakınlığı var ki söğüdün bundan haberi bile yok!

Söğüt ağacı nefsâni sıfatlara sahip olan insanı sembolize etmiştir.

چون ندید او خیره و نومید شد جسم لرزان همچو شاخ بید شد

IV. 929. Kimseyi göremeyince şaşırды, ümidi kesildi, söyleyeni bulamayacağını anladı. Söğüt dalı gibi her tarafı tir tir titriyordu.

Bu beyitte söğütün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

وارهیده از همه خوف و امید کز همی‌گردم به هر سو همچو بید

V. 3585. Bütün korkulardan, bütün ümitlerden kurtulup söğüt gibi her yana eğilmeliyim.

Söğüt insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

همچو شاخ بيد گردان چپ و راست که ز بادش گونه گونه رقصه است

V. 3586. Söğüt dalı gibi sağa sola dönmeli, onun gibi rüzgârda çeşit çeşit oynamalıyım.
Söğüt dalı insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

2.47. Susam (کنجد)

قصد او آن نه که آبی بر کشد یا که کنجد را بدان روغن کند

VI. 2196. Su çekmekten yahut susamdan şırlagan yağı çıkarmaktan haberi bile yoktur.
Susam yağı çekilen eziyetin kahrın sonucunda faydalı bir şeyi elde etmeyi sembolize etmiştir.

2.48. Sümbül (سنبل)

این سخنهایی که از عقل کل است بوی آن گلزار و سرو و سنبل است

I.1899. Akl-ı Külden gelen bu sözler de, o gül bahçesinin, o servi ve sümbüllerin kokusudur.

Gül bahçesi insan-ı kâmilin ilahî bilgili ile dolu olan gönlünü, servi ve sümbülde insan-ı kâmilin gönlüne dolan ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

تا در آن جا سنبل و نسرین چرند تا به گلزار حقایق ره برند

II. 3244. Da orada sümbül ve ağustos gülü yesinler, hakikat bahçelerine yol bulsunlar.

Ağustos gülü ve sümbül duyguların ilahî sırlarla beslenerek hakikat bahçesine ulaşmasını sembolize etmiştir.

سنبل و لاله و سپر غم نیز هم با هزاران ناز و نفرت خورده ام

V. 920. Ben, sümbülü, laleyi, reyhanı bile binlerce nazla ve istemeyerek yerdim dedi.

Lale, sümbül, reyhan ruhun sıfatlarının tecellisini sembolize etmiştir.

در شعاع نور گوهر گاو آب می چرد از سنبل و سوسن شتاب

VI. 2923. Mücevherin nuru ile aydınlanan sahadaki sümbül ve süsenleri hemencecik yer.

Bu beyitte sümbül ve süsenin tasavvufî sembolik değeri yoktur.

2.49. Süsen (سوسن)

و انکه سر تا پا گل است و سوسن است پس بهار او را دو چشم روشن است

I.2921. Fakat bahar, baştan ayağa kadar gül ve süsen olana iki aydın gözdür.

Gül ve süsen insanı-kâmili sembolize etmiştir.

ذکر با او همچو سبزه‌ی گلخن است بر سر مبر ز گل است و سوسن است

II. 270. Onun zikretmesi külhanda biten yeşilliğe, aptes bozulan yerde yetişen gül ve süsene benzer.

Gül ve süsen münafık insanı sembolize etmiştir.

چون ترا غم شادی افزودن گرفت روضه‌ی جانت گل و سوسن گرفت

II. 1379. Gamdan neşe artmaya başladı mı can bahçen güllerle, süsenlerle dolar.

Gül ve süsen ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

که عجایب نقشها آن کلك کرد همچو ریحان و چو سوسن زار و ورد

IV. 3722. Dedi ki: O kalem, kâğıdı fesleğen, süsen ve gül bahçesi haline getirdi...

Acayıp şekiller yaptı.

Bu beyitte süsen, fesleğen ve gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

همچو سرو و سوسنم آزاد کرد همچو بخت و دولتتم دل شاد کرد

V. 2309. Beni selvi ve süsen gibi azadetti. Bahtım, devletim gibi gönlüm de açıldı.

Selvi ve süsen Allah'ın kulun kötülüklerini ve günahlarını affetmesini ve onları imana ve güzelliğe çevirmesini sembolize etmiştir.

در شعاع نور گوهر گاو آب می‌چرد از سنبل و سوسن شتاب

VI. 2923. Mücevherin nuru ile aydınlanan sahadaki sümbül ve süsenleri hemencecik yer.

Bu beyitte sümbül ve süsenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ای گروه مومنان شادی کنید همچو سرو و سوسن آزادی کنید

VI. 4542. Ey inananlar, sevinin. Selvi gibi, süsen gibi hür olun.

Selvi ve süsen nefsâni sıfatlardan arınmayı sembolize etmiştir.

بیشه‌ی پر سوسن و ریحان و گل پر درخت میوه دار خوش اکل

VI. 4808. O orman, süsenlerle, reyhanlarla, güllerle, yenmesi hoş meyve ağaçlarıyla doluydu.

Süsen, reyhan, gül, cenneti sembolize etmiştir.

2.50. Şalgam (شلغم)

در مکن در کرد شلغم پوز خویش که نگرده با تو او هم طبع و کیش

IV. 1087. Şalgam evleşine girip ağzını açma da onunla aynı tabiatta, aynı huya sahip olma!

Şalgam bu dünyaya bağlılığı sembolize etmiştir

2.51. Tiryak (تریاک)

گویدت تریاق از من جو سپر که ز زهرم من به تو نزدیکتر

III. 4077. Tiryak, sana “ Gel, beni kendine siper et. Ben, sana zehirden daha yakınım.

Tiryak insan-ı kâmilî sembolize etmiştir. Burada “*Muhakkak size nefsinizin cinsinden resul geldi*” (Tevbe, 9/128) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c.VI. s.442).

یک گره را بر هوا در هم زدی تا چو خشخاش استخوان ریزان شدی

VI. 4820. Bir bölümünü havada birbirine vuruyor, Haşhaş gibi kemiklerini parçalayıp döküyordu.

Bu beyitte haşhaşın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

2.52. Tûba Ağacı (طوبی)

تازگی و جنبش طوبی است این همچو جنبشهای حیوان نیست این

I.1956. Bu tazelik, Tûbâ ağacının tazeliği; bu hareket, Tûbâ ağacının hareketidir.

Halkın hareketlerine benzemez.

Tûba ağacı insan-ı kâmilin hal ve hareketlerini sembolize etmiştir.

سایه‌ی طوبی ببین و خوش بخسب سر بنه در سایه بی سرکش بخسب

IV. 3345. Tuba gölgesini gör de güzelce uyu. O gölgeye baş koy da serkeşlik etmeden uykuya dal!

Tûba ağacı insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

2.53. Turp (ترب)

از دکانی گر کسی تربی برد کاین ز حکم ایزد است ای با خرد

V. 3060. Birisi bir dükkândan bir turp çalsa da a akıllı kişi, bu Tanrı takdiri dese,
Bu beyitte turpun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

بر سرش کوبی دو سه مشت ای کره حکم حق است این که اینجا باز نه

V. 3061. Başına iki üç yumruk vurur da bu da Tanrı takdiri dersin, koy turpu yerine!
Bu beyitte turpun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چون زند شهوت در این وادی دهل چیست عقل تو فجل ابن الفجل

V. 3878. Şehvet, bu ovada davul dövdü mü akıl dediğin ne oluyor ki a turpoğlu turp.
Turp gönlü nefsâni sıfatlarla dolu olan düşük mertebedeki insanları sembolize etmiştir.

2.54. Turunç (ترنج)

از انار و از ترنج و شاخ سیب وز شراب و شاهدان بی حساب

V. 2552. Narı, turuncu, elma dalını söyle. Şarabı ve sayısız güzelleri anlat.

Narın kabuğu dünyayı, narın içi ise dünyanın gizli sırlarını, turunç kokusu itibari ile ruhlar âleminin görülen sırlarını, içi itibariyle de görülmeyen sırlarını, elma dalı da insanın yaratılma sıfatlarını ve sırlarını sembolize etmiştir.

2.55. Üzerlik Tohumu (اسپند)

آتش اندر زن به گرگان چون اسپند ز آن که آن گرگان عدوی یوسفند

II. 127. Ateşe üzerlik tohumu serper gibi kurtların başına ateş serp; çünkü o kurtlar, Yusuf'un düşmanlarıdır.

Bu beyitte üzerlik tohumunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گفت جامم را چنان پر کرده اند کاند او اندر ننگجد يك اسپند

II. 3406. Şeyh dedi ki: “Benim kadehimi öyle doldurdular ki içine tek bir üzerlik tohumu bile sığmaz.

Bu beyitte üzerlik tohumunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

2.56. Üzüm (انگور)

رز بدی پر میوه چون کاسد شدی وقت میوه پختنت فاسد شدی

I.2306. Üzümlerle dolu bir asmaydın; nasıl oldu da kesada uğradın; üzümün tam olacakken bozulup gittin?

Üzüm sabır ve kanâatı sembolize etmiştir.

آب در غوره ترش باشد و نیک چون به انگوری رسد شیرین و نیک

I.2601. Su, koruk içinde ekşidir; fakat üzüme gelince tatlılaşır, güzelleşir.

Koruk sâliki üzümde insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

روح از انگور می را دیده است روح از معدوم شی را دیده است

II. 178. “Ruh üzümde şarabı, yoktan varı görür”

Üzüm insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

پیشتر از خلقت انگورها خورده می‌ها و نموده شورها

II. 180. Üzüm yaratılmadan önce şaraplar içmişler, muhabbet sarhoşu olmuşlardır.

Üzüm insan-ı kâmilin ezelde ilahî bilgilerle dolduğunu sembolize etmiştir.

در دل انگور می را دیده‌اند در فنای محض شی را دیده‌اند

II. 182. Üzümün gönlünde şarabı, tamam yoklukta bütün varlığı müşahede ederler.

Üzüm insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

صوفی آن صورت مپندار ای عزیز همچو طفلان تا کی از جوز و مویز

II. 199. Fakat ey aziz, sofıyi, suret sofisi sanma! Ne vakte kadar çocuklar gibi cevize, üzüme düşüp kalacaksın?

Ceviz ve üzüm, cismi ve sureti sembolize etmiştir.

جسم ما جوز و مویز است ای پسر گر تو مردی زین دو چیز اندر گذر

II. 200. Oğul bizim cismimiz cevizle üzümdür. Ersen bu ikisinden de geç.

Ceviz ve üzüm, cismi ve sureti sembolize etmiştir.

هیچ انگوری دگر غوره نشد هیچ میوه‌ی پخته با کوره نشد

II. 1318. Hiçbir üzüm tekrar dönüp koruk olmaz. Hiçbir olmuş meyve tekrar turfanda haline gelmez.

Üzüm insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

چار کس را داد مردی يك درم آن یکی گفت این به انگوری دهم

II. 3681. Adamın biri, dört kişiye bir dirhem verdi Adamlardan birisi “Ben bu parayı “engûr’a” vereceğim” dedi.

Bu beyitte üzümün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آن یکی دیگر عرب بد گفت لا من عنب خواهم نه انگور ای دغا

II. 3682. Öbürü Araptı, Lâ dedi, “Ben “İnep” isterim herif, engûr istemem.”

Bu beyitte üzümün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آن یکی ترکی بدو گفت ای گزم من نمیخواهم عنب خواهم ازم

II. 3683. Üçüncü Türk'tü, “ Bu para benim “ dedi, “ Ben inep istemem, üzüm isterim.”

Bu beyitte üzümün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آن یکی رومی بگفت این قیل را ترک کن خواهیم استافیل را

II. 3684. Dördüncüde Rum'du, dedi ki: “Bırak bu lâfları, biz İstafil isteriz.

Bu beyitte üzümün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

اولا اخوان شدند آن دشمنان همچو اعداد عنب در بوستان

II. 3715. Önce o düşmanlar, bağdaki üzümler gibi kardeş oldular.

Üzüm birleşmeyi bir araya gelmeyi yani vahdetti sembolize etmiştir.

صورت انگورها اخوان بود چون فشردی شیرهی واحد شود

II. 3717. Üzümlerin suretleri kardeştir. Fakat sıktın mı tek bir üzüm suyu olur.

Üzüm vahdeti sembolize etmiştir.

غوره و انگور ضدانند لیک چون که غوره پخته شد شد یار نیک

II. 3718. Korukla üzüm birbirine zıttır ama koruk, olgunlaşınca güzelleşir, tatlılaşır, iyi bir dost olur.

Koruk insan-ı nakısı üzümde insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

غوره‌ای کاو سنگ بست و خام ماند در ازل حق کافر اصلیش خواند

II. 3719. Koruk halinde kalan üzüm Tanrı ezelden kâfir demiştir.

Koruk insan-ı nakısı yani kâfiri sembolize etmiştir.

غوره‌های نیک کایشان قابل‌اند از دم اهل دل آخر یک دل‌اند

II. 3723. Ne de olsa üzüm olmaya kabiliyetli korukların gönülleri, ehli dilin nefesleriyle birdir.

Koruk nefsâni sıfatlarla kirlenmiş fakat insan-ı kâmil olmaya kabiliyetli insanları sembolize etmiştir.

سوی انگوری همی‌رانند تیز تا دویی برخیزد و کین و ستیز

II. 3724. Hepsi üzüm olmaya koşarsa, sonunda ikilik kalkar, kin ve savaş kalmaz.

Üzüm nakıs insanların insan-ı kâmilin himmetiyle kemale erip birliği ulaşmasını sembolize etmiştir.

پس در انگوری همی‌درند پوست تا یکی گردند و وحدت وصف اوست

II. 3725. Hepsi de üzüm olup derilerini yırtarlar da birleşirler, vasıfları da birlik olur.

Üzüm nakıs insanların insan-ı kâmilin himmetiyle kemale erip birliği ulaşmasını sembolize etmiştir.

از نزع ترك و رومی و عرب حل نشد اشکال انگور و عنب

II. 3741. Türk, Rum ve Arabın kavgasından engûr ve inep şüphelerine düşmekten başka bir şey çıkmaz.

Üzüm kesreti sembolize etmiştir.

من نخسبم حارسی رز کنم گر بر آرد گرگ سر تیرش زخم

III. 632. Ben uyumam, üzümle beklerim. Kurt gelirse tam kellesinden vururum.

Bu beyitte üzümün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

تو چه خود را گبیج و بی‌خود کرده‌ای خون رز کو خون ما را خورده‌ای

III. 699. Sen kendini nasıl oluyor da ahmak, dalgın gösteriyorsun? Üzümün kanı nerede? Sen bizim kanımızı içmişsin!

Üzümün kanı, üzüm suyu ve şarabı sembolize etmiştir.

گر بسوزد باغت انگورت دهد در میان ماتمی سورت دهد

III. 1873. Bağını mı yaktı? Sana bir bağ dolusu üzüm ihsan eder; yas içinde neşe verir.

Üzüm Allah'tan gelen her şeye razı gösterilmesi gerektiğini sembolize etmiştir.

تا شود آن حل به صحبت‌های پاک که به صحبت روید انگوری ز خاک

III. 2066. Temiz sohbetinizle o müşküller hal olsun. Topraktan üzüm bile sohbetle biter.

Bu beyitte üzümün tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

گر طیبی گوید غوره مخور که چنین رنجی بر آرد شور و شر

III. 2961. Bir doktor sana “Koruk yeme, san şu çeşit kötü bir hastalık verir” dese,

Bu beyitte koruğun tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

عاقل از انگور می‌بیند همی عاشق از معدوم شی‌ی بیند همی

III. 3754. Akıllı adam, şarabı üzümde görür. Âşık varı yokta bulur.

Üzüm insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

تا ز سسک و ارهد خوش پی شود شیره را زندان کنی تا می‌شود

III. 4014. Bu yürüyüşü bıraksın da iyi yürüsün, rahvanlaşsın der. Üzüm suyunu şarap olsun diye hapis edersin ya.

Bu beyitte üzümün tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

ز آب سرد انگور افسرده رهد سردی و افسردگی بیرون نهد

III. 4194. Donmuş, soğuk çalmış üzümü donukluğu gitsin diye soğuk suya atarlar.

Üzüm nefse kötü gelen şeyler yapılarak nefisten temizlenmeyi sembolize etmiştir.

میل جان در حکمت است و در علوم میل تن در باغ و راغ است و کروم

III. 4438. Can, hikmete, bilgilere. Ten, bağa, bahçeye, üzüme meyleder.

Üzüm dünya nimetlerini sembolize etmiştir.

بنگرم در غوره می‌بینم عیان بنگرم در نیست شی‌ی بینم عیان

III. 4541. Üzüme bakıyor, şarabı görüyorum yoka bakıyorum, açıkça varı görüyorum.

Üzüm sureti sembolize etmiştir.

با تو ما چون رز به تابستان خوشیم حکم داری هین بکش تا می کشیم

IV. 13. Üzüm çubuğu, yazdan nasıl hoşlanırsa, onunla nasıl bağdaşmışsa biz de seninle öyle bağdaşmışız, senden öyle hoşlanmaktayız. İstiyorsan emret, çek de çekip götürelim!

Üzüm çubuğu burada “*Mevlâna*’yı” sembolize etmiştir (Konuk, a.g.e. c. VII. s. 23).

غوره‌ی تو سنگ بسته کز سقام غوره‌ها اکنون مویزند و تو خام

IV. 305. Hastalıktan donmuş kalmış koruksun sen. Hâlbuki koruklar, şimdi kuru üzüm haline geldi, sense hala hamsın!”

Koruk nefsâni sıfatları kuru üzüm de insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

که چه خسی آخر اندر رز نگر این درختان بین و آثار و خضر

IV. 1360. Dedi ki: Ne uyuyorsun ya hu? Bir başını kaldır da üzüm çubuğuna, şu ağaçlara, “Tanrı’nın rahmet eserlerine, yeşillığe bak!

Üzüm çubuğu Allah’ın nimetlerini sembolize etmiştir.

ای خنک آن را که پیش از مرگ مرد یعنی او از اصل این رز بوی برد

IV. 1372. Ne mutlu o kişiye ki ölümden önce öldü. Yani bu üzümün aslından bir koku elde etti!

Üzüm insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

ای به یک برگ‌ی ز باغی مانده همچو کرمی برگش از رز رانده

IV. 2537. Ey bir yaprak uğruna bağdan olan sen, bir yaprağa kapılıp kalan ve bu yüzden üzümünden mahrum olan kurda benziyorsun.

Yaprak insan bedenini, bağ vahdet âlemini, üzüm de ruhu sembolize etmiştir.

که برو کتاب تا مرغت خرم یا مویز و جوز و فستق آورم

IV. 2578. Mektebe git de sana kuş alayım yahut kuru "üzüm, ceviz ve fıstık getireyim diyeyim!

Üzüm, ceviz ve fıstık ilm-i ilahî de bulunan çeşitli makamları sembolize etmiştir.

کشت و باغ و رز سیه استاده است در زمین نم نیست نه بالا نه پست

IV. 3245. Bağlar üzümle simsiyah oldu. Ne yerde bir nem var, ne yukarıda ne aşağıda.

Bu beyitte üzümün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

نار بودی نور گشتی ای عزیز غوره بودی گشتی انگور و مویز

IV. 3421. Ey aziz kişi, ateştin, nur oldun. Koruktun yaş ve kuru üzüm oldun.

Koruk nakıs insanı yaş ve kuru üzümde insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

فکر طفلان دایه باشد یا که شیر یا مویز و جوز یا گریه و نفیر

V. 1288. Çocukların düşünceleri ya dadıdır, ya süt. Ya kuru üzümdür, cevizdir yahut da bağırıp ağlama.

Kuru üzüm ve ceviz, ilahî cezbeyi ve zevki sembolize etmiştir.

خمر دفع غصه و اندیشه را چشمه کرده از عنب در اجترا

V. 1635. Şarap ırmağını, gamı defetmek, düşüncüyü gidermek ve insana kuvvet ve cesaret vermek için üzümde akıttı.

Üzüm insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

بود افطارش سر رز هر شبی هفت سال او دایم اندر مطلبی

V. 2668. Her gece üzüm çotuğunun ucunu yer, onunla iftar ederdi. Yedi yıl bu haldeydi.

Bu beyitte üzümün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

تونه ای ز آن نازنینان عزیز که ترا دارند بی جوز و مویز

V. 2845. Sen o yüce nazeninlerden değilsin ki sana ceviz ve kuru üzüm vermesinler.

Ceviz ve kuru üzüm nefsanî yiyecekleri sembolize etmiştir.

کودکی گرید پی جوز و مویز پیش عاقل باشد آن بس سهل چیز

3342. Çocuk, ceviz ve kuru üzüm için ağlar. Hâlbuki bu, büyük adama göre hiçbir şey değildir.

Ceviz ve kuru üzüm nefsanî sıfatları sembolize etmiştir.

پیش دل جوز و مویز آمد جسد طفل کی در دانش مردان رسد

V. 3343. Gönüle göre de beden, cevizle kuru üzümdür. Çocuk, nerden büyüklerin bilgisine sahip olacak?

Ceviz ve kuru üzüm nefsâni sıfatları ve Allah ilminden gafil olan ceset mertebesindeki bedenleri sembolize etmiştir.

آدم از خاک است کی ماند به خاک هیچ انگوری نمی ماند به تانك

V. 3983. Âdem, topraktan yaratılmıştır, toprağa benzemez. Hiçbir üzüm, üzüm çotuğu gibi değildir.

Üzüm asıldan zahir olan şeyin surette başka olduğunu sembolize etmiştir.

زانغ در رز نعره ی زانغان زند بلبیل از آواز خوش کی کم کند

VI. 28. Kuzgun, üzüm bağında kuzgunca bağırır. Fakat bülbül, bunu duyup sesini azaltır mı?

Üzüm bağı bu dünyayı sembolize etmiştir.

با چنین ناقابلی و دوریی بخشد این غوره مرا انگوری

VI. 4740. Yoksa böyle kabiliyetsiz bir halde, bu uzaklık âleminde mi kalırım? Yahut da Tanrı bu kuruğu üzüm haline getirir mi?

Koruk nakıs insanı üzüm de insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

2.57. Yasemin (یاسمین)

اندر آ اسرار ابراهیم بین کاو در آتش یافت سرو و یاسمین

I.790. Ateşe gir de ateş içinde gül ve yasemin bulan İbrahim'in sırlarını gör.

Gül ve yasemin ilahî sırları sembolize etmiştir.

باغ دل را سبز و تر و تازه بین پر ز غنچه ی ورد و سرو و یاسمین

I.1897. Gönül bahçesinin yemyeşil, terütaze, goncalar, güller, serviler ve yaseminlerle dolu olduğunu gör!

Gonca, gül, sevi ve yasemin gayb âleminin ilahî bilgilerini sembolize etmiştir.

کی گلستان راز گوید با چمن کی بنفشه عهد بندد با سمن

II. 1657. Gül bahçesi; yeşilliğe nasıl sır söyler, menekşe nasıl olur da yaseminle ahdedebilir?

Gül bahçesi ruhlar âlemini, menekşe koyu renkli olan nefsânî sıfatları yaseminde saf ve beyaz olan ruhun sıfatlarını ve doğada var olan bütün canlı cansız her şeyin Allah'ı zikrettiğini yani onların gizli hareketlerini ve konuşmalarını sembolize etmiştir.

من از ایشان خیره ایشان هم ز من از بهاری خار ایشان من سمن

III. 1110. Ben onlara şaşırıyorum, onlar da bana şaşırıyorlar. Baharın onlar diken, ben yasemin.

Diken, Allah'ın rahmet baharının olduğu yeri seçmek yerine yoldan saparak kötülüğü tercih eden insanları yasemin de ilahî bilginin olduğu yeri sembolize etmiştir.

پس بداند که خطایی رفته است که سمن زار رضا آشفته است

IV. 1863. Anlar ki bir hata etmiştir de bundan dolayı rıza yaseminliği perişan olmuştur.

Yasemin ilahî bilgilerin olduğu ilahî bahçeyi sembolize etmiştir.

جز قرنفل یاسمن یا گل مچر رو به صحرای ختن با آن نفر

V. 2474. Karanfilden, yaseminden, gülden başka bir şey otlama. O ceylânlarla Hutun sahrasına yürü!

Karanfil, yasemin ve gül nebilerin ve velilerin gıdası olan ilahî ilimi sembolize etmiştir.

من چنان خواهم که همچون یاسمین کز همی‌گردم چنان گاهی چنین

V. 3584. Ben yasemin gibi olmayı, gâh şöyle gâh böyle eğilip bükülmeyi isterim.

Yasemin insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

خوابها بیزار شد از چشم من در غمت ای رشک سرو و یاسمن

VI. 563. Senin derdinle ey selvilerin, yaseminlerin haset ettikleri güzel, uyku gözlerimden usandı.

Selvi ve yasemin sevgilinin güzelliğini sembolize etmiştir.

گر نبودى او نیابیدی زمین در درونه گنج و بیرون یاسمین

VI. 2106. O olmasaydı yeryüzü olmaz, yeryüzünün içinde defineler, dışında yaseminler yaratılmazdı.

Yasemin dünya nimetlerini sembolize etmiştir.

تا لب جو خندد از آب معین لب لب جو سر بر آرد یاسمین

VI. 2721. Hep buradan da ak da ırmak kıyısı bu akarsuyla gülsün, kenarlarında yaseminler boy atsın.

Yasemin insan-ı kâmilin ağzından çıkan güzel ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

2.58. Zakkum Ağacı (زقوم)

چون ز دستت زخم بر مظلوم رست آن درختی گشت از او زقوم رست

III. 3471. Bir mazluma karşı elinden bir zulüm çıktımı o zulüm bir ağaç olur, o ağaçtan zakkum biter.

Zakkum ağacı cehennemi sembolize etmiştir. Burada “*Muhakkak zakkum ağacı âsînin taâmıdır*” (Duhân, 44/43-44) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c.VI. s. 280).

III. BÖLÜM

MESNEVÎ'DEKİ MEYVE VE BİTKİLERİN KONULARINA GÖRE TASNİFİ

Burada mesnevîde tespit edilen meyve ve bitkiler alfabetik sırayla konu başlığı olarak verildikten sonra bu başlıklar altında Mesnevîdeki meyve ve bitki meteforlarının hangi tasavvufî anlamlara geldiği alt başlıklar olarak sınıflandırıldı ve herbirine ana başlığa bağlı olarak bir sıra numarası verildi. Arkasından meyve veya bitki metaforunun yer aldığı beyitlerin Farsça orijinal metinleri ve Türkiye Türkçesi ile tercümesi yazıldı.

Mesnevî'de tespit edilen semboller birkaç farklı anlamda kullanılmıştır.

3.1. Ağustos Gülü (Nesrîn, Nesteren) (نسترن نسرين) Sembolü

3.1.1. İlahî Sırlar

تا در آن جا سنبل و نسرين چرند تا به گلزار حقایق ره برند

II. 3244. Da orada sümbül ve ağustos gülü yesinler, hakikat bahçelerine yol bulsunlar.

Ağustos gülü ve sümbül duyguların ilahî sırlarla beslenerek hakikat bahçesine ulaşmasını sembolize etmiştir.

3.1.2. Hz. İbrahim'in Ateşe Atılması Olayı

ماه با احمد اشارت بين شود نار ابراهيم را نسرين شود

III. 1016. Ay, Ahmet'in işaretini emrini anlar, fermanına uyar; ateş, İbrahim'e ağustos gülü olur.

Ayın Peygamber efendimizin mübarek parmağının vaki olan işaretini görüp yarılmasına ifade edilmiş ve bu beyitte “*Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı*” (Kamer,54/1) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: 2005. c.V. s. 273). Yani Nemrut'un ateşi de İbrahim-i Halîl (a.s) için güzel kokulu gül bahçesine dönüşmesi sembolize edilmiştir.

3.1.3. İnsan-ı Kâmilin Vuslata Kavuşma Mutluluğu

گر بخواهد مرگ هم شیرین شود خار و نشتر نرگس و نسرين شود

III. 1424. Dilerse söyler, hale ferman eder. Dilerse, hüküden ve neşter, nergis ve ağustos gülü kesilir.

Nergis ve ağustos gülü (nesrîn) ise insan-ı kâmil kişinin ölüm ile Hakk'a kavuşma mutluluğunu sembolize etmiştir.

3.1.4. Vahdet

آن چه زد بر سرو و قدش راست کرد و آنچه از وی نرگس و نسرين بخورد

III. 4130. Selviye bir şey yaptı. Boyunu dümdüz etti. Nergisle ağustos gülü de ondan feyz aldı, güzelleşti.

Selvi ağacı vahdeti sembolize etmiştir. Selvi ağacının etrafında yetişen nergis ve ağustos gülü de serviden feyz alarak onlarda Allah'ın birliğini sembolize etmişlerdir.

3.1.5. Allah'ın Mutlak Kudreti ve Kâfi Sıfatı

بی بهارت نرگس و نسرين دهم بی کتاب و اوستا تلقین دهم

IV. 3519. Bahar olmadığı halde sana nergis ve ağustos gülü verir; kitapsız ustasız sana bilgiler belletirim.

Nergis ve ağustos gülü Allah'ın ilahî kuvveti, kudretini ve Kâfi sıfatını sembolize etmiştir.

3.1.6. Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar

بسترش کردم ز برگ نسترن کرده او را ایمن از صدمه ی فتن

VI. 4811. Ona ağustos gülünden döşek döşedim. Onu fitnelerin vuruşundan emin ettim.

Bu beyitte ağustos gülünün tasavvufî sembolik değeri yoktur.

3.2. Armut ve Armut Ağacı (امرود، درخت امرود) Sembolü

3.2.1. Gafil İnsanın Benliği ve Bencilliği

بر سر امرودین بینی چنان ز آن فرود آ تا نماید آن گمان

I.2363. Sen armut ağacı tepesinden böyle görüyorsun. Aşağı in de sende o şüphe kalmasin.

Armut ağacı gafil insanın kendini beğenmişliği ve benliği oldukça doğruları göremeyeceğini sembolize etmiştir.

از سر امرودین بنماید آن منعکس صورت، به زیر آ ای جوان

IV. 3540. O ters şey, armut ağacının üstünde öyle görünür. A genç ağaçtan in de bak!
Armut ağacı gaflette bulunanların benliğini ve vücudunu sembolize etmiştir.

آن درخت هستی است امرودبن تا بر آن جایی نماید نو کهن

IV. 3541. O armut ağacı, varlık ağacıdır. Sen orada oldukça sana yeni şey eski görünür.
Armut ağacı vücudu, bencilliği ve kendini beğenmişliği sembolize etmiştir.

3.2.2. Nakıs İnsanların Nefs Yiyecığı

اندر آن که بود اشجار و ثمار بس مرود کوهی آن جا بی شمار

III. 1634. O dağlarda ağaçlar, meyveler, sayısız elmalar, armutlar, narlar vardı.
Elma, armut ve nar nefsanî yiyecekleri sembolize etmiştir.

3.2.3. Nefsle Yapılan Mücadele

پنج روز آن باد امرودی نریخت ز آتش جوعش صبوری می گریخت

III. 1672. Derviş tam beş gün armut ağacını silmedi, fakat açlık ateşi de sabrını tüketmekteydi.

Armut nefse yapılan mücadeleyi sembolize etmiştir.

بر سر شاخی مرودی چند دید باز صبری کرد و خود را وا کشید

III. 1673. Bir dalda birkaç armut gördü, fakat yine sabredip kendisini çekti.
Armut nefse yapılan mücadeleyi sembolize etmiştir.

3.2.4. Nefse Karşı Yapılan Mücadeleyi Kaybetmek

چون که از امرودبن میوه سکست گشت اندر نذر و عهد خویش سس

III. 1676. Ahdini bir yana bıraktı, daldaki armudu kopardı, yedi.
Armut nefse yenilgiyi sembolize etmiştir.

3.2.5. Beşeri Cisimlerin Görünüşlerinin Aynı Olmasını Rağmen İçlerinin Farklı olması

دانهی آبی به دانهی سیب نیز گر چه ماند فرقها دان ای عزیز

III. 3512. Armut da elmaya benzer, benzer ama aralarında farkları bil ey yüce kişi!
Armut ve elma görünüşte beşeri cisimlerin görünüşte aynı olmalarını fakat canlarının farklı olduğunu sembolize etmiştir.

3.3. Arpa (جو) Sembolü

3.3.1. İnsanların Yaptığı İyi ve Kötü Amellerin Karşılığını Aynı Şekil Alacağını

هیچ گندم کاری و جو بر دهد دیدهای اسبی که کره ی خر دهد

I.1646. Hiç buğday ektin de arpa verdiğini gördün mü? Hiç attan eşek sıpası olduğunu gördün mü?

Arpa ve buğday bu dünya da iyilik yaptınsa iyilik, kötülük yaptınsa kötülük göreceğini sembolize etmiştir.

چون بکاری جو نروید غیر جو قرض تو کردی ز که خواهی گرو

VI. 425. Arpa ektin mi, arpadan başka bir şey bitmez. Borcu sen verdin kimden rehin istiyorsun ki?

Arpa nefesine köle olmuş insanların işledikleri kötülükleri sembol etmiştir.

Bu beyitte “*Fenânın cezası onun gibi fenâ bir şeydir.*” ve (Müdesir,74/38) “*Her bir nefis kazandığı şeye merhûndur*” “(Şûrâ,42/40) (Konuk: a.g.e c. XII. s. 150). ayetlerine atıfta bulunulmuştur.

3.3.2. Nefsine Köle olan İnsanlar

پست می گویم به اندازه ی عقول عیب نبود این بود کار رسول

I.3812. Garezden hürüm ben; hür olan kişinin şahadetini duy. Kul, köle olanların şahadetleri iki arpa tanesine bil değmez!

Arpa nefesine köle olan insanı sembolize etmiştir.

گر زند آن دود بر دیگ نوی آن اثر بنماید ار باشد جوی

II. 3372. Eğer o is, kurum, yeni bir kazana ursa bir arpa tanesi kadar küçük bile olsa eseri görünür.

Arpa nefisi sembolize edilmiştir.

جز شباب تن نمی دانی بگیر این جوانی را بگیر ای خر شعیر

IV. 2579. Sen beden gençliğinden başka bir şey bilmiyorsun ya, al işte bu gençliği a eşek, nah sana arpa

Arpa nefisi sembolize eder.

هین به هر مستی دلا غره مشو هست عیسی مست حق خر مست جو

IV. 2691. Kendine gel ey gönül de mağrur olma. İsa, Tanrı sarhoşudur, eşek, arpa sarhoşu!

Arpa nefisi sembolize eder.

نان جو حقا حرام است و فسوس نفس را در پیش نه نان سیوس

V. 3488. Arpa ekmeği bile hakikaten haramdır. Nefsin önüne kepekle karşılık ekmek koy.

Arpa ekmeği nefsi sembolize etmektedir.

3.3.3. İnsanın Ruhlar Âleminde Yaratılırken Amellerinin Bilinmesi

آن چه گندم کاشتندش و آن چه جو چشم او آن جاست روز و شب گرو

II. 1053. Buğday mı ekildi, arpa mı? Gece, gündüz gözü ondadır.

Hakk katında ne ise bu dünya da o olacağın arpa ve buğday sembolize etmiştir. Burada “*Hakk’a işlediğinden suâl olunmaz ve onlar mes’ûldürler*” (Enbiyâ, 21/23) ve “*Biz onlara zulmetmedik ve lâkin onlar nefislerine zulmeder oldular*” (Nahl,16/118) ayetlerine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. III. s. 295).

3.3.4. Nakıs ve Cahil İnsan

و آن دگر بس تیز گوش و سخت کر گنج در وی نیست يك جو سنگ زر

III. 2610. Öbürü pek keskin işitirdi, fakat sağır! Âdeti bir defneydi. İçinde yarım arpa kadar bile altın yok!

Arpa ilahî bilgiye sağır olan ama çok şey bildiğini sanan nakıs insanı sembolize etmiştir.

و آن خری کز عقل جو سنگی نداشت خود نبودش عقل و عاقل را گذاشت

IV. 2193. Bir arpa ağırlığına bile akıllı olmayan eşeğe gelince: Hem akıllı yoktur, hem akıllıyı terk etmiştir.

Arpa akılsız, nefis sahibi olan nakıs insanı sembolize etmiştir.

3.3.5. Akl-ı Cüz’i

گر ندیدی آن بود از فهم پست که عقول خلق ز آن کان يك جو است

IV. 3745. Göremezsen bu aşağılık anlayışındandır. Zaten halkın akılları, o madenden bir arpadır ancak!

Akl-ı cüz arpa ile sembolize etmiştir. Burada “*Size ilimden verilen şey ancak azdır*” (İsra, 17/85) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. VIII. s. 585).

3.3.6. İkiyüzlülük

نه ترا بر ظلم توبه‌ی پر خروش ای دغا گندم نمای جو فروش

V. 1830. Ne zulmünle yana yakıla çoşarak bir tövbe ettin, ne ağlayıp sızlandın ey buğday gösterip arpa satan adı adam!

Arpa ikiyüzlülüğü sembolize etmiştir.

می‌نماید او وفا و عشق و جوش وانگه او گندمنمای جو فروش

V. 1865. Vefa gösterme de seviyorum demede, çoşup köpürmede. Hey gidi buğday gösterip arpa satan hey!

Arpa ikiyüzlülüğü sembolize etmiştir.

3.3.7. Nefs Yiyeceğini ve Nefs

که نباید خورد و جو همچون خران آهوانه در ختن چر ارغوان

V. 2473. Evet, arpa yememeli eşekler gibi. Ceylâncasına Hutten ülkesinde erguvan otlamak gerek.

Arpa nefis yiyeceğini ve nefsi sembolize etmiştir.

خوی معده زین که و جو باز کن خوردن ریحان و گل آغاز کن

V. 2476. Mideni şu ottan, arpadan vazgeçir, reyhan ve gül yemeye başla.

Arpa nakıs ve nefis sahibi olan insanların, reyhan ve gül de velilerin ve ariflerin ilahî bilgi yiyeceğini sembolize etmiştir.

هر که گاه و جو خورد قربان شود هر که نور حق خورد قرآن شود

V. 2478. Ot ve arpa yiyen kurban olur. Tanrı nuruyla gıdalanan Kuran olur.

Arpa nefis yiyeceğini ve nefsi sembolize etmiştir.

گفت جوع از صبر چون دو تا شود نان جو در پیش من حلوا شود

V. 2835. Dedi ki: Sabrın sonucunda açlık, iki misli arttı mı arpa ekmeği bile bana helva gelir.

Arpa ekmeği nefis yiyeceğini sembolize etmiştir.

اسب هم حو کند چون دید جو چون بجنبد گوشت گربه کرد مو

V. 2978. At da arpa gördü mü kişnemeye koyulur; kedi de etin oynadığını görünce miyavlamaya başlar.

Arpa nefis yiyeceği olduğu için nefsi sembolize etmiştir.

3.3.8. Allah'ın İzni Olmadan Hiç Kimsenin Bir Şey Yapamayacağı

ور شود آن فاش هم غمگین مشو که نیابد غیر تو ز آن نیم جو

VI. 1914. İş yayılır, ortaya düşerse bile dertlenme. O defineden senden başka hiç kimsecik, bir arpa bile alamaz.

Arpa defineden elde edilecek olan faydayı sembolize etmiştir.

گر بیابان پر شود زر و نقود بی‌رضای حق جوی نتوان ربود

VI. 1930. Ova, baştanbaşa altınla, para ile dolu olsa hiç kimse, Tanrının izni olmadıkça bir arpa bile alamaz.

Arpa burada şekli ve yapısı itibariyle her tür nimetin Allah'ın izni olmadan asla alınamayacağını sembolize etmiştir.

3.3.9. Aynı Cinsten Olanların Aynı Cins İle hem Hal Olması

جو سوی گندم نمی‌تازد ولی مور سوی مور می‌آید بلی

VI. 2958. Arpa, buğdayın bulunduğu yere gelmez ama karınca, karıncanın bulunduğu yere gelir ya.

Aynı cinsten olanların aynı cins ile hem hal olmasını sembolize etmiştir.

رفتن جو سوی گندم تابع است مور را بین که به جنسش راجع است

VI. 2959. Arpanın gitmesi, buğdaya tâbidir. Karıncaya baksana, dönüp kendi cinsine nasıl geliyor.

Aynı cinsten olanların aynı cins ile hem hal olmasını sembolize etmiştir.

تو مگو گندم چرا شد سوی جو چشم را بر خصم نه نی بر گرو

VI. 2960. Buğday, neden arpaya doğru gidiyor deme. Gözünü aç da düşmanı gör, alınan, götürülen şeyi değil.

Aynı cinsten olanların aynı cins ile hem hal olmasını sembolize etmiştir.

3.3.10. Nefs İle Yapılan Mücadele

لذت از جوع است نه از نقل نو با مجاعت از شکر به نان جو

VI. 4296. Lezzet açlıktan gelir, yeni bir yemekten değil. Açlıkla yenen arpa ekmeği, şekerden lezzetlidir.

Arpa ekmeği nefsin ortaya çıkardığı zorlukları sembolize etmiştir.

3.3.11. Tasavvufî Sembolik Anlamı Olmayanlar

گفت خادم را که در آخر برو راست کن بهر بهیمه کاه و جو

II. 205. Hizmetçiye "Ahıra git, hayvana saman ve arpa ver" dedi.

Bu beyitte arpanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گفت لا حول این چه افزون گفتن است از قدیم این کارها کار من است

II. 206. Sofî “Önce arpayı ısla. Çünkü eşek karttır, dişleri sağlam değil” dedi.

Bu beyitte arpanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گفت اندر جو تو کمتر گاه کن گفت لاحول این سخن کوتاه کن

II. 213. Sofî “Arpaya az saman karıştır” dedi. Hizmetçi “Lâhavle. Bu sözü kısa kes artık” dedi.

Bu beyitte arpanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

خادم این گفت و میان را بست چست گفت رفتم گاه و جو آرم نخست

II. 217. Bunu deyip eteğini sıkıca beline doladı. “işte gittim, önce arpa, saman getireyim” dedi.

Bu beyitte arpanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گندم و جو را و باقی حبوب می‌توانی خورد و من نه ای طروب

III. 3309. Sen buğday da yiyebilirsin, arpa da, darı, mısır gibi başka şeyler de... Hâlbuki ben bunları yiyemem.

Bu beyitte arpa, buğday, darı ve mısırın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

جو کجا از گاه خشک او سیر نی در عقب زخمی و سیخی آهنی

V. 2363. Arpa nerde? Kuru otu bile bulamıyor, onunla bile karnını doyuramıyordu. Bir yandan sırtında yara vardı, bir yandan da sahibi demir bir şişle onu nodullayıp duruyordu.

Bu beyitte arpanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

زیر پاشان روفته آبی زده که به وقت و جو به هنگام آمده

V. 2370. Ayak bastıkları yerler süpürülmüş, sulanmıştı. Saman da tam vaktinde geliyordu, arpa da tam vaktinde.

Bu beyitte arpanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گفت چون قدر جوی گردد به طول پس ستردن فرض باشد ای سنول

V. 3331. Vaiz eden dedi ki: Bir arpa boyu uzun olursa tıraş etmek farzdır.

Bu beyitte arpanın tasavvufî sembolik değeri yoktur. Şekli boyu itibariyle sembol olarak kullanılmıştır.

3.4. Ayva (به) Sembolü

3.4.1. Hakk Yoluna Yeni Giren Müridler

آتشی کا صلاح آهن یا زر است کی صلاح آبی و سیب تر است

II. 827. Demiri yahut altını sâf bir hale getiren ateş, terü taze ayva ve elmaya yarar mı?

Ayva ve elma müridleri sembolize etmiştir.

سیب و آبی خامی دارد خفیف نه چو آهن تابشی خواهد لطیف

II. 828. Ayva ve elmanın da az bir hamlığı olabilir, fakat demire benzemezler, hafif bir hararet isterler.

Ayva ve elma müridleri sembolize etmiştir.

3.4.2. Mürid'in İlahi Bilgiyle Dolması

از جزر و ز سیب و به و ز گردکان لذت دوشاب یابی تو از آن

V. 2487. Havuç, elma, ayva ve ceviz, pekmezde kaynatılsa hepsinden de pekmez lezzetini alırsın.

Havuç, elma, ayva, ceviz bir mürid'in, şeyhinin ilahî bilgilerine gark olduktan sonra nûrânî hale gelmesini sembolize etmiştir.

3.5. Badem (بادام) Sembolü

3.5.1. İkiyüzlülük

از قضا سرکنگبین صفرا فزود روغن بادام خشکی می نمود

I.53. Kazara sirkengübün safrayı arttırdı. Badem yağı da kuruluk tesirini göstermeye başladı.

Badem yağı arif olmayıp da arifmiş gibi davranan insanları sembolize etmiştir.

3.5.2 Tasavvufî Halin Tathlğı

ناصر دین گشته آن کافر وزیر کرده او از مکر در لوزینه سیر

I.445. O kâfir vezir, din nasihatçisi olarak hile ile badem helvasına sarımsak karıştırmıştı!

Badem helvası Hakk yolunda yapılan ibadetleri sarımsakta yapılan ibadetleri engellemeyi sembolize etmiştir.

جنس شاه است او و یا جنس وزیر هیچ باشد لایق لوزینه سیر

II. 1148. O, padişahın cinsinden mi, vezirin cinsinden mi? Hiç sarımsakla badem helvası yenir mi?

Badem helvası tasavvufî halin tatlılığını sarımsakta nefsi sembolize etmiştir.

3.5.3. Kabuk Nefsi içi ise İlahî İlim

قشر جوز و فستق و بادام هم مغز چون آگندشان شد پوست کم

III. 1388. Ceviz, fıstık ve badem bile olunca kabukları incelir.

Ceviz, fıstık ve badem kabuğu nefsâni sıfatları içi ise ilmi ilahîyi sembolize etmiştir.

بنگر این هر سه ز خامی رسته را جوز را و لوز را و پسته را

V. 1179. Hamlıktan kurtulup yetişen olan cevize, bademe ve fıstığa, şu üç meyveye bir bak.

Ceviz, fıstık ve badem kabuğu nefsâni sıfatları içi ise ilmi ilahîyi sembolize etmiştir.

3.5.4. Mü'min ve Münafık Kullar

هست بادام کم خوش بیخته به ز بسیاری به تلخ آمیخته

III. 4025. Az, fakat adamakıllı olmuş güzel badem, acımış, kötü fakat çok bademden iyidir elbette.

Güzel badem mü'min kulları acı badem de münafık kulları sembolize etmiştir.

3.6. Buğday (گندم) Sembolü

3.6.1. Yapılan İbadetlerden Zevk Alınmazsa Yapılan İbadetlerin Hiç Bir İşe

Yaramayacağı

ما در این انبار گندم می‌کنیم گندم جمع آمده کم می‌کنیم

I.377. Biz bu ambarda buğday biriktirmede, toplanan buğdayı yine kaybetmekteyiz.

Buğday ise yaptığımız iyiliklerden ve ibadetlerden zevk almazsak onları kaybedeceğimizi sembolize etmiştir.

3.6.2. İbadetler ve Sevaplar

اول ای جان دفع شر موش کن وانگهان در جمع گندم جوش کن

I.380. Ey can, önce farenin şerrini defet, sonra buğday biriktirmeye çalış, çabala!

Buğday ibadetleri ve sevapların sembolize etmiştir.

گر نه موشی دزد در انبار ماست گندم اعمال چل ساله کجاست

I.382. Eğer bizim ambarımızda hırsız bir fare yoksa kırk yıllık ibadet buğdayı nerde?

Buğday ibadetleri ve sevapları sembolize etmiştir.

کاندر آن خانه گهر یا گندم است گنج زر یا جمله مار و کژدم است

II. 847. O evde inci mi var, buğday mı? Altın hazinesi mi var, yoksa yılan ve akreplerle mi dolu?

Buğday ibadetleri sembolize etmiştir.

هر که کارد قصد گندم باشدش گاه خود اندر تبع می آیدش

II. 2223. Biri buğday elde etmek için ekin ekerse sonunda saman da elde eder.

Buğday ibadetleri sembolize etmiştir.

پس چرا کارم که اینجا خوف هست من چرا افشام این گندم ز دست

III.4801. Ben neye ekeyim, burası korkulu bir yer. Neden elimdeki buğdayı yerlere saçayım deme.

Buğday ibadetleri sembolize etmiştir.

همچو بی گندم شده در آسیا جز سپیدی ریش و مون بود عطا

VI. 4431. Buğdayı olmaksızın değirmene gidenin ancak saç, sakalı ağartır, başka bir şey elde edemez.

Buğday ibadetleri ve sevapları sembolize etmiştir.

بشنو از عقل خود ای انبار دار گندم خود را به ارض الله سپار

V. 1526. Ey ambar sahibi, sözü aklından duy da buğdayını Tanrı yerine saç!

Buğday ibadetleri sembolize etmiştir.

تا شود ایمن ز دزد و از شپش دیو را با دیوچه زوتر بکش

V. 1527. Saç da hırsızdan da emin olsun, buğday bitinden de. Şeytanı, Şeytanın oğlu ile beraber çabuk öldür.

Buğday ibadetleri sembolize etmiştir.

آسیای چرخ بر بی گندمان مو سپیدی بخشد و ضعف میان

VI. 4432. Felek değirmeni, buğdayı olmayanların saçını, sakalını ağartır, kendilerini zayıflatır.

Buğday ibadetleri ve sevapları sembolize etmiştir.

لیک با با گندمان این آسیا ملک بخش آمد دهد کار و کیا

VI. 4433. Fakat biz, bu değirmene buğdayımızla geldik. Bu değirmen, bize mal mülk bağışlar, iş güç verir.

Buğday ibadetleri ve sevapları sembolize etmiştir.

3.6.3. Yasak Meyve

در دلش تاویل چون ترجیح یافت طبع در حیرت سوی گندم شتافت

I.1251. Gönölünce tevili üstün tutunca kendisi hayretteyken tabiatı, buğdaya doğru koştu.

Buğday yasaklanan meyveyi sembolize etmiştir.

دام آدم خوشه‌ی گندم شده تا وجودش خوشه‌ی مردم شده

I.2790. Buğday başağı, Âdemin tuzağı oldu da bu suretle varlığı, insanlara başak oldu; bütün insanlar ondan var oldu.

Buğday başağı yasak meyveyi sembolize etmiştir.

گندمی خورشید آدم را کسوف چون ذنب شعشاع بدری را خسوف

I.3991. Bir buğday tanesi, Âdem Peygamberin güneşinin tutulmasına arzın, güneş ile ay arasına girmesi, dolunayın kararmasına sebep oldu.

Buğday yasak meyveyi sembolize etmiştir.

حرص آدم چون سوی گندم فزود از دل آدم سلیمی را ربود

II. 2739. Âdem'in buğdaya hırsı artınca bu hırs, gönölünden sıhhati, selâmeti kapıp götürdü.

Buğday yasak meyve ya da yasak ağacın sembolize etmiştir.

کز دم از گندم ندانست آن نفس می‌پرد تمییز از مست هوس

II. 2741. O anda akrebi buğdaydayken ayırt edemedi. Hevesle mest olan kişinin temyizi uçup gider.

Buğday yasak meyve ya da yasak ağacı sembolize etmiştir.

کاین ترا سود است از درد و غمی گفت آدم را همین در گندمی

V. 157. "Bu sana dertten, gamdan kurtulmak için bir ilaçtır" der. Âdem'e de buğday için böyle demişti ya!

Buğday yasak meyve veya yasak ağacı sembolize etmiştir.

بر تو خندید آن که گفتت این دو است اوست کآدم را به گندم رهنماست

VI. 1341. Sana bu ilaçtır diyen, seninle alay etmiş, sana gülmüştür. O, Âdem'e de buğdaya kılavuzluk ettiydi ya!

Buğday yasak meyve veya yasak ağacı sembolize etmiştir.

ز آن مثال برگ دی پژمرده‌ام کز بهشت وصل گندم خورده‌ام

VI. 2802. Kış yaprağı gibi soldum, çünkü vuslat cennetinde buğday yedim.

Buğday yasak meyve ya da yasak ağacı sembolize etmiştir.

خورده گندم حله زو بیرون شده خلد بر وی بادیه و هامون شده

VI. 4783. Buğday yedi, cennet elbiselerinden soyundu. Cennet, ona bir çöl oldu.

Buğday yasak meyve ya da yasak ağacı sembolize etmiştir.

3.6.4. İnsanların Yaptığı İyi ve Kötü Amellerin Karşılığını Aynı Şekil Alacağı

هیچ گندم کاری و جو بر دهد دیده‌ای اسبی که کره‌ی خر دهد

I.1646. Hiç buğday ektin de arpa verdiğini gördün mü? Hiç attan eşek sıpası olduğunu gördün mü?

Arpa ve buğday bu dünya da iyilik yaptınsa iyilik, kötülük yaptınsa kötülük göreceğini sembolize etmiştir.

3.6.5. İnsana Faydalı Olan Hakk'ın Gayreti

غیرت حق بر مثل گندم بود کاه خرمن غیرت مردم بود

I.1771. Tanrı'nın gayreti buğdaya benzer, harmandaki saman da insanların kıskançlığıdır.

Buğday insanlara faydalı olan Hakk'ın gayretini sembolize edilmiştir.

3.6.6. İnsanın Ruhlar Âleminde Yaratılırken Amellerinin Bilinmesi

آن چه گندم کاشتندش و آن چه جو چشم او آن جاست روز و شب گرو

II. 1053. Buğday mı ekildi, arpa mı? Gece, gündüz gözü ondadır. Gece, neye gebeysen onu doğurur.

Arpa ve buğday Hakk katında ne ise bu dünya da o olacağın sembolize etmiştir. Burada “*Hakk'a işlediğinden suâl olunmaz ve onlar mes'ûldürler*” (Enbiyâ, 21/23) ve “*Biz onlara zulmetmedik ve lâkin onlar nefislerine zulmeder oldular*” (Nahl,16/118) ayetlerine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. III. s. 295).

3.6.7. Fena Makamı

هیچ آیینه دگر آهن نشد هیچ نانی گندم خرمن نشد

II. 1317. Hiçbir ayna yoktur ki ayna olduktan sonra tekrar demir haline gelsin. Hiçbir ekmek yoktur ki tekrar harmandaki buğday şekline dönsün.

Buğday fenâ mertebesini sembolize etmiştir.

3.6.8. İlahî Bilgi ve İlahî Bilginin Mekânı

که بکاری بر نیاید گندمی مردمی جو مردمی جو مردمی

II. 2224. Fakat saman ekersen buğday elde edemezsin ki. İnsanların gözbebeği olan insanı ara, insanların gözbebeği olan insanı, insanların gözbebeğini!

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

گفت این پیمانهای معنی بود گندمی بستان که پیمانها است رد

II. 3631. Nahivci, “ Bu, mâna ölçeğinden ibaret. Sen buğdayı almaya bak, ölçeğe lüzum yok.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

تا جدا گردد ز گندم کاهها تا به انباری رود یا چاهها

IV. 144. İsterler. Buğdaydan samanı ayırmak, buğdayı ambara koymak yahut kuyulara gömmek için rüzgâr isterler.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

ز انکه گندم را حکیم آگهی هیچ نفرستد به انبار کهی

IV. 373. Anlayışlı hâkim bile buğdayı saman ambarına göndermez.

Buğday ilahî bilgiyi ve ilahî bilginin mekânını sembolize etmiştir.

معدوی خر که کشد در اجتذاب معدوی آدم جذوب گندم آب

IV. 1639. Haman'ın canı Kıpti'ye çeker, Âdem'in midesi buğdayla suyu!

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

کی شود گلزار و گندمزار این تا نگردد زشت و ویران این زمین

IV. 2344. Bu yer, böyle çirkin ve yıkık bir hale gelmedikçe nasıl olur da olur da gül bahçesi, buğday tarlası haline gelir.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

تا نکوبی گندم اندر آسیا کی شود آراسته ز آن خوان ما

IV. 2353. Buğdayı değirmende ezmeseydin ondan ekmek yapabilir miydi? Bizim soframızı bezeyebilir miydi?

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

دانه لایق نیست در انبار کاه کاه در انبار گندم هم تباه

IV. 3021. Çünkü tanenin saman ambarına konması lâyıık değil. Saman da buğday ambarına konursa yazık olur!

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

واجب است اظهار این نیک و تباه همچنانک اظهار گندمها ز کاه

IV. 3027. Buğdayları samandan ayırmak nasıl lâzımsa bu iyiyi de kötüyü de ayırmak vacip.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

هم ز خوشه عشر دادی بی‌ریا هم ز گندم چون شدی از که جدا

V. 1476. Riyasız olarak mahsulünün onda birini verir, buğday samandan ayrıldı mı tekrar.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

کف گندم ز آن دهد خریار را تا بداند گندم انبار را

V. 2118. Buğdaycı, alıcıya bir avuç buğday verir ama ambarındaki anlasın diye.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

محرم مردیت را کورستمی تا ز صد خرمن یکی جو گفتمی

VI. 2013. Senin erliğine mahrem olacak Rüstem nerede ki senin yüzlerce harmanından bir buğday tanesini söylemeye kalkayım.

Buğday ilahî sırları sembolize etmiştir.

مور بر دانه بدان لرزان شود که ز خرمنهای خوش اعمی بود

VI. 806. Karınca, güzelim harmanları görmez de bir tanecik buğdayın üstüne titrer.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

همچو ابری خالی پر قر و قر نه در او نفع زمین نه قوت بر

VI. 1057. Gar gur edip duran boş buluta benzer. Ondan ne yeryüzünde bir fayda vardır, ne buğdaya bir kuvvet.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

ما رمیت اذ رمیتی فتنه‌ای صد هزاران خرمن اندر حفته‌ای

VI. 4579. “Attığın zaman sen atmadın, Tanrı attı” sözü, bir imtihandır. Yüz binlerce harman, bir avuç buğdaydadır.

Buğday ilahî bilgiyi sembolize etmiştir. Bu beyitte “*Velâkin Allâh Teâlâ attı*” (Enfâl,8/17) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk 2005: c. XIII. s. 220).

3.6.9. İkiyüzlülük

گر نباشد گندم محبوب نوش چه برد گندم‌نمای جو فروش

II. 2932. Güzel ve tatlı buğday olmasaydı, buğday gösterip arpa satan ne yapardı?

Buğday ibadetleri arpada ikiyüzlülüğü sembolize etmiştir.

نه ترا بر ظلم توبه‌ی پر خروش ای دغا گندم‌نمای جو فروش

V. 1830. Ne zulmünle yana yakıla çoşarak bir tövbe ettin, ne ağlayıp sızlandın ey buğday gösterip arpa satan adı adam!

Arpa ikiyüzlülüğü sembolize etmiştir.

می‌نماید او وفا و عشق و جوش وانگه او گندمنمای جو فروش

V. 1865. Vefa gösterme de seviyorum demede, çoşup köpürmede. Hey gidi buğday gösterip arpa satan hey!

Arpa ikiyüzlülüğü sembolize etmiştir.

3.6.10. Beden

چون تنازع در فتد در تنگ کاه دانه آن کیست آن را کن نگاه

II. 3251. Bir saman denginin kime ait olduğunda niza düşülse buğday kimin? Sen ona bak! (çünkü saman da buğday sahibinindir.)

Buğday burada vücudu sembolize etmiştir.

جان چو مور و تن چو دانه‌ی گندمی می‌کشاند سو به سویش هر دمی

VI. 2955. Can, karıncaya benzer, beden de bir buğday tanesine. Karınca o buğday tanesini her an çeker durur.

Buğday cisimi yani bedeni sembolize etmiştir.

مور داند کآن حبوب مرتهن مستحیل و جنس من خواهد شدن

VI. 2956. Karınca bilir ki o kendi cinsinden olmayan buğdaylar, nihayet yenecek, kendisine karışacak. Bunlar, benim cinsimden olacaklar der.

Buğday cisimi yani bedeni sembolize etmiştir.

3.6.11. Rızık

رزقها را رزقها او می‌دهد ز انکه گندم بی‌غذایی چون زهد

III. 28. Rızıkların rızkını o vermekte. Buğday, rıziksız nasıl baş gösterir, biter?

Buğday rızkı sembolize etmiştir.

قد فضضتم نحو قمح هانما ثم خلینتم نبیا قائما

III. 426. Şaşkın bir halde buğdaya doğru dağılıverdiniz de Peygamber'i atakta yalnız bıraktınız.

Buğday rızkı sembolize etmiştir.

بهر گندم تخم باطل کاشتید و آن رسول حق را بگذاشتید

III. 427. Buğday için olmayacak tohumlar ektiniz, o Hak Resulünü terk ettiniz.

Buğday rızıkı sembolize etmiştir. Burada “*Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah’ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır*” (Cuma, 62/11) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Can 2005: c. III. s 49).

آن که گندم را ز خود روزی دهد کی توکلها را ضایع نهد

III. 430. Buğdaya güneşle rızık veren Tanrı, senin ona dayanmanı nasıl olur da zâyi eder?

Buğday rızıkı sembolize etmiştir.

از پی گندم جدا گشتی از آن کی فرستادهست گندم ز آسمان

III. 431. Buğday için, gökyüzünden buğday gönderenden ayrıldın ha!

Buğday rızıkı sembolize etmiştir.

3.6.12. Nebadad ve Cemadad

گندم از بالا به زیر خاک شد بعد از آن او خوشه و چالاک شد

III. 458. Buğday, yukarıdan aşağıya, yerin dibine gider de ondan sonra yerden baş çıkarıp yükselir.

Buğday Allah tarafından yaratılan nebadad, cemadad ve hayvanatları sembolize etmiştir. Bu beyitte “*Allah, öyle bir kudretli yaratıcıdır ki, yeryüzünü size beşik yaptı. Ve yollar açtı. Gökten yağmur yağdırdı. İşte biz o yağmur sebebi ile çeşitli bitkiler çıkardık. Onlardan yiyin hayvanlarınızı otlatın. Gerçekten de bunlarda akıl sahipleri için bir takım hikmetler vardır. Sizi topraktan yarattık ve sizi, ölünce o toprağa geri veririz. Yine sizi ikinci defa olarak topraktan çıkarıp diriltiriz ve haşrederiz*” (Tâhâ, 20/53-55) ayetlerine de atıfta bulunulmuştur (Can 2005: a.g.e. c. III. s. 51).

3.6.13. Zahir-i İlim

این رها کن صورت افسانه گیر هل تو دردانه تو گندم دانه گیر

III. 524. Bunu geç de hikâyeye giriş, inciye bırak. Buğday tanesini ele al.

Buğday zâhir-i ilmi sembolize etmiştir.

گر به در ره نیست هین بر می ستان گر بدان ره نیستت این سو بران

III. 525. İnciye yol yoksa hemencecik buğdayı al. O tarafa yol yoksa bu tarafa at sür.

Buğday zâhir-i ilmi sembolize etmiştir.

3.6.14. Allah'ın İlahî Kudreti

يك كف گندم ز انبارى ببين فهم كن كان جمله باشد همچنين

IV. 141. Bir avuç buğdayı gördün mü ambarı düşün, ambarı gör. Anla ki ambardakiler de hep böyle.

Buğday Allah'ın ilahî kudretini sembolize etmiştir.

3.6.15. Faydalı Nimetler

گندم ار بشكست و از هم در سكست بر دكان آمد كه نك نان درست

IV. 345. Buğday, kırıldı, ufalandıysa zayı olmadı ya. Un haline geldi de dükkâna girdi, ekmek oldu.

Buğday faydalı nimetleri sembolize etmiştir.

3.6.16. Yetim Malı

بعد از آن گفتش كه گندم آن كيست گفت امانت از يتيم بى وصى است

VI. 526. Ondan sonra kuş dedi ki: Bu buğdaylar kimin? Adam vasisi olmayan bir yetimin emaneti.

Buğday yetimin malını sembolize etmiştir.

هين به دستورى از اين گندم خورم اى امين و پارسا و محترم

VI. 529. Müsaade et de ey emniyetli, zâhit ve muhterem zat, şu buğdaydan yiyeyim.

Buğday yetimin malını sembolize etmiştir.

چون بخورد آن گندم اندر فسخ بماند چند او ياسين و الانعام خواند

VI. 533. Buğdayları yedi ama tuzakta kala kaldı. Nice Yâsin okudu, nice En'am okudu.

Buğday yetimin malını sembolize etmiştir.

3.6.17. Cüz'i

مور بر دانه چرا لرزان بدى گر از آن يك دانه خرمن دان بدى

VI. 1500. Karınca, bir tanecik buğdayı görüp harmanı anlasaydı hiç o bir tane buğdayın üstüne titrer miydi?

Bir tane buğday cüz'ü sembolize buğday harmanı ise küll'ü sembolize etmiştir.

3.6.18. Sûret

آدما معنى دل بندم بجوى ترك قشر و صورت گندم بگوى

VI. 3710. Ey Âdem gönül bağlayan mana benim beni ara kabuğu, buğday suretini bırak.

Buğday sureti sembolize etmiştir.

چون که رنگی آرد شد بهر خلیل دان که معزول است گندم ای نبیل

VI. 3711. Kum Halil için un olduktan sonra artık ey akıllı er, bil ki buğday hiçbir şey değildir.

Buğday sureti sembolize etmiştir.

3.6.19. Aynı Cinsten Olanların Aynı Cinsle Hem Hal Olması

جو سوی گندم نمی تازد ولی مور سوی مور می آید بلی

VI. 2958. Arpa, buğdayın bulunduğu yere gelmez ama karınca, karıncanın bulunduğu yere gelir ya.

Aynı cinsten olanların aynı cinsle hem hal olmasını sembolize etmiştir.

رفتن جو سوی گندم تابع است مور را بین که به جنسش راجع است

VI. 2959. Arpanın gitmesi, buğdaya tâbidir. Karıncaya baksana, dönüp kendi cinsine nasıl geliyor.

Aynı cinsten olanların aynı cinsle hem hal olmasını sembolize etmiştir.

تو مگو گندم چرا شد سوی جو چشم را بر خصم نه نی بر گرو

VI. 2960. Buğday, neden arpaya doğru gidiyor deme. Gözünü aç da düşmanı gör, alınan, götürülen şeyi değil.

Aynı cinsten olanların aynı cinsle hem hal olmasını sembolize etmiştir.

3.6.20. Tasavvufî Sembolik Anlamı Olmayanlar

باب که روزن شدی گاهی شعاع خاک که گندم شدی و گاه صاع

VI. 4642. Kapı, gâh pencere haline gelmede, gâh nur halini almadaydı. Toprak, gâh buğday oluyordu, gâh kile.

Bu beyitte buğday tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گفت اندر یک جوالم گندم است در دگر ریگی نه قوت مردم است

II. 3180. Bedevi “ Bir tanesinde buğday var. Öbürü kum, yiyecek bir şey değil! ” dedi.

Bu beyitte buğdayın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گفت نیم گندم آن تنگ را در دگر ریز از پی فرهنگ را

II. 3182. Adam; “ Akıllılık edip buğdayın yarısını bu çuvala, yarısını da öbür çuvala koy.

Bu beyitte buğdayın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

يك چوالم گندم و ديگر ز ريگ به بود زين حيله‌های مرده‌ريگ

3199. Bir çuvalımda buğday, öbüründe kum olması, senin hikmetinden daha iyi be hayırsız!

Bu beyitte buğdayın tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

دانه‌ی گندم توانی خورد و من عاجزم در دانه خوردن در وطن

III. 3308. Buğday tanesi de yiyebilirsin. Hâlbuki ben yiyemem ki yerimde, yurdumda bundan âcizim ben.

Bu beyitte buğdayın tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

گندم و جو را و باقی حبوب می‌توانی خورد و من نه ای طروب

III. 3309. Sen buğday da yiyebilirsin, arpa da, darı, mısır gibi başka şeyler de. Hâlbuki ben bunları yiyemem.

Bu beyitte buğdayın tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

آن یکی موری گرفت از راه جو مور دیگر گندمی بگرفت و دو

VI. 2957. Karıncanın biri, yoldan bir arpa tanesi bulur, çekip götürmeye koyulur. Öbürü, bir buğday yakalar, koşa koşa götürmeye başlar.

Bu beyitte buğday ve arpanın tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

3.7. Ceviz (جوز) Sembolü

3.7.1. Cisim ve Suret

صوفی آن صورت میندار ای عزیز همچو طفلان تا کی از جوز و مویز

II. 199. Fakat ey aziz, sofiyi, suret sofisi sanma! Ne vakte kadar çocuklar gibi cevize, üzümüne düşüp kalacaksın?

Ceviz ve üzüm, cismi ve sureti sembolize etmiştir.

جسم ما جوز و مویز است ای پسر گر تو مردی زین دو چیز اندر گذر

II. 200. Oğul bizim cismimiz cevizle üzümdür. Ersen bu ikisinden de geç.

Ceviz ve üzüm, cismi ve sureti sembolize etmiştir.

3.7.2. Beyin

کله‌اش بر کند مغزش ریخت زود مغز جوزی کاندرا او مغزی نبود

II. 460. Kellesini kopardı, hemen beynini yere akıttı. Kafasında ceviz içi kadar beyin bile yoktu.

Cevizin içi şekil itibari ile beyine benzediği için ceviz bu beyitte gerçek anlamında kullanılmıştır.

3.7.3. İsteksiz Yapılan İbadetler

طاعتش نغز است و معنی نغز نی جوزها بسیار و در وی مغز نی

II. 3395. İbadeti kışırardan ibaret, iç, yok. Cevizler çok ama içleri boş!

Ceviz ruhu, istek ve zevkle yapılmayan ibadetleri sembolize etmiştir.

3.7.4. Hilebazın Sözleri

گر دهد خود کی دهد آن پر حیل جوز پوسیده ست گفتار دغل

III. 226. Verdi, farz edelim, fakat o hilebaz nereden verecek? Hilebazın sözü çürümüş cevizdir.

Ceviz hilebazın kaldırmak için söylediği sözleri sembolize etmiştir.

3.7.5. Kabuk Nefs, İçi İlahî İlm ve Ruh

جوزها بشکست و آن کان مغز داشت بعد کشتن روح پاک نغز داشت

I.706. Cevizler kırıldı; içi sağlam olan, kırıldıktan sonra temiz ve lâtif ruha malik oldu.

Cevizin kabuğu öldürülen isevî cesetlerini, içi ise o İseviler arasında imanı olanları sembolize etmiştir.

قشر جوز و فستق و بادام هم مغز چون آگندشان شد پوست کم

III. 1388. Ceviz, fıstık ve badem bile olunca kabukları incelir.

Ceviz, fıstık ve badem kabuğu nefşâni sıfatları içi ise ilmi ilahîyi sembolize etmiştir.

بنگر این هر سه ز خامی رسته را جوز را و لوز را و پسته را

V. 1179. Hamlıktan kurtulup yetişen olan cevize, bademe ve fıstığa, şu üç meyveye bir bak.

Ceviz, fıstık ve badem kabuğu nefşâni sıfatları içi ise ilmi ilahîyi sembolize etmiştir.

جوز را در پوستها آوازه است مغز و روغن را خود آوازی کجاست

V. 2144. Cevizin kabuğunda ses vardır ama içinde, yağında ses ne gezer.

Cevizin kabuğu cismi, içi ise ruhu sembolize etmiştir.

پسته را یا جوز را تا نشکنی نه نماید دل نه بدهد روغنی

VI. 2563. Fıstığı yahut cevizi kırmadıkça ne içi meydana çıkar, ne ondan bir yağ çıkarılır.

Fıstık ve cevizin içi insanın batınında bulunan bilgiyi sembolize etmiştir.

3.7.6. Sûretten Gelen Zevkler

هیچ نعمت آرزو ناید دگر زین نپردازم به جوز و نیشکر

IV. 687. Başka bir nimet istemem. Bunu bırakıp da ceviz ve şeker yemeğe girişmem!

Ceviz suretten gelen zevkleri sembolize etmiştir.

3.7.7. İlm-i İlahî Makamları

که برو کتاب تا مرغت خرم یا مویز و جوز و فستق آورم

IV. 2578. Mektebe git de sana kuş alayım yahut kuru "üzüm, ceviz ve fıstık getireyim diyeyim!

Üzüm, ceviz ve fıstık ilm-i ilahi de bulunan çeşitli makamları sembolize etmiştir.

3.7.8. İlahî Cezbe

فکر طفلان دایه باشد یا که شیر یا مویز و جوز یا گریه و نفیر

V. 1288. Çocukların düşünceleri ya dadıdır, ya süt. Ya kuru üzümdür, cevizdir yahut da bağırpıp ağlama.

Kuru üzüm ve ceviz, ilahî cezbeyi ve zevki sembolize etmiştir.

3.7.9. Mürid'in İlahî Bilgiyle Dolması

از جزر و ز سیب و به و ز گردکان لذت دوشاب یابی تو از آن

V. 2487. Havuç, elma, ayva ve ceviz, pekmezde kaynatılsa hepsinden de pekmez lezzetini alırsın.

Havuç, elma, ayva, ceviz bir mürid'in, şeyhinin ilahî bilgilerine gark olduktan sonra nûrânî hale gelmesini sembolize etmiştir.

3.7.10. Nefs Yiyecekleri

تو نه ای ز آن نازنینان عزیز که ترا دارند بی جوز و مویز

V. 2845. Sen o yüce nazeninlerden değilsin ki sana ceviz ve kuru üzüm vermesinler.

Ceviz ve kuru üzüm nefsanî yiyecekleri sembolize etmiştir.

کودکی گرید پی جوز و مویز پیش عاقل باشد آن بس سهل چیز

3342. Çocuk, ceviz ve kuru üzüm için ağlar. Hâlbuki bu, büyük adama göre hiçbir şey değildir.

Ceviz ve kuru üzüm nefsanî sıfatları sembolize etmiştir.

پیش دل جوز و مویز آمد جسد طفل کی در دانش مردان رسد

V. 3343. Gönüle göre de beden, cevizle kuru üzümdür. Çocuk, nerden büyüklerin bilgisine sahip olacak?

Ceviz ve kuru üzüm nefsanî sıfatları ve Allah ilminden gafil olan ceset mertebesindeki bedenleri sembolize etmiştir.

3.7.11. Dünya Suretleri ve Değersiz Olan Nimetler

گردکان ما در این مطحن شکست هر چه گوئیم از غم خود اندک است

VI. 606. Cevizlerimiz, bu değirmende kırıldı, derdimize ait ne söyleyen azdır.

Ceviz dünya suretlerini sembolize etmiştir.

پس جوابش داد صدیق ای غبی گوهری دادی به جوزی چون صبی

VI. 1039. Sıddıyk, a ahmak diye cevap verdi, çocuk gibi bir cevize karşılık bir inci verdin.

Ceviz değersiz olan dünya nimetlerini sembolize etmiştir.

حاتم ار مرده بمرده می دهد گر دکانهای شمرده می دهد

VI. 3276. Hatem, cansız şeyi ölü gönüllü adama verir, sayılı birkaç ceviz ihsan ederdi.

Ceviz kıymetsiz olan maddi malları sembolize etmiştir.

می فروشی هر زمانی در کان همچو طفلی می ستانی گردکان

VI. 3466. Çocuk gibi her an madendeki inciye satıp yerine ceviz almaktasın.

Ceviz kıymetsiz olan dünya nimetlerini sembolize etmiştir.

جوز پوسیده ست دنیا ای امین امتحانش کم کن از دورش ببین

VI. 3471. Ey emin kişi! Dünya çürük bir cevizdir. Onu pek sına, uzaktan bak.

Çürük ceviz dünya nimetlerini ve geçici dünyayı sembolize etmiştir.

3.7.12. İmanı Zayıf İnsanlar

در خیالت صورتی جوشیده ای همچو جوزی وقت دق پوسیده ای

VI. 3468. Hayalinde bir surettir coşmuştur. Fakat sına zamanında ceviz gibi çürümüş bir şey.

Çürük ceviz batının da iman ve ibadeti zayıf olan insanı sembolize etmiştir.

3.7.13. Tasavvufî Olarak Sembolik Anlamı olmayanlar

آتش عشق از نواها گشت تیز آن چنان که آتش آن جوز ریز

IV. 744. Suya ceviz atanın ateşi nasıl kuvvetlendiyse aşk ateşi de güzel seslerle kuvvet bulunur!

Bu beyitte cevizin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

در نغولی بود آب آن تشنه راند بر درخت جوز جوزی می فشاند

IV. 745. Su, pek derin yerdeydi. Susuzun biri suyun üst tarafında bulunan ceviz ağacına binmiş, ağacı silkeliyordu.

Bu beyitte cevizin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

می فتاد از جوز بن جوز اندر آب بانگ می آمد همی دید او حباب

746. Ağaçtan cevizler, suya düştükçe suyun sesini dinliyor, sudan meydana gelen habbeleri seyrediyordu.

Bu beyitte cevizin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

عاقلی گفتش که بگذار ای فتی جوزها خود تشنگی آرد ترا

IV. 747. Bir akıllı adam, bunu görüp dedi ki: Yiğidim bu cevizler, seni susatır! Bu beyitte cevizin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

بیشتر در آب می افتد ثمر آب در پستی است از تو دور در

IV. 748. Suya bir hayli ceviz düşüyor ama su derinde. Senden uzakta!

Bu beyitte cevizin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گفت قصدم زین فشاندن جوز نیست تیزتر بنگر بر این ظاهر مه ایست

IV. 750. Adam dedi ki: Benim bu ağaç silkelemeden maksadım ceviz toplamak değil... Görünüşe bakma da maksadıma iyi dikkat et!

Bu beyitte cevizin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گردکانی چنندش اندر جیب کرد که تو طفلی گیر این می باز نرد

VI. 602. Sen çocuksun, bunlarla oynaya dur diye cebine de birkaç tane ceviz koydu.

Bu beyitte cevizin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چون سحر از خواب عاشق بر جهید آستین و گردکانها را بدید

VI. 603. Âşık, geceleyin uykusundan sıçrayıp uyanınca yanı başında yenini, cebinde de cevizleri gördü.

Bu beyitte cevizin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.8. Çınar (چنار) Sembolü

3.8.1. Duaya Açılan El

کی چناری کف گشاید در دعا کی درختی سر فشاند در هوا

II. 1658. Çınar, dua için nasıl el açar, ağaç havada nasıl baş sallar?

Çınar yaprakları dua için açılan eli sembolize etmiştir.

3.9. Çörek Otu (سپند) Sembolü

3.9.1. Şehvet

و آن صفای عارض آن دلبران که بسوزد چون سپند این دل بر آن

V. 959. Şu gönlü çörek otu gibi yakıp kavuran dilberlerin yüzlerini seyredince neşelendi.

Çörek otu erkeklerin yanan gönüllerini sembolize etmiştir.

3.9.2. Doğru Sözler

بوی صدقش آمد از سوگند او سوز او پیدا شد و اسپند او

VI. 4275. Yemininden doğruluk kokusu gelmekteydi. Sözünden, içinin çörekotu gibi yandığı anlaşılıyordu.

Çörek otu doğru sözleri sembolize etmiştir.

3.9.3. Tasavvufî Olarak Sembolik Anlamı olmayanlar

باز خرم گشت مجلس دل فروز خیز دفع چشم بد اسپند سوز

VI. 945. Yine meclis şenlendi, gönülleri parlattı. Kalk, kem göz değmesin diye mangala çörekotu at.

Bu beyitte çörek otunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

من سپند از چشم بد کردم پدید در سپندم نیز چشم بد رسید

VI. 2804. Kötü göz değmesin diye ateşe çöreotu attım, fakat çöreotuma da kötü göz değdi.

Bu beyitte çörek otunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آن زلیخا از سپندان تا به عود نام جمله‌ی چیز یوسف کرده بود

VI. 4021. Zeliha' da çöreotundan öd ağacına kadar her şeyin adını Yusuf takmıştı.

Bu beyitte çörek otunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ور بگفتی برگها خوش می‌طپند ور بگفتی خوش همی‌سوزد سپند

VI. 4025. Yapraklar ne güzel oynamakta; çöreotu ne hoş yanıyor.

Bu beyitte çörek otunun tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

3.10. Diken (خار) Sembolü

3.10.1. Maddi ve Manevi Acı

چون کسی را خار در پایش جهد پای خود را بر سر زانو نهد

I.150. Bir adamın ayağına diken batınca ayağını dizi üstüne kor.

Diken içindeki acı ve ıstırabı(manevi) sembolize etmiştir.

خار در پا شد چنین دشوار یاب خار در دل چون بود واده جواب

I. 152. Ayağa batan dikenini bulmak, bu derece müşkül olursa, yüreğe batan diken nicedir? Cevabını sen ver!

Diken hem maddi hem de manevi acıyı sembolize etmiştir.

آن حکیم خارچین استاد بود دست می‌زد جا به جا می‌آزمود

I.157. O diken çıkararı hekim, üstadı. Halayığın her tarafına elini koyup muayene ediyordu.

Diken, manevi acıyı sembolize etmiştir.

و الله ار زين خار در بستان شوم همچو بلبل زين سبب نالان شوم

I.1571. Tanrı hakkı için bu dikenden kurtulur, gül bahçesine kavuşsam bu sebepten bülbül gibi feryat ederim.

Diken, acı ve ıstırabı, gül bahçesi de ilahî ilmin bulunduğu yeri sembolize etmiştir.

و الله ار زين خار در بستان شوم همچو بلبل زين سبب نالان شوم

I.1571. Tanrı hakkı için bu dikenden kurtulur, gül bahçesine kavuşsam bu sebepten bülbül gibi feryat ederim.

Diken, acı ve ıstırabı sembolize etmiştir.

این عجب بلبل که بگشاید دهان تا خورد او خار را با گلستان

I.1572. Bu ne şaşılacak şey bülbüldür ki ağzını açınca dikenini de gül bahçesiyle beraber yutar, ikisini de bir görür!

Diken acı ve ıstırabı, gülistan Hakk'ın ilahî sırlarının bahçesini gül ise Allah'ın lütuflarını sembolize etmiştir.

گوید از خاری چرا افتم به غم خنده را من خود ز خار آورده‌ام

III. 3259. Bir dikenden niçin gama düşeyim? Zaten bu gülmeyi diken yüzünden buldum der.

Diken nefsin acılarını ve üzüntülerini sembolize etmiştir.

خاک زر شد هیات خاکی نماند غم فرح شد خار غمناکی نماند

VI. 741. Toprak, altın oldu mu topraklığı kalmaz. Gam ferahlık haline geldi mi insana keder verme dikenini yok olur gider.

Diken üzüntüleri sembolize etmiştir.

تن فدای خار می‌کرد آن بلال خواجه‌اش می‌زد برای گوشمال

VI. 888. Efendisi, Bilâl'i terbiye etmek için diken dalı ile dövmeğe, o da dikenlere canını feda etmekteydi.

Diken acı ve ıstırabı sembolize etmiştir.

تن به پیش زخم خار آن جهود جان من مست و خراب آن ودود

VI. 949. Beden, o kâfirin dikeninin zahmı önünde ama canım, Tanrı'nın sarhoşu!

Diken acı ve ıstırabı sembolize etmiştir.

غنچه را از خار سرمایه دهد مهره را از مار پیرایه دهد

VI. 2283. O, goncaya dikenden sermaye verir, dikenden gonca bitirir. Yılan boynuzu ile yılanı süsler, bezer.

Gonca ilahî bilgiyi dikende nefisle yapılan mücadelede acı ve ıstırabı sembolize etmiştir.

3.10.2. Nefsin Kötü Sıfatları ve Manevi Acı

خار در دل گر بدیدی هر خسی دست کی بودی غمان را بر کسی

I.153. Her çer çöp (mesabesinde olan,) gönül dikenini göreydi gamlar, kederler; herkese el uzatabilir miydi?

Diken nefsin kötü sıfatlarını sembolize etmiştir.

کس به زیر دم خر خاری نه‌د خرن‌داند دفع آن بر می‌جه‌د

I.154. Bir kişi, eşeğin kuyruğu altına diken kor. Eşek onu oradan çıkarmasını bilmez, boyuna çifte atar.

Diken nefsin kötü sıfatlarını sembolize etmiştir.

بر جه‌د و ان خار محکمتر زند عاقلی باید که خاری بر کند

155. Zıplar, zıpladıkça da diken daha kuvvetli batar. Dikeni çıkarmak için akıllı bir adam lâzım.

Diken nefsin kötü sıfatlarını sembolize etmiştir. Nefsinden kurtulabilmek içinde insan-ı kâmil gereklidir.

خر ز بهر دفع خار از سوز و درد جفته می انداخت صد جا زخم کرد

I. 156. Eşek, dikenin çıkarabilmek için can acısı ile çifte atar durur ve yüz yerini daha yaralar.

Diken nefsin kötü sıfatlarını ve nefis sahibine verdiği acıyı sembolize etmiştir.

در رخ مه عیب بینی می کنی در بهشتی خارچینی می کنی

II. 3347. Sen ayın yüzünde ayıp noksan buluyor, cennette diken topluyorsun.

Diken nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

گر بهشت اندر روی تو خار جو هیچ خار آن جا نیابی غیر تو

II. 3348. Ey diken arayan, cennete gitsen bile orada senden başka bir diken göremezsın.

Diken nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

خار سه سویه است هر چون کش نهی در خلد وز زخم او تو کی جهی

III. 375. Nefis, üç köşeli dikendir, ne çeşit koysan sana batar, ondan kurtulmana imkân mı var?

Diken nefsi sembolize etmiştir.

آتش ترك هوا در خار زن دست اندر یار نیکو کار زن

III. 376. Heva ve hevesi terketme ateşini vur şu dikene iyi işli dosta uzat elini, sarıl ona!

Diken nefsi sembolize etmiştir.

پا برهنه چون رود در خارزار جز به وقفه و فکرت و پرهیزکار

III. 835. Ayağı yalın olan dikenlikte nasıl yürür? Dura, dura. Düşüne, düşüne, ihtiyatla adım ata ata! Diyordu.

Diken nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

تو ز خود می آیی و آن در تو است نار و خار ظن باطل این سو است

III. 4370. Sen, onu kendiliğinden insan görüyorsun, hâlbuki o sıfat sende. Bâtil zannın ateşi de bu tarafta, dikenin de!

Diken nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

عقل را دو دیده در پایان کار بهر آن گل می کشد او رنج خار

IV. 1261. Aklın gözleri işin sonunu gözetir. Akıl, bir gül için diken zahmetini çeker durur!

Gül ilahî sevgiliyi diken de ilahî sevgiliye ulaşmak için insanın yoluna çıkan zorlukları yani nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

جان ز هجر عرش اندر فاقه‌ای تن ز عشق خار بن چون ناقه‌ای

IV. 1545. Senin canın da arşın ayrılığı ile yoksulluğa düşmüş... Teninse diken aşkıyla deveye dönmüş!

Diken nefsanî sıfatları sembolize etmiştir.

با خودی با بی‌خودی دوچار زد با خود اندر دیده‌ی خود خار زد

IV. 2137. Kendisinden olan kendinden geçmişe gelip çattı... Kendisinde olan, kendi gözüne diken batırdı.

Diken nefsâni sıfatları olan insanı sembolize etmiştir.

همچو شه زاده رسی در یار خویش پس برون آری ز پا تو خار خویش

IV. 3217. Şehzade gibi sevgiline kavuşursun. Ayağındaki dikenî çıkarırsın!

Diken nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

تا بر آن جایی ببینی خارزار پر ز کژدمهای خشم و پر ز مار

IV. 3542. O ağacın üstünde oldukça âlem pis bir dikenlik, kızgın akreplerle, yılanlarla dopdolu bir yer görünür.

Diken nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

شعه در بنگاه انسانی ز نیم خار را گلزار روحانی کنیم

V. 1850. İnsan ağırlıklarının bulunduğu yere bir yalım salalım da dikenî ruhani bir gül bahçesi haline getirelim.

Diken hayvanî nefsi, Gül bahçesi de hayvani nefisten arınıp temizlenen nefsin mertebesinin yükselmesini sembolize etmiştir.

چون بر این ره خار بنهاد آن رئیس هر که خست او گفت لعنت بر بلیس

V. 1953. O ulu, yani İblis, önce bu yola diken döşemiştir. Onun için her incinen, lanet şeytana der.

Diken benlik duyguları ve nefsâni duyguları sembolize etmiştir.

نو بهار حسن گل ده خار را زینت طاوس ده این مار را

VI. 2706. Dikene güldeki güzelliğin ilkbaharını ver. Bu yılanı tavus güzelliğini sen ihsan et.

Diken nefsâni sıfatları gül de ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

3.10.3. Allah'ın Görülmeyen Mahlûkatı Nârî

بهر غسل ار در روی در جویبار بر تو آسیبی زند در آب خار

- I.1036. Yıkanmak için dereye girince derenin dibindeki diken sana zarar verir;
Diken, Allah'ın görülmeyen mahlûkatlarından olan nârî'yi sembolize etmiştir.

گر چه پنهان خار در آب است پست چون که در تو می خلد دانی که هست

- I. 1037. Gerçi diken suyun dibinde gizlidir, fakat sana batınca mevcudiyetini anlarsın.
Diken, görünmeyen fakat zarar ve acı veren şeyleri sembolize etmiştir.

3.10.4. Şeytan

باغبان را خار چون در پای رفت دزد فرصت یافت، کالا برد تفت

- I.1252. Bahçıvanın ayağına diken batınca hırsız fırsat buldu, esvabını çalıp kaçtı.
Diken, şeytanı sembolize etmiştir.

3.10.5. Nakıs Mürid

از هوای لقمه‌ی این خار خار از کف لقمان همی جوید خار

- I.1962. Bu mihnet ve meşakkat lokması yüzünden Lokman'ın ayağına batan dikenini çıkarın.

Diken, nâkıs bir müridi sembolize etmiştir.

در کف او خار و سایه‌ش نیز نیست لیکن از حرص آن تمیز نیست

- I.1963. Onun ayağında diken değil, gölgesi bile yok. Fakat siz, hırstan onu fark edemiyorsunuz.

Diken mürşidin himayesi altındaki nakıs müridi sembolize etmiştir.

3.10.6. Nefsi Besleyen Yiyecekler

خار دان آن را که خرما دیده‌ای ز آن که بس نان کور و بس نادیده‌ای

- I.1964. Hurma olarak gördüğünü diken bil. Çünkü sen çok nankör, çok görgüsüzün!
Diken nefsi besleyen yiyecekleri sembolize ediyor.

جان لقمان که گلستان خداست پای جانش خسته‌ی خاری چراست

- I.1965. Lokmanın canı, Tanrının bir gül bahçesindeyken neden can ayağı bir dikenden incinsin.

Diken nefsi besleyen yiyecekleri sembolize ediyor.

میل تو سوی مغیلان است و ریگ تا چه گل چینی ز خار مرده‌ریگ

I.1968. Hâlbuki sen, hâlâ mugeylân dikenine ve kumsala meylediyorsun. Bu arta kalası dikenden gülü nasıl toplayacaksın?

Diken nefis yiyeceğini sembolize etmiştir.

3.10.7. Nefs

پیش از آن کین خار پا بیرون کنی چشم تاریک است جولان چون کنی

I.1970. Ayağındaki bu dikenin çıkarmadıkça gözün görmez. Nasıl dönüp dolaşabilirsin?

Diken nefsi ve nefis öldürülmezse ilahî bilgileri görecek olan gönül gözünün açılmayacağı sembolize etmiştir.

خار جمله لطف چون گل می شود پیش جزوی کاو سوی کل می رود

I.3007. Bir cüzü, külle ulaşırsa o cüz'ün yanında diken bile, gül gibi baştanbaşa letafet kesilir.

Gül Allah'ın esma ve sıfatlarını sembolize etmiştir. Diken de nefis sahibi insanı sembolize etmiştir. Diken bir insan-ı kâmil mürşidin elinde terbiye görüp nefisinden arınırsa gül gibi beka'ya ulaşır.

اندر آ اکنون که رستی از خطر سنگ بودی کیمیا کردت گهر

I.3828. Küfürden ve dikenliğinden kurtuldun, artık Tanrı bahçesinde bir gül gibi açıl!

Diken nefsi, gül de ilahî bilgi ile donanmayı sembolize etmiştir.

من شکوفه ای خرم ای خوش گرم دار گل بریزد من بمانم شاخ خار

IV. 1624. Bir ses, ey güzel ve bana düşkün olan kişi, ben diken çiçeğiyim. Çiçek dökülür, ben kalırım; diken dalından ibaretim ben der.

Diken dünya da bulunan Kevn ü fesad seslerinden fesad sesini sembolize etmiştir.

ظاهرا کار تو ویران می کنم لیک خاری را گلستان می کنم

IV. 2340. Görüntüde senin işini yıkıyorum ama bir dikenin gül bahçesi haline getiriyorum dedi.

Diken nefsi gül bahçesi de ilahî bilginin olduğu yeri sembolize etmiştir.

3.10.8. Dünya Zevkleri

آدمی کاو می ننگد در جهان در سر خاری همی گردد نهران

I.1971. Ne şaşılacak şey, cihana sığmayan Âdemoğlu, gizlice bir dikenin başında dolaşıp durmakta!

Diken cismânî zevkleri sembolize etmiştir.

3.10.9. Allah'ın Zıtlık Sıfatı

چون گل از خار است و خار از گل چرا هر دو در جنگند و اندر ماجرا

I.2472. Gül dikenden meydana gelmiştir, diken de gülden. Böyle olduğu halde niçin savaşa, maceralara düşmüşlerdi? Gibi bir soru hatıra gelirse (bil ki bu)

Gül ve diken bu beyitte Allah'ın isimlerini ve zıtlık sıfatlarını sembolize etmiştir.

3.10.10. Cüz ve Küll Farklı Mertebeler

ور تو گویی جزو پیوسته‌ی گل است خار می‌خور خار مقرون گل است

I.2811. Eğer cüzü küllle muttasıldır, ayrılmaz dersin diken ye, gül isteme. Diken de gülden ayrılmaz.

Gül ve diken farklı mertebeleri sembolize etmiştir. İkisi de aynı bir arada yetişmiş olmaları aynı mertebeye sahip oldukları anlamına gelmemektedir.

کی پسندد عدل و لطف کردگار که گلی سجده کند در پیش خار

II. 3332. Tanrı'nın adaleti, Tanrı'nın lûtfu bir gülün dikenine secde etmesini hoş görür mü?

Diken Allah katında aşağı mertebede bir varlığı gül de yüksek mertebede bir varlığı sembolize etmiştir.

3.10.11. Günahkâr İnsanlar

برگ يك گل چون ندارد خار او شد بهاران دشمن اسرار او

I.2920. Dikeninde bir gül yaprağı bile bulunmadığından baharlar onun sınırlarına düşman kesilmiştir.

Diken günahkâr insanları gül ise iyi ve iman sahibi insanları sembolize etmiştir. Bahar ile de ahiret gününe atıfta bulunulmuştur. Burada “*Zamâirin âşıkâr olduğu günde o kimse için kuvvet ve yardımcı yoktur*” (Târık, 86/9-10) ayetlerine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. II. s. 286).

خار بی‌معنی خزان خواهد خزان تا زند پهلوی خود با گلستان

I.2922. Mânadan mahrum olan diken, gül bahçesiyle bir arada bulunabilmek için güz mevsimini ister güz mevsimini!

Diken günahkâr insanları gül ise iyi ve iman sahibi insanları sembolize etmiştir. Günahkâr olan insanlar ölmek istemezler (baharı) çünkü suçları ortaya çıkacaktır. Hep yaşamak isterler. (Güz mevsimini isterler.)

تا بپوشد حسن آن و ننگ این تا نبینی رنگ آن و رنگ این

I.2923. Çünkü güz, hem gülün öğünecek halini, hem dikenin ayıbını örter. Bu suretle sen de onun rengiyle bunun halini görmezsin.

Diken günahkâr insanları gül ise iyi ve iman sahibi insanları sembolize etmiştir.

پس خزان او را بهار است و حیات يك نمايد سنگ و ياقوت زکات

I.2924. Şu halde güz, dikenin hayatıdır, baharıdır. Çünkü güzün ikisi de bir görünür.

Diken günahkâr insanları sembolize etmiştir.

كاو تحدث جهرة أخبارها در سخن آید زمین و خارها

I.3277. Gizlediği haberleri apaşıkâr söyler. Yeryüzü ve dikenler söze gelir.

Dikenin günahkâr insanları sembolize etmiştir. Bu beyitte “Yerküre kendine has sarsıntısıyla sallandığı, toprak ağırlığını dışarı çıkardığı ve insan “*Ne oluyor buna*” dediği vakit, işte o gün (yer) Rabbinin ona bildirmesiyle bütün haberlerini anlatır. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür” (Zilzâl, 99/1-4-8) ayetlerine de atıfta bulunulmuştur (Gölpınarlı 1985: c. I. s. 550).

گفت حق ادبارگر ادبار جوست خار رویده جزای کشت اوست

II. 152. Tanrı, ”Gerilemede gerilemeyi arar. Diken eken ancak yeşermiş taze diken elde edebilir.

Diken işlenen günahları sembolize etmiştir.

آن که تخم خار کارد در جهان هان و هان او را مجو در گلستان

II. 153. Dünyada diken eken kişi, sakın ektiğin dikenini gül bahçesinde arama!

Diken işlenen günahları, gül bahçesi de Allah’ın ilahî ilminin bulunduğu yeri sembolize etmiştir.

گر گلی گیرد به کف خاری شود ور سوی یاری رود ماری شود

II. 154. O, eline gül bile alsın diken olur. Bir dost varsa dost, yılan kesilir.

Diken günahkâr kişiyi sembolize etmiştir.

تا کسی در چار دانگ عیش تو کم شود زین گل رخان خار خو

IV. 1029. İstiyorsun ki şu gül yüzlü, fakat diken huylu kişilerden hiç kimse, senin azıcık bir zevkine bile ilişmesin!

Diken namahremleri (günahkârları), gül yüzlü ve diken huylu kişi de arifleri sembolize etmiştir.

بانگ اشکوفهش که اینک گل فروش بانگ خار او که سوی ما مکوش

IV. 1625. Çiçeği, ey gül satan, gel bu yana der. Dikenin sesiye bizim yanımıza gelmeye kalkışma der!

Gül Allah'ın cemal sıfatını tercih eden arifleri, diken de Allah'ın celal sıfatını tercih eden günahkârları sembolize etmiştir.

شورهام را سبزه‌ای پیدا شود خار زارم جنت ماوی شود

IV. 2521. Çorak bedenimde bir yeşillik meydana gelir dikenliklerim, Cenneti Me'va kesilir!

Diken günahları sembolize etmiştir.

3.10.12. Küfür ve İnkâr

گه یمینش می برد گاهی بسار گه گلستانش کند گاهیش خار

I.3336. Can, o nefesi bazen sağa götürmektedir, bazen sola. Bazen gül bahçesine koymaktadır, bazen diken haline.

Gül bahçesi imanı, diken küfür ve inkârı sembolize etmiştir. Burada “*Ashaâb-ı yemîn*” ve “*Ashâb-ı şimâl*” (Vâkıa 56/26-41) ayetlerinede atıfta bulunulmuştur (Konuk 2005: c. II. s. 394).

نقل خارستان غذای آتش است بوی گل قوت دماغ سر خوش است

VI. 30. Dikenliğin gıdası ateştir; sarhoş dimağının gıdası da gül kokusu.

Diken doğru yoldan sapanları yani kâfirleri gül de peygamberlerin ve evliyaların kokusunu sembolize etmiştir.

3.10.13. Kötüden İyiliğe Dönüşen Günahlar

بس خجسته معصیت کان کرد مرد نی ز خاری بر دمد اوراق ورد

I.3831. O adamın işlediği suç ne kutlu suç! Gül yaprakları dikenden bitmez mi?

Gül yaprakları sevapları diken kötüden iyiliğe dönüşen günahları sembolize etmiştir.

نان چو معنی بود خوردش سود بود چون که صورت گشت انگیزد جحود

I.3994. Mânevi ekmek, yeşil diken gibi. Deve yiyince yüz türlü fayda, yüzlerce lezzet bulmakta.

Diken manevi ekmeği sembolize etmiştir.

3.10.14. Kötü Huy

خار بن دان هر یکی خوی بدت بارها در پای خار آخر زدت

II. 1240. Her kötü huyunu bir diken bil; dikenler kaç keredir senin ayağını zedelemekte.

Diken kötü huyu sembolize etmiştir.

بارها از خوی خود خسته شدی حس نداری سخت بی حس آمدی

II. 1241. Nice defalardır kötü huyunu bir diken bil; Dikenler kaç keredir senin ayağını zedelemekte.

Diken kötü huyu sembolize etmiştir.

یا به گلبن وصل کن این خار را وصل کن با نار نور یار را

II. 1245. Yahut bu dikenî gülfidanına ulaştır, sevgilinin nurunu nâra kavuştur?

Diken kötü huyu, gülfidanı da kötü huylarından ve nefsinden arınmış insanı sembolize etmiştir.

تا که نور او کشد نار تو را وصل او گلشن کند خار تو را

II. 1246. Da onun nuru senin ateşini söndürsün; vuslatı, dikenini gül bahçesi haline getirsin.

Diken kötü huyları gül bahçesi de kötü huylarıyla nefsiyle savaşa giren insanın ulaşacağı mertebeyi sembolize etmiştir.

صد کراحت در درون تو چو خار کی بود انده نشان ابشار

IV. 1752. İçinde diken gibi yüzlerce pislik var... Hiç keder, muştulanma nişanesi olur mu?

Diken insanın ruhuna batan pis kötü duyguları sembolize etmiştir.

ای که من زشت و خصالم جمله زشت چون شوم گل چون مرا او خار کشت

VI. 2705. Ben çirkinim, huylarım da tamamı ile çirkin. Beni diken olarak dikti, artık ben nasıl gül olabilirim?

Diken bahtsızlığı ve çirkin huyları yani nefsâni sıfatları gül de ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

3.10.15. Allah'ın Muktedir Sıfatı

گر کند سفلی هوا و نار را ورز گل او بگذراند خار را

II. 1618. Dilerse havayı, ateşi aşağılatır, dilerse dikenî gülden üstün eder.

Allah'ın muktedir olma sıfatını sembolize etmiştir.

آن که گل آرد برون از عین خار هم تواند کرد این دی را بهار

VI. 1741. Dikenden gül çıkarın şu kışı da bahar edebilir.

Diken ve gül Allah'ın muktedir olma sıfatını sembolize etmiştir.

3.10.16. Hırs

آتش خشم از شما هم حلم شد ظلمت جهل از شما هم علم شد

II. 2562. Hırs ateşini attınız; o ateş diken gibiydi, gül bahçesine döndü.

Diken hırs ateşini sembolize etmiştir.

3.10.17. İnsan-ı Kâmilin Çektiği Eziyet ve Cefa

ای بسا از نازنینان خار کش بر امید گل عذار ماهوش

III. 540. Gül yanaklı, ay yüzlü bir dilberin vuslatı ümidiyle nice nazeninler diken zahmetini çekerler.

Diken eziyet ve cefa çekmeyi sembolize etmiştir.

نک هلالی با بلالی یار شد زخم خار او را گل و گلنار شد

VI. 947. İşte bir Hilâl bir Bilâl'e dost oldu. Diken yarası, ona gül ve gülnar kesildi.

Diken çekilen zorlukları sembolize etmiştir.

گر ز زخم خار تن غربال شد جان و جسم گلشن اقبال شد

VI. 948. Beden, diken yarası ile kalbura döndü ama canım, bedenim, devlet gülistanı oldu.

Diken çekilen zorlukları ve acıyı gülistan da ilahî bilginin olduğu yeri sembolize etmiştir.

3.10.18. Kötülükler

نامید از هر دو عالم گشته‌اند خارهای بی‌نهایت کشته‌اند

III. 827. İki âlemde de ümitlerini kesmişler, hadde hesaba gelmez dikenler ekmişlerdir!

Diken haddi hesabı olmayan kötülükleri sembolize etmiştir.

من از ایشان خیره ایشان هم ز من از بهاری خار ایشان من سمن

III. 1110. Ben onlara şaşırıyorum, onlar da bana şaşırıyorlar. Baharın onlar diken, ben yasemin.

Diken, Allah'ın rahmet baharının olduğu yeri seçmek yerine yoldan saparak kötülüğü tercih eden insanları sembolize etmiştir.

گر به خاری خسته‌ای خود کشته‌ای ور حریر و قز دری خود رشته‌ای

III. 3444. Bir dikenle yaralanmışsan o dikenini sen dikmişsindir. Atlas olsun, ipek olsun, ne giymişsen kendin eğirmişsindir.

Diken kötülükleri sembolize etmiştir.

کانچه می‌کاری نروید جز که خار وین طرف پری نیابی زو مطار

VI. 3771. Ektiğin tohumdan ancak diken biter, bu tarafa doğru uçarsan buradan öteye yol yoktur, başka uçacak yer bulamazsın.

Diken yapılan kötü amelleri sembolize etmiştir. Burada “*Kim ki dünya harsini isterse, o cinsten ona veririz ve âhirette onun nasibi ve hissesi yoktur*” (Şura, 42/20) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e c. XII. s. 588).

در جزای آن عطای نور پاک تو زدی در دیده‌ی من خار و خاک

VI. 4776. Sen o parlak nura karşılık benim yüzüme toz toprak serptin, diken batırdın ha.

Diken iyilik karşısında kötülük yapmayı sembolize etmiştir.

3.10.19. Arifler

عارفان رو ترش چون خار پشت عیش پنهان کرده در خار درشت

IV. 1026. Ekşi suratlı ârifler, kirpiye benzerler. Sert dikenlerin dibinde gizlice zevki safâdadır onlar.

Diken kirpi dikenine benzeyen arifleri sembolize etmiştir.

3.10.20. Bekçi

کای عدوی دزد زین در دور باش باغ پنهان گرد باغ آن خار فاش

IV. 1027. Bahçe gizlidir de bahçenin çevresindeki diken meydanda. Yani ey düşman hırsız, bu kapıdan uzaklaş derler!

Diken bağı koruyan unsur bekçiyi sembolize etmiştir.

خار پشتا خار حارس کرده‌ای سر چو صوفی در گریبان برده‌ای

IV. 1028. Ey kirpi, kendine dikenini bekçi yapmışsın... Başını, sofiler gibi içine çekmişsin.

Diken bekçiyi sembolize etmiştir.

که اشداء علی الکفار شد با ولی گل با عدو چون خار شد

V. 2943. Çünkü 'Kâfirlere şiddetlidir', dostu gül gibidir, düşmana diken gibi.

Gül dostluğu ve yumuşaklığı diken de karşı durma korumayı sembolize etmiştir. “*Yâ Rab, izzetin hakkı için onların hepsini azdırayım*” (Sad, 38/82-83) ayetlerine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. X. s. 265).

3.10.21. Geciken İhsan

کان چنان نقد و چنان بسیار بود این که دیر اشکفت دسته‌ی خار بود

IV. 1227. Kendi kendisine önce verilen ihsan, hem peşindi, hem de o kadar çoktu. Bu ise hem geç açıldı, hem de açılınca gördüm ki bir deste diken, dedi.

Diken geciken ihsanı sembolize etmiştir.

3.10.22. Ham Sözler

کاین حروف واسطه‌ای یار غار پیش واصل خار باشد خار خار

IV. 2984. Ey hakikî dost, mânayı anlamaya vasıta olan bu harfler, mânaya erişmiş adama göre dikendir, hordur hakîrdir!

Diken ham sözleri sembolize etmiştir.

3.10.23. Çirkinlikler

گل نماند خارها ماند سیاه زرد و بی‌مغز آمده چون تل ک کاه

V. 978. Gülü kalmaz, kara, kara dikenleri kalır. Saman yığını gibi sararır, mahsulüz bir hale gelir.

Diken çirkinlikleri sembolize etmiştir.

3.10.24. Faydasız işler

عدل چه بود آب ده اشجار را ظلم چه بود آب دادن خار را

V. 1089. Adalet nedir? Ağaçlara, su vermek. Zulüm nedir? Dikeni sulamak.

Diken kötü faydasız işleri sembolize etmiştir.

3.10.25. Hastalık

حسن صورت هم ندارد اعتبار که شود رخ زرد از یک زخم خار

VI. 256. Güzelliğin de değeri yoktur. Bir diken yarası ile renk solup sararır.

Diken hastalığı sembolize etmiştir.

3.10.26. Beden

برگ یک گل چون ندارد خار او شد بهاران دشمن اسرار او

I.2920. Dikeninde bir gül yaprağı bile bulunmadığından baharlar onun sırlarına düşman kesilmiştir.

Diken bedeni gül yaprağı da yapılan sevapları sembolize etmiştir.

صبر مه با شب منور داردش صبر گل با خار اذفر داردش

VI. 1408. Ayın gece sabretmesi, onu apaydın bir hale kor. Gülün dikene sabrı, onu güzel kokulu bir hale getirir.

Diken bedeni gül de ruhu sembolize etmiştir.

3.10.27. Cahillik

نیست این کار کسی کش هست کار که بسوزد گل بگردد گرد خار

VI. 1962. Bu işi olanın yapacağı şey değil. Gülü yakıp dikenin etrafında dolanmak akıl kârı değil.

Diken evham ve hayalleri gül de ilahî ilmi sembolize etmiştir.

3.10.28. İnsan-ı Kâmilin Söylediği Acı Sözlerin Güzelliği

تلخ از شیرین لبان خوش می شود خار از گلزار دل کش می شود

III. 538. Acı, tatlı dudakların tesiriyle tatlılaşır, diken, gül bahçesi dolayısıyla gönül çeker bir hâle gelir.

Diken insan-ı kâmilin ağzından çıkan acı sözleri gül bahçesi de o çıkan acı sözlerin güzelliklere dönüşmesini sembolize etmiştir.

3.10.29. Tasavvufî Sembolik Anlamı Olmayanlar

وز سر سوزن همی جوید سرش ورنیابد می کند بال لب ترش

I. 151. İğne ucu ile diken başını arar durur, bulamazsa orasını dudağı ile ıslatır.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

اشتر آمد این وجود خار خوار مصطفی زادی بر این اشتر سوار

I.1966. Bu diken yiyen vücut, devedir. Mustafa'dan doğan da bu deveye binmiştir.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گفت یارش کاندرا ای جمله من نی مخالف چون گل و خار چمن

I.3077. Sevgilisi “Ey tamamı ile ben olan, içeri gir. Yeşillikteki gül ve diken gibi aykırı değilsin.

Bu beyitte gül ve dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

همچو آن شخص درشت خوش سخن در میان ره نشاند او خار بن

II. 1227. Bu iş, o tatlı sözlü, fakat kötü huylu adamın yol üstüne diken dikmesine benzer.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ره گذریانش ملامتگر شدند بس بگفتندش بکن این را نکند

II. 1228. Yoldan geçenler ona darılmaya başladılar, bu dikenleri sök diye bir hayli söylediler, fakat fayda etmedi.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

هر دمی آن خار بن افزون شدی پای خلق از زخم آن پر خون شدی

II. 1229. Her an o dikenler çoğalmakta, halkın ayağı dikenler yüzünden kanamaktaydı.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

جامه‌های خلق بدریدی ز خار پای درویشان بخستی زار زار

II. 1230. Halkın elbisesi dikenlerden yırtılmakta, yoksulların ayakları paramparça olmaktaydı.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

مدتی فردا و فردا وعده داد شد درخت خار او محکم نهاد

II. 1232. Bir müddet “Yarın, yarın” diye vâde verip durdu. Bu müddet için de diktiği dikenler kökleşti, kuvvetlendi.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آن درخت بد جوان‌تر می‌شود وین کننده پیر و مضطر می‌شود

II. 1236. O dikenler daha ziyade yeşeriyor, dikenini sökecek de ihtiyarlayıp âciz bir hale geliyor.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

خار بن در قوت و برخاستن خار کن در پیری و در کاستن

II. 1237. Diken kuvvetlenmekte, büyümekte, diken sökecekse ihtiyarlamakta, kuvvetten düşmekte.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

خار بن هر روز و هر دم سبز و تر خار کن هر روز زار و خشکتر

II. 1238. Diken her gün, her an yeşerip tazelenmekte. Diken her gün perişan bir hale gelmekte, kuruyup kalmakta!

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

دست پنهان و قلم بین خط گزار اسب در جولان و ناپیدا سوار

II. 1303. Gâh sağa götürür, gâh sola. Gâh gül bahçesi haline kor, gâh diken haline.

Bu beyitte diken ve gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

پا برهنه می‌روی بر خار و سنگ گفت من حیرانم و بی‌خویش و دنگ

III. 1975. Birisi ona : “ Dikenliklerde, taşlıklarda yalınayak mı gidiyorsun?” dedi.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

در بیابانهای پر از خار و گو او چو ماه بدر ما را پیش رو

IV. 601. Dikenlerle, çukurlarla dolu olan çöllerde yürürdük. O, dolunay gibi önümüzde giderdi.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

باز گفتی بعد يك دم سوی راست میل کن زیرا که خاری پیش پاست

IV. 603. Bir an sonra da “Sağa gidin, ayağımızın altında diken var” diye seslenirdi.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

نه ز خاک و نه ز گل بر وی اثر نه از خراش خار و آسیب حجر

IV. 605. Ne topraktan eser var, ne çamurdan. Ne diken yırtmış, ne taş yaralamış!

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

هم سوال از علم خیزد هم جواب همچنان که خار و گل از خاک و آب

IV. 3009. Sual de bilgiden doğar, cevap da. Nitekim diken de toprakla sudan biter, gül de!

Bu beyitte diken ve gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چون کسی بی‌خواست او بر وی براند خار بن در ملک و خانه‌ی او نشاند

V. 2926. Birisi, ev sahibinin isteği olmadan sürüp gelir, onun yurduna diken ekerse,

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

پیش مشرق چار میخس می‌کنند تن برهنه شاخ خارش می‌زنند

VI. 965. Bu sözlerle onu doğuya karşı çarınha geriyorlar, elbiselerini soyup çıplak vücudunu diken dallarıyla dövüyorlar.

Bu beyitte dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

در بیان آن که بر فرمان رود گر گلی را خار خواهد آن شود

VI. 2190. Bu suretle de Tanrı fermanına uyan, dilerse gülü diken, dikenî gül yapan kişideki ruhu anlattı.

Bu beyitte diken ve gülün tasavvufî sembolik değeri yoktur.

ای بکرده یار هر اغیار را وی بداده خلعت گل خار را

VI. 2317. Ey her ağyarı yar eden, ey dikene gül libası ihsan eyleyen!

Bu beyitte diken ve gülün tasavvufî sembolik değeri yoktur.

3.11. Elma (سیب) Sembolü

3.11.1. Vahdet ve Vahdet Sırları

گر تو صد سیب و صد آبی بشمیری صد نمائد يك شود چون بفشیری

I.680. Yüz tane elma, yüz tane de ayva saysan her biri ayrı ayrıdır. Onları sıkarsan yüz kalmaz, hepsi bir olur.

Elma ve ayva vahdetti sembolize etmiştir.

روزی بیرنج جو و بیحسیب کز بهشتت آورد جبریل سیب

III. 2540. Zahmetsiz ve sayıya gelmez bir rızık ara da Cebrail sana cennetten elma getirsin.

Elma gayb âlemindeki latif olan vahdet sırlarını sembolize etmiştir.

3.11.2. Ölümünden Sonra Ruh Amellerine Göre Güzel mi Çirkin mi Zahir Olacak

کشتن و مردن که بر نقش تن است چون انار و سیب را بشکستن است

I.707. Ancak ten nakşına ait olan öldürmek ve ölmek, nar ve elmayı kırmak, kesmek gibidir.

Nar ve elma ölümünden sonra ortaya çıkan ruhun iyi mi kötü mü zahir olacağını sembolize etmiştir.

3.11.3. Hakk Yoluna Yeni Giren Müridler

آتشی کاصلاح آهن یا زر است کی صلاح آبی و سیب تر است

II. 827. Demiri yahut altını sâf bir hale getiren ateş, terü taze ayva ve elmaya yarar mı?

Elma ve ayva müridleri sembolize etmiştir.

سیب و آبی خامیی دارد خفیف نه چو آهن تابشی خواهد لطیف

II. 828. Ayva ve elmanın da az bir hamlığı olabilir, fakat demire benzemezler, hafif bir hararet isterler.

Elma ve ayva müridleri sembolize etmiştir.

3.11.4. İlahî Bilgi

تا نبیند کودکی که سیب هست او پیاز گنده را ندهد ز دست

III. 3355. Çocuk, elmayı görmedikçe kokmuş soğanı elinden bırakır mı hiç?

Elma ilahî bilgiyi soğan da nefsanî sıfatları sembolize etmiştir.

3.11.5. Beşeri Cisimler

دانه‌ی آبی به دانه‌ی سیب نیز گر چه ماند فرق‌ها دان ای عزیز

III. 3512. Armut da elmaya benzer, benzer ama aralarında farkları bil ey yüce kişi!

Armut ve elma görünüşte beşeri cisimlerin görünüşte aynı olmalarını fakat canlarının farklı olduğunu sembolize etmiştir.

3.11.6. Gök Cisimleri

آسمانها و زمین يك سیب دان كز درخت قدرت حق شد عیان

IV. 1869. Göklerle yeri bir elma farz et. Tanrının kudret ağacından bitmiş!

Elma yuvarlaklığı sebebiyle gök cisimlerini sembolize etmiştir.

تو چو کرمی در میان سیب در و ز درخت و باغبانی بی‌خبر

IV. 1870. Sen, bu elmanın içindeki bir kurda benzersin; ağaçtan da haberin yok, bahçivandan da!

Elma dünyayı elmanın kurdu da insanı sembolize etmiştir.

3.11.7. Bu Dünya, Peygamberler, Evliyalar ve İnsan-ı Kâmil

آن یکی کرمی دگر در سیب هم لیک جانش از برون صاحب علم

IV. 1871. Elmada bir kurt daha var; fakat onun canı dış âleminde bayrak sahibi!

Elma dünyayı elmanın içindeki diğer kurtta evliya ve peygamberleri sembolize etmiştir. Burada “*Ey ins ve cin tâifesi, aktâr-ı semavat ve arzdan geçmeğe kudretiniz varsa geçiniz! Geçemezsiniz, ancak sultan ile ya’ni kudret-i rûhâniyye ile geçebilirsiniz*” (Rahman, 55/33) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. VII. s. 554).

جنبش او و اشکافد سیب را بر نتابد سیب آن آسیب را

IV. 1872. Onun hareketi elmayı yarar. Elma onun hareketine karşı koyamaz!

Elmanın kurdu bu âlemin sahibi olan peygamberlerin ve evliyaların hareketlerini ve onların hareketleri bu suret âlemini yarması da kurdun elmayı yarmasını sembolize etmiştir.

پاك سبحانی كه سیبستان كند در غمام حرفشان پنهان كند

VI. 84. Noksandan münezzehten Tanrı, bir elmalık meydana getirmede, onları ağaçlara, yapraklara benzeyen harfler içinde gizlemede.

Elma bahçesi ilahî sırların ve manaların ortaya çıktığı evliyaları sembolize etmiştir.

زین غمام پانگ و حرف و گفتوگوی پرده‌ای کز سیب ناید غیر بوی

VI. 85. Bu ses, harf ve dedikodu ağaçlığı arasında elmadan ancak bir koku alınabilir.

Elma bahçesi evliyaların sahip olduğu ilahî sırları, elmanın kokusu da evliyaların bu sırlarının ancak kokusunu duyabilen idraki zayıf insanları sembolize etmiştir.

این سبد را تو درخت سیب خوان که میان هر دو راه آمد نهان

VI. 3206. Bu sepete elma ağacı de. İkisinin arasında gizli bir yol var zaten.

Elma ağacı insan-ı kâmilî ve onun sahip olduğu ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

4. 11.8. İlahî Bilgi ve İlahî Bilginin Olduğu Yer

زین درخت آن برگ زردش را مبین سیبهای پخته‌ی او را بچین

IV. 2051. Bu ağaçtaki şu sarı yaprağa bakma da onun olgun elmalarını devşir!

Elma ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

تا احب لله آبی در حساب کز درخت احمدی با اوست سیب

V. 1236. Böyle yap da “Tanrı için sever” lerden sayıl. Çünkü Ahmet’in ağacında biten elma ondadır.

Elma ilahî sırları ve gayb âleminin bilgisini sembolize etmiştir.

پر من بگشای تا پران شوم در حدیقه‌ی ذکر و سیبستان شوم

V. 1452. Kanadımı aç da uçayım, zikir bahçesine ve elmalıklarına gideyim.

Elma bahçesi, Allah’ın ilahî bilgisinin olduğu yeri sembolize etmiştir.

چون در این جو دید عکس سیب مرد دامنش را دید آن پر سیب کرد

VI. 3194. Adam, bu ırmakta elma aksini gördü ama bu görüşü de, eteğini elmayla doldurdu.

Elma ilahî sıfatlar ve sırları sembolize etmiştir.

آن چه در جو دید کی باشد خیال چون که شد از دیدنش پر صد جوال

VI. 3195. Bu görüşü, yüzlerce çuvalı elmayla doldurdu. Artık, ırmakta gördüğü, nasıl olur da hayal olur?

Elma ilahî sıfatlar ve sırları sembolize etmiştir.

سیب روید زین سبد خوش لخت لخت عیب نبود گر نهی نامش درخت

VI. 3205. Bu sebepten salkım salkım elmalar biter. Bu sepete ağaç adını taksan hiç yanlış olmaz.

Elma ilahî sıfatlar ve sırları sembolize etmiştir.

3.11.9. Sâliklerin Nefs Mücadelesi

چون نبیند نان و سیب و خربزه در مصاف آید مزه و خوف بزه

V. 638. Ama ekmek, elma ve karpuz görünce onu yemek ister bu istekle zarar korkusu, savaşa girişir.

Elma ve karpuz hak yolunda olan salıkların nefsanî sıfatları ile yapacağı mücadeleyi sembolize etmiştir.

ز آن نماید چند سیب آن باغبان تا بدانی نخل و دخل بوستان

V. 2117. Bağcı, bostanının fidanlarını, mahsulünü bilesin diye sana birkaç elma verir.

Elma Allah'ın ilahî bahçesinde bulunan ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

بوی سیبش هست جزو سیب نیست بو در او جز از پی آسیب نیست

V. 2458. Elma kokusuna sahiptir ama elmaya değil. O koku, onda ancak zarar vermek için vardır.

Elma ariflerin ve velilerin hakikat bilgilerini sembolize etmiştir.

3.11.10. Mürid'in İlahî Bilgiyle Dolması

از جزر و ز سیب و به و ز گردکان لذت دوشاب یابی تو از آن

V. 2487. Havuç, elma, ayva ve ceviz, pekmezde kaynatılsa hepsinden de pekmez lezzetini alırsın.

Havuç, elma, ayva, ceviz bir mürid'in, şeyhinin ilahî bilgilerine gark olduktan sonra nûrânî hale gelmesini sembolize etmiştir.

3.11.11. İnsanın Yararılma Sıfatı

از انار و از ترنج و شاخ سیب وز شراب و شاهدان بی حساب

V. 2552. Narı, turuncu, elma dalını söyle. Şarabı ve sayısız güzelleri anlat.

Narın kabuğu dünyayı, narın içi ise dünyanın gizli sırlarını, turunç kokusu itibari ile ruhlar âleminin görülen sırlarını, içi itibariyle de görülmeyen sırlarını, elma dalı da insanın yararılma sıfatlarını ve sırlarını sembolize etmiştir.

3.11.12. Varlığı Terk Etme

از کجا جویم هست از ترک هست از کجا جویم سیب از ترک دست

VI. 824. Varlığı nerede arayalım? Varlığı, terk etmede. Elmayı nereden umalım? Elden vazgeçmeden!

Elma varlığı terk etmeyi sembolize etmiştir.

3.11.13. İkiyüzlülük

چند دزدی عشر از علم کتاب تا شود رویت ملون همچو سیب

VI. 1281. Yüzün elma gibi kızarsın diye kitap bilgisinden nice aşirler çaldın.

Elma ikiyüzlülüğü sembolize etmiştir.

3.11.14. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar

سیب چندان مر و را در خورد داد کز دهانش باز بیرون میفتاد

II. 1883. Oraya bir hayli çürük elma dökülmüştü. Adama “ Ey dertli kişi, bunları ye” dedi.

Bu beyitte elmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

اندر آن که بود اشجار و ثمار بس مرود کوهی آن جا بی شمار

III. 1633. O dağlarda ağaçlar, meyveler, sayısız elmalar, armutlar, narlar vardı.

Bu beyitte elma, armut ve narın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.12. Erguvan (ارغوان) Sembolü

3.12.1. Nefsten Arınma Aşamaları ve Arınması

روز اول رویتان چون زعفران در دوم رو سرخ همچون ارغوان

I.2526. İlk günlerde yüzleriniz safran gibi sararır; ikinci günü erguvan gibi kızarır.

Safran ve erguvan nefsten arınma aşamalarını sembolize etmiştir.

دل بخور تا دایما باشی جوان از تجلی چهرهات چون ارغوان

II. 2442. Gönül ye de daima genç kal. Benzin, tecelliden erguvana dönsün!”

Erguvan nefsten arınmışlığı sembolize etmiştir.

3.12.2. Yeni Şeylerin Doğması

بی زمین کی گل بروید و ارغوان پس چه زاید ز آب و تاب آسمان

III. 4413. Yer olmasa güller, erguvanlar nasıl biter, gökyüzünün suyu, harareti olmasa yerden ne hâsıl olur?

Gül ve erguvan âlem-i şahâdette ve arz da her bir cüz’in bir cüz’e meyil etmesini ve bu meyil sonucunda da yeni bir şeyin doğmasını sembolize etmiştir.

3.13. Fesleğen (ریحان) Sembolü

3.13.1. Hz. Muhammed'e Verilen Değer

مصطفی را چون ز شیر او باز کرد بر کفش برداشت چون ریحان و ورد

IV. 916. Mustafa'yı sütten kesince fesleğen ve gül gibi elini alıp bağrına basarak.

Gül ve fesleğen Hz. Muhammad'e verilen kıymeti ve değeri sembolize etmiştir.

3.13.2. Akıl

هر که او عاقل بود او جان ماست روح او و ریح او ریحان ماست

IV. 1948. Akıllıysa canımızdır; ondan gelen serin esinti ondan gelen rüzgâr bize

fesleğendir.

Fesleğen âkıllı sembolize etmiştir.

3.13.3. İlahî Bilgi ve Allah'ın Muktedir Olma sıfatı

که عجایب نقشها آن کلك کرد همچو ریحان و چو سوسن زار و ورد

IV. 3722. Dedi ki: O kalem, kâğıdı fesleğen, süsen ve gül bahçesi haline getirdi. Acayip şekiller yaptı.

Fesleğen, süsen ve gül bahçesi Allah'ın ilahî bilgilerini hem de Allah'ın muktedir olma sıfatını sembolize etmiştir.

3.14. Fındık (فندق) Sembolü

3.14.1. İlahî Bilgi

در ضعیفی تو مرا بابل گیر هر یکی خصم مرا چون پیل گیر

II. 348. Bir fındık kadar, fakat yakıcı kurşun atarım; kurşunum, yüzlerce mancınık derecesinde tesir eder.

Fındık ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

3.14.2. Cisim ve Ruh

عشق دان ای فندق تن دوستت جانت جوید مغز و کوبد پوستت

V. 1933. Bil ki ey aşk fındığı, dostun aşktır. Canını iç haline getirmek ister de derini yırtar, döker.

Fındığın kabuğu cismi içi de ruhu yani fındık teni sembolize etmiştir.

3.15. Fıstık (فستق، پسته) Sembolü

3.15.1. Nefsâni Sıfatlar ve İlmi ilahî

قشر جوز و فستق و بادام هم مغز چون آگندشان شد پوست کم

III. 1388. Ceviz, fıstık ve badem bile olunca kabukları incelir.

Ceviz, fıstık ve badem kabuğu nefsâni sıfatları içi ise ilmi ilahîyi sembolize etmiştir.

بنگر این هر سه ز خامی رسته را جوز را و لوز را و پسته را

V. 1179. Hamlıktan kurtulup yetişen olan cevize, bademe ve fıstığa, şu üç meyveye bir bak.

Ceviz, fıstık ve badem kabuğu nefsâni sıfatları içi ise ilmi ilahîyi sembolize etmiştir.

3.15.2. İlm-i İlahîdeki Makamlar

که برو کتاب تا مرغت خرم یا مویز و جوز و فستق آورم

IV. 2578. Mektebe git de sana kuş alayım yahut kuru "üzüm, ceviz ve fıstık getireyim diyeyim!

Üzüm, ceviz ve fıstık ilm-i ilahî de bulunan çeşitli makamları sembolize etmiştir.

3.15.3. İnsanın Batınındaki Bilgi

پسته را یا جوز را تا نشکنی نه نماید دل نه بدهد روغنی

VI. 2563. Fıstığı yahut cevizi kırmadıkça ne içi meydana çıkar, ne ondan bir yağ çıkarılır.

Fıstık ve cevizin içi insanın batınında bulunan bilgiyi sembolize etmiştir.

3.15.4. Nefsâni Yiyecekler

طعمه جوی و خائن و ظلمت پرست از پنیر و فستق و دوشاب مست

VI. 3001. Yemek peşinde koşan hain olan, karanlığa tapan, peynir, fıstık ve pekmeze sarhoş olur.

Fıstık nefsâni yiyecekleri sembolize etmiştir.

3.16. Gonca (غنچه) Sembolü

3.16.1. Aşkın Taze Tutulması

عشق زنده در روان و در بصر هر دمی باشد ز غنچه تازه تر

I.218. Diri aşk, ruhta ve gözdedir. Her anda goncadan daha taze olur durur.

Gonca her daim aşkın taze tutulmasını sembolize etmiştir.

3.16.2. Nefsâni Sıfatlar

دانه باشی مرغکانت بر چنند غنچه باشی کودکانت بر کنند

I. 1833. Tane olursan seni kuşçağızlar toplayıp yerler, gonca olursan oğlancıklar koparırlar.

Gonca nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

3.16.3. Mütevazılık ve İlahî Bilgi

دانه پنهان کن بکلی دام شو غنچه پنهان کن گیاه بام شو

I.1834. Taneyi gizle, tamamı ile tuzak ol. Goncayı sakla damdaki ot ol.

Gonca hem mütevazılığı hem de ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

3.16.4. Gayb Âleminin İlahî Bilgisi

باغ دل را سبز و تر و تازه بین پر ز غنچه‌ی ورد و سرو و یاسمین

I.1897. Gönül bahçesinin yemyeşil, terütaze, goncalar, güller, serviler ve yaseminlerle dolu olduğunu gör!

Gonca, gül, servi ve yasemin gayb âleminin ilahî bilgilerini sembolize etmiştir.

3.16.5. Pisliklerden Çıkan Güzellikler

تا بپوشد او پلیدیهای ما در عوض بر روید از وی غنچه‌ها

II. 1804. Bizim pisliklerimizi örter, karşılığın da ondan goncalar biter.

Gonca pislikleri örten arzdan çıkan güzellikleri sembolize etmiştir.

غنچه را از خار سرمایه دهد مهره را از مار پیرایه دهد

VI. 2283. O, goncaya dikenden sermaye verir, dikenden gonca bitirir. Yılan boynuzu ile yılanı süsler, bezer.

Gonca ilahî bilgiyi dikende nefisle yapılan mücadelede acı ve ıstırabı sembolize etmiştir.

اندر این جو غنچه دیدی یا شجر همچو هر جو تو خیالش ظن مبر

VI. 3236. Bu ırmakta gonca yahut ağaç gördün meselâ her ırmakta olduğu gibi onu hayal sanma.

Gonca insan-ı kâmil gönlünde açılmamış ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

3.17. Gül, Gül Bahçesi, Gülistan, Gül Suyu (گل، گلستان، گل آب) Sembolü

3.17.1. Şems-i Tebrizî

چون که گل رفت و گلستان در گذشت نشنوی ز ان پس ز بلبل سر گذشت

I.29. Gül solup mevsim geçince artık bülbülden maceralar işitemezsin.

Gül Şems-i Tebrizî'yi sembolize etmiştir.

3.17.2. Kan

آن گل سرخ است تو خونش مخوان مست عقل است او تو مجنونش مخوان

I.238. O, kırmızı güldür, sen ona kan deme. O, akıl sarhoşudur, sen ona deli adı takma!

Gül kanı sembolize etmiştir.

سرخ رویی از قران خون بود خون ز خورشید خوش گلگون بود

II. 1098. Rengin kızarması karanlıktandır. Kan da hoş ve gül renkli güneştedir.

Gül kanın rengini sembolize etmiştir.

3.17.3. İnsan-ı Kâmil

مو به مو و ذره ذره مکر نفس می شناسیدند چون گل از کرفس

I.369. Gülü, kerevizden fark edencesine kıldan kıla, zerreden zerreye nefis hilesini tanır, bilirlerdi.

Gül insan-ı kâmilî kerevizde nefsânî sıfatları sembolize etmiştir.

ناز را رویی ببايد همچو ورد چون نداری گرد بد خویی مگرد

I.1906. "Naz için gül gibi bir yüz gerek. Öyle bir yüzün yoksa kötü huyun etrafında dönüp dolaşma, nazlanma!

Gül insan-ı kâmilî ve onun yüz güzelliğini sembolize etmiştir.

و انکه سر تا پا گل است و سوسن است پس بهار او را دو چشم روشن است

I.2921. Fakat bahar, baştan ayağa kadar gül ve süsen olana iki aydın gözdür.

Gül ve süsen insanı-kâmilî sembolize etmiştir.

خار بی معنی خزان خواهد خزان تا زند پهلوی خود با گلستان

I.2922. Mânadan mahrum olan diken, gül bahçesiyle bir arada bulunabilmek için güz mevsimini ister güz mevsimini!

Diken nefis sahibi olan insanları gül bahçesi de insan-ı kâmillerin olduğu yeri sembolize etmiştir.

تا بپوشد حسن آن و ننگ این تا نبینی رنگ آن و رنگ این

I.2923. Çünkü güz, hem gülün öğünecek halini, hem dikenin ayıbını örter. Bu suretle sen de onun rengiyle bunun halini görmezsin.

Gül insan-ı kâmilî diken de nefsanî sıfatlara sahip olan insanı sembolize etmiştir.

باغبان هم داند آن را در خزان لیک دید یک به از دید جهان

I.2925. Ama bahçıvan, gülü güzün de görür. Bu bir kişinin görüşü yok mu? Yüzlerce cihanın görüşünden iyidir.

Gül insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

خار جمله لطف چون گل می شود پیش جزوی کاو سوی کل می رود

I.3007. Bir cüzü, küle ulaşırsa o cüz'ün yanında diken bile, gül gibi baştanbaşa letafet kesilir.

Diken nefsinden arınan insanı, gül de insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

رسته ای از کفر و خارستان او چون گلی بشکفته سرو بستان هو

I.3828. Küfürden ve dikenliğinden kurtuldun, artık Tanrı bahçesinde bir gül gibi açıl!

Gül insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

یا به گلبن وصل کن این خار را وصل کن با نار نور یار را

II. 1245. Yahut bu dikenî gülfidanına ulaştır, sevgilinin nurunu nâra kavuştur?

Diken nefsânî sıfatları gülfidanı da insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

ای خنک زشتی که خویش شد حریف و ای گل رویی که جفتش شد خریف

II. 1341. Ne mutlu o çirkine ki güzele eş, arkadaş oldu; vah eşi kış olan gül yüzlüye!

Gül yüzlü, insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

با زبان معنوی گل با جعل این همی گوید که ای گنده بغل

II. 2112. Gül, hâl diliyle bokböceğine şu sözleri söyleyip durmaktadır: “ Ey koltuğu kokmuş.

Gül insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

غیرت من بر سر تو دور باش می زند کای خس از اینجا دور باش

II. 2114. Benim gayretim, senin başına dikilmiş bir yasakçıdır. Ey bayağı mahlûk, buradan uzak ol.” Gül bokböceğine şöyle bağırılmaktadır:

Gül insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

هاون گردون اگر صد بارشان خرد کوبد اندر این گلزارشان

III. 1727. Bu gül bahçesinde felek havanı, onları yüzlerce defa dövüp ezse bile.

Gül bahçesi ilahî bilgileri bilenleri sembolize etmiştir.

این دعا هم بخشش و تعلیم تست گر نه در گلخن گلستان از چه رست

II. 2449. Bu dua da senin öğretmenledir, senin ihsanındandır. Yoksa külhanda nasıl olur da gül bahçesi yetişir?

Gül bahçesi insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

پای تو در گل مرا گل گشته گل مر ترا ماتم مرا سور و دهل

II. 3554. Senin ayağın balçıkta, bana balçık gül kesilmiş. Sana yas, bana düğün, dernek davul zurna!

Gül insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

اندر آن بستان اگر خندیده‌ای تو گل بستان جان و دیده‌ای

III. 4179. O bostanda güldüyse can ve göz bostanının gülü olduğundan güldün.

Bostan vücudu gülen can ruhu, nefislerinden arınan göz bostanının gülü insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

جزو عقل این از آن عقل کل است جنبش این سایه ز آن شاخ گل است

IV. 3643. Çünkü bu aklın cüz'ü, o aklı küldendir. Bu gölgenin hareketi, o gül dalının hareketindedir.

Gül dalı insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

تا شوی چون بوی گل با عاشقان پیشوا و رهنمای گلستان

V. 3349. Bu suretle de âşıklar için gülsuyu kesil, gül bahçesine kılavuz ol, öne düş.

Gül suyu insan-ı kâmilî gül bahçesi de Allah'ın ilahî ilimlerinin olduğu yeri sembolize etmiştir.

ای لطیفی که گل سرخت بدید از خجالت پیرهن را بر درید

V. 4092. Ey lütuf sahibi, kırmızı gül seni görünce utancından gömleğini yırtar.

Bu beyitte kırmızı gül insan-ı kâmil sembolize etmiştir.

هین خمش کن تا بگوید شاه قل بلبلی مفروش با این جنس گل

VI. 1815. Sus da "Kul-söyle" padişahı söylesin. Bu çeşit güllere karşı bülbüllük satmaya kalkışma.

Gül, hakikat bahçesinin gülü olan insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

این گل گویاست پر جوش و خروش بلبل ترک زبان کن باش گوش

VI. 1816. Bu gül, coşmuş köpürmüş, söylenip duran bir güldür. Ey bülbül, bana karşı sözü kes de kulak kesil!

Gül, insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

چون ببینی محرمی گو سر جان گل ببینی نعره زن چون بلبلان

VI. 2037. Bir mahrem gördün mü can sırrını söyle. Gül gördün mü bülbüller gibi nâra at.

Gül insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

زود ویران کن دکان و باز گرد سوی سبزه و گلبنان و آب خورد

VI. 2366. Çabuk yık bu dükkânı da yeşillığe, gülfıdanlarına, içilecek suların bulunduğu yere dön!

Gülfıdanı insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

تازگی هر گلستان جمیل هست بر باران پنهانی دلیل

VI. 2725. Ama her güzel gül bahçesi gizli bir yağmura delâlet eder.

Gül bahçesi insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

در پی خو باش و با خوش خو نشین خو پذیری روغن گل را ببین

VI. 3007. Huy peşinde yürü, iyi huyluyla düş kalk. Gül bağına bak, nasıl gülün huyunu almış.

Gül, güzel huylu olan kâmilleri, gülün huyu da Allah'ın güzel huylarının kâmillerdeki tecellisini sembolize etmiştir. Burada "Ey müminler! (Allah'a karşı takva sahibi olunuz ve) sadıklar ile beraber olunuz!" (Tevbe, 9/19) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. XII. s. 347).

3.17.4. Hz. Muhammed

چون که گل بگذشت و گلشن شد خراب بوی گل را از که یابیم از گلاب

I.672. Gül mevsimi geçip gülşen harap olunca gül kokusunu nereden alalım? Gül suyundan!

Gül Hz. Muhammed'i Sembolize etmiştir.

خویش را تاویل کن نه اخبار را مغز را بد گوی نی گلزار را

I.3744. Kendini tevil et, hadîsleri değil; kendi dimağına kötü de, gülbahçesine değil!

Gül bahçesi Hz. Muhammed'i sembolize etmiştir.

گفتی سر مست در سبزه و گل است یا سواره بر براق و دلدل است

II. 3793. Halbuki dersin ki o, sanki bir yeşillikte bir gülistanda, yahut Burak'a ,Düldüle binmiş!

Gül Hz. Muhammed'i sembolize etmiştir.

توز گفتار تَعَالُوا كم مكن كيميای بس شگرف است این سخن

IV. 2025. Sen, gülün sözünü terk etme. Söyleye dur! Bu söz pek büyük bir kimyadır.

Gül Hz. Muhammad'i sembolize etmiştir.

3.17.5. Peygamberlerin ve Evliyaların Kokusu

نقل خارستان غذای آتش است بوی گل قوت دماغ سر خوش است

VI. 30. Dikenliğin gıdası ateştir; sarhoş dimağının gıdası da gül kokusu.

Diken doğru yoldan sapanları gül de peygamberlerin ve evliyaların kokusunu sembolize etmiştir.

3.17.6. İlahî İlmin Mekânı

آتش ابراهیم را دندان نزد چون گزیده‌ی حق بود چو نوش گزد

I.861. Böylece ecel rüzgârı da âriflere gül bahçelerinden esip gelen rüzgâr gibi lâtif ve hoştur.

Gül bahçesi ilahî ilmin olduğu bahçeyi sembolize etmiştir.

این عجب بلبل که بگشاید دهان تا خورد او خار را با گلستان

I.1572. Bu ne şaşılacak şey bülbüldür ki ağzını açınca dikenini de gül bahçesiyle beraber yutar, ikisini de bir görür!

Gülistan Hakk'ın ilahî sırlarının bahçesini, diken Allah'ın tecellisi olan üzüntü ve kederi, gül ise Allah'ın lütuflarını sembolize etmiştir.

این سخنهایی که از عقل کل است بوی آن گلزار و سرو و سنبل است

I.1899. Akl-ı Külden gelen bu sözler de, o gül bahçesinin, o servi ve sümbüllerin kokusudur.

Gül bahçesi Allah katını, servi ve sümbül kokusu da Allah katından gelen ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

بوی گل دیدی که آن جا گل نبود جوش مل دیدی که آن جا مل نبود

I.1900. Gül olmayan yerden gül kokusu geldiğini, şarap olmayan yerde şarabın kaynayıp coştuğunu hiç gördün mü ki?

Gül Allah katını ve gül kokusu da ilahî ilmi sembolize etmiştir. Burada “*Rableri onlara tertemiz bir içki içirir*” (İnsân, 76/21) beytine de atıfta bulunulmuştur (Konuk 2005: c. I. s. 571).

جان لقمان که گلستان خداست پای جانش خسته‌ی خاری چراست

I.1965. Lokmanın canı, Tanrının bir gül bahçesindeyken neden can ayağı bir dikenden incinsin.

Gül bahçesi ilahî bilginin bulunduğu yeri sembolize etmiştir.

ای بگشته زین طلب از کو به کو چند گویی کین گلستان کو و کو

I.1969. Ey bu arama yüzünden taraf taraf, bucak bucak dolaşıp duran! Ne vakte kadar “Nerede bu gül bahçesi” diyeceksin?

Gül bahçesi ilahî hakikatlerin bulunduğu bahçeyi ve bu bahçeyi bilen insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

اشترا تنگ گلی بر پشت تست کز نسیمش در تو صد گلزار رست

I.1967. Ey deve! Sırtında öyle bir gül dengi var ki kokusundan sende, yüzlerce gül bahçesi meydana gelmiştir.

Gül ilahî bilgiyi gül bahçesi de ilahî bilginin bulunduğu yeri sembolize etmiştir.

آن که تخم خار کارد در جهان هان و هان او را مجو در گلستان

II. 153. Dünyada diken eken kişi, sakın ektiğin dikenini gül bahçesinde arama!

Diken günahları gül bahçesi de ilahî ilmin olduğu yeri sembolize etmiştir.

گر گریزانی ز گلشن بی گمان هست آن نفرت کمال گلستان

II. 2113. Gül bahçesinden kaçırıyorsun ama bu nefretin gülistanın kemaline delâlet eder.

Gül bahçesi de ilahî bilginin olduğu yeri sembolize etmiştir.

هر زمان در گلشن شکر خدا او بر آرد همچو بلبل صد نوا

II. 3288. Tanrı'nın gül bahçesinde her an bülbül gibi yüzlerce nağme çıkarır.

Gül bahçesi Allah'a yapılan şükürlerin duyulduğu bahçeyi sembolize etmiştir.

ز انکه شاه حازمان آمد دلش تا گلستان و چمن شد منزلش

III. 2868. Çünkü bu kuşun gönlü, ihtiyata riayet edenlerin padişahı kesildi de konağı, güllükler, çimenlikler dolu!

Gülistan dünya nimetlerinden elini eteğini çekenlerin ulaşacağı ilahî makamı sembolize etmiştir.

پس بگفتندش که طاوسان جان جلوه‌ها دارند اندر گلستان

III. 774. Bunun üzerine dediler ki: “İyi ama can tavusları gül bahçelerinde salınır cilvelenirler.”

Gül bahçesi ilahî sırların olduğu yeri sembolize etmiştir.

او گلستانی نهانی دیده بود غارت عشقش ز خود بپریده بود

III. 3869. O gizli gül bahçesi görmüştü. Aşk, onu yakalamış kendisinden geçirmiş gitmişti.

Gül bahçesi ilahî sırların olduğu yeri sembolize etmiştir.

ز آن همی خندم که با زنجیر و غل هی کشمتان سوی سروستان و گل

III. 4578. Sizi zincirlerle, bukağularla selviliklere, güllük, gülistanlıklara çekiyorum da ona gülüyorum.

Servi, gül Allah'ın hakikat ilminin ve irfanını gülistanda Allah'ın hakikat ilminin ve irfanın olduğu yeri sembolize etmiştir.

داد ده ما را که بس زاریم ما بی نصیب از باغ و گلزاریم ما

III. 4627. Bize de insaf et, bizim de hakkımızı al. Çok perişanız. Bağdan da nasibimiz yok, gül bahçesinden de!

Gülizar Allah'ın ilahî bilgilerini sembolize etmiştir.

رویش از گلزار حق گلگون بود از من او اندر مقام افزون بود

IV. 1836. Yüzü Tanrı'nın gül bahçelerinin tesiriyle gül rengine dönecek. Makam ve rütbe bakımından benden üstün olacak!"

Gül bahçesi Hakk'ın esma ve ilahî sıfatlarının makamını sembolize etmiştir.

نیست گردد و سوسه‌ی کلی ز جان دل بیابد ره به سوی گلستان

IV. 3471. Candan bütün vesveseleri tamamı ile giderdiğini bilsen gönül, gül bahçesinin yolunu bulur, o bahçeye varır.

Gül bahçesi Hakk'ın ilahî bahçesini sembolize etmiştir.

بهر فرجه شد یکی تا گلستان فرجه‌ی او شد جمال باغبان

I.2786. Birisi, gezip eğlenmek üzere gül bahçesine gitti, bahçıvanın yüzü teferrüç yeri oldu.

Gül bahçesi ilahî sırların olduğu yeri sembolize etmiştir.

گر ز زخم خار تن غربال شد جان و جسم گلشن اقبال شد

VI. 948. Beden, diken yarası ile kalbura döndü ama canım, bedenim, devlet gülistanı oldu.

Diken yarası çekilen acı ve ıstırapları devlet gülistanı, Hakk'ın ilahî ilminin bulunduğu bahçesini sembolize etmiştir.

ساربانان بار بگشاز اشتران شهر تبریز است و کوی گلستان

VI. 3113. Ey deveci develerin yükünü çöz. Burası Tebriz şehri, gül bahçelerinin bulunduğu yer.

Gül bahçesi hakikat ve ilm-i ilahînin yani insan-ı kâmillerin mekânını sembolize etmiştir.

گلشنی کز بقل روید يك دم است گلشنی کز عقل روید خرم است

VI. 4649. Yeşilliklerden, çiçeklerden meydana gelen bahçe bir an içindir. Fakat akıldan meydana gelen gül bahçesi, daimî olarak yeşildir, güzeldir, hoştur.

Gül bahçesi insan-ı kâmilin daima ilm-i ledünî bulunduğu bahçeyi sembolize etmiştir.

3.17.7. Maddi ve Manevi Acı

و الله ار زين خار در بستان شوم همچو بلبل زين سبب نالان شوم

I.1571. Tanrı hakkı için bu dikenden kurtulur, gül bahçesine kavuşursam bu sebepten bülbül gibi feryat ederim.

Diken, acı ve ıstırabı, gül bahçesi de ilahî ilmin bulunduğu yeri sembolize etmiştir.

3.17.8. Allah

عاشق کل است و خود کل است او عاشق خویش است و عشق خویش جو

I.1574. Güle âşık, hâlbuki esasen kendisi gül, kendisine âşık, kendi aşkını aramakta!"

Gül Küll olan Allah'ı sembolize etmiştir.

شرح گل بگذار از بهر خدا شرح بلبل گو که شد از گل جدا

I.1802. Allah aşkına olsun, artık gülü anlatmayı bırak da gülden ayrılan bülbülün halini anlat!

Gül Allah'ı sembolize etmiştir.

گر بیاموزی صفیر بلبلی تو چه دانی کاو چه دارد با گلی

I.3358. Bülbülün sesini öğrensen, tanısan da gül ile ne yapıyor, ne işi var? Nereden bileceksin?

Gül Allah'ı sembolize etmiştir.

ماجرای بلبل و گل گوش دار گر چه گفتی نیست آن جا آشکار

II. 3624. Aralarında sözden eser yok, fakat bülbülle gülün macerasına dinle!

Gül Hakk'ı sembolize etmiştir.

کیست بوی گل دم عقل و خرد خوش قلاووز ره ملک ابد

V. 3350. Gül kokusu nedir? Akıl nefesi, ebediyet ülkesinin güzel kılavuzu.

Gül Allah'ı sembolize etmiştir.

قسمت حق است مه را روی نغز داده ی بخت است گل را بوی نغز

VI. 402. Aya o güzel yüzü Tanrı vermiş, güle o hoş kokuyu Tanrı ihsan etmiş dediler.

Gül Allah'ı gül kokusu da Allah'ın kokusunu sembolize etmiştir.

بلبلانه نعره زن در روی گل تا کنی مشغولشان از بوی گل

VI. 700. Güle karşı bülbüle naralar at da ondan haberi olmayanlara korkusunu duyurma, oyala bu nağmelerle onları.

Gül Allah'ı sembolize etmiştir.

تا به قل مشغول گردد گوششان سوی روی گل نپرد هوششان

VI. 701. Kulakları, sözle meşgul olsun da akılları, gülün yüzünü görme havasına kapılmasın.

Gül yüzü Allah'ın yüzünü sembolize etmiştir.

دل که دلبر دید کی ماند ترش بلبلی گل دید کی ماند خمش

VI. 2639. Gönül, dilberi gördü mü nasıl olur da suratı ekşi bir halde kalır? Bülbül, gül görür de nasıl susar?

Gül Allah'ı sembolize etmiştir.

3.17.9. İlahî Bilgi ve İlahî Sırlar

اندر آ اسرار ابراهیم بین کاو در آتش یافت سرو و یاسمین

I.790. Ateşe gir de ateş içinde gül ve yasemin bulan İbrahim'in sırlarını gör.

Gül ve yasemin ilahî sırları sembolize etmiştir.

باغ دل را سبز و تر و تازه بین پر ز غنچه ی ورد و سرو و یاسمین

I.1897. Gönül bahçesinin yemyeşil, terütaze, goncalar, güller, serviler ve yaseminlerle dolu olduğunu gör!

Gonca, gül, servi ve yasemin gayb âleminin ilahî bilgilerini sembolize etmiştir.

ز انبهی برگ پنهان گشته شاخ ز انبهی گل نهان صحرا و کاخ

I.1898. Yaprakların çokluğundan dal gizlenmiş; güllerin fazlalığından kır ve köşk görünmüyor.

Gül ilahî sırları sembolize etmiştir.

میل تو سوی مغیلان است و ریگ تا چه گل چینی ز خار مرده ریگ

I.1968. Hâlbuki sen, hâlâ mugeylân dikenine ve kumsala meylediyorsun. Bu arta kalası dikenden gülü nasıl toplayacaksın?

Gül ilahî sırları sembolize etmiştir.

هیچ نامی بی حقیقت دیده‌ای یا ز گاف و لام گل گل چیده‌ای

I.3456. Hakikatı olmayan bir adı hiç gördün mü; yahut Kâf ve Lâm harflerinden gül topladın mı?

Gül ilahî sırları sembolize etmiştir.

تا که نور او کشد نار تو را وصل او گلشن کند خار تو را

II. 1246. Da onun nuru senin ateşini söndürsün; vuslatı, dikenini gül bahçesi haline getirsin.

Diken nefşâni sıfatları gül bahçesi de ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

بعد از آن چیزی که کاری برده‌دلاله و نسرین و سیسنبرده

II. 1260. O söndükten sonra ne dikersen biter. Lâleler, ak güller, marsamalar çıkar.

Lale, ak gül marsama ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

چون ترا غم شادی افزودن گرفت روضه‌ی جانت گل و سوسن گرفت

II. 1379. Gamdan neşe artmaya başladı mı can bahçen güllerle, süsenlerle dolar.

Gül ve süsen ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

گر بدی با تو و را خنده‌ی رضا صد هزاران گل شکفتی مر ترا

II. 1592. İşte lâyiğın bu! Eğer o senden razı olur, bu yüzden gülerse sana yüz binlerce gül açılır.

Gül ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

دسته‌ی گل بستم و بردم به پیش هر گلی چون خار گشت و نوش نیش

III. 1112. Gül desteleri yaptım, götürdüm, her gül, diken oldu, şerbet zehire döndü.

Gül destesi Hakk'ın hakikat bahçesinde toplanan ilahî bilgileri sembolize etmiştir. Diken bedbahtlığı ve kötülükleri sembolize etmiştir.

دیگران گردند زرد از بیم آن تو چو گل خندان که سود و زیان

III. 3257. Başkaları, o hâdiseden korkup sapsarı kesilse bile sen aldırış etme. Fayda, zamanında da, ziyan zamanında da gül gibi gülmeye bak!

Gül Allah'ın ilahî ilmini sembolize etmiştir.

آرزوی گل بود گل خواره را گل شکر نگوارد آن بی‌چاره را

III. 3285. Toprak yiyen, toprak ister; o biçare gülbeşekerden hoşlanmaz, gülbeşekeri hazmedemez! ”

Gülbeşeker Allah'ın ilahî bilgisini sembolize etmiştir.

ناصران او را به عنبر یا گلاب می دوا سازند بهر فتح باب

IV. 281. Ögütçüler, pis kişiyi, ona bir kapı açılması, iyileşmesi için amberle, gülsuyu ile tedavi etmek isterler!

Gül suyu ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

ظاهرا کار تو ویران می‌کنم لیک خاری را گلستان می‌کنم

IV. 2340. Görünüşte senin işini yıkıyorum ama bir dikenin gül bahçesi haline getiriyorum dedi.

Diken nefşânî sıfatları gül bahçesi de ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

جز قرنفل یاسمن یا گل مچر رو به صحرای ختن با آن نفر

V. 2474. Karanfilden, yaseminden, gülden başka bir şey otlama. O ceylânlarla Hutun sahrasına yürü!

Karanfil, yasemin ve gül nebilerin ve velilerin gıdası olan ilahî ilimi sembolize etmiştir.

معدده را خو کن بدان ریحان و گل تا بیابی حکمت و قوت رسل

V. 2475 Mideni o reyhanlara, güllere alıştır da peygamberlerin hikmet ve gıdasını bul.

Reyhan ve gül ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

خوی معدده زین که و جو باز کن خوردن ریحان و گل آغاز کن

V. 2476. Mideni şu ottan, arpadan vazgeçir, reyhan ve gül yemeye başla.

Arpa nefsi reyhan ve gül de ilahî sırları sembolize etmiştir.

چشمها مخمور شد از سبزه‌زار گل شکوفه می‌کند بر شاخسار

V. 2535. Kaynaklar, yeşilliklerden, çayırılık, çimenliklerden mahmurlaştı. Gül, dallar üstünde çiçekler açıyor.

Gül Allah'ın ilahî ilmini ve sırlarını dallar da gülü isteyenleri çiçeklerde onların manevi neşesi ve mutluluğunu sembolize etmiştir.

نیست این کار کسی کش هست کار که بسوزد گل بگردد گرد خار

VI. 1962. Bu işi olanın yapacağı şey değil. Gülü yakıp dikenin etrafında dolanmak akıl kârı değil.

Diken evham ve hayalleri gül de ilm-i ilahîyi sembolize etmiştir.

ای که من زشت و خصالم جمله زشت چون شوم گل چون مرا او خار کشت

VI. 2705. Ben çirkinim, huylarım da tamamı ile çirkin. Beni diken olarak dikti, artık ben nasıl gül olabilirim?

Diken bahtsızlığı ve çirkin huyları yani nefşânî sıfatları gül de ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

نو بهار حسن گل ده خار را زینت طاوس ده این مار را

VI. 2706. Dikene güldeki güzelliğin ilkbaharını ver. Bu yılana tavus güzelliğini sen ihsan et.

Diken nefsâni sıfatları gül de ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

در گلستان اندر آید اخشمی کی شود مغزش ز ریحان خرمی

VI. 4428. Burnu koku almayan biri, gül bahçesine girse o güzel kokulardan bir neşe almaz ki.

Gül bahçesi ilahî sırların olduğu yeri sembolize etmiştir.

گلشنی کز گل دمدم گردد تباه گلشنی کز دل دمدم وافرحتاه

VI. 4650. Topraktan biten güller, mahvolur gider. Gönülde biten güller daimîdir ve ne hoştur!

Topraktan biten gül gerçek anlamında kullanılmıştır. Gönülde biten gül ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

علمهای با مزه‌ی دانسته‌مان ز آن گلستان یک دو سه گلدسته دان

VI. 4651. Bizim öğrendiğimiz o tatlı bilgiler, bil ki o gül bahçesinden bir, iki, üç demetten ibarettir.

Gül bahçesi ilahî bilgilerin olduğu yeri gül demeti de Allah'ın sonsuz ilahî bilgisinden sadece birkaç ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

3.17.10. Nefsle Yapılan Mücadele

صد هزاران جان تلخی کش نگر همچو گل آغشته اندر گل شکر

I. 2376. Yoksulluk acılığı çeken yüz binlerce cana bak. Gül gibi gülbeşekere karışmış, o lezzetle lezzetlenmişler.

Gül nefsle yapılan mücadeleyi sembolize etmiştir.

3.17.11. Allah'ın Zıtlık Sıfatları

چون گل از خار است و خار از گل چرا هر دو در جنگند و اندر ماجرا

I.2472. Gül dikenden meydana gelmiştir, diken de gülden. Böyle olduğu halde niçin savaşa, maceralara düşmüşlerdi? Gibi bir soru hatıra gelirse (bil ki bu)

Gül ve diken bu beyitte Allah'ın isimlerini ve zıtlık sıfatlarını sembolize etmiştir.

3.17.12. Maddi ve Manevi Olgunlaşma

باز تره در دو ماه اندر رسد باز تا سالی گل احمر رسد

I.2593. Alelâde otlar, iki ay içinde yetişir. Fakat kırmızı gül, ancak bir yılda yetişir gül verir.

Gül canlıların türlerine göre maddi manevi olgunlaşma sürelerini sembolize etmiştir.

3.17.13. Cüz ve Küll Farklı Mertebeler

بنده سوی خواجه شد او ماند زار بوی گل شد سوی گل او ماند خار

I.2806. Kul yani mâşuk; efendisinin, Tanrı'sının yanına gitti. Âşık ağlayıp inler bir halde kaldı. Gül kokusu, güle gitti; o, hor hakir kala kaldı.

Gül kokusu cüz'ü gül de küll'ü sembolize etmiştir.

ور تو گویی جزو پیوسته‌ی کل است خار می‌خور خار مقرون گل است

I.2811. Eğer cüzü külle muttasıldır, ayrılmaz dersen diken ye, gül isteme. Diken de gülden ayrılmaz.

Gül ve diken farklı mertebeleri sembolize etmiştir. İkisi de aynı bir arada yetişmiş olmaları aynı mertebeye sahip oldukları anlamına gelmemektedir.

جزو کل نی جزوها نسبت به کل نی چو بوی گل که باشد جزو گل

I.2905. Bu küllün cüz'ü, cüzülerin külle nispeti gibi değildir (terkip kabul etmez); gülün cüz'ü olan gül kokusu gibi de değildir.(cüzülenmez. Bu cüz ve kül itibaridir).

Gül küll'ü kokusu da cüz'i sembolize etmiştir.

لطف سبزه جزو لطف گل بود بانگ قمری جزو آن بلبل بود

I.2906. Yeşilliğin letafeti güldeki güldeki letafetin (itibari olarak) cüz'ü olduğu gibi kumrunun sesi de (yine itibari olarak) bülbül nağmesinin bir cüz'üdür.

Gül küll'i sembolize etmiştir.

کی پسندد عدل و لطف کردگار که گلی سجده کند در پیش خار

II. 3332. Tanrı'nın adaleti, Tanrı'nın lûtfu bir gülün dikenine secde etmesini hoş görür mü?

Diken Allah katında aşağı mertebede bir varlığı gül de yüksek mertebede bir varlığı sembolize etmiştir.

ظاهرت از تیرگی افغان کنان باطن تو گلستان در گلستان

IV. 1024. Zâhirin karanlıklardan feryat etmede ama içyüzün gül bahçesi içinde için de gül bahçesi!

Gül bahçesinin birincisi mü'minin cüz'î ruhunu ikincisi ise rûh-ı küllî'yi sembolize etmiştir.

می‌کشی بوی و به ظاهر نیست گل بی‌شک از غیب است و از گلزار گل

IV. 1813. Koklayıp duruyorsun ama görünürde gül yok, şüphesiz bu, gayb âleminden, hakikî güllerin açtığı gül bahçesinden.

Gül Küll mertebesini gül bahçesi de ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

شعله در بنگاه انسانی زنیم خار را گلزار روحانی کنیم

V. 1850. İnsan ağırlıklarının bulunduğu yere bir yalım salalım da dikenî ruhani bir gül bahçesi haline getirelim.

Gül bahçesi, hayvani nefisten arınıp temizlenen nefsin mertebesinin yükselmesini diken de hayvanî nefsi sembolize etmiştir.

3.17.14. Yapılan Sevaplar

برگ يك گل چون ندارد خار او شد بهاران دشمن اسرار او

I.2920. Dikeninde bir gül yaprağı bile bulunmadığından baharlar onun sırlarına düşman kesilmiştir.

Diken bedeni gül yaprağı da yapılan sevapları sembolize etmiştir.

3.17.15. Müridlerin Kalbi ve Mertebeleri

می رود بی بانگ و بی تکرارها تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ تا گلزارها

I.3091. Sessizce, akışı tekerrür etmeksizin, bir akan cüz'ü bir daha akmaksızın ta.

Altında nehirler akan gül bahçelerine kadar akıp gider.

Gül müridlerin kalbini sembolize etmiştir.

گر سخن کش یابم اندر انجمن صد هزاران گل برویم چون چمن

IV. 1319. Mecliste bana söz söyletecek adam bulsam çimenlik gibi yüz binlerce gül bitiririm.

Gül arifin huzurunda bulunan arife söz söyletecek gönül sahibi olan bir müridi sembolize etmiştir.

. یا از آن مرغان که گل چین می‌کنند بیضه‌ها زرین و سیمین می‌کنند

V. 2554. Yahut gül devşiren, yumurtaları altından, gümüşten olan kuşları söyle.

Gül devşirmek, kendi gönül mertebelerine göre ilahî bilgileri ve sırları toplayan müridleri sembolize etmiştir.

هست دوزخ همچو سرمای خزان هست کوثر چون بهار ای گلستان

V. 4170. Cehennem, güz mevsiminin soğuğuna benzer. Kevser, ey gül bahçesi, bahar gibidir.

Gül bahçesi, sâliklerin mertebelerine göre Hakk'ın ilahî sırlarını gördükleri yeri sembolize etmiştir.

3.17.16. İman, Cennet ve Cehennem

همچنین این باد را یزدان ما کرده بد بر عاد همچون اژدها

I.3336. Can, o nefesi bazen sağa götürmektedir, bazen sola. Bazen gül bahçesine koymaktadır, bazen diken haline.

Gül bahçesi imanı, diken küfür ve inkârı sembolize etmiştir. Burada “*Ashaâb-ı yemîn*” ve “*Ashâb-ı şimâl*” (Vâkıa 56/26-41) ayetlerinde atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. II. s. 394).

گر گل است اندیشه‌ی تو گلشنی ور بود خاری تو هیمه‌ی گلخنی

II. 278. Düşüncen, manevi varlığın gülse, gül bahçesisin; dikense külhana lâyıksın.

Gül iman ve ibadetleri ve gül bahçesi de cenneti sembolize etmiştir.

گه یمینش می‌برد گاهی یسا گه گلستانش کند گاهیش خار

II. 1303. Gâh sağa götürür, gâh sola. Gâh gül bahçesi haline kor, gâh diken haline.

Gül bahçesi cenneti diken de cehennemi sembolize etmiştir.

دوزخ ما نیز در حق شما سبزه گشت و گلشن و برگ و نوا

II. 2568. Bizim cehennemimiz de size yeşillik, gül bahçesi, ağaçlık haline geldi.”

Gül bahçesi cenneti sembolize etmiştir.

نامیدیها به پیش او نهید تا ز درد بی‌دوا بیرون جهید

II. 3387. Şuayb ona bu nükteleri söyleyince Şuayb'ın nefesleri yüzünden adamın gönlünde güller açıldı.

Gül imanı sembolize etmiştir.

گر ز صورت بگذرید ای دوستان جنت است و گلستان در گلستان

III. 578. Dostlar, suretten geçerseniz her yer sizin için cennettir. Gül bahçesi içinde gül bahçesidir.

Gül bahçesi cennet içerisinde bulunan bahçeleri sembolize etmiştir.

پس که داند راه گلشنهای او پس که داند جای گلخنهای او

III. 3045. Peki. O halde onun gül bahçelerinin yolunu. Külhanlarının yerini kim bilebilir ki?

Gül bahçeleri cennetteki bahçeleri sembolize etmiştir.

وا رهيده از جهان عاريه ساكن گلزار و عَيْنِ جارية

IV. 1767. Bu eğreti âlemden kurtulmuş, gül bahçelerinde, akarsu kenarlarında yurt tutmuştur.

Gül bahçesi ariflerin gönüllerinin yer aldığı cennet-i irfanı sembolize etmiştir.

بوی گل بهر مشام است ای دلیر جای آن بو نیست این سوراخ زیر

IV. 2228. Ey yiğit, gül kokusu burun içindir. Bu aşağıdaki delik, o kokunun yeri değildir.

Gül kokusu ilahî bilginin ve cennetin kokusunu sembolize etmiştir.

ور تو خوش باشی به کام دوستان این جهان بنمایدت چون گلستان

IV. 2372. Dostların dilediği gibi hoşluğa erersen, gönlün hoş olursa bu âlem, sana gül bahçesi görünür.

Gül bahçesi cenneti sembolize etmiştir.

خود که یابد این چنین بازار را که به یک گل می‌خری گلزار را

IV. 2611. Kim böyle bir alışverişi edebilir? Bir gülle gül bahçesini satın alıyorsun!

Gül nefsinden arınmayı ve dünya malından vazgeçmeyi gül bahçesi de cenneti sembolize etmiştir.

چشم روشن دشمنان و دوست کور گشت ما را پس گلستان قعر گور

IV. 2736. Düşmanların gözleri aydın olacak da dost körleşecek. Sonra da bize mezarın dibi, gül bahçesi kesilecek ha!

Gülistan cenneti sembolize etmiştir.

بیشه‌ی پر سوسن و ریحان و گل پر درخت میوه دار خوش اکل

VI. 4808. O orman, süsenlerle, reyhanlarla, güllerle, yenmesi hoş meyve ağaçlarıyla doluydu.

Süsen, reyhan, gül, cenneti sembolize etmiştir.

3.17.17. Kötüden İyiliğe Dönüşen Günahlar.

بس خجسته معصیت کان کرد مرد نی ز خاری بر دمد اوراق ورد

I.3831. O adamın işlediği suç ne kutlu suç! Gül yaprakları dikenden bitmez mi?

Gül yaprakları sevapları diken kötüden iyiliğe dönüşen günahları sembolize etmiştir.

3.17.18. İslâm Dini

هر شریعت را که حق منسوخ کرد او گیا برد و عوض آورد ورد

I.3860. Tanrı hangi şeriatın hükmünü kaldırıdıysa âdeta otu yoldu, yerine gül bitirdi demektir.

Gül İslâm dinini sembolize etmiştir.

3.17.19. Allâh'ın Muktedir Sıfatı

می بسوزد هر خزان مر باغ را باز رویاند گل صباغ را

I.3914. Her güz; bağı bahçeyi yakıp yandırmakta. Sonra yeniden bahçeleri renklere boyayan kırmızı güllere boyayan kırmızı gülleri yetiştirmektedir.

Allâh'ın muktedir olma sıfatını sembolize etmiştir. Ancak burada “*Rahmet-i ilâhiyyenin âsârına bak ki öldükten sonra arzı nasıl diriltir; işte muhakkak ölüleri de böyle dirilticidir. Ve her şeye kadirdir*” (Rûm, 30/50) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. II. s. 540).

گر کند سفلی هوا و نار را و رز گل او بگذراند خار را

II. 1618. Dilerse havayı, ateşi aşağılatır, dilerse dikenini gülden üstün eder.

Diken ve gül Allah'ın muktedir olma sıfatını sembolize etmiştir.

بحر را گویم که هین پر نار شو گویم آتش را که رو گلزار شو

II. 1628. Denize “Durma, hemencecik ateşlerle dol” derim. Ateşe “Haydi, gül bahçesi kesil” diye emrederim.

Gül bahçesi Allah'ın muktedir olma sıfatını ve kıyamet gününü sembolize etmiştir. Burada “*Kıyâmette denizler kızdırıldığı vakit*” (Tekvîr, 81/6) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e . c. III. s. 451).

آن که گل را شاهد و خوش بو کند هر چپی را راست فضل او کند

V. 2158. Fakat gülü güzelleştiren, ona güzel kokular veren Tanrının ihsanı, lütfü, her solu sağ yapar.

Gül Allah'ın muktedir olma sıfatını sembolize etmiştir.

آن که آتش را کند ورد و شجر هم تواند کرد این را بی ضرر

VI. 1740. Ateşi gül ve ağaç haline getiren, bunu da zararsız bir hale getirebilir.

Gül ve ağaç Allah'ın muktedir sıfatını sembolize etmiştir.

آن که گل آرد برون از عین خار هم تواند کرد این دی را بهار

VI. 1741. Dikenden gül çıkararak şu kışı da bahar edebilir.

Gül ve ağaç Allah'ın muktedir sıfatını sembolize etmiştir.

3.17.20. Nefsi Besleyen Yiyecek

می‌دراند کام و لنجش ای دریغ کان چنان ورد مربی گشت تیغ

I.3996. Damağını avurdunu yırtar, paralar. Yazıklar olsun; öyle yetmişmiş gül kılıç kesildi.

Gül, nefsi besleyen gıdalara dönüşürse kılıç gibi olarak ruha zarar veren yiyecekleri yani nefsanî gıdaları sembolize etmiştir.

3.17.21. Allah'ın İlahî Tecellisi

ز آنکه بی‌گلزار بلبل خامش است غیبت خورشید بیداری کش است

II. 41. Çünkü gül bahçesi olmayınca, bülbül sükût eder. Güneşin kayboluşu, uyanıklığı öldürür.

Gül bahçesi Allah'ın ilahî tecellilerini sembolize etmiştir.

3.17.22. Güneşin Dönüşünü ve Ruhlar Âlemi

آفتابا ترك اين گلشن كن تا كه تحت الارض را روشن كنى

II. 42. Ey güneş! Sen yeraltını aydınlatmak üzere bu gül bahçesini terk ediyorsun.

Gül bahçesi hem güneşin kendi etrafında dönüşünü hem de ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

كى گلستان راز گوید با چمن كى بنفشه عهد بندد با سمن

II. 1657. Gül bahçesi; yeşillige nasıl sır söyler, menekşe nasıl olur da yaseminle ahdedebilir?

Gül bahçesi ruhlar âlemini, menekşe koyu renkli olan nefsanî sıfatları yaseminde saf ve beyaz olan ruhun sıfatlarını ve doğada var olan bütün canlı cansız her şeyin Allah'ı zikrettiğini yani onların gizli hareketlerini ve konuşmalarını sembolize etmiştir.

در گلستان عدم چون بی‌خودی است مستی از سغراق لطف ایزدی است

III. 2942. Yokluk gülistanında insan kendisinden geçer. O âlemdeki sarhoşluk, Tanrı lûtfunun büyük kadehindendir.

Gülistan ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

قطره‌ای بر ریز بر ما ز آن سیو شمه‌ای ز آن گلستان با ما بگو

IV. 1816. Bize de o testiden bir katra dök. Bize de o gül bahçesinden bir kokucuk anlat!

Gül bahçesi ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

هر که را گلشن بود بزم و وطن كى خورد او باده اندر گولخن

V. 3593. Kim, gül bahçesinde meclis kurar, yurt tutarsa külhanda şarap içer mi hiç?

Gül bahçesi ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

چون نتانی جست پس خدمت کنش تا روی از حبس او در گلشنش

VI. 382. Mademki kaçamıyorsun, ona kullukta bulun da hapsinden kurtul, gül bahçelerine git.

Gül bahçesi ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

جان چون طاوس در گلزار ناز همچو جغدی شد به ویرانه‌ی مجاز

VI. 4785. Naz gülistanında bir tavusa benzeyen canı, mecaz viranesinde bir baykuşa döndü.

Naz gülistanı ruhlar âlemini sembolize etmiştir.

3.17.23. Münafık İnsan

ذکر با او همچو سبزه‌ی گلخن است بر سر مبرز گل است و سوسن است

II. 270. Onun zikretmesi külhanda biten yeşilliğe, aptes bozulan yerde yetişen gül ve süsüne benzer.

Gül ve süsen münafık insanı sembolize etmiştir.

3.17.24. Arifler ve Ariflerin Meclisi

آن نبات آن جا یقین عاریت است جای آن گل مجلس است و عشرت است

II. 271. O yeşillik orada ariyettir. O gülün yeri oturulan işret edilen yerdir.

Gül ariflerin meclisini sembolize etmiştir.

تا کسی در چار دانگ عیش تو گم شود زین گل رخاں خار خو

IV. 1029. İstiyorsun ki şu gül yüzlü, fakat diken huylu kişilerden hiç kimse, senin azıcık.

Diken namahremleri gül ruh da arifleri sembolize etmiştir.

3.17.25. Ruh

کی فروزد لاله را رخ همچو خون کی گل از کیسه بر آرد زر برون

II. 1660. Lâlenin yüzü nasıl kan gibi kızarır? Gül, kesesinden nasıl altın saçar?

Lale ilahî aşk ile yanan kalbi gül de ruhu sembolize etmiştir.

صبر مه با شب منور داردش صبر گل با خار اذفر داردش

VI. 1408. Ayın gece sabretmesi, onu apaydın bir hale kor. Gülün dikene sabrı, onu güzel kokulu bir hale getirir.

Diken cismi gül de ruhu sembolize etmiştir.

3.17.26. İlahî Sevgili

کی بیاید بلبل و گل بو کند کی چو طالب فاخته کوکو کند

II. 1661. Nasıl olur da bülbül gülü koklar; üveyik kuşu, bir istekli gibi “Kû-kû- nerede, nerede” diye öter?

Gül ilahî sevgiliyi sembolize etmiştir.

مغز را خالی کن از انکار یار تا که ریحان یابد از گلزار یار

IV. 550. İçini, sevgiyi inkârdan arıt da orada onun gül bahçesindeki reyhanlar bitsin!

Gül bahçesi sevgilinin latif ruhunu reyhan da Hakk’ın latif ruhundan gelen ilahî bilgileri ve ilahî sırları sembolize etmiştir.

که نفرساید نریزد در خزان باد هر خرطوم اخشم دور از آن

IV. 1262. Fakat o gül, öyle bir güldür ki ne solar, ne de güzün dökülür... Koku almayan her kötü kişinin burnu ondan uzak olsun!

Gül ilahî sevgiliyi gülün kokusunu alamayanlar da nakıs insanları sembolize etmiştir.

ور بگفتی گل به بلبل راز گفت ور بگفتی شه سر شهنواز گفت

VI. 4026. Gül, bülbülle sırrını söyledi; padişah, sevgilisine sır söyledi.

Gül ilahî sevgiliyi sembolize etmiştir.

3.17.27. Hakk’a Giden Yol

راه را بر ما چو بستان کن لطیف منزل ما خود تو باشی ای شریف

II. 2553. Yolumuzu gül bahçesi gibi lâtif bir hale getir, ey Yüce Tanrı, konağımız zaten sensin.”

Gül bahçesi Hakk’ giden yolu sembolize etmiştir. Burada “*Sizin merci’iniz Allah’tır*” (Maide, 5/48) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. IV. s.197).

3.17.28. İyilikler ve Güzellikler

آتش خشم از شما هم حلم شد ظلمت جهل از شما هم علم شد

II. 2562. Hırs ateşini attınız; o ateş diken gibiydi, gül bahçesine döndü.

Diken haset sıfatlarını gül bahçesi de iyilikleri ve güzellikleri sembolize etmiştir.

3.17.29. İbadetler

ای بسا کز وی نوازش دیده‌ایم در گلستان رضا گردیده‌ایم

II. 2625. Ondan nice lûtuflar görmüşüz, rıza gülistanında nice dolaşmışız.

Gülistan yapılmış olan ibadetleri sembolize etmiştir.

3.17.30. Allah'ın Sıfatları

چون گوارد نغمه بی دیدار او بی تماشای گل و گلزار او

II. 3080. Onun yüzünü görmedikçe, onun gülünü, gül bahçesini temaşa etmedikçe lokma nasıl siner?

Gül ve gül bahçesi Allah'ın sıfatlarını sembolize etmiştir.

3.17.31. İnsan-ı Kâmilin Kalbideki İlahî Bilgi

بلبل ایشان که حالت آرد او در درون خویش گلشن دارد او

II. 3755. Bülbülleri, insana vecit ve halet verir; gülistanları, kendi gönüllerindedir.

Gülistan insan-ı kâmilin kalbinde bulunan ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

تا گلستانشان سوی تو بشکفد میوه های پخته بر خود واگفد

III. 313. De sana onların gül bahçeleri açılsın, sana olgun meyveler saçılsın.

Gül bahçesi insan-ı kâmilin kalplerinde yer alan ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

ایمن آباد است دل ای دوستان چشمه ها و گلستان در گلستان

III. 515. Dostlar, gönül, eminliktir, huzur yeridir. Orada kaynaklar, gül bahçeleri içinde gül bahçeleri var.

Gül bahçesi insan-ı kâmilin kalbindeki ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

چون گلستان گشته ام صد رنگ و خوش مر مرا سجده کن از من سر مکش

III. 768. Gül bahçesi gibi ne de güzel bir hale geldim, ne de hoş yüzlerce renklere boyandım. Benden baş çekme, secde et bana!

Gül bahçesi insan-ı kâmilin kalbinde bulunan bilgileri sembolize etmiştir.

در دل ما لاله زار و گلشنی است پیری و پز مردگی را راه نیست

III. 2935. Bizim gönlümüzde lâlelik var, gül bahçesi var. Oraya solmanın, perişan olmanın yolu yok!

Lale bahçesi ve gül bahçesi gönülde olan ilahî ilmi sembolize etmiştir.

شسته در باطن میان گلستان ظاهرا حادی میان دوستان

IV. 1102. Onlar, görünüşte dostlar arasında nağmelerle deve sürüyorlar ama iç âleminde gül bahçesinde oturmuşlar, zevk u safa ediyorlar.

Gül bahçesi enbiya ve evliyaların ilahî bilgiler ve sırlarla dolu olan gönüllerini sembolize etmiştir.

صوفی در باغ از بهر گشاد صوفیانه روی بر زانو نهاد

IV. 1358. Sofinin, gül bahçesinde başını dizine dayayıp murakabeye dalması, dostlarının başını kaldır, bahçeyi seyret.

Gül bahçesi sûfi'nin ilahî bilgilerle dolu olan gönlünü sembolize etmiştir.

بر بهارش چشمه و نخل و گیا ه و آن گلستان و نگارستان گواه

IV. 1771. Baharın geldiğine kaynak, fidan, çimen. O gül bahçesi, o elvan çiçekler şahittir.

Gül bahçesi ariflerin ilahî bilgisinin artıkça Allah'ın ilahî sırlarının onların üzerinde tecellisini sembolize etmiştir.

3.17.32. Hastalıktan Kurtulmak

چون که موصوفی به اوصاف جلیل ز آتش امراض بگذر چون خلیل

III. 9. Sen de ulu Tanrının sıfatlarıyla sıfatlandın. Halil'e olduğu gibi sana da ateş gül bahçesi haline geldi.

Gül bahçesi (ateşin düşmesini) hastalıktan kurtulmayı sembolize etmiştir.

3.17.33. İnsan-ı Kâmilin Anlattığı İlahî Bilgi

مهر دانایش جوشید و بگفت خوش سلامیشان و چون گلبن شکفت

III. 71. Bilgiden doğma merhameti coşup “Hoş geldiniz” dedi, güller gibi açıldı.

Gül başkalarına anlatılan ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

3.17.34. İnsan-ı Kâmilin Söylediği Acı Sözlerin Güzelliği

تلخ از شیرین لبان خوش می شود خار از گلزار دل کش می شود

III. 538. Acı, tatlı dudakların tesiriyle tatlılaşır, diken, gül bahçesi dolayısıyla gönül çeker bir hâle gelir.

Diken insan-ı kâmilin ağzından çıkan acı sözleri gül bahçesi de o çıkan acı sözlerin güzelliklere dönüşmesini sembolize etmiştir.

این نماید نور و سوزد یار را و آن به صورت نار و گل زوار را

III. 4374. Bu zâhirî mum nur görünür, fakat sevgiliyi yakar... Din mumuysa sureta ateş görünür, fakat ziyaretçilere gül kesilir!

Gül insan-ı kâmilin müridlerine acı söz söylese de onların gönlüne verdiği ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

پس مجو از وی گواه فعل و گفت که از او هر دو جهان چون گل شکفت

V. 245 Artık ondan iş ve söz tanığı arama, iki cihan da gül gibi onun yüzünden açılmıştır.

Gül insan-ı kâmilin verdiği bilgilerin her iki dünyanın kapısını da açabileceğini sembolize etmiştir.

3.17.35. İnsan-ı Kâmilin Çektiği Eziyet ve Cefa

ای بسا از نازنینان خار کش بر امید گل عذار ماهوش

III. 540. Gül yanaklı, ay yüzlü bir dilberin vuslatı ümidiyle nice nazeninler diken zahmetini çekerler.

Gül sevgilinin yanağına diken de çekilen cefaları sembolize etmiştir.

آن بیابان پیش او چون گلستان میفتاد از خنده او چون گلستان

III. 3862. Çöl önünde gül bahçesi kesilmekte, gül gibi gülerek düşe kalka, yuvarlanarak koşup gitmekteydi!

Gül bahçesi insan-ı kâmilin yolunda bulunan zorlukların bile kolay olacağını sembolize etmiştir.

عقل را دو دیده در پایان کار بهر آن گل می کشد او رنج خار

IV. 1261. Aklın gözleri işin sonunu gözetir. Akıl, bir gül için diken zahmetini çeker durur!

Gül ilahî sevgiliyi diken de ilahî sevgiliye ulaşmak için insanın yoluna çıkan zorlukları ve bu zorlukları aşmak için gösterdiği sabrı sembolize etmiştir.

ابر را گر هست ظاهر رو ترش گلشن آرندهست ابر و شوره کش

V. 3697. Bulutun da görünüşte yüzü asıktır ama gül bahçesini bezer, çalı çırpıyı kırar.

Gül bahçesi, çekilen üzüntülere, kahırlara sabredip Allah'a dualarla sığınılırsa Allah'ın gam ve üzüntü çekene vereceği güzel lütufları sembolize etmiştir.

نك هلالی با بلالی یار شد زخم خار او را گل و گلنار شد

VI. 947. İşte bir Hilâl bir Bilâl'e dost oldu. Diken yarası, ona gül ve gülnar kesildi.

Diken yarası çekilen acı ve ıstırapları gül ve Gülnar da bu ıstıraplar sonucunda Allah'ın ıstırap çekene verdiği lütufları sembolize etmiştir.

3.17.36. Dünya Nimetleri

او نداند که تو همچون ظالمان از برون در گلشنی جان در فغان

III. 3551. Bilmez ki sen, zâlimler gibi görünüşte gül bahçesindesin, fakat ruhun, feryat edip duruyor!

Gül bahçesi dünya nimetlerini sembolize etmiştir.

پشت سوی لعبت گل رنگ کن عقل در رنگ آورنده دنگ کن

V. 4080. Gül renkli oyuncağı ardına at. Onlara renk vereni aklına getir ve şaş.

Gül renkli oyuncak dünya nimetlerini (mal, mülk, altın para, şan şöhret) sembolize etmiştir.

3.17.37. Velilerin Duyduğu İlahî Şevk ve Neşe

این همی گفت و رخس در عین گفت نرگس و گلبرگ و لاله می شکفت

III. 3520. Demekte, bu sözleri söylerken de yüzünde nergisler, güller, lâleler açılmaktaydı!

Nergis, gül ve lale Allah'ın ilahî bilgisini bilmeden dolayı yüze yansıyan gülümseme ve mutluluğu sembolize etmiştir.

آن چه گل را گفت حق خندان کرد با دل من گفت و صد چندان کرد

III. 4129. Tanrı, güle bir söyledi de gülü güldürdü ya. Gönlüme de onu söyledi de gülden yüz kat fazla güldürdü.

Gül bir velinin duyduğu manevi neşeyi ve ilahî zevki sembolize etmiştir.

شد قیامت عید و بی‌دینان دهل ما چو اهل عید خندان همچو گل

III. 4348. Kıyamet bayramında dinsizler davul... Bizse gül gibi gülmekteyiz, bayrama erişenlere benziyoruz.

Gül manevi neşe ve ilahî zevkleri sembolize etmiştir.

وام داران رو ترش او شاد کام همچو گل خندان از آن روض الکرام

VI. 3024. Borç verenlerin suratları asılıyor, o ise o ululuklar, keremler bahçesinin lütfuna güvenerek gül gibi gülüyordu.

Gül mutluluğu sembolize etmiştir.

لوتش آورد و حکایتهاش گفت کز امید اندر دلش صد گل شکفت

VI. 3520. Yemek çıkardı, hikâyeler söyledi. Adamcağızın gönlünde yüzlerce ümit gülü açıldı.

Gül sevinç ve mutluluğu sembolize etmiştir.

ما پی گل سوی بستانها شده گل نموده آن و آن خاری بده

VI. 3677. Gül devşirmek için bahçeye gitti. Gül göründü bize ama meğerse dikenmiş diyen yoktu.

Gül zevk ve lezzeti diken de belâyı sembolize etmiştir.

3.17.38. Yanak

آن چه ابرو را چنان طرار ساخت چهره را گلگونه و گلنار ساخت

III. 4132. Kaşları o dertçe fitneci, işveci bir hale getirdi; yüzü gül ve nar gibi kıpkırmızı bir renge boyadı.

Gül ve nar Güzellerin yüzlerini sembolize etmiştir.

آن که او گل عارض است ار نو خط است او به مکتب گاه مخبر نو خط است

IV. 2056. Gül yüzlü, sakallı, bıyığı yeni terlemiş genç, henüz mektepte okuma, yazma öğrenmemedir.

Gül yanağı sembolize etmiştir.

3.17.39. Yeni Şeylerin Doğması

بی‌زمین کی گل بروید و ارغوان پس چه زاید ز آب و تاب آسمان

III. 4413. Yer olmasa güller, erguvanlar nasıl biter, gökyüzünün suyu, harareti olmasa yerden ne hâsıl olur?

Gül ve erguvan âlem-i şahâdette ve arz da her bir cüz'in bir cüz'e meyil etmesini ve bu meyil sonucunda da yeni bir şeyin doğmasını sembolize etmiştir.

3.17.40. Mesnevî

آن دماغی که بر آن گلشن تند چشم یعقوبان هم او روشن کند

III. 4778. O gül bahçesinde dönüp dolaşan dimağa sahip olmaya uğraş. Yakubların gözünü bile o dimağ, aydınlatır.

Gül bahçesi *Mesnevi*'yi sembolize etmiştir.

3.17.41. Günahkârlar

بانگ اشکوفه‌ش که اینک گل فروش بانگ خار او که سوی ما مکوش

IV. 1625. Çiçeği, ey gül satan, gel bu yana der. Dikenin sesiye bizim yanımıza gelmeye kalkışma der!

Gül Allah'ın cemal sıfatını tercih eden arifleri, diken de Allah'ın celal sıfatını tercih eden günahkârları sembolize etmiştir.

3.17.42. İnsan-ı Kâmilin Sûreti ve Nuru

نقش گل در زیر بینی بهر لاغ بوی گل بر سقف و ایوان دماغ

IV. 1844. Gülün suretini, lâtife yollu burnunun altında görürsün ama gül kokusu dimağın ta tavanına, sayvanına kadar her yeri tutmuştur.

Gül insan-ı kâmilin sûretini gül kokusu da insan-ı kâmilin nûrunu sembolize etmiştir.

3.17.43. Nakıs İnsanlarla Birlikte Olanların Mutsuzluğu

هر که با دشمن نشیند در زمن هست او در بوستان در گولخن

IV. 1977. Fakat zamanede düşmanla düşüp kalkan gül bahçesinde bile olsa külhandadır!

Gül bahçesi, düşman ile bir arada olan insanların gül bahçesin de bile olsalar hislerinde külhanı his edip onların mutsuzluğunu sembolize etmiştir.

3.17.44. İlm-i İlahîdeki Sûretler

تا فریبی آن مشام پاک را آن چریدهی گلشن افلاک را

IV. 2087. Bu suretle bu tertemiz burnu aldatmak, o göklerin gül bahçelerinde yayılan eri kandırmak istiyorsun!

Gül bahçesi ilm-i ilahîdeki var olan suretleri sembolize etmiştir.

3.17.45. Evlat

ور رسد خاری چنین اندر قدم که رود گل یادگاری بایدم

IV. 3101. Gül gider de dedi, ayağıma böyle bir diken batarsa hiç olmazsa ondan bana bir yadigâr kalmalı!

Diken ölüm acısını gül de evladı sembolize etmiştir.

3.17.46. Ehl-i Sülûk

چون فرود آیی ببینی رایگان یک جهان پر گل رخان و دایگان

IV. 3543. Fakat ağaçtan inersen derhal âlemi gül yüzlü dilberlerle, dadılarla, tayalarla dolu görürsün!

Gül yüzlü (gül ruh) ehl-i sülûk'u sembolize etmiştir.

3.17.47. Gençlik

گل نماند خارها ماند سیاه زرد و بی مغز آمده چون تل ک کاه

V. 978. Gülü kalmaz, kara, kara dikenleri kalır. Saman yığını gibi sararır, mahsulsüz bir hale gelir.

Gül gençliği diken de yaşlılığı sembolize etmiştir.

3.17.48. İlahî İrade

هم در آن دم شد دراز و جان بداد همچو گل در باخت سر خندان و شاد

V. 1256. Âşık o anda uzanıp can verdi. Gül gibi başı ile oynadı, gülerek sevinçli bir halde ölüp gitti.

Gül ilahî iradeyi sembolize etmiştir.

3.17.49. Mana Âlemi

جان چو خفته در گل و نسرين بود چه غم است ار تن در آن سرگين بود

V. 1738. Can, gül ve nesrin içinde uyuduktan sonra beden, su pislikte kalmış? Ne gam!

Gül ve nesrin mana âlemini sembolize etmiştir.

جان خفته چه خبر دارد ز تن کاو به گلشن خفت یا در گولخن

V. 1739. Uyumuş canın bedenden ne haberi var? O, ister gül bahçesinde uyusun, ister külhanda.

Gül bahçesi mana âlemini sembolize etmiştir.

چه در افتادیم در دنبال خر از گلستان گوی و از گلهای تر

V. 2551. Neden böyle eşeğin kuyruğuna yapıştık, ardına düştük? Gül bahçesinden, güllerden bahset.

Gül bahçesi mana âlemini ve ilimlerini sembolize etmiştir.

3.17.50. Dostluk

که اشداء علی الکفار شد با ولی گل با عدو چون خار شد

V. 2943. Çünkü 'Kâfirlere şiddetlidir', dostu gül gibidir, düşmana diken gibi.

Gül dostluğu ve yumuşaklığı diken de karşı durma korumayı sembolize etmiştir. Burada "Yâ Rab, izzetin hakkı için onların hepsini azdırayım" (Sad, 38/82-83) ayetlerine de atıfta bulunulmuştur (Konuk 2005: c. X. s. 265).

3.17.51. Makyaj Malzemesi

هیچ محتاج می گلگون نه‌ای ترک کن گلگونه تو گلگونه‌ای

V. 3568. Senin, gül renkli şaraba hiç ihtiyacın yok. Gül rengini bırak, gül renklilik sensin zaten.

Gül birincisinde rengi şaraba benzetilerek gerçek anlamında kullanılmış ikincisinde ise kadınların güzelleşmek için yüzlerine sürdükleri beyaz ve pembe renkli boyaarı sembolize etmiştir.

ای رخ چون زهرهات شمس الضحی ای گدای رنگ تو گلگونهها

V. 3569. Ey zühre'ye benzeyen yüzü kuşluk güneşi olan, ey rengine karşı gül rengi yoksul bir hale gelen bey.

Gül rengi kadınların güzelleşmek için yüzlerine sürdükleri beyaz ve pembe renkli boyaarı sembolize etmiştir.

3.17.52. Yeryüzü

صورتش جنت به معنی دوزخی افعیی پر زهر و نقشش گل رخ

VI. 245. Görünüşü cennet ama hakikatte bir cehennem. Üstü güllü nakışlarla bezenmiş bir zehirli yılan.

Gül yeryüzünü sembolize etmiştir.

الحدز ای ناقصان زین گل رخ که بگاه صحبت آمد دوزخی

VI. 248. Ey noksan kişiler, şu gül yüzlülerden sakının. Onlarla konuşmaya kalktınız, düşüp kalkmaya başladınız mı anlarsınız ki onlar cehennemdir.

Gül yüzlü, yeryüzünü sembolize etmiştir.

3.17.53. İnsan Sağlığı

زفت گشت و فربه و سرخ و شکفت چون گل سرخ و هزاران شکر گفت

VI. 297. Semirdi, gelişti, benzine kan geldi, kırmızı güle döndü, binlerce şükürler etti.

Kırmızı gül insan sağlığını sembolize etmiştir.

3.17.54. Nefs Sahibi Olanların Elinden Alınan İlahî Zevk ve Neşe

آن چنان زینت دهد مردار را که خرد ز ایشان دو صد گلزار را

VI. 994. Leşe o kadar ziynet verir ki karşılık olarak onlardan iki yüz tane gül bahçesi satın alır.

Gül bahçesi nefsâni insanlardan alınan ruhunun zevklerini ve neşesini sembolize etmiştir.

3.17.55. Nefsinden Lezzet Alan Beden

گر به هر دم نهات بهار و خرمی است همچو چاش گل تنت انبار چیست

VI. 1826. Her dem baharda, neşede değilsin de gül yığının benzeyen bedenin, neyin ambarı ya?

Gül yığını nefşâni sıfatlardan lezzet alan bedenlerini sembolize etmiştir.

چاش گل تن فکر تو همچون گلاب منکر گل شد گلاب اینت عجاب

VI. 1827. Gül yığını bedenin, düşüncen de gül suyu gibi. Gül suyu, gülü inkâr ediyor ha. Şaşılacak şey bu işte!

Gül yığını nefşâni sıfatlardan lezzet alanların bedenlerini gül suyu küll'den cüz'i, gül de Allah'ı sembolize etmiştir.

3.17.56. İyi Ameller İşleyen Kullar

تا به نسرین مناسک در وفا حق چه بخشد در جزا و در عطا

VI. 2700. Bir düşün, Tanrı da ibadet güllerine karşılık ne vefada bulunur, ne mükâfatlar verir, ne ihsanlar eder.

Gül Allah'a itaat eden iyi ameller işleyen kulları sembolize etmiştir.

3.17.57. Ruhanî Vasıflar

آفتابی دید او جامد نماند روغن گل روغن کنجد نماند

VI. 3191. O, bir güneş görmüştür, cansız ve donmuş bir halde kalmamıştır. Şırlağan yağı, gül yağı olmuştur; şırlağan yağı kalmamıştır.

Gül yağı ruhanî vasıfları susam yağı da cismanî vasıfları sembolize etmiştir.

3.17.58. Gayb Âlemi

بر چنین گلزار دامن می کشید جزو جزوش نعره زن هل من مزید

VI. 4648. Böyle bir gül bahçesinde eteğini sürmede, her cüzü, daha yok mu diye naralar atmadaydı.

Gül bahçesi gayb âlemini sembolize etmiştir. "(Kaf,50/30) "Daha var mı" (Konuk a.g.e. c. XIII. s. 246). ayetine de atıfta bulunulmuştur.

3.17.59. Ayn'el Yakîne Ulaşamamak

ز آن زبون این دو سه گل دسته ایم که در گلزار بر خود بسته ایم

VI. 4652. Gül bahçesinin kapısını kendimize kapatmışızdır da onun için bu iki üç demete zebun olmuşuzdur.

Gül bahçesi, hakikat bahçesinden birkaç ilahî bilgi ile yetinip ayn'el yakîne ulaşamamayı sembolize etmiştir.

3.17.60. Tasavvufî Sembolik Anlamı Olmayanlar

نکته‌ها می‌گفت او آمیخته در جلاب قند زهری ریخته

I.447. O, gazele karışık lâtif sözler söylemekte, gül sulu şeker şerbetinin içine zehir dökmekteydi.

Bu beyitte gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

پس نقیبان پیش او باز آمدند بس گلاب لطف بر جیبش زدند

I.2774. Kapıcılar, bedeviyi karşılayıp üstüne lûtuflarını serptiler.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گفت یارش کاندرا ای جمله من نی مخالف چون گل و خار چمن

I.3077. Sevgilisi “Ey tamamı ile ben olan, içeri gir. Yeşillikteki gül ve diken gibi aykırı değilsin.

Bu beyitte diken ve gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گر گلی گیرد به کف خاری شود و سوسوی یاری رود ماری شود

II. 154. O, eline gül bile olsa diken olur. Bir dost varsa dost, yılan kesilir.

Bu beyitte gül ve dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گر گلابی، بر سر و جیبیت زنند و تو چون بولی برونت افکنند

II. 279. Gül suyu isen seni başa sürer, koyuna serperler; sidik gibiyse dışarı atarlar.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

دست پنهان و قلم بین خط گزار اسب در جولان و ناپیدا سوار

II. 1303. Gâh sağa götürür, gâh sola. Gâh gül bahçesi haline kor, gâh diken haline.

Bu beyitte diken ve gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گر گلابی را جعل راغب شود آن دلیل ناگلابی می‌کند

II. 2086. Bir gül suyuna bokböcekleri rağbet etseler bu, onun gül olmadığına delâlet eder.

Bu beyitte gül ve gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

الله الله جمله فرزندان بیار کاین زمان گلشن است و نو بهار

III. 241. Allah aşkına olsun bütün oğullarını getir. Şimdi tam gül mevsimi, ilkbahar.

Bu beyitte gül mevsiminin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چاه شد بر وی بدان بانگ جلیل گلشن و بزمی چو آتش بر خلیل

III. 2342. İbrahim'e ateş nasıl bir gül bahçesi olmuşsa o ses yüzünden kuyu da Yusuf'a gül bahçesi kesilmişti.

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گل شکر آن را گوارش می دهد لقمه‌ی حکمی که تلخی می نهد

III. 2346. Başkalarının ağzına acılık veren bir lokmaya benzeyen Tanrı hükmü, onlara gülbeşeker gelir, tatlı tatlı yerler, hazmederler.

Bu beyitte gülbeşekerin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

لم یذق لم یدر هر کس کاو نخورد کی به وهم آرد جعل انفاس ورد

III. 2943. Onu içmeyen, tadını tatmayan bilmez, anlamaz. Gül kokusu, bok böceğinin aklına mı gelir?

Bu beyitte gül kokusunun tasavvufî sembolik değeri yoktur.

ز انکه گل گر برگ برگش می کنی خنده نگذارد نگرده مننتی

III. 3258. Gülün yapraklarını birer birer koparsan da yine gülmeyi bırakmaz, yine solup gamlanmaz.

Bu beyitte gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

بر سر و رویش گلابی می زدند از گلاب عشق او غافل بدند

III. 3868. Onu ayıltacak, aşk gül suyuydu, bunu bilmediklerinden başına, yüzüne gül suları serptiler.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

دست چون دف و شکم همچون دهل طبل عشق آب می کوبم چو گل

III. 3890. Elim defe benzese; karnım davul gibi şişe yine gül gibi neşeyle onun sevda davulunu döver dururum.

Bu beyitte gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آن قفس که هست عین باغ در مرغ می بیند گلستان و شجر

III. 3952. Bahçeye konan kafesteki kuş, gülleri, ağaçları görür.

Bu beyitte gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

هر چه کردند از بخور و از گلاب نه بجنبید و نه آمد در خطاب

III. 4618. Yüzüne gül suları serptiler, yanında buhurlar yaktılar. Neler yaptılarsa faydasız. Kıpırdamadı, seslenmedi bile!

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آن یکی کف بر دل او می‌براند و ز گلاب آن دیگری بر وی فشاند

IV. 261. Birisi, eliyle kalbini yokluyor, öbürü yüzüne gülsuyu serpiyordu.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

او نمی‌دانست کاندن مرتعه از گلاب آمد و را آن واقعه

IV. 262. Bilmiyordu ki o alanda onun başına ne geldiyse gülsuyundan geldi.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چون جعل گشته است از سرگین کشی از گلاب آید جعل را بی‌هشی

IV. 278. Bokböceği, daima pislik taşır durur. Bu yüzden de gülsuyundan bayılır.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik değeri yoktur.

مصطفی را چون ز شیر او باز کرد بر کفش برداشت چون ریحان و ورد

IV. 916. Mustafa'yı sütten kesince fesleğen ve gül gibi elini alıp bağrına basarak.

Bu beyitte gül ve fesleğenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

آن گه ار خاکش دهم از راه من در رباید همچو گلبرگ از چمن

IV. 1217. Yoldan toprak alıp versem yeşillikten gül yaprağı veriyorum gibi kapar.

Bu beyitte gül yaprağının tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

حمدشان چون حمد گلشن از بهار صد نشانی دارد و صد گیر و دار

IV. 1770. Onların hamd etmeleri, gül bahçesinin bahara hamd etmesi gibidir... Yüzlerce nişanesi, yüzlerce alâmeti ve eseri vardır!

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

هر که باشد همنشین دوستان هست در گلخن میان بوستان

IV. 1976. Kim dostlarla düşer kalkarsa külhanda bile olsa gül bahçesinde dir.

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

تا ترا آن بو کشد سوی جنان بوی گل باشد دلیل گلبنان

IV. 2215. İşte de bu koku, seni cennete çeksın götürsün. Gül kokusu gül bahçesinin delilidir.

Bu beyitte gül ve gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

از پی سوراخ بینی رست گل بو وظیفه‌ی بینی آمد ای عتل

IV. 2227. Gül, burun için bitti, yetişti. A hoyrat adam koku almak burnun işidir.

Bu beyitte gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

کی شود گلزار و گندمزار این تا نگرده زشت و ویران این زمین

IV. 2344. Bu yer, böyle çirkin ve yıkık bir hale gelmedikçe nasıl olur da olur da gül bahçesi, buğday tarlası haline gelir.

Bu beyitte gül bahçesi ve buğday tarlasının tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گر بود مشک و گلابی بو برم فن من این است و علم و مخبرم

IV. 2392. Sana der ki: Mis yahut gülsuyu olursa koklarım... Benim işim budur, bilgim bu kadardır.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

هم سوال از علم خیزد هم جواب همچنان که خار و گل از خاک و آب

IV. 3009. Sual de bilgiden doğar, cevap da... Nitekim diken de toprakla sudan biter, gül de!

Bu beyitte gül ve dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

يك عروسی کرد شاه او را چنان که جلاب قند بد پیش سگان

IV. 3178. Padişah ona öyle bir düğün yaptı ki köpeklerin önüne bile gülsuyu şerbeti kondu.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

از گلاب و از علاج آمد بخود اندک اندک فهم گشتش نیک و بد

IV. 3184. Gül suları ile ilâçlarla nihayet kendisine geldi. Yavaş yavaş açıldı, iyiyi, kötüyü anlamaya başladı.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

که عجایب نقشها آن کلك کرد همچو ریحان و چو سوسن زار و ورد

IV. 3722. Dedi ki: O kalem, kâğıdı fesleğen, süsen ve gül bahçesi haline getirdi... Acayip şekiller yaptı.

Bu beyitte gül bahçesi, fesleğen ve süsenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

نه ز گلخنها بر او ننگی بماند نه ز گلشنها بر او رنگی بماند

V. 1263. Ne külhanlarda pislenmiştir, ne gül bahçelerinin kokusunu almıştır.

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

همچو زندانی چه کاندن شبان خسبد و بیند به خواب او گلستان

V. 1722. Hani zindanın kuyusuna hapsedilen adamın uyuyup rüyasında gül bahçesini görmesi gibi.

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

بر رخ صوفی زدند آب و گلاب تا به هوش آید ز بی هوشی و خواب

V. 3760. Kendine gelsin diye de sofının yüzüne sular saçtılar, gül sular serptiler.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

شاخ گل هر جا که روید هم گل است خم مل هر جا که جوشد هم مل است

VI. 178. Gül dalı, nerede biterse bitsin güldür. Şarap, nerede kaynayıp köpürürse köpürsün şaraptır.

Bu beyitte gül dalı ve gülün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

در بیان آن که بر فرمان رود گر گلی را خار خواهد آن شود

VI. 2190. Bu suretle de Tanrı fermanına uyan, dilerse gülü diken, dikenini gül yapan kişideki ruhu anlattı.

Bu beyitte gül ve dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ای بکرده یار هر اغیار را وی بداده خلعت گل خار را

VI. 2317. Ey her ağyarı yar eden, ey dikene gül libası ihsan eyleyen!

Bu beyitte gül ve dikenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

با حدث که بدترین است این کند کش نبات و نرگس و نسرین کند

VI. 2699. Güneş en kötü şey olan pisliğe bunu yaparsa yeşilliklere, güllere, nergislere neler yapmaz?

Bu beyitte gül ve nergisin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چشم جذاب بتان زین کویها مغز جویان از گلستان بویها

VI. 2902. Güzellerin çekici gözleri de buralarda döner, dolaşır, gül bahçelerindeki kokuları arar durur.

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

شد سوی تبریز و کوی گلستان خفته او میدش فراز گلستان

VI. 3107. Tebriz'e gül bahçelerinin yurduna yöneldi. Ve gül bahçesinde sırt üstü yatarak ümit uykusuna dalmıştı.

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

پس گلاب و آب بر رویش زدند همرهان بر حالتش گریان شدند

VI. 3122. Hemen yüzüne gül suyu serptiler, sular saçtılar. Yol arkadaşları, haline ağladılar.

Bu beyitte gül suyunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

با خلیل آتش گل و ریحان و ورد باز بر نمرودیان مرگ است و درد

VI. 4291. Ateş, Halil'e gül ve reyhan kesilir, Nemrud 'a uyanlarsa ölümdür derttir.

Bu beyitte gül ve reyhanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

وای اگر بر عکس بودی این مطار پیش تو گلزار و پیش خویش زار

VI. 4330. Eğer bu iş aksine olsaydı da sana gül bahçesi, bana hor hakir bir yer kesilseydi ne yapardım, vay bana dedi.

Bu beyitte gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.18. Havuç (جزر) Sembolü

3.18.1. Mürid'in İlahi Bilgiyle Dolması

از جزر و ز سیب و به و ز گردکان لذت دوشاب یابی تو از آن

V. 2487. Havuç, elma, ayva ve ceviz, pekmezde kaynatılsa hepsinden de pekmez lezzetini alırsın.

Havuç, elma, ayva, ceviz bir mürid'in, şeyhinin ilahî bilgilerine gark olduktan sonra nûrânî hale gelmesini sembolize etmiştir.

3.19. Hurma, Hurma Ağacı (خرما ، نخل، درخت خرما) Sembolü

3.19.1. Sâlih Kullar

گفت خواهی که ترا نخلی کنند شرقی و غربی ز تو میوه چنند

I. 2117. Söyle ne istersin? Dilersen seni yemişlerle dolu bir hurma fidanı yapayım ki doğudakiler de, batıdakiler de senin hurmanı yesinler.

Hurma sâlih kulları sembolize etmiştir.

هل مرا تا پردهها را بر درم تا چو خورشیدی بتابد گوهرم

I.3529. Güneş benim nurumdan tutulsun. Hurma ağacı (gibi meyveliler) ile söğüt ağacını (gibi meyvesizleri) göstereyim.

Hurma ağacı sâlih kulları söğüt ağacı fâsid kulları sembolize etmiştir.

3.19.2. Mürşid-i Kâmil

زین طلب بنده به کوی تو رسید درد مریم را به خرما بن کشید

II. 98. Kul, bu istek yüzünden civarına geldi. Meryem'i hurma fidanına derdi çekti.

Hurma fidanı mürşid-i kâmil sembolize etmiştir.

3.19.3. Sevgili Uğruna Çekilen Acının Tatlıya Dönüşmesi

خانه از هم خانه صحرا می شود حنظل از معشوق خرما می شود

III. 539. Ebu Cehil karpuzu, sevgili yüzünden hurma kesilir, ev, evdeki dost yüzünden ova olur.

Ebu cehil karpuzu sevgili uğruna çekilen acıyı hurma da çekilen acının tatlıya dönüşmesini sembolize etmiştir.

3.19.4. Günahlar

دیدن آن بند احمد را رسد بر گلوی بسته حبّ منْ مسد

III. 1663. O bağı Ahmed görebilir de, “Boynunda da hurma lifinden bir ip var” der.

Hurma lifinden ipi günahları sembolize etmiştir. Burada “*Ebû Leheb'in elleri kırılınsın, kırıldı ya! Ondan malı ve kazandığı şey kurtaramadı. Yakında alevli bir ateşe kavuşacaktır; onun karısı da onun hamalıdır. Boynunda da hurma liflerinden ip vardır!*” (Tebbet, 111/1-4) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. V. s. 443).

3.19.5. İnsan

پیش ظاهر بین چه قلب و چه سره او چه داند چیست اندر قوصره

IV. 2171. Yalnız dışı görene göre kalp nedir, geçer altın ne? Hurma sepetinde ne var? O bilir.

Hurma sepeti insanı sembolize etmiştir.

3.19.6. Filozofların Dinden Uzak Düşünceleri

همچو نخلی بر نیارد شاخها کرده مو شانه زمین سوراخها

V. 29. Hurma gibi göklere dal budak salamaz da köstebek gibi yeri delik deşik eder.

Hurma filozofların dinden uzak olan düşüncelerini sembolize etmiştir.

3.19.7. Saf Hurma İlahî Bilgi Ham Hurma İlahî Olmayan Bilgi

درد عسر افتاد و صافش یسر او صاف چون خرما و دردی بسر او

V. 360 Tortu güçlüktür, safi da kolaylığı. Saf, hurmaya benzer, tortu da hurma çağlasına.

Saf hurma ilahî sonsuz bilgiyi ham hurma da ilahî olmayan bilgiyi sembolize etmiştir.

3.19.8. Hakk'a Ulaşmak İçin Çekilen Acı ve İstirap

گر نباشی نخل وار ایثار کن کهنه بر کهنه نه و انبار کن

V. 810. Hurma fidanı gibi ihsan sahibi olamazsam var, eskiyi eskiye kat ambarına yığ!

Hurma fidanı Hakk'a ulaşmak için bu yolda çekilen zorluklara katlananların kuvvetini sembolize etmiştir.

3.19.9. Nefsâni Sıfatlardan Alınan Zevk

نفس تو تا مست نقل است و نبید دان که روحت خوشه‌ی غیبی ندید

V. 2446. Senin nefsin, mezeyle, hurma şarabıyla sarhoşsa bil ki gayp salkımını görmemiştir.

Hurma şarabı nefsâni sıfatlardan alınan zevki sembolize etmiştir.

3.19.10. Allah Tarafından İnsana Verilen Nimetler

گفت از باغ خدا بنده‌ی خدا گر خورد خرما که حق کردش عطا

V. 3079. Hırsız dedi ki: Tanrı bağından Tanrı kulu, Tanrı'nın ihsan ettiği hurmayı yerse,

Hurma Allah'ın insanlara verdiği nimetleri sembolize etmiştir.

3.19.11. Hz. Bilal'in Vücudu

خود تو دانی کافتابی در حمل تا چه گوید با نبات و با دقل

VI. 1068. Hamel burcundaki güneş, otlara ve henüz olmamış hurmalara ne yapar?

Bilirsin ya.

Hamel burcu ilkbahar'a tekabül eder ve bütün bitkilerde yeşermeye başlar. Burada güneş Hz. Muhammed'i ham hurma Hz. Bilâl'in vücudunu sembolize etmiştir.

3.19.12. Sahte Arifler

رنگ بر بسته ترا گلگون نکرد شاخ بر بسته فن عرجون نکرد

VI. 1283. Fakat eğreti renk senin yüzünü kızartmadı. Hurma ağacına bağlanan dal, hurma vazifesini görmedi.

Hurma ağacına bağlanan dal sahte arifleri sembolize etmiştir.

3.19.13. Nefsâni Sıfatları ve Nefsâni Sıfatlardan Arınma

می‌شود مبدل به سوز مریمی شاخ لب خشکی به نخلی خرمی

VI. 1290. Meryem'in sızıldanışıyla kurumuş hurma dalı yeşerir, hurma verir.

Kuru hurma dalı cismi ve nefsanî sıfatları hurmanın meyve vermesi de gönlün nefsanî sıfatlardan temizlenip ilahî bilgi ile dolmasını sembolize etmiştir. Burada “*Ey Meryem! Hurma ağacını kendi tarafına doğru salla; toplamaya lâyık sana taze hurma düşer*” (Meryem, 19/25) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. XI. s. 427).

3.19.14. Zahiri Bilgi

آن هنر فی جیدنا جبل مسد روز مردن نیست ز آن فن‌ها مدد

VI. 2912. O hüneler, boynumuza bağlanmış bir hurma lifi oldu. Ölüm günü, onların hiç birinden fayda yok.

Hurma lifi ilim ve fen yani zahiri bilgiyi sembolize etmiştir. Burada “*Hurma lifinden örülmüş ve bükülmüş bir ip*” (Tebbet,111/5) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. XII. s.317).

3.19.15. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar

دید اعرابی زنی او را دخیل گفت عمر نك به زیر آن نخل

I.1413. Bir bedevi karısı, onun yabancı olduğunu gördü; Ömer’i aradığını anlayıp “İşte şuracıkta, şu hurma ağacının altında.

Bu beyitte hurmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

زیر خرما بن ز خلقان او جدا زیر سایه خفته بین سایه‌ی خدا

I.1414. Hurma ağacının dibinde, halktan ayrılmış, yapayalnız, gölgelikte uyuyan Tanrı gölgesini gör” dedi.

Bu beyitte hurmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

خار دان آن را که خرما دیده‌ای ز آن که بس نان کور و بس نادیده‌ای

I.1964. Hurma olarak gördüğünü diken bil. Çünkü sen çok nankör, çok görgüsüzün!

Bu beyitte hurmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur. Diken nefsi besleyen yiyecekleri sembolize etmiştir.

پس نشان دادندشان مردم بدو که برو آن سوی نخلستان بجو

III. 1219. Sordukları adamlar onlara “ Varın hurmalıkta arayın” dediler.

Bu beyitte hurmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چون بیامد دید در خرما بنان خفته‌ای که بود بیدار جهان

III. 1220. Hurmalığa geldikleri zaman bir de baktılar ki hurma fidanlarının dibinde bir uyuyan var, fakat cihanın uyanığı!

Bu beyitte hurmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

همچو مريم درد بودش دانه نی سبز کرد آن نخل را صاحب فنی

V. 1190. Meryem gibi hani. Derdi vardı da tohumu yoktu. Bu dert yüzünden sanat sahibi Tanrı, o kuru hurma ağacını yeşertti.

Bu beyitte hurmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur. Ancak Burada “*Doğum ağrısı onu bir kuru hurma ağacına dayanmaya mecbur etti. Dedi ki: “Keşke benbundan evvel ölüp külliyyen unutulmuş olsaydım!” Altından cenâb-ı İsa nidâ edip dedi ki: “Mahzûn olma, rabbın senin altından ırmak akıttı ve kuru hurma ağacını salla ki üzerine hurma düşsün!”* (Meryem, 19/23-25) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk a.g.e. c. IX. s. 399).

گر در آبی نخل یا عرجون نمود جز ز عکس نخله‌ی بیرون نبود

V. 2806. Suda bir hurma fidanı yahut hurmanın kırılıp eğilmiş, yeni aya dönmüş dalı görününce o akis, dışarıdaki fidanın, dışarıdaki dalın aksidir.

Bu beyitte hurmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.20. İncir (انجیر) Sembolü

3.20.1. Sâlik’in Mertebesine Göre Alacağı İlahî Bilgi

دانه‌ی هر مرغ اندازه‌ی وی است طعمه‌ی هر مرغ انجیری کی است

I.580. Her kuşun yiyeceği lokma, kendine göredir. Nasıl olur da her kuş bir inciri (bütün olarak) yutabilir?

İncir henüz kemale gelmemiş sâlik’in mertebesine göre nail olabileceği ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

3.20.2. İlahî Bilgi

هست انجیر این طرف بسیار خوار گر رسد مرغی قنق انجیر خوار

VI. 760. İncir yiyen bir kuş gelip konuk olsa bu tarafta incir çoktur, incirin hiçbir değeri yoktur.

İncir ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

3.20.3. İnsan-ı Kâmil

دانه گم شد آنگهی او تین بود تا نمردی زر ندادم این بود

VI. 4053. Tohum yok oldu da ondan sonra bitti, incir haline geldi. “Ben de sen ölmeyince altın vermedim ya” sözü budur işte.

İncir insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

3.21. Kabak (کدو) Sembolü

3.21.1. Nakıs İnsanın Gönlü

تا چه دارد این حسود اندر کدو ای خدا فریاد ما را زین عدو

II. 2704. Kim bilir, bu hasetçinin kabağında ne var? Tanrı, bu düşmanın elinden bizi kurtar, feryadımıza yetiş!

Kabak nakıs insanın gönlünü sembolize etmiştir.

3.21.2. Şehvet ve Hırs

یک کدویی بود حیلت سازه را در نرش کردی پی اندازه را

V. 1335. O hilebaz halayığın bir kabağı vardı. Eşek kendisine ölçülü yaklaşsın diye kabağı, eşeğin aletine takardı.

Kabak şehveti, hırsı ve nefsi sembolize etmiştir. Burada “*Sizden bekâr ve dul erkekleriniz ve kadınlarınız, zevci olmayanları nikâh edin ve köle ve cariyeinizden nikâha salih olanları dahi tezcic edin; eğer onlar fakir iseler, Allah Teâlâ onları fazlasıyla zengin eder. Allah Teâlâ maâşa genişlik verici ve müstehakkını bilicidir*” (Nur, 24/32) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. 445).

3.21.3. Şehvetten Maneviyatın Helak Olması

کیر دیدی همچو شهد و چون خبیص آن کدو را چون ندیدی ای حریص

V. 1420. Bal gibi, paluze gibi olan o aleti gördün, âlâ. Fakat a haris neden kabağı görmedin?

Kabak şehvete kapılan insanın gözünün perdelenmesini incelikleri görememesinden dolayı maneviyatının helak olmasını sembolize etmiştir.

آن کدو پنهان بماندت از نظر یا چو مستغرق شدی در عشق خر

V. 1421. Yoksa eşeğin askına o kadar mı dalmıştın ki gözüne kabak görünmedi?

Kabak şehvete kapılan insanın gözünün perdelenmesini incelikleri görememesinden dolayı maneviyatının helak olmasını sembolize etmiştir.

3.21.4. Kendini Beğenmişlik

بر دويدی چون کدو فوق همه کو ترا پای جهاد و ملحمه

VI. 1218. Kabak gibi her şeyin üstüne çıktın. Nerede sen de savaşta direnecek ayak
Kabak kendini beğenmişliği sembolize etmiştir.

تکيه کردی بر درختان و جدار بر شدی ای اقرعك هم قرعوار

VI. 1219. Ağaçlara, duvarlara dayandın, kabak gibi yukarı çıktın a kelceğiz!
Kabak kendini beğenmişliği sembolize etmiştir.

3.21.5. İnkâr

رنگ سبزت زرد شد ای قرع زود ز انکه از گلگونه بود اصلی نبود

VI. 1221. A su kabağı, yeşil rengin tez sararır, çünkü o renk iğreti bir boyadır, aslında yok ki.

Kabak inkâr eden insanı sembolize etmiştir.

3.22. Karanfil (قرنفل) Sembolü

3.22.1. İlahî İlim

جز قرنفل یاسمن یا گل مچر رو به صحرای ختن با آن نفر

V. 2474. Karanfilden, yaseminden, gülden başka bir şey otlama. O ceylânlarla Hutun sahrasına yürü!

Karanfil, yasemin ve gül nebilerin ve velilerin gıdası olan ilahî ilimi sembolize etmiştir.

3.23. Karpuz (خربزه) Sembolü

3.23.1. Sevgili Uğruna Çekilen Acının Tatlıya Dönüşmesi

حنظل از معشوق خرما می شود خانه از هم خانه صحرا می شود

III. 539. Ebu Cehil karpuzu, sevgili yüzünden hurma kesilir, ev, evdeki dost yüzünden ova olur.

Ebu cehil karpuzu sevgili uğruna çekilen acıyı hurma da çekilen acının tatlıya dönüşmesini sembolize etmiştir.

3.23.2. Öküz Huylu İnsanlar

از همه عیش و خوشیها و مزه او نبیند جز که قشر خربزه

IV. 2378. Bütün o yaşayıştan, o güzelliklerden, o lezzetlerden ancak ve ancak sokaklardaki karpuz kabuğunu görür!

Karpuz nefsâni sıfatlardan arınmamış öküz huylu insanları sembolize etmiştir.

3.23.3. Mesnevî

ای ضیاء الحق حسام الدین در آر این سر خر را در آن بطیخ زار

IV. 3824. Ey Hak Ziyası Hüsameddin, bu eşekbaşını kavun karpuz bostanına getir.

Kavun ve karpuz *Mesnevî*'yi sembolize etmiştir.

3.23.4. Sâliklerin Nefis Mücadelesi

چون نبیند نان و سیب و خربزه در مصاف آید مزه و خوف بزه

V. 638. Ama ekmek, elma ve karpuz görünce onu yemek ister bu istekle zarar korkusu, savaşa girişir.

Elma ve karpuz hak yolunda olan salıkların nefsâni sıfatları ile yapacağı mücadeleyi sembolize etmiştir.

3.23.5. Kadın ve Erkeğin Ergenlik Çağı

خربزه چون در رسد شد آبناک گر بنشکافی تلف گشت و هلاک

V. 3718. Kavun, karpuz oldu, sulandı mı yarmazsan telef olur gider.

Kavun ve karpuz, Kadın ve erkeğin ergenlik çağını sembolize etmiştir.

3.23.6. Tasavvufî Anlamı Olmayanlar

خربزه آورده بودند ارمغان گفت رو فرزند لقمان را بخوان

II. 1514. Bir gün Lokman'ın efendisine hediye olarak bir karpuz getirdiler. Hizmetçiye "Git, oğlum Lokman'ı çağır" dedi.

Bu beyitte karpuzun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چون برید و داد او را یک برین همچو شکر خوردش و چون انگبین

II. 1515. Lokman gelince, efendisi, karpuzu kesip ona bir dilim verdi. Lokman, o dilimi bal gibi, şeker gibi yedi.

Bu beyitte karpuzun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

از خوشی که خورد داد او را دوم تا رسید آن گرچه تا هفدهم

II. 1516. Hem de öyle lezzetle yedi ki Lokman'ın efendisi, ikinci dilimi de kesip sundu. Böyle, böyle karpuzu tek mil yedi;

. Bu beyitte karpuzun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

ماند گرچی گفت این را من خورم تا چه شیرین خربزه ست این بنگرم

II. 1517. Yalnız bir dilim kaldı. Efendisi “Bunu da ben yiyeyim; bir göreyim, bakayım, nasıl şey, herhalde tatlı bir karpuz” dedi.

Bu beyitte karpuzun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

چون بخورد از تلخیش آتش فروخت هم زبان کرد آبله هم حلق سوخت

II. 1519. Efendisi, o dilimi yer yemez karpuzun acılığında ağzını bir ateştir sardı, dili uçukladı, boğazı yandı.

Bu beyitte karpuzun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

لذت دست شکر بخش بداشت اندر این بطیخ تلخی کی گذاشت

II. 1528. Şekerler bağışlayan elinin lezzeti bu karpuzdaki acılığı hiç bırakır mı?

Bu beyitte karpuzun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.24. Kavun (خربزه) Sembolü

3.24.1. Nefsâni Yiyecekler

گاو را داند خدا گوساله‌ای خر خریداری و در خور کاله‌ای

II. 2092. Öküz, elbette bir buzağıyı Tanrı tanır. Eşek müşteri olup bir şey alsın, elbette ham kavun alır.

Ham kavun nefsâni yiyecekleri sembolize etmiştir. Burada “*Pis olan şeyler pis olanlar içindir*” (Nur, 24/26) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. IV. s. 81).

3.24.2. Mesnevî

ای ضیاء الحق حسام الدین در آر این سر خر را در آن بطیخ زار

IV. 3824. Ey Hak Ziyası Hüsameddin, bu eşekbaşımı kavun karpuz bostanına getir.

Kavun ve karpuz *Mesnevî*'yi sembolize etmiştir.

3.24.3. Kadın ve Erkeğin Ergenlik Çağı

خربزه چون در رسد شد آبناک گر بنشکافی تلف گشت و هلاک

V. 3718. Kavun, karpuz oldu, sulandı mı yarmazsan telef olur gider.

Kavun ve karpuz, Kadın ve erkeğin ergenlik çağını sembolize etmiştir.

3.25.Keçiboynuzu (خرنوب) Sembolü

3.25.1. Kalpteki İman

آن زمان کت امتحان مطلوب شد مسجد دین تو پر خروب شد

IV. 387. Sinamayı diledin mi işte o zaman din mescidin keçiboynuzuyla dolu demektir!

Keçiboynuzu kalpteki imanı kaybetmeyi sembolize etmiştir.

3.25.2. Yıkıcılık

من که خرویم خراب منزلم هادم بنیاد این آب و گلم

IV. 1378. Ben keçiboynuzuyum. Bittiğim yer perişan olur; şu suyun, toprağın yıkıcısıyım ben!

Keçiboynuzu özelliği gereği bittiği yerde yıkıcılığı sembolize etmiştir.

3.25.3. Kalpte Bulunan Kötülükler

مسجد است آن دل که جسمش ساجد است یار بد خروب هر جا مسجد است

IV. 1383. Bedenin secdegâhı olan mescit, gönüldür. Kötü dost da her yerde mescitte biten keçiboynuzudur!

Keçiboynuzu kalpte bulunan duygular arasındaki kötü dostu (kötülükleri) sembolize etmiştir.

3.25.4. Sâliklerin Hakk Yolunda Kalplerine Doğan Kötülükler

عاشقا خروب تو آمد کژی همچو طفلان سوی کژ چون می غژی

IV. 1386. Ey âşık, eğrilik, sana keçiboynuzu gibidir. Çocuklar gibi niye eğriliğe doğru gider, sürtünürsün?

Keçiboynuzu salıkların hak yolunda ilerlerken kalplerine türlü türlü doğan eğrilikleri sembolize etmiştir.

3.25.5. Tasavvufî Anlamı Olmayanlar

گفت نامت چیست بر گو بی دهان گفت خروب است ای شاه جهان

IV. 1376. Dedi ki: adın ne. Dilsiz dudaksız söyle bakalım! Ot ey âlem padişahı bana keçiboynuzu derler, dedi.

Bu beyitte keçiboynuzunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.26.Kereviz (کرفس) Sembolü

3.26.1. Nefsâni Sıfatlar

می‌شناسیدند چون گل از کرفس مو به مو و ذره ذره مکر نفس

I.369. Gülü, kerevizden fark edercesine kıldan kıla, zerreden zerreye nefis hilesini tanır, bilirlerdi.

Gül insan-ı kâmilî kerevizde nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

3.27.Lale (لاله) Sembolü

3.27.1. İlahî Bilginin Bulunduğu Mekân

خوش بدی جانم در این باغ و بهار مست این صحرا و غیبی لاله‌زار

I.2092. Canım bu bahçede, bu bahar çağında ne hoş bir hale gelir, bu ovanın bu gayb lâleliğinin sarhoşu olurdu.

Lale bahçesi gayb âleminin ilahî bilgilerinin olduğu yeri sembolize etmiştir.

که بهاران خطه‌ی ده خوش بود کشت زار و لاله‌ی دل کش بود

III. 244. Bahar çağında köy pek hoş olur, çayırılık, çimenlik, gönle ferah veren gönül çeken lâlelik kesilir”

Lale bahçesi gönlü çeken ilahî bilgilerin olduğu yeri sembolize etmiştir.

در دل ما لاله‌زار و گلشنی است پیری و پژمردگی را راه نیست

III. 2935. Bizim gönlümüzde lâlelik var, gül bahçesi var. Oraya solmanın, perişan olmanın yolu yok!

Lale bahçesi ve gül bahçesi ilahî bilgilerin olduğu yeri sembolize etmiştir.

هم نه‌ای بلبل که عاشق‌وار زار خوش بنالی در چمن یا لاله‌زار

VI. 1262. Bülbül değilsin, âşıkçasına ağlayıp inleyesin, çayırılıkta, çimenlikte yahut lâle bahçelerinde güzel güzel çileyesin.

Lale bahçesi ilahî bilginin olduğu bahçeyi sembolize etmiştir.

3.27.2. İlahî İlim

بعد از آن چیزی که کاری برده‌د لاله و نسرین و سیسنبردده‌د

II. 1260. O söndükten sonra ne dikersen biter. Lâleler, ak güller, marsamalar çıkar.

Lale, ak gül, marsama, insanın gönlünde nefsâni sıfatları öldürdükten sonra gönlüne ilahî ilimin doğacağını sembolize etmiştir.

3.27.3. Kalp

کی فروزد لاله را رخ همچو خون کی گل از کیسه بر آرد زر برون

II. 1660. Lâlenin yüzü nasıl kan gibi kızarır? Gül, kesesinden nasıl altın saçar?

Lale kalbi gül de ruhu sembolize etmiştir.

3.27.4. İlahî Bilginin Yüze Verdiği Mutluluk

این همی گفت و رخس در عین گفت نرگس و گلبرگ و لاله می شکفت

III. 3520. Demekte, bu sözleri söylerken de yüzünde nergisler, güller, lâleler açılmaktaydı!

Nergis, gül ve lale Hz. Bilal'in ilahî bilginin tecellisi olan mutluluğu ve sevincin yüzüne yansımalarını sembolize etmiştir.

3.27.5. Mevlâna'nın Gönlü

قصه گویم از سبا مشتاق وار چون صبا آمد به سوی لاله زار

IV. 845. İhtiyak çekercesine Sebe'e ait hikâyeyi söylüyorum. Çünkü seher yeli, lâleliğe esip geldi!

Lale bahçesi Hz. Mevlâna'nın gönlünü sembolize etmiştir.

3.27.6. Ruhun Sıfatları

سنبل و لاله و سپر غم نیز هم با هزاران ناز و نفرت خورده ام

V. 920. Ben, sümbülü, laleyi, reyhanı bile binlerce nazla ve istemeyerek yerdim dedi.

Lale, sümbül, reyhan ruhun sıfatlarının tecellisini sembolize etmiştir.

3.27.7. Yanak

رنگ لاله گشته رنگ زعفران زور شیرش گشته چون زهره ی زنان

V. 971. Lale rengindeki yüz safrana benzer. Aslan gibi kuvvetliyken gücü, kuvveti kesilir, gibi takatsiz bir hale gelir.

Lale kırmızı renginden dolayı yanağı sembolize etmiştir.

3.27.8. Tasavvufî Anlamı Olmayanlar

هر که دید او مر ترا از دور گفت کاو در آن صحرا چو لاله‌ی تر شکفت

III. 3550. Seni uzaktan gören ovada bir lâle gibi açılmış der.

Bu beyitte lalenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.28. Marsama (سیسنبر) Sembolü

3.28.1. İlahî İlim

بعد از آن چیزی که کاری برده لاله و نسرين و سیسنبر دهد

II. 1260. O söndükten sonra ne dikersen biter. Lâleler, ak güller, marsamalar çıkar.

Lale, ak gül, marsama, insanın gönlünde nefsâni sıfatları öldürdükten sonra gönlüne ilahî ilimin doğacağını sembolize etmiştir.

3.29. Menekşe (بنفشه) Sembolü

3.29.1. Koyu Renkli Nefsâni Sıfatlar

کی گلستان راز گوید با چمن کی بنفشه عهد بندد با سمن

II. 1657. Gül bahçesi; yeşillğe nasıl sır söyler, menekşe nasıl olur da yaseminle ahdedebilir?

Gül bahçesi ruhlar âlemini, menekşe koyu renkli olan nefsâni sıfatları yaseminde saf ve beyaz olan ruhun sıfatlarını ve doğada var olan bütün canlı cansız her şeyin Allah'ı tesbih ettiğini yani onların gizli hareketlerini ve konuşmalarını sembolize etmiştir.

3.29.2. Fâsık ve Münkirler

آن یکی سر سبز نحن المتقون و آن دگر همچون بنفشه سر نگون

V. 1802. Biri “Biz Tanrıdan çekinenleriz” diye yemyeşil, öbürü menekşe gibi başı aşağıda.

Menekşe fâsık ve münkirleri sembolize etmiştir. Burada “*Âsileri rablerinin indinde başları eğilmiş görürsün*” (Secde, 32/12) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk a.g.e, c. IX. s. 576).

3.30. Mercimek (عدس) Sembolü

3.30.1. Ezelde Allah'tan İstenilen Şeyler

دید کاو سابق زراعت کرد ماش او همی‌داند چه خواهد بود چاش

V. 4068. Evvelce mercimek ektiğini bildiğinden ne mahsul elde edeceğini de bilir.

Mercimek ezelde Allah'tan talep edilen şeyleri sembolize etmiştir.

3.30.2. Tasavvufî Anlamı Olmayanlar

منقطع شد خوان و نان از آسمان ماند رنج زرع و بیل و داسمان

I.82. Mûsâ kavmi içinde birkaç kimse terbiyesizce “hani sarımsak, mercimek” dediler.

Bu beyitte mercimek ve sarımsağın tasavvufî sembolik anlamı yoktur. Ancak burada “*Ey Benî İsrail, vaktaki sizdediniz: Yâ Mûsâ! Biz bir türlü yemeğe sabr edemeyiz; Rabb'inden iste ki, bizim için yerin bitirdiği bakladan ve hıyardan ve buğdaydan ve mercimekten ve soğan çıkarsın*” (Bakara, 2/61) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. I. s. 112).

گر در آمیزند عود و شکرش بر گزیند یک از یکدیگرش

II. 282. Fakat mercimek, şeker arasına karışırsa onları birer, birer ayırırlar.

Bu beyitte mercimeğin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

نه قدید و نه ثرید و نه عدس آن چه خوردی آن بگو تنها و بس

VI. 719. Ne et yedim, ne tirit, ne de mercimek diyorsun. Ne yediysen yalnız onu söyle, kâfi.

Bu beyitte mercimeğin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.31. Mısır, Darı (ارزن ، جواری ، ذرت) Sembolü

3.31.1. Tasavvufî Anlamı Olmayanlar

گندم و جو را و باقی حبوب می‌توانی خورد و من نه ای طروب

III. 3309. Sen buğday da yiyebilirsin, arpa da, darı, mısır gibi başka şeyler de... Hâlbuki ben bunları yiyemem.

Bu beyitte buğday, arpa, darı ve mısırın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.32. Nar (انار) Sembolü

3.32.1. Ölümünden sonra ruh amellerine göre güzel mi çirkin mi zahir olacak

کشتن و مردن که بر نقش تن است چون انار و سیب را بشکستن است

I.707. Ancak ten nakşına ait olan öldürmek ve ölmek, nar ve elmayı kırmak, kesmek gibidir.

Nar ve elma ölümden sonra ortaya çıkan ruhun iyi mi kötü mü zahir olacağını sembolize etmiştir.

3.32.2. İnsan-ı Kâmil

گر اناری می‌خری خندان بخر تا دهد خنده ز دانه‌ی او خبر

I.718. Nar alıyorsan gülen (çatlak) narı al ki onun gülmesi, sana tanesi olduğunu haber versin.

Nar insan-ı kâmil sembolize etmiştir.

نار خندان باغ را خندان کند صحبت مردانت از مردان کند

I.721. Gülen nar bahçeyi güldürür. Erler sohbeti de seni erlerden eder.

Nar insan-ı kâmil sembolize etmiştir.

3.32.3. Yanak

آن چه ابرو را چنان طرار ساخت چهره را گلگونه و گلنار ساخت

III. 4132. Kaş o dertçe fitneci, işveci bir hale getirdi; yüzü gül ve nar gibi kıpkırmızı bir renge boyadı.

Gül ve nar Güzellerin yüzlerini sembolize etmiştir.

3.32.4. İlahî Aşkdan Duyulan Mutluluk

شد سخن از من دل خوش یافتم چون انار از ذوق می بشکافتم

IV. 685. Söz söyleyemez bir hale geldim. Hoş bir gönüle sahip oldum; zevkimden nar gibi yarıldım!

Nar ilahî aşktan duyulan mutluluğu sembolize etmiştir.

3.32.5. Âlemin Varlığı

از انار و از ترنج و شاخ سیب وز شراب و شاهدان بی‌حساب

V. 2552. Narı, turuncu, elma dalını söyle. Şarabı ve sayısız güzelleri anlat.

Nar âlemin varlığını, turunç ruhlar âlemini elma da Allah'ın tecelli sırlarını sembolize etmiştir.

3.32.6. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar

من ز اول دیدم آخر را تمام جای دیگر رو از اینجا و السلام

III. 1633. O dağlarda ağaçlar, meyveler, sayısız elmalar, armutlar, narlar vardı.

Bu beyitte armut, nar ve elmanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.33. Nergis (نرگس) Sembolü

3.33.1. Göz

کای بسوزیده برون آ تازه شو بار دیگر خوب و خوب آوازه شو

I.3916. Nergisin gözü körleşir, o, tekrar açar. Kamışın boğazını keser, sonra yine kendisi tekrar okşar, ondan nağmeler çıkarır.

Nergis hem gerçek anlamında hem de gözü sembolize etmiştir. Kamışta ney'i sembolize etmiştir.

مستی دل را نمی دانی که کو وصف او از نرگس مخمور جو

VI. 1298. Gönül sarhoşluğu nerededir? Görmezsin. Onu nergise benzeyen mahmur gözlerde ara.

Nergis, insan-ı kâmilin ilahî aşktan sarhoş olmuş mahmur gözünü sembolize etmiştir.

پس زنی گفتش ز چشم عبهری که ز دستت رفت حسرت می خوری

VI. 3088. Bir kadın Safura'ya, "O nergis gibi gözlerin elden gitti, açıklanıyor musun?" diye sordu.

Nergis göze benzetilmiştir.

چشم چون نرگس فرو بندی که چی هین عصایم کش که کورم ای اچی

VI. 3490. Nergis gibi gözlerini kapatıyor aman değneğimi tut beni yet ey ulu kişi diyorsun.

Nergis hem gözü hem de nakıs insanın dünya nimetlerine bağlılığını sembolize etmiştir.

3.33.2. Dünya Nimetlerinden Vazgeçmek

ذکر حق کن بانگ غولان را بسوز چشم نرگس را از این کرکس بدوز

II. 754. Tanrı'yı an da gulyabanilerin seslerini mahvet. Nergis gibi olan gözünü bu gergese karşı kapa.

Nergis gözü ve dünya nimetlerinden vazgeçmeyi sembolize etmiştir.

3.33.3. İnsan-ı Kâmilin Vuslata Kavuşma Mutluluğu

گر بخواهد مرگ هم شیرین شود خار و نشتر نرگس و نسرين شود

III. 1424. Dilerse söyler, hale ferman eder. Dilerse, hükmdiken ve neşter, nergis ve ağustos gülü kesilir.

Nergis ve ağustos gülü (nesrîn) insan-ı kâmil kişinin ölüm ile Hakk'a kavuşma mutluluğunu sembolize etmiştir.

3.33.4. İlahî Bilginin Yüze Verdiği Mutluluk

این همی گفت و رخس در عین گفت نرگس و گلبرگ و لاله می شکفت

III. 3520. Demekte, bu sözleri söylerken de yüzünde nergisler, güller, lâleler açılmaktaydı!

Nergis, gül ve lale Hz. Bilal'in ilahî bilginin tecellesi olan mutluluğu ve sevinci sembolize etmiştir.

3.33.5. Vahdet

آن چه زد بر سرو و قدش راست کرد و آنچه از وی نرگس و نسرين بخورد

III. 4130. Selviye bir şey yaptı. Boyunu dümdüz etti. Nergisle ağustos gülü de ondan feyz aldı, güzelleşti.

Selvi ağacı vahdeti sembolize etmiştir. Selvi ağacının etrafında yetişen nergis ve ağustos gülü de serviden feyz alarak onlarda Allah'ın birliğini sembolize etmişlerdir.

3.33.6. Allah'ın Mutlak Kudreti ve Kâfi Sıfatı

بی بهارت نرگس و نسرين دهم بی کتاب و اوستا تلقین دهم

IV. 3519. Bahar olmadığı halde sana nergis ve ağustos gülü verir; kitapsız ustasız sana bilgiler belletirim.

Nergis ve ağustos gülü Allah'ın ilahî kuvveti, kudretini ve Kâfi sıfatını sembolize etmiştir.

3.33.7. Nefs

سیف و خنجر چون علی ریحان او نرگس و نسرين عدوی جان او

V. 2677. Ali gibi kılıçla hançer, ona reyhan kesilmiş, nergisle nesrin, canına düşman olmuştu.

Reyhan ilahî sırları nergis ve nesrîn de nefsi sembolize etmiştir.

3.33.8. İlahî Bilgi ve İlahî Sırlar

آن چنان پایی که از رفتار او جان نپیوندد به نرگس زار او

VI. 4173. Onun yürüyüşüne can vermeyen, onun nergis bahçesine canla başla gitmeyen ayak yok mu?

Nergis Allah'ın sonsuz ilahî bilgisini sembolize etmiştir.

ز آن فگندهی گاو آبی عنبر است که غذایش نرگس و نیلوفر است

VI. 2924. Böyle güzel kokulu çiçeklerle geçindiğinden, gıdası nergis ve nilüfer olduğundan da onun pisliği amberdir.

Nergis ve nilüfer ilahî sırlar sembolize etmiştir.

3.33.9. Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar

با حدث که بدترین است این کند کش نبات و نرگس و نسرين کند

VI. 2699. Güneş en kötü şey olan pisliğe bunu yaparsa yeşilliklere, güllere, nergislere neler yapmaz?

Bu beyitte gül ve nergisin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.34. Nesrin (نسرين) Sembolü

3.34.1. Vahdet

آن چه زد بر سرو و قدش راست کرد و آنچه از وی نرگس و نسرين بخورد

III. 4130. Selviye bir şey yaptı. Boyunu dümdüz etti. Nergisle ağustos gülü (Nesrin) de ondan feyz aldı, güzelleşti.

Selvi ağacı vahdeti sembolize etmiştir. Selvi ağacının etrafında yetişen nergis ve ağustos gülü de serviden feyz alarak onlarda Allah'ın birliğini sembolize etmişlerdir

3.34.2. İlahî Sırlar

جسم عارف را دهد وصف جماد تا بر او روید گل و نسرين شاد

IV. 548. Ârifin bedenine cemad vasfını verir de orada neşeli güller, nesrinler bitirir!

Gül insan-ı kâmilin müridine verdiği ilahî bilgileri ve nesrin de ilahî sırları sembolize etmiştir.

3.34.3. Nefs

سیف و خنجر چون علی ریحان او نرگس و نسرين عدوی جان او

V. 2677. Ali gibi kılıçla hançer, ona reyhan kesilmiş, nergisle nesrin, canına düşman olmuştur.

Reyhan ilahî sırları nergis ve nesrîn de nefsi sembolize etmiştir.

3.35. Ney, Kamış, Şeker Kamışı (نی، نیشکر) Sembolü

3.35.1. İnsan-ı Kâmil

بشنو از نی چون حکایت می‌کند از جدایی‌ها شکایت می‌کند

I.1. Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları nasıl anlatıyor:

Ney insan-ı kâmil sembolize etmiştir.

هر که این آتش ندارد نیست باد آتش است این بانگ نای و نیست باد

I.9. Bu neyin sesi ateştir, hava değil; kimde bu ateş yoksa yok olsun!

Ney insan-ı kâmil sembolize etmiştir.

آتش عشق است کاندن نی فتاد جوشش عشق است کاندن نی فتاد

I.10. Aşk ateşidir ki neyin içine düşmüştür, aşk coşkunuğudur ki şarabın içine düşmüştür.

Ney insan-ı kâmil sembolize etmiştir.

نی حریف هر که از یاری برید پرده‌هایش پرده‌های ما درید

I.11. Ney, dosttan ayrılan kişinin arkadaşı, haldaşdır. Onun perdeleri, perdelerimizi yırttı.

Ney insan-ı kâmil sembolize etmiştir.

همچو نی زهری و تریاقی که دید همچو نی دمساز و مشتاقی که دید

I.12. Ney gibi hem bir zehir, hem bir tiryak, ney gibi hem bir hemdem, hem bir müştak kim gördü?

Ney insan-ı kâmil sembolize etmiştir.

نی حدیث راه پر خون می‌کند قصه‌های عشق مجنون می‌کند

I.13. Ney, kanla dolu olan yoldan bahsetmekte, Mecnun aşkının kıssalarını söylemektedir.

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

ما چو ناییم و نوا در ما ز تست ما چو کوهیم و صدا در ما ز تست

I.599. Biz ney gibiyiz, bizdeki nağme senden. Biz dağ gibiyiz, bizdeki seda senden.

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

. هر که باشد شاه دردش را دوا گر چو نی نالد نباشد بی نوا

II. 1167. Padişah kimin derdine derman olursa o, ney gibi feryat eder, sessiz sedasız kalmaz

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

لایق این حضرت پاکى نه اید نیشکر پاکان شما خالی نبید

III. 3001. Bu tertemiz kapıya lâıyk değilsiniz ki. Temiz kişiler, şeker kamışıdır, sizse bomboş birer kamıştan ibaretsiniz.

Şeker kamışı insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

گر چه مشغولم چنان احمق نیم که شکر افزون کشی تو از نی ام

IV. 642. Meşgulüm ama kamışımdan sana fazla şeker verecek kadar da ahmak değilim ben!

Kamış İnsan-ı kâmilî şeker de insan-ı kâmilin gönlünde olan ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

دو دهان داریم گویا همچو نی يك دهان پنهانست در لبهای وی

VI. 2002. Ney gibi iki ağzımız var. Bir ağız, onun dudaklarında gizli.

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

گر نبودى بالمش نی را سمر نی جهان را پر نکردى از شکر

VI. 2006. Ney, onun dudakları ile hem dem olmasaydı âlemi şekerle doldurabilir miydi?

Ney insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

3.35.2. Ruhlar Âlemi

کز نیستان تا مرا ببردند در نفیرم مرد و زن نالیده اند

I.2. Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan erkek, kadın. Herkes ağlayıp inledi.

Kamışlık ruhlar âlemini elest bezm'ini sembolize etmiştir.

3.35.3. İnsan-ı Kâmilin Vücudu

با لب دمساز خود گر جفتمی همچو نی من گفتنیها گفتمی

I.27. Zamanımı beraber geçirdiğim arkadaşımın dudağına eş olsaydım (sırlarına tahammül edecek bir hemdem bulsaydım) ney gibi ben de söylenecek şeyleri söyledim.

Ney insan-ı kâmilin vücudunu sembolize etmiştir.

3.35.4. Nakıs İnsan ve İnsan-ı Kâmil

هر دو نی خوردند از يك آب خور این یکی خالی و آن پر از شکر

I.270. Her iki kamyş da bir sulaktan su içti. Biri bomboş öbürü şekerle dopdolu.

Kamyş birincisi nakıs insanı ikincisi ise insan-ı kâmilini sembolize etmiştir.

3.35.5. Ney

کای بسوزیده برون آ تازه شو بار دیگر خوب و خوب آوازه شو

I.3916. Nergisin gözü körleşir, o, tekrar açar. Kamyşın boğazını keser, sonra yine kendisi tekrar okşar, ondan nağmeler çıkarır.

Nergis gözü sembolize etmiştir. Kamyşta ney'i sembolize etmiştir.

3.35.6. Olgunlaşmak

عقل قوت گیرد از عقل دگر نی شکر کامل شود از نیشکر

II. 2277. Akıl, başka bir akıldan kuvvet bulur. Şeker kamyş, şeker kamyşından kemal kazanır.

Şeker kamyş, bir sanat erbabı başka bir sanat erbabıyla sanatını olgunlaştırabileceğini sembolize etmiştir.

آن چه نی را کرد شیرین جان و دل و آنچه خاکی یافت زو نقش چگل

III. 4131. Bir tecellisiyle kamyş, canı da tatlı, gönlü de tatlı bir hale getirdi... Toprağa mensup insan, onun lûtfuyla Çigil güzeli oldu.

Kamyş Hakk'ın Latif ve Cemil isimlerinin tecellisiyle şeker kamyşına dönüşünü sembolize etmiştir.

3.35.7. İlahî İlim

کان قندم نیستان شکر هم ز من می روید و من می خورم

II. 2428. Ben şeker madeniyim, şeker kamyşyım, hem benden yetişmekte, hem ben yiyorum.

Şeker kamyş Allah'ın sonsuz ilahî ilmini sembolize etmiştir.

این سر خر در میان قندزار ای بسا کس را که بنهاده ست خار

IV. 3821. Şeker kamışlığına asıla konan şu eşekbaşı, nice kişileri hor hakîr bir hale koydu!

Şeker kamışlığı ilahî bilgiyi diken de ham insanı sembolize etmiştir.

3.35.8. İnsan Vücudu

چون نفخت بودم از لطف خدا نفخ حق باشم ز نای تن جدا

III. 3935. Tanrı lûtfuyla “ Ben insana ruhumdan ruh üfürdüm” sırrına mazharım. Kamış gibi olan tenden ayrılırsam yalnız Tanrı nefesi olarak kalırım.

Kamış vücud-ı âdem’i sembolize etmiştir. Burada “*Vaktâki Âdem’in suret-i cismâniyyesini tesviye ettim ve onun cismine ruhumdan üfledim*” (Hicr,15/29) ayetine de atıfta bulunulmuştur (Konuk, a.g.e. c.VI. s. 405).

3.35.9. Hakk’a Kavuşmak

نه چو معراج زمینی تا قمر بلکه چون معراج کلکی تا شکر

IV. 553. Yere mensup ve ancak aya kadar yüceltebilecek miraç değildir bu. Kamışı, şekere ulaştıran miraca benzer!

Kamışın şekere ulaşması Hakk sıfatlarına ulaşmayı sembolize etmiştir.

3.35.10. Dilencilik

بعد شکر کلک خوابی چون کند بعد سلطانی گدایی چون کند

IV. 1215. Şeker yedikten sonra şeker kamışını nasıl çiğner... Padişahın sonra nasıl olur da dilencilik eder? Dediler.

Şeker kamışı dilenciliği sembolize etmiştir.

3.35.11. Kalpte Bulunan Nefsâni Sıfatlar ve İlahî Bilgi

در زمین گر نیشکر ور خود نی است ترجمان هر زمین نبت وی است

IV. 1317. Yerde şeker kamışı mı bitmiş, yoksa alelâde kamış mı? Her biten ot, bittiği yerin halini, kabiliyetini bildirir!

Kamış, bir kalpte nefsâni sıfatları olan insanları şeker kamışı da bir kalpte var olan ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

پیس او آید اگر خاین نه آید نیشکر گردید از او گر چه نیید

IV. 3330. Hain değilseniz onun huzuruna gelin. Boş kamışsanız bile onun himmetiyle şeker kamışı olun!

Kamış nakıs insanı şeker kamışı da ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

چون شود پر مطربش بنهد ز دست پر مشو کاسیب دست او خوش است

VI. 4214. Fakat kamışın içi dolu oldu mu çalgıcı onu elinden atar. Sakın dolu olma.

Kamış içi nefsânî sıfatları sembolize etmiştir.

3.35.12. Evliyaların Hakikat Kelamları

نیشکر کوبید کار این است و بس جان بر افشانید یار این است و بس

V. 2530. Şeker kamışını dövün, iş ancak bundan ibaret Canlar feda edin, işte sevgili!

Şeker kamışı evliyanın hakikat sırları ile dolu olan kelamlarını sembolize etmiştir.

3.35.13. Nefsi Besleyen Yiyecekler

تو عدو را می دهی و نی شکر بهر چه گو زهر خند و خاک خور

V. 3492. Hâlbuki sen, düşmana şarap ve şeker kamışı veriyorsun. Niçin? Ona zehir gibi gül, taş ve desene!

Şeker kamışı nefsi besleyen türlü türlü leziz nimetleri sembolize etmiştir.

3.35.14. Mevlâna

دمدمه‌ی این نای از دمه‌ای اوست های و هوی روح از هیهای اوست

VI. 2005. Neyin bu feryadı, onun soluklarından. Ruhun hay huyu, onun hay huylarından.

Ney bu beyitte “*Mevlâna*’yı” sembolize etmiştir (Konuk, a.g.e. c. XII. s. 30).

3.35.15. Kur’an’ın Emir ve Yasaklarına Alışkın Olanların Evi

کی رمد از نی حمام آشنا بل رمد ز آن نی حمامات هوا

VI. 3663. Alışkın güvercin kamışlardan kaçır mı hiç? O kamışlardan alışmamış, yabancı güvercinler kaçır.

Kamış Kur’an’ın emir ve yasaklarına alışkın olan ruhların evini sembolize etmiştir.

3.35.16. İlahî Bilginin Bulunduğu Mekân

بی‌درنگی هین ز بغداد ای نژند رو به سوی مصر و منبت‌گاه قند

VI. 4243. Ey köhne adam durmadan hemencecik Bağdat'tan kalk, Mısır'a şeker kamışlığına kadar git!

Şeker kamışlığı ruha neşe ve mutluluk veren yeri sembolize etmiştir.

3.35.17. Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar

هیچ ماند آب آن فرزند را هیچ ماند نیشکر مر قند را

III. 3456. Hiç meni, o çocuğa benzer mi? Hiç şeker kamışı, şekere benzer mi?

Bu beyitte şeker kamışının tasavvufî sembolik değeri yoktur.

که ز لطف یار تلخیهای مات گشت بر جان خوشتر از شکر نبات

V. 3639. Bil ki sevgilinin lûtfiyle ölümün acılıkları bile cana şeker kamışından daha hoş gelmede.

Bu beyitte şeker kamışının tasavvufî sembolik değeri yoktur.

3.36. Nilüfer (نیلوفر) Sembolü

3.36.1. Ab-ı Hayat

همچو نیلوفر برو زین طرف جو همچو مستسقی حریص و مرگ جو

III. 3908. Nilüfer gibi ırmağın bu tarafında bit... Susama hastalığına uğrayan adam gibi haris ol, ölümü ara!

Nilüfer ab-ı hayatı sembolize etmiştir.

3.36.2. İlahî Sırlar

ز آن فگنده‌ی گاو آبی عنبر است که غذایش نرگس و نیلوفر است

VI. 2924. Böyle güzel kokulu çiçeklerle geçindiğinden, gıdası nergis ve nilüfer olduğundan da onun pisliği amberdir.

Nergis ve nilüfer ilahî sırlar sembolize etmiştir.

3.37. Nohut (نخود) Sembolü

3.37.1. Sâlik

بنگر اندر نخودی در دیگ چون می‌جهد بالا چو شد ز آتش زیون

III. 4159. Bir bak. Nohut tencerede ateşten zebun oldu mu yukarıya doğru sıçramaya başlar.

Nohut sâliki sembolize etmiştir.

هر زمان نخود بر آید وقت جوش بر سر دیگ و بر آرد صد خروش

III. 4160. Tencere kaynamaya başlayınca nohut, tencerenin üstüne fırlamaya, yüzlerce coşkunluk göstermeye koyulur.

Nohut sâliki sembolize etmiştir.

می زند کفلیز کدبانو که نی خوش بجوش و بر مجه ز آتش کنی

III. 4162. Nohut pişiren kadın da nohuda kepçeyle vurup der ki. “ Yok... Güzelce kayna, tencereden çıkmaya kalkışma.

Nohut sâliki sembolize etmiştir.

تا که مهمان باز گردد شکر ساز پیش شه گوید ز ایثار تو باز

III. 4172. Der ki: Ey nohut, baharın otladın, yeştin... Şimdi zahmet ve eziyet, sana konuk oldu, hoş tut da

Nohut sâliki sembolize etmiştir.

3.37.2. Fenâ Fi'llah

ای نخود می جوش اندر ابتلا تا نه هستی و نه خود ماند ترا

III. 4178. Ey nohut, belâlara düş, kayna, piş de ne varlığım kalsın, ne sen kal!

Nohut sâlikin fenâ fi'llah olmasını sembolize etmiştir.

گفت نخود چون چنین است ای ستی خوش بجوشم یاریم ده راستی

III. 4197. Nohut, bu sözleri duyunca “ Mademki iş böyledir hanımcığım, güzel güzel kaynarım, sen de bana yardım et ama.

Nohut sâliki sembolize etmiştir.

3.37.3. Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar

قدر فندق افکنم فندق حریق بندقم در فعل صد چون منجنیق

II. 349. Taşım nohut kadarsa da savaşta ne baş bırakır, ne miğfer!

Bu beyitte nohutun tasavvufî sembolik değeri yoktur.

3.38. Pamuk (پنبه) Sembolü

3.38.1. İnsan

ز آن که تاریک است و هر سو پنبه زار در میان پنبه چون باشد شرار

I.1595. Zira ortalık karanlıktır, her tarafta pamuk dolu. Pamuk arasında kıvılcım nasıl durur?

Pamuk insanları sembolize etmiştir.

3.38.2. İnsan Bedenin Yaşlılığı

گر تن سیمین تنان کردت شکار بعد پیری بین تنی چون پنبه زار

IV. 1600. Gümüş bedenli güzellerin vücudu, seni avladıysa ihtiyarlıktan sonra bir de pamuk tarlasına dönen bedene bak!

Pamuk insan bedeninin yaşlandığındaki halini sembolize etmiştir.

3.38.3. Sâliklerin Yumuşak Huyu

در پناه پنبه و کبریتها شعله و نورش بر آید بر سها

IV. 1877. Pamuk ve kükürdün himayesinde şulesi ve nuru, süha yıldızına kadar çıkar!

Pamuk sâlik'in yumuşak huyunu sembolize etmiştir.

3.38.4. Nefs

پنبه اندر گوش حس دون کنید بند حس از چشم خود بیرون کنید

I.566. Bu aşağılık duygu kulağına pamuk tıkayın, ten gözünden duygu başını çözün!

Pamuk Nefsi sembolize etmiştir.

پنبه‌ی آن گوش سر گوش سر است تا نگردد این کر آن باطن کر است

I.567. O gizli kulağın pamuğu, baş kulağıdır, bu kulak sağır olmadıkça o can kulağı sağırdır.

Pamuk Nefsi sembolize etmiştir.

3.38.5. Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar

دایه‌اش پنبه‌ست اول لیک اخیر می‌رساند شعله‌ها او تا اثیر

IV. 1875. Dadısı pamuktur önce. Fakat sonunda şuleleri ta esire kadar çıkar,

Bu beyitte pamuğun tasavvufi sembolik değeri yoktur.

همچو تابستان که از وی پنبه زاد ماند پنبه رفت تابستان ز یاد

VI. 1800. Yaz gibi hani. Yazın pamuk biter de o kalır, fakat yaz hatırlanmaz olur.

Bu beyitte pamuğun tasavvufî sembolik değeri yoktur.

3.39.Pırasa (گندنا) Sembolü

3.39.1. Gönüldeki Aşk

هر زمرد را نماید گندنا غیرت عشق این بود معنی لا

IV. 867. Aşk gayreti, zümrüdü bile insanın gözüne pırasa kadar âdi gösterir. İşte “Lâ”nın mânası budur.

Pırasa gönlünde aşk olanın gözünde her şeyin değersiz olduğunu sembolize etmiştir.

3.39.2.Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar

خوشه‌ها در موج از باد صبا پر بیابان سبزتر از گندنا

IV. 3251. Başaklar seher yeli ile dalgalanmada ova pırasayla dopdolul!

Bu beyitte pırasanın tasavvufî sembolik değeri yoktur.

3. 40. Reyhan (Fesleğen) (ریحان) Sembolü

3.40.1. Ruhlar Âleminde Bulunan İlahî Bilgi ve Sırlar

چشم بسته عالمی می‌دیدمی ورد و ریحان بی‌کفی می‌چیدمی

I.2095. Gözleri kapalı olarak bir âlem görür; elsiz, avuçsuz güller, reyhanlar devşirirdim.

Gül ve reyhan, ruhlar âleminde bulunan ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

مغز را خالی کن از انکار یار تا که ریحان یابد از گلزار یار

IV. 550. İçini, sevgiyi inkârdan arıt da orada onun gül bahçesindeki reyhanlar bitsin!

Gül bahçesi sevgilinin latif ruhunu reyhan da Hakk’ın latif ruhundan gelen ilahî bilgileri ve ilahî sırları sembolize etmiştir.

معدده را خو کن بدان ریحان و گل تا بیابی حکمت و قوت رسل

V. 2475 Mideni o reyhanlara, güllere alıştır da peygamberlerin hikmet ve gidasını bul.

Reyhan ve gül ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

معدده‌ی تن سوی کهدان می‌کشد معدده‌ی دل سوی ریحان می‌کشد

V. 2477. Ten midesi, insanı samanlığa çeker. Gönül midesi, reyhanlığa.

Reyhan ilahî sırları sembolize etmiştir.

3.40.2. Ruhun Sıfatlarının Tecellisi

سنبل و لاله و سپر غم نیز هم با هزاران ناز و نفرت خورده‌ام

V. 920. Ben, sümbülü, laleyi, reyhanı bile binlerce nazla ve istemeyerek yerdim dedi.

Lale, sümbül, reyhan ruhun sıfatlarının tecellisini sembolize etmiştir.

3.40.3. Velilerin ve Ariflerin İlahî Yiyeceği

خوی معده زین که و جو باز کن خوردن ریحان و گل آغاز کن

V. 2476. Mideni şu ottan, arpadan vazgeçir, reyhan ve gül yemeye başla.

Arpa nakıs ve nefis sahibi olan insanların, reyhan ve gül de velilerin ve ariflerin ilahî bilgi yiyeceğini sembolize etmiştir.

3.40.4. Vahdet

می‌زند بر روش ریحان که طری است او ز کوری گوید این آسیب چیست

VI. 1104. Bak, ne taze diye yüzüne reyhan vuruyorlar da körlüğünden bu eziyet de nedir ki demekte.

Reyhan Allah'ın birliğini sembolize etmiştir.

3.40.5. Cennet

بیشه‌ی پر سوسن و ریحان و گل پر درخت میوه دار خوش اکل

VI. 4808. O orman, süsenlerle, reyhanlarla, güllerle, yenmesi hoş meyve ağaçlarıyla doluydu.

Süsen, reyhan ve gül cenneti sembolize etmiştir.

3.40.6. Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar

با خلیل آتش گل و ریحان و ورد باز بر نمرودیان مرگ است و درد

VI. 4291. Ateş, Halil'e gül ve reyhan kesilir, Nemrud'a uyanlaraysa ölümdür derttir.

Bu beyitte gül ve reyhanın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.41. Safran (زعفران) Sembolü

3.41.1. Nefsten Arınma Aşamaları ve Arınma

روز اول رویتان چون زعفران در دوم رو سرخ همچون ارغوان

I.2526. İlk günlerde yüzleriniz safran gibi sararır; ikinci günü erguvan gibi kızarır.

Safran ve erguvan nefsten arınma aşamalarını sembolize etmiştir.

3.41.2. Sâlik

تو که کرد زعفرانی زعفران باش و آمیزش مکن با دیگران

IV. 1085. Sen safran evleşsin, safran olur. Başka sebzelerle karışıp uzlaşma!

Safran sâlik'i sembolize etmiştir.

آب می خور زعفرانا تا رسی زعفرانی اندر آن حلوا رسی

IV. 1086. Ey safran, sudan gıdını al da safran ol, zerdeye gir!

Safran sâlik'i sembolize etmiştir.

3.41.3. Sevgiliye Kavuşmak

خنده بوی زعفران وصل داد گریه بوهای پیاز آن بعد

VI. 4042. Gülme, vuslat safranının kokusunu verir, ağlama, uzaklık soğanının kokusunu.

Safran sevgiliye kavuşmayı soğan da sevgiliden uzaklaşmayı sembolize etmiştir.

3.41.4. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar

از پیاز و گندنا و کوکنار سر دی پیدا کند دست بهار

V. 1801. Baharın eli, soğanı, safranı, haşhaşı çıkarır, kışın sırrını nasıl meydana korsa öyle.

Bu beyitte soğan, safran ve haşhaşın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.42. Sarımsak (سیر) Sembolü

3.42.1. Ezelde Allah'tan İstenilen Şeyler

منقطع شد خوان و نان از آسمان ماند رنج زرع و بیل و داسمان

I.82. Mûsâ kavmi içinde birkaç kimse terbiyesizce “hani sarımsak, mercimek” dediler.

Mercimek ve sarımsak gerçek anlamında kullanılmıştır. Burada “*Ey Benî İsrail, vaktaki sizdediniz: Yâ Mûsâ! Biz bir türlü yemeğe sabr edemeyiz; Rabb'inden iste ki, bizim için yerin bitirdiği bakladan ve hıyardan ve buğdaydan ve mercimekten ve soğan çıkarsın*” (Bakara, 2/61) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. I. s. 112)

3.42.2. Hile ve Yalan

ناصر دین گشته آن کافر وزیر کرده او از مکر در لوزینه سیر

I.445. O kâfir vezir, din nasihatçisi olarak hile ile badem helvasına sarımsak karıştırmıştı!

Badem helvası Hakk yolunda yapılan ibadetleri sarımsakta yapılan ibadetleri engellemeyi sembolize etmiştir.

بوی صدق و بوی کذب گول گیر هست پیدا در نفس چون مشک و سیر

VI. 4894. Doğru sözle ahmağı aldatan yalan misk ve sarımsak kokusu gibi nefesten anlaşılır.

Sarımsak aldaticılık ve yalanı sembolize etmiştir.

3.42.3. Nefsâni Sıfatlar

گر خوری سوگند من کی خوردهام از پیاز و سیر تقوی کردهام

III. 167. Yemin eder de “Ben onları ne zaman yedim? Soğandan da çekinmekteyim, sarımsaktan da” dersin

Soğan ve sarımsak nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

3.42.4. Her İnsanın Ayır Ayrı Terbiyesi

هر حویجی باشدش کردی دگر در میان باغ از سیر و کبر

IV. 1083. Bahçede soğan, sarımsak vesaire gibi sebzelerin her birine ayrı bir evlek vardır.

Soğan ve sarımsak her insanın ayrı ayrı terbiye edildiğini sembolize etmiştir.

3.43. Servi (سرو) Sembolü

3.43.1. Gayb Âlemin İlahî Bilgisi

باغ دل را سبز و تر و تازه بین پر ز غنچه‌ی ورد و سرو و یاسمین

I.1897. Gönül bahçesinin yemyeşil, terütaze, goncalar, güller, serviler ve yaseminlerle dolu olduğunu gör!

Gonca, gül, sevi ve yasemin gayb âleminin ilahî bilgilerini sembolize etmiştir.

ز آن همی خندم که با زنجیر و غل هی کشمتان سوی سروستان و گل

III. 4578. Sizi zincirlerle, bukağılarla selviliklere, güllük, gülistanlıklara çekiyorum da ona gülüyorum.

Servi, gül ve gül bahçesi gayb âlemini sembolize etmiştir.

3.43.2. İnsan-ı Kâmilin Gönlüne Dolan ilahî Bilgi

این سخنهایی که از عقل کل است بوی آن گلزار و سرو و سنبل است

I.1899. Akl-ı Külden gelen bu sözler de, o gül bahçesinin, o servi ve sümbüllerin kokusudur.

Gül bahçesi insan-ı kâmilin ilahî bilgisi ile dolu olan gönlünü, servi ve sümbülde insan-ı kâmilin gönlüne dolan ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

3.43.3. Cennet ve Sonsuz Hayat

یا در آن عالم حقت سروی کند تا تر و تازه بمانی تا ابد

I.2117. Yahut Tanrı, seni o âlemde bir servi yapsın da ebediyen terü taze kal” dedi.

Servi cennette sonsuz hayatı sembolize etmiştir.

این سخا شاخی است از سرو بهشت وای او کز کف چنین شاخی بهشت

II. 1273. Bu cömertlik, cennet selvisinin bir dalıdır. Yazıklar olsun böyle bir dalı elinden bırakana.

Servi cennette sonsuz hayatı sembolize etmiştir. “Cömertlik cennet ağaçlarından bir ağaçtır; dalları dünyaya sarkmıştır” hadis-i şerifine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c. III. s. 353).

3.43.4. Uzun Boy

خواجه تا شب بر دکانی چار میخ ز انکه سروی در دلش کردست بیخ

III. 543. Esnaf, gönlüne bir serviyi diktiğinden akşama kadar dükkânda çarمیha çakılmış gibi bekler durur.

Servi uzun boylu sevgiliyi sembolize etmiştir.

IV. 2581. Ona ne ihtiyarlık buruşması gelir. Ne de selviye benzeyen boyun iki kat olur!

Selvi uzun boyu sembolize etmiştir.

کز زلیخای لطیف سرو قد همچو شیران خویشتن را واکشد

V. 3874. Selvi boylu lâtif Zeliha'dan aslanlar gibi kendisini çeksın.

Selvi uzun boyu sembolize etmiştir.

اول ار شد مرکبت سرو سهی لیک آخر خشک و بی مغزی تهی

VI. 1220. Önce bineğin, usul boylu selvidir ama sonunda kupkuru, içi boş bir hale gelirsin!

Servi uzun boyu sembolize etmiştir.

گر به خلوت آیی ای سرو سهی از ستمکاری شو شرحم دهی

VI. 4457. Ey Selvi boylu! Yalnızca gelirsen kocanın sitemlerini iyice söyle, şikâyetle bulunursun.

Selvi uzun boyu sembolize etmiştir.

سه پسر بودش چو سه سرو روان وقف ایشان کرده او جان و روان

VI. 4878. Yürüyen selviye benzer üç oğlu vardı. Canını, malını onlara vakfetmişti.

Servi uzun boyu sembolize etmiştir.

3.43.5. Vahdet

آن چه زد بر سرو و قدش راست کرد و آنچه از وی نرگس و نسرين بخورد

III. 4130. Selviye bir şey yaptı. Boyunu dümdüz etti. Nergisle ağustos gülü de ondan feyz aldı, güzelleşti.

Selvi ağacı vahdeti sembolize etmiştir. Selvi ağacının etrafında yetişen nergis ve ağustos gülü de serviden feyz alarak onlarda Allah'ın birliğini sembolize etmişlerdir.

3.43.6. Bu Dünyanın Geçiciliği

پس نخواندی ایزدش دار الغرور گر نبودى عكس آن سرو سرور

IV. 1366. O neşe selvisinin aksi olmasaydı Tanrı bu âleme aldanış yeri demezdi.

Selvi bu dünyanın geçiciliğini yani hayal dünyası olduğunu sembolize etmiştir. Burada “*Herkes ölümü tadar. Yaptıklarınızın karşılığı muhakkak kıyamet gününde tastamam verilecektir. O vakit kim o ateşten uzaklaştırılıp cennete sokulursa, artık o muhakkak muradına ermiş olur. Bu dünya hayatı aldanma metaından başka bir şey değildir*” (Âl-i İmran,3/185) ayetine atıfta bulunulmuştur (Can 2005: c. IV. s. 481).

3.43.7. Allah'ın Kulun Günahlarını Affetmesi ve Kula İman Vermesi

همچو سرو و سوسنم آزاد کرد همچو بخت و دولتتم دل شاد کرد

V. 2309. Beni selvi ve süsen gibi azadetti. Bahtım, devletim gibi gönlüm de açıldı.

Selvi ve süsen, Allah'ın kulun kötülüklerini ve günahlarını affetmesini ve onları imana ve güzelliğe çevirmesini sembolize etmiştir.

3.43.8. Uzun Boy ve Kibir

گفت او را بس درازی بهر مزد اندکی ز آن قد سروت هم بدزد

V. 3479. Ziya, alınarak dedi ki: Çok uzun boylusun. Bari o sevi boyundan birazcığını çal!

Selvi hem uzun boyu hem de kibir ve gururu sembolize etmiştir.

3.43.9. Sevgilinin Güzelliği

خوابها بیزار شد از چشم من در غمت ای رشک سرو و یاسمن

VI. 563. Senin derdinle ey selvilerin, yaseminlerin haset ettikleri güzel, uyku gözlerimden usandı.

Selvi ve yasemin sevgilinin güzelliğini sembolize etmiştir.

3.43.10. İnsan-ı Kâmilin İlahî Emirlere Birebir Uyması

حاجت این منتهی ز آن منتهی تو بر آر ای حسرت سرو سهی

VI. 2708. Bu kötülüğün çirkinliğin son derecesine varmış olan kulun hacetini, son derecede olan lûtfunla reva et ey usul boylu selvilerin bile haset ettikleri güzel!

Selvi dış görünüşü itibari ile dosdoğru olduğu için İnsan-ı kâmilin ilahî emirlere dosdoğru uyduklarını sembolize etmiştir.

3.43.11. İnsan-ı Kâmil

ای گروه مومنان شادی کنید همچو سرو و سوسن آزادی کنید

VI. 4542. Ey inananlar, sevinin. Selvi gibi, süsen gibi hür olun.

Selvi ve süsen insan-ı kâmili sembolize etmiştir.

3.43.12. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar

بی‌زبان گویند سرو و سبزه‌زار شکر آب و شکر عدل نو بهار

VI. 4544. Selvilerle yeşillik, daima dilsiz, dudaksız olarak suya ve ilkbaharın adaletine şükredip durmadadır.

Bu beyitte selvinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.44. Sidre Ağacı (سدره) Sembolü

3.44.1. Ruh

از حطب بشناس شاخ سدره را گر چه هر دو سبز باشند ای فتی

V. 1100. Sidre dalını odundan fark et, ikisi de yeşil görünür yiğidim ama bir değildir.

Sidre ruhu sembolize etmiştir.

3.45. Soğan (پیاز) Sembolü

3.45.1. Nefsâni Sıfatlar

گر بکاوی کوشش اهل مجاز تو به تو گنده بود همچون پیاز

II. 2900. Mecaz ehlinin çalışıp çabalamasını araştırırsan görürsün ki soğan gibi kat, kattır.

Soğan dünyaya bağlı insanların nefsâni sıfatlarını sembolize etmiştir.

گر خوری سوگند من کی خورده‌ام از پیاز و سیر تقوی کرده‌ام

III. 167. Yemin eder de “Ben onları ne zaman yedim? Soğandan da çekinmekteyim, sarımsaktan da” dersin

Soğan ve sarımsak nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

تا نبیند کودکی که سیب هست او پیاز گنده را ندهد ز دست

III. 3355. Çocuk, elmayı görmedikçe kokmuş soğanı elinden bırakır mı hiç?

Elma ilahî bilgiyi soğan da nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

تو ملاف از مشک کان بوی پیاز از دم تو می‌کند مکشوف راز

IV. 1775. Misten bahsetme. Ağzından soğan kokusu gelmede, sırrını açığa vurmada!

Soğan nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

3.45.2. Kibir Hırs ve Şehvet

بوی کبر و بوی حرص و بوی آز در سخن گفتن بیاید چون پیاز

III. 166. Kibir, hırs, şehvet kokusu, söz söylerken soğan gibi kokar.

Soğan kibir, hırs ve şehveti sembolize etmiştir.

3.45.3. Sağlıklı Düşünemeyen Beyin

مغز این مسکین ز سودای دراز وز ریاضت گشت فاسد چون پیاز

III. 2021. Bu yoksulun beyni başa çıkmaz sevdalarla, sonu gelmez riyazatlarla soğan gibi çürümüş kokmuş!” diyorlardı.

Çürümüş soğan sağlıklı düşünemeyen beyni sembolize etmiştir.

3.45.4. Şekli İtibariyle Küçük ve Darlık

بس عظیم و بس فراخ و بس دراز سخت زفت و تو بتو همچون پیاز

III. 2605. Pek ulu, pek geniş, pek uzun, pek kocamandı. Bir soğan kadar!

Soğan şekli itibariyle küçük ve darlığı sembolize etmiştir.

3.45.5. Dünya Nimetlerinin Değersizliği

آن غلامان و کنیزان بناز پیش چشمش همچو پوسیده پیاز

IV. 864. O nazlı nazenin kölelerle cariyeler, gözüne porsumuş, kokmuş, çürümüş soğan gibi görünmeye başladı.

Çürümüş soğan dünya nimetlerinin değersizliğini sembolize etmiştir.

3.45.6. Her İnsanın Ayrı Ayrı Terbiyesi

هر حویجی باشدش کردی دگر در میان باغ از سیر و کبر

IV. 1083. Bahçede soğan, sarımsak vesaire gibi sebzelerin her birine ayrı bir evlek vardır.

Soğan ve sarımsak her insanın ayrı ayrı terbiye edildiğini sembolize etmiştir.

3.45.7. Gönlü Nefsâni Sıfatlarla Dolu Olan İnsan

نه نیاز و نه جمالی بهر ناز تو بتویش گنده مانند پیاز

VI. 1248. Ne niyazı var, ne nazlanacak güzelliği. Soğan gibi kat kat ve her katıda kokmuş!

Soğan gönlü nefsâni sıfatlarla dolu olanları sembolize etmiştir.

3.45.8. Sevgiliden Uzaklaşmak

خنده بوی زعفران وصل داد گریه بوهای پیاز آن بعاد

VI. 4042. Gülme, vuslat safranının kokusunu verir, ağlama, uzaklık soğanının kokusunu.

Safran sevgiliye kavuşmayı soğan da sevgiliden uzaklaşmayı sembolize etmiştir.

3.45.9. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar

از پیاز و گندنا و کوکنار سر دی پیدا کند دست بهار

V. 1801. Baharın eli, soğanı, safranı, haşhaşı çıkarır, kışın sırrını nasıl meydana korsa öyle.

Bu beyitte soğan, safran ve haşhaşın tasavvufî sembolik anlamı yoktur

3.46. Söğüt (بید) Sembolü

3.46.1. Fâsid Kullar

هل مرا تا پرده‌ها را بر درم تا چو خورشیدی بتابد گوهرم

I.3529. Güneş benim nurumdan tutulsun. Hurma ağacı (gibi meyveliler) ile söğüt ağacını (gibi meyvesizleri) göstereyim.

Hurma ağacı sâlih kulları söğüt ağacı fâsid kulları sembolize etmiştir.

3.46.2. Nefsâni Sıfatlara Sahip Olan İnsan

ليک قریبی هست با زرشید را که از آن آگه نباشد بید را

III. 706. Fakat güneşin altına bir yakınlığı var ki söğüdün bundan haberi bile yok!

Söğüt ağacı nefsâni sıfatlara sahip olan insanı sembolize etmiştir.

3.46.3. İnsan-ı Kâmil

وارهیده از همه خوف و امید کز همی‌گردم به هر سو همچو بید

V. 3585. Bütün korkulardan, bütün ümitlerden kurtulup söğüt gibi her yana eğilmeliyim.

Söğüt insan-ı kâmil sembolize etmiştir.

همچو شاخ بید گردان چپ و راست که ز بادش گونه گونه رقصه‌است

V. 3586. Söğüt dalı gibi sağa sola dönmeli, onun gibi rüzgârda çeşit çeşit oynamalıyım.

Söğüt dalı insan-ı kâmil sembolize etmiştir.

3.46.4. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar

چون ندید او خیره و نومید شد جسم لرزان همچو شاخ بید شد

IV. 929. Kimseyi göremeyince şaşırды, ümidi kesildi, söyleyeni bulamayacağını anladı.

Söğüt dalı gibi her tarafı tir tir titriyordu.

Bu beyitte söğüttün tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.47. Susam (کنجد) Sembolü

3.47.1.Çekilen Eziyetlerin Sonucunda Elde Edilen Faydalar

قصد او آن نه که آبی بر کشد یا که کنجد را بدان روغن کند

VI. 2196. Su çekmekten yahut susamdan şırlagan yağı çıkarmaktan haberi bile yoktur.

Susam yağı çekilen eziyetin kahrın sonucunda faydalı bir şeyi elde etmeyi sembolize etmiştir.

3.48. Sümbül (سنبل) Sembolü

3.48.1. İnsan-ı Kâmilin Gönlüne Dolan İlahî Bilgi

این سخنهایی که از عقل کل است بوی آن گلزار و سرو و سنبل است

I.1899. Akl-ı Külden gelen bu sözler de, o gül bahçesinin, o servi ve sümbüllerin kokusudur.

Gül bahçesi insan-ı kâmilin ilahî bilgisi ile dolu olan gönlünü, servi ve sümbülde insan-ı kâmilin gönlüne dolan ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

3.48.2. İlahî Sırlar

تا در آن جا سنبل و نسرين چرند تا به گلزار حقایق ره برند

II. 3244. Da orada sümbül ve ağustos gülü yesinler, hakikat bahçelerine yol bulsunlar.

Ağustos gülü ve sümbül duyguların ilahî sırlarla beslenerek hakikat bahçesine ulaşmasını sembolize etmiştir.

3.48.3. Ruhun Sıfatlarının Tecellisi

سنبل و لاله و سپر غم نیز هم با هزاران ناز و نفرت خورده‌ام

V. 920. Ben, sümbülü, laleyi, reyhanı bile binlerce nazla ve istemeyerek yerdim dedi.

Lale, sümbül, reyhan ruhun sıfatlarının tecellisini sembolize etmiştir.

3.48.4. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar

در شعاع نور گوهر گاو آب می‌چرد از سنبل و سوسن شتاب

VI. 2923. Mücevherin nuru ile aydınlanan sahadaki sümbül ve süsenleri hemencecik yer.

Bu beyitte sümbül ve süsenin tasavvufî sembolik değeri yoktur.

3.49. Süsen (سوسن) Sembolü

4. 49.1. İnsan-ı Kâmil

و انکه سر تا پا گل است و سوسن است پس بهار او را دو چشم روشن است

I.2921. Fakat bahar, baştan ayağa kadar gül ve süsen olana iki aydın gözdür.

Gül ve süsen insanı-kâmilî sembolize etmiştir.

3.49.2. Münafık İnsan

ذکر با او همچو سبزه‌ی گلخن است بر سر مبرز گل است و سوسن است

II. 270. Onun zikretmesi külhanda biten yeşillığe, aptes bozulan yerde yetişen gül ve süsene benzer.

Gül ve süsen münafık insanı sembolize etmiştir.

3.49.3. İlahî Bilgi

چون ترا غم شادی افزودن گرفت روضه‌ی جانت گل و سوسن گرفت

II. 1379. Gamdan neşe artmaya başladı mı can bahçen güllerle, süsenlerle dolar.

Gül ve süsen ilahî bilgiyi sembolize etmiştir.

3.49.4. Allah'ın Kulun Günahlarını Affetmesi ve Kula İman Vermesi.

همچو سرو و سوسنم آزاد کرد همچو بخت و دولتتم دل شاد کرد

V. 2309. Beni selvi ve süsen gibi azadetti. Bahtım, devletim gibi gönlüm de açıldı.

Selvi ve süsen Allah'ın kulun kötülüklerini ve günahlarını affetmesini ve onları imana ve güzelliğe çevirmesini sembolize etmiştir.

3.49.5. İnsan-ı Kâmil

ای گروه مومنان شادی کنید همچو سرو و سوسن آزادی کنید

VI. 4542. Ey inananlar, sevinin. Selvi gibi, süsen gibi hür olun.

Selvi ve süsen insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

3.49.6. Cennet

بیشه‌ی پر سوسن و ریحان و گل پر درخت میوه دار خوش اکل

VI. 4808. O orman, süsenlerle, reyhanlarla, güllerle, yenmesi hoş meyve ağaçlarıyla doluydu.

Süsen, reyhan, gül, cenneti sembolize etmiştir.

3.49.7. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar

در شعاع نور گوهر گاو آب می‌چرد از سنبل و سوسن شتاب

VI. 2923. Mücevherin nuru ile aydınlanan sahadaki sümbül ve süsenleri hemencecik yer.

Bu beyitte sümbül ve süsenin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

که عجایب نقشها آن کلك کرد همچو ريحان و چو سوسن زار و ورد

IV. 3722. Dedi ki: O kalem, kâğıdı fesleğen, süsen ve gül bahçesi haline getirdi...

Acayip şekiller yaptı.

Bu beyitte süsen, fesleğen ve gül bahçesinin tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.50. Şalgam (شلغم) Sembolü

3.50.1. Dünyaya Bağlılık

در مکن در کرد شلغم پوز خویش که نگردهد با تو او هم طبع و کیش

IV. 1087. Şalgam evleşine girip ağzını açma da onunla aynı tabiatta, aynı huya sahip olma!

Şalgam bu dünyaya bağlılığı sembolize etmiştir.

3.51. Tiryak (تریاک) Sembolü

3.51.1. İnsan-ı Kâmil

گویدت تریاق از من جو سپر که ز زهرم من به تو نزدیکتر

III. 4077. Tiryak, sana “ Gel, beni kendine siper et. Ben, sana zehirden daha yakınım.

Tiryak insan-ı kâmil sembolize etmiştir. Burada “*Muhakkak size nefsinizin cinsinden resul geldi.*” (Tevbe, 9/128) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c.VI. s. 442).

3.51.2. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar

یک گره را بر هوا در هم زدی تا چو خشخاش استخوان ریزان شدی

VI. 4820. Bir bölümünü havada birbirine vuruyor, Haşhaş gibi kemiklerini parçalayıp döküyordu.

Bu beyitte haşhaşın tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.52. Tûba Ağacı (طوبى) Sembolü

3.52.1. İnsan-ı Kâmil

تازگی و جنبش طوبى است این همچو جنبشهای حیوان نیست این

I.1956. Bu tazelik, Tûbâ ağacının tazeliği; bu hareket, Tûbâ ağacının hareketidir.

Halkın hareketlerine benzemez.

Tûba ağacı insan-ı kâmilin hal ve hareketlerini sembolize etmiştir.

سایه‌ی طوبى ببین و خوش بخسب سر بنه در سایه بی سرکش بخسب

IV. 3345. Tuba gölgesini gör de güzelce uyu... O gölgeye baş koy da serkeşlik etmeden uykuya dal!

Tûba ağacı insan-ı kâmilini sembolize etmiştir.

3.53. Turp (ترپ) Sembolü

3.53.1. Gönlü Nefsâni Sıfatlarla Dolu Olan Mertebesi Düşük İnsan

چون زند شهوت در این وادی دهل چیست عقل تو فجل ابن الفجل

V. 3878. Şehvet, bu ovada davul dövdü mü akıl dediğin ne oluyor ki a turpoğlu turp:

Turp gönlü nefsâni sıfatlarla dolu olan düşük mertebedeki insanları sembolize etmiştir.

3.53.2. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar

از دکانی گر کسی تربى برد کاین ز حکم ایزد است ای با خرد

V. 3060. Birisi bir dükkândan bir turp çalsa da a akıllı kişi, bu Tanrı takdiri dese,

Bu beyitte turpun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

بر سرش کوبى دو سه مشت ای کره حکم حق است این که اینجا باز نه

V. 3061. Başına iki üç yumruk vurur da bu da Tanrı takdiri dersin, koy turpu yerine!

Bu beyitte turpun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.54. Turunç (ترنج) Sembolü

3.54.1. Ruhlar Âleminin Görülen kokusu

از انار و از ترنج و شاخ سیب وز شراب و شاهدان بی حساب

V. 2552. Narı, turuncu, elma dalını söyle. Şarabı ve sayısız güzelleri anlat.

Narın kabuğu dünyayı, narın içi ise dünyanın gizli sırlarını, turunç kokusu itibari ile ruhlar âleminin görülen sırlarını, içi itibariyle de görülmeyen sırlarını, elma dalı da insanın yaratılma sıfatlarını ve sırlarını sembolize etmiştir.

3.55. Üzerlik Tohumu (اسپند) Sembolü

3.55.1. Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar

آتش اندر زن به گرگان چون سپند ز آن که آن گرگان عدوی یوسفند

II. 127. Ateşe üzerlik tohumu serper gibi kurtların başına ateş serp; çünkü o kurtlar, Yusuf'un düşmanlarıdır.

Bu beyitte üzerlik tohumunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

گفت جامم را چنان پر کرده اند کاندراو اندر نگنجد یک سپند

II. 3406. Şeyh dedi ki: “Benim kadehimi öyle doldurdular ki içine tek bir üzerlik tohumu bile sığmaz.

Bu beyitte üzerlik tohumunun tasavvufî sembolik anlamı yoktur.

3.56. Üzüm (انگور) Sembolü

3.56.1. Sabır ve Kanâat

رز بدی پر میوه چون کاسد شدی وقت میوه پختنت فاسد شدی

I.2306. Üzümlerle dolu bir asmaydın; nasıl oldu da kesada uğradın; üzümün tam olacakken bozulup gittin?

Üzüm sabır ve kanâatı sembolize etmiştir.

گر بسوزد باغت انگورت دهد در میان ماتمی سورت دهد

III. 1873. Bağını mı yaktı? Sana bir bağ dolusu üzüm ihsan eder; yas içinde neşe verir.

Üzüm Allah'tan gelen her şeye razı gösterilmesi gerektiğini sembolize etmiştir.

3.56.2. Sâlik ve İnsan-ı Kâmil

آب در غوره ترش باشد و لیک چون به انگوری رسد شیرین و نیک

I.2601. Su, koruk içinde ekşidir; fakat üzüm gelince tatlılaşır, güzelleşir.

Koruk sâliki üzümde insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

3.56.3. İnsan-ı Kâmil

روح از انگور می را دیده است روح از معدوم شی را دیده است

II. 178. “Ruh üzümde şarabı, yoktan varı görür”

Üzüm insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

در دل انگور می را دیده‌اند در فنای محض شی را دیده‌اند

II. 182. Üzümün gönünde şarabı, tamam yoklukta bütün varlığı müşahede ederler.

Üzüm insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

هیچ انگوری دگر غوره نشد هیچ میوه‌ی پخته با کوره نشد

II. 1318. Hiçbir üzüm tekrar dönüp koruk olmaz. Hiçbir olmuş meyve tekrar turfanda haline gelmez.

Üzüm insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

عاقل از انگور می‌بیند همی عاشق از معدوم شی‌بیند همی

III. 3754. Akıllı adam, şarabı üzümde görür... Âşık varı yokta bulur.

Üzüm insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

ای خنک آن را که پیش از مرگ مرد یعنی او از اصل این رز بوی برد

IV. 1372. Ne mutlu o kişiye ki ölümden önce öldü... Yani bu üzümün aslından bir koku elde etti!

Üzüm insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

خمر دفع غصه و اندیشه را چشمه کرده از عنب در اجترا

V. 1635. Şarap ırmağını, gamı defetmek, düşünceyi gidermek ve insana kuvvet ve cesaret vermek için üzümde akıttı.

Üzüm insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

3.56.4. İnsan-ı Kâmilin Ezelde İlahî Bilgilerle Dolması

پیشتر از خلقت انگورها خورده می‌ها و نموده شورها

II. 180. Üzüm yaratılmadan önce şaraplar içmişler, muhabbet sarhoşu olmuşlardır.

Üzüm insan-ı kâmilin ezelde ilahî bilgilerle dolduğunu sembolize etmiştir.

3.56.5. Cisim ve Sûret

صوفی آن صورت مپندار ای عزیز همچو طفلان تا کی از جوز و مویز

II. 199. Fakat ey aziz, sofîyi, suret sofîsi sanma! Ne vakte kadar çocuklar gibi cevize, üzümüne düşüp kalacaksın?

Ceviz ve üzüm, cismi ve sûreti sembolize etmiştir.

جسم ما جوز و مویز است ای پسر گر تو مردی زین دو چیز اندر گذر

II. 200. Oğul bizim cismimiz cevizle üzümdür. Ersen bu ikisinden de geç.

Ceviz ve üzüm, cismi ve sûreti sembolize etmiştir.

بنگرم در غوره می بینم عیان بنگرم در نیست شی بینم عیان

III. 4541. Üzümüne bakıyor, şarabı görüyorum. Yok'a bakıyorum, açıkça var'ı görüyorum.

Üzüm sureti sembolize etmiştir.

3.56.6. Vahdet

اولا اخوان شدند آن دشمنان همچو اعداد عنب در بوستان

II. 3715. Önce o düşmanlar, bağdaki üzümler gibi kardeş oldular.

Üzüm birleşmeyi bir araya gelmeyi yani vahdetti sembolize etmiştir.

صورت انگورها اخوان بود چون فشردی شیرهی واحد شود

II. 3717. Üzümlerin suretleri kardeşdir. Fakat sıktın mı tek bir üzüm suyu olur.

Üzüm vahdeti sembolize etmiştir.

3.56.7. Nakıs İnsan ve İnsan-ı Kâmil

غوره و انگور ضدانند لیک چون که غوره پخته شد شد یار نیک

II. 3718. Korukla üzüm birbirine zıttır ama koruk, olgunlaşınca güzelleşir, tatlılaşır, iyi bir dost olur.

Koruk insan-ı nakısı üzümde insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

غورهی تو سنگ بسته کز سقام غورهها اکنون مویزند و تو خام

IV. 305. Hastalıktan donmuş kalmış koruksun sen. Hâlbuki koruklar, şimdi kuru üzüm haline geldi, sense hala hamsın!"

Koruk nefsâni sıfatları kuru üzüm de insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

نار بودی نور گشتی ای عزیز غوره بودی گشتی انگور و مویز

IV. 3421. Ey aziz kişi, ateştin, nur oldun. Koruktun yaş ve kuru üzüm oldun.

Koruk nakıs insanı yaş ve kuru üzümde insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

با چنین ناقابلی و دوریی بخشد این غوره مرا انگوری

VI. 4740. Yoksa böyle kabiliyetsiz bir halde, bu uzaklık âleminde mi kalırım? Yahut da Tanrı bu kuruğu üzüm haline getirir mi?

Koruk nakıs insanı üzüm de insan-ı kâmilî sembolize etmiştir.

3.56.8. Kâfir

غوره‌ای کاو سنگ بست و خام ماند در ازل حق کافر اصلیش خواند

II. 3719. Koruk halinde kalan üzüme Tanrı ezelden kâfir demiştir.

Koruk insan-ı nakısı yani kâfiri sembolize etmiştir.

3.56.9. Nefsâni Sıfattan Arınıp İnsan-ı Kâmil Olma Kabiliyeti

غوره‌های نیک کایشان قابل‌اند از دم اهل دل آخر یک دل‌اند

II. 3723. Ne de olsa üzüm olmaya kabiliyetli korukların gönülleri, ehli dilin nefesleriyle birdir.

Koruk nefsâni sıfatlarla kirlenmiş fakat insan-ı kâmil olmaya kabiliyetli insanları sembolize etmiştir.

3.56.10. Nakıs İnsanların İnsan-ı Kâmil Himmetiyle Birliğe Ulaşması

سوی انگوری همی‌رانند تیز تا دویی برخیزد و کین و ستیز

II. 3724. Hepsi üzüm olmaya koşarsa, sonunda ikilik kalkar, kin ve savaş kalmaz.

Üzüm nakıs insanların insan-ı kâmilin himmetiyle kemale erip birliğe ulaşmasını sembolize etmiştir.

پس در انگوری همی‌درند پوست تا یکی گردند و وحدت وصف اوست

II. 3725. Hepsi de üzüm olup derilerini yırtarlar da birleşirler, vasıfları da birlik olur.

Üzüm nakıs insanların insan-ı kâmilin himmetiyle kemale erip birliği ulaşmasını sembolize etmiştir.

3.56.11. Kesret

از نزع ترك و رومی و عرب حل نشد اشکال انگور و عنب

II. 3741. Türk, Rum ve Arabın kavgasından engûr ve inep şüphelerine düşmekten başka bir şey çıkmaz.

Üzüm kesreti sembolize etmiştir.

3.56.12. Şarap

تو چه خود را گیج و بی خود کرده‌ای خون رز کو خون ما را خورده‌ای

III. 699. Sen kendini nasıl oluyor da ahmak, dalgın gösteriyorsun? Üzümün kanı nerede? Sen bizim kanımızı içmişsin!

Üzümün kanı, üzüm suyu ve şarabı sembolize etmiştir.

3.56.13. Nefsten Arınmak

ز آب سرد انگور افسرده رهد سردی و افسردگی بیرون نهد

III. 4194. Donmuş, soğuk çalmış üzümü donukluğu gitsin diye soğuk suya atarlar.

Üzüm nefse kötü gelen şeyler yapılarak nefisten temizlenmeyi sembolize etmiştir.

3.56.14. Dünya Nimetleri

میل جان در حکمت است و در علوم میل تن در باغ و راغ است و کروم

III. 4438. Can, hikmete, bilgilere. Ten, bağa, bahçeye, üzüme meyleder.

Üzüm dünya nimetlerini sembolize etmiştir.

3.56.15. Mevlâna

با تو ما چون رز به تابستان خوشیم حکم داری هین بکش تا می کشیم

IV. 13. Üzüm çubuğu, yazdan nasıl hoşlanırsa, onunla nasıl bağdaşmışsa biz de seninle öyle bağdaşmışız, senden öyle hoşlanmaktayız. İstiyorsan emret, çek de çekip götürelim!

Üzüm çubuğu “*Mevlâna*’yı” (Konuk, a.g.e. c. VII. s. 23). sembolize etmiştir

3.56.16. Allah

که چه خسبی آخر اندر رز نگر این درختان بین و آثار و خضر

IV. 1360. Dedi ki: Ne uyuyorsun ya hu? Bir başını kaldır da üzüm çubuğuna, şu ağaçlara, “Tanrı’nın rahmet eserlerine, yeşillığe bak!

Üzüm çubuğu Allah’ın nimetlerini sembolize etmiştir.

3.56.17. Ruh

ای به يك برگي ز باغی مانده همچو کرمی برگش از رز رانده

IV. 2537. Ey bir yaprak uğruna bağdan olan sen, bir yaprağa kapılıp kalan ve bu yüzden üzümünden mahrum olan kurda benziyorsun.

Yaprak, insan bedenini, bağ vahdet âlemini üzüm de ruhu sembolize etmiştir.

3.56.18. İlm-i İlahîdeki Mertebeler

که برو کتاب تا مرغت خرم یا مویز و جوز و فستق آورم

IV. 2578. Mektebe git de sana kuş alayım yahut kuru "üzüm, ceviz ve fıstık getireyim diyeyim!

Üzüm, ceviz ve fıstık ilm-i ilahî de bulunan çeşitli makamları sembolize etmiştir.

3.56.19. İlahî Cezbe

فکر طفلان دایه باشد یا که شیر یا مویز و جوز یا گریه و نفیر

V. 1288. Çocukların düşünceleri ya dadıdır, ya süt. Ya kuru üzümdür, cevizdir yahut da bağırıp ağlama.

Kuru üzüm ve ceviz, ilahî cezbeyi ve zevki sembolize etmiştir.

3.56.20. Nefsâni Yiyecekler

تونه ای ز آن نازنینان عزیز که ترا دارند بی جوز و مویز

V. 2845. Sen o yüce nazeninlerden değilsin ki sana ceviz ve kuru üzüm vermesinler.

Ceviz ve kuru üzüm nefsâni yiyecekleri sembolize etmiştir.

3.56.21. Nefsâni Sıfatlar

کودکی گرید پی جوز و مویز پیش عاقل باشد آن بس سهل چیز

3342. Çocuk, ceviz ve kuru üzüm için ağlar. Hâlbuki bu, büyük adama göre hiçbir şey değildir.

Ceviz ve kuru üzüm nefsâni sıfatları sembolize etmiştir.

3.56.22. Allah İlminden Gafil Olan Cesetler

پیش دل جوز و مویز آمد جسد طفل کی در دانش مردان رسد

V. 3343. Gönüle göre de beden, cevizle kuru üzümdür. Çocuk, nereden büyüklerin bilgisine sahip olacak?

Ceviz ve kuru üzüm nefsâni sıfatları ve Allah ilminden gafil olan ceset mertebesindeki bedenleri sembolize etmiştir.

3.56.23. Asıldan Zahir Olanın Sûrette Başka Olması

آدم از خاک است کی ماند به خاک هیچ انگوری نمی ماند به تآك

V. 3983. Âdem, topraktan yaratılmıştır, toprağa benzemez. Hiçbir üzüm, üzüm çotuğu gibi değildir.

Üzüm asıldan zahir olan şeyin surette başka olduğunu sembolize etmiştir.

3.56.24. Bu Dünya

زاغ در رز نعره ی زاغان زند بلبل از آواز خوش کی کم کند

VI. 28. Kuzgun, üzüm bağında kuzgunca bağırır. Fakat bülbül, bunu duyup sesini azaltır mı?

Üzüm bağı bu dünyayı sembolize etmiştir.

3.56.25. Tasavvufi Sembolik Anlamları Olmayanlar

چار کس را داد مردی يك درم آن یکی گفت این به انگوری دهم

II. 3681. Adamın biri, dört kişiye bir dirhem verdi Adamlardan birisi “Ben bu parayı “engûr’a” vereceğim” dedi.

Bu beyitte üzümün tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

آن یکی دیگر عرب بد گفت لا من عنب خواهم نه انگور ای دغا

II. 3682. Öbürü Araptı, Lâ dedi, “Ben “İnep” isterim herif, engûr istemem.”

Bu beyitte üzümün tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

آن یکی ترکی بدو گفت ای گزم من نمی خواهم عنب خواهم ازم

II. 3683. Üçüncü Türk’ü, “ Bu para benim “ dedi, “ Ben inep istemem, üzüm isterim.”

Bu beyitte üzümün tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

آن یکی رومی بگفت این قیل را ترك كن خواهيم استافیل را

II. 3684. Dördüncüde Rum’du, dedi ki: “Bırak bu lâfları, biz İstafil isteriz.

Bu beyitte üzümün tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

من نخسبم حارسی رز کنم گر بر آرد گرگ سر تیرش زنم

III. 632. Ben uyumam, üzümle beklerim. Kurt gelirse tam kellesinden vururum.

Bu beyitte üzümün tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

تا شود آن حل به صحبت های پاک که به صحبت روید انگوری ز خاک

III. 2066. Temiz sohbetinizle o müşküller hal olsun. Topraktan üzüm bile sohbetle biter.

Bu beyitte üzümün tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

گر طبیبی گویدت غوره مخور که چنین رنجی بر آرد شور و شر

III. 2961. Bir doktor sana “ Koruk yeme, san şu çeşit kötü bir hastalık verir” dese,

Bu beyitte koruğun tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

تا ز سکسک وارهد خوش پی شود شیره را زندان کنی تا می شود

III. 4014. Bu yürüyüşü bıraksın da iyi yürüsün, rahvanlaşsın der. Üzüm suyunu şarap olsun diye hapis edersin ya.

Bu beyitte üzümün tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

کشت و باغ و رز سیه استاده است در زمین نم نیست نه بالا نه پست

IV. 3245. Bağlar üzümler simsiyah oldu... Ne yerde bir nem var, ne yukarıda ne aşağıda.

Bu beyitte üzümün tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

بود افطارش سر رز هر شبی هفت سال او دایم اندر مطلبی

V. 2668. Her gece üzüm çotuğunun ucunu yer, onunla iftar ederdi. Yedi yıl bu haldeydi.

Bu beyitte üzümün tasavvufi sembolik anlamı yoktur.

3.57. Yasemin (یاسمین) Sembolü

3.57.1. Gayb Âleminin İlahî Sırları

اندر آ اسرار ابراهیم بین کاو در آتش یافت سرو و یاسمین

I.790. Ateşe gir de ateş içinde gül ve yasemin bulan İbrahim'in sırlarını gör.

Gül ve yasemin ilahî sırları sembolize etmiştir.

باغ دل را سبز و تر و تازه بین پر ز غنچه ی ورد و سرو و یاسمین

I.1897. Gönül bahçesinin yemyeşil, terütaze, goncalar, güller, serviler ve yaseminlerle dolu olduğunu gör!

Gonca, gül, sevi ve yasemin gayb âleminin ilahî bilgilerini sembolize etmiştir.

3.57.2. Saf ve Temiz Olan Ruhun Sıfatları

کی گلستان راز گوید با چمن کی بنفشه عهد بندد با سمن

II. 1657. Gül bahçesi; yeşillige nasıl sır söyler, menekşe nasıl olur da yaseminle ahdedebilir?

Gül bahçesi ruhlar âlemini, menekşe koyu renkli olan nefsanî sıfatları yaseminde saf ve beyaz olan ruhun sıfatlarını ve doğada var olan bütün canlı cansız her şeyin Allah'ı zikrettiğini yani onların gizli hareketlerini ve konuşmalarını sembolize etmiştir.

3.57.3. İlahî Bilginin Olduğu Mekân

من از ایشان خیره ایشان هم ز من از بهاری خار ایشان من سمن

III. 1110. Ben onlara şaşırıyorum, onlar da bana şaşırıyorlar. Baharın onlar diken, ben yasemin.

Diken, Allah'ın rahmet baharının olduğu yeri seçmek yerine yoldan saparak kötülüğü tercih eden insanları yasemin de ilahî bilginin olduğu yeri sembolize etmiştir.

پس بداند که خطایی رفته است که سمن زار رضا آشفته است

IV. 1863. Anlar ki bir hata etmiştir de bundan dolayı rıza yaseminliği perişan olmuştur.

Yasemin ilahî bilgilerin olduğu ilahî bahçeyi sembolize etmiştir.

3.57.4. Nebilerin ve Evliyaların İlahî Yiyeceği

جز قرنفل یاسمن یا گل مچر رو به صحرای ختن با آن نفر

V. 2474. Karanfilden, yaseminden, gülden başka bir şey otlama. O ceylânlarla Hutun sahrasına yürü!

Karanfil, yasemin ve gül nebilerin ve velilerin gıdası olan ilahî ilimi sembolize etmiştir.

3.57.5. İnsan-ı Kâmil

من چنان خواهم که همچون یاسمین کز همی‌گردم چنان گاهی چنین

V. 3584. Ben yasemin gibi olmayı, gâh şöyle gah böyle eğilip bükülmeyi isterim.

Yasemin insan-ı kâmilini sembolize etmiştir.

3.57.6. Sevgilinin Güzelliği

خوابها بیزار شد از چشم من در غمت ای رشک سرو و یاسمن

VI. 563. Senin derdinle ey selvilerin, yaseminlerin haset ettikleri güzel, uyku gözlerimden usandı.

Selvi ve yasemin sevgilinin güzelliğini sembolize etmiştir.

3.57.7. Dünya Nimetleri

گر نبودى او نیابیدی زمین در درونه گنج و بیرون یاسمین

VI. 2106. O olmasaydı yeryüzü olmaz, yeryüzünün içinde defineler, dışında yaseminler yaratılmazdı.

Yasemin dünya nimetlerini sembolize etmiştir.

3.57.8. İnsan-ı Kâmilin Ağzından Çıkan İlâhî Bilgiler

تا لب جو خندد از آب معین لب لب جو سر بر آرد یاسمین

VI. 2721. Hep buradan da ak da ırmak kıyısı bu akarsuyla gülsün, kenarlarında yaseminler boy atsın.

Yasemin insan-ı kâmilin ağzından çıkan güzel ilahî bilgileri sembolize etmiştir.

3.58. Zakkum Ağacı (زقوم) Sembolü

3.58.1. Cehennem

چون ز دستت زخم بر مظلوم رست آن درختی گشت از او زقوم رست

III. 3471. Bir mazluma karşı elinden bir zulüm çıktımı o zulüm bir ağaç olur, o ağaçtan zakkum biter.

Zakkum ağacı cehennemi sembolize etmiştir. Burada “*Muhakkak zakkum ağacı âsînin taâmıdır*” (Duhân,44/43-44) ayetine atıfta bulunulmuştur (Konuk: a.g.e. c.VI. s. 280).

IV. BÖLÜM

SONUÇ

Mesnevî’de geçen meyve ve bitkilerle ilgili olarak 855 beyitte 58 adet sembol tespit edilmiştir. Bu 58 adet sembolün yer aldığı beyitlerin sayısı her sembole göre değişiklik arz etmektedir. Bu sembollerle ilgili sayılar aşağıdaki tabloda verilmiştir:

SEMBOLLER		SEMBOLLERİN TASAVVUFÎ ANLAMI	KULLANILAN BEYİT SAYISI
1 نسترن، نسرين	AĞUSTOS GÜLÜ(NESTER EN,)	İlahi Sırlar	1
		Hız. İbrahim’in Ateşe Atılması Olayı	1
		İnsan-ı Kâmilin Vuslata kavuşma Mutluluğu	1
		Vahdet	1
		Allah’ın Mutlak Kudreti Ve Kâfi Sıfatı	1
		Tasavvufî Sembolik Anlamı Olmayanlar	1
2 امرود، درخت امرود	ARMUT ve ARMUT AĞACI	Gafil İnsanın benliği ve Bencilliği	3
		Nakıs İnsanların Yiyeyeceği	1
		Nefsle Yapılan Mücadele	2
		Nefse Karşı Yapılan Mücadeleyi Kaybetme	1
		Beşeri Cisimlerin Görünüşlerinin Aynı Olmasına Rağmen İçlerinin Farklı Olması	1
3 جو	ARPA	İnsanların yaptığı İyi ve Kötü Amellerin Karşılığını Aynı Şekilde Alacağı	2
		Nefsine Köle olan İnsanlar	5
		İnsanın Ruhlar Âleminde Yaratılırken Amellerinin Bilinmesi	1
		Nakıs ve Cahil İnsan	2
		Akl-ı Cüz’i	1
		İkiyüzlülük	2
		Nefs Yiyeyeceği ve Nefs	5
		Allah’ın İzni Olmadan Hiç Kimsenin Bir şey Yapamayacağı	2
		Aynı Cinsten Olanların Aynı	3

		Cins İle hem Hal Olması	
		Nefs İle Yapılan Mücadele	1
		Tasavvufî Sembolik Anlamı Olmayanlar	9
4	به	AYVA	Hakk Yoluna yeni Giren Müridler
			Mürid'in İlahi bilgiyle Dolması
5	بادام	BADEM	İkiyüzlülük
			Tasavvufî Halin Tatlılığı
			Kabuk nefis içi ise ilahî ilm
			Mü'min ve Münafık Kullar
6	گندم	BUĞDAY	Yapılan İbadetlerden Zevk Alınmazsa Yapılan İbadetlerin Hiç Bir İşe Yaramayacağı
			İbadetler ve Sevaplar
			Yasak Meyve
			İnsanların Yaptığı İyi ve Kötü Amellerin Karşılığını Aynı Şekilde Alacağı
			Aynı Cinsten Olanların Aynı Cins İle hem Hal Olması
			İnsana Faydalı Olan Hakk'ın Gayreti
			İnsanın Ruhlar Âleminde Yaratılırken Amellerinin Bilinmesi
			Fena Makamı
			İlahî Bilgi ve İlahî Bilginin Mekânı
			İkiyüzlülük
			Beden
			Rızık
			Nebadad ve Cemadad
			Zahir-i İlim
			Allah'ın İlahî Kudreti
			Faydalı Nimetler
			Yetim Malı
			Cüz'i
			Suret
			Tasavvufî Sembolik Anlamı Olmayanlar
7	جوز	CEVİZ	Cisim ve Suret
			Beyin
			İsteksiz Yapılan İbadetler
			Hilebazın Sözleri
			Kabuk Nefs İçi İse İlahî İlm Ve Ruh
			Surettten Gelen Zevkler

		İlm-i İlahî Makamları	1	
		İlahî Cezbe	1	
		Mürid'in İlahi bilgiyle dolması	1	
		Nefs Yiyecekleri	3	
		Dünya Suretleri Ve Değersiz Olan Nimetleri	5	
		İmanı Zayıf İnsanlar	1	
		Tasavvufî Olarak Sembolik Anlamı olmayanlar	8	
8	چنار	ÇINAR	Duaya Açılan El	1
9	سپند	ÇÖREK OTU	Şehvet	1
			Doğru Sözler	1
			Tasavvufî Olarak Sembolik Anlamı olmayanlar	4
10	خار	DİKEN	Maddi ve Manevi Acı	11
			Nefsin Kötü Sıfatları ve Manevi Acı	18
			Allah'ın Görülmeyen Mahlûkatı Nârî	2
			Şeytan	1
			Nakıs Mürid	2
			Nefsi Besleyen Yiyecekler	3
			Nefs	5
			Dünya Zevkleri	1
			Allah'ın Zıtlık Sıfatı	1
			Cüz ve Küll Farklı Mertebeleri	2
			Günahkâr İnsanlar	11
			Küfür ve İnkâr	2
			Kötüden İyiliğe Dönüşen Günahlar	2
			Kötü Huy	6
			Allah'ın Muktedir Sıfatı	2
			Hırs	1
			İnsan-ı Kâmilin Çektiği Eziyet ve Cefa	3
			Kötülükler	5
			Arifleri	1
			Bekçi	3
			Geciken İhsan	1
			Ham Sözler	1
			Çirkinlikler	1
			Faydasız işler	1
			Hastalık	1
			Beden	2
			Cahillik	1
			İnsan-ı Kâmilin Söylediği Acı Sözlerin Güzelliği	1

		Tasavvufî Sembolik Anlamı Olmayanlar	20	
11	سیب	ELMA	Vahdet ve Vahdet Sırları	2
			Ölümden Sonra Ruh Amellerine Göre Güzel mi Çirkin mi Zahir Olacak	1
			Hakk Yoluna Yeni Giren Müridler	2
			İlahî Bilgi	1
			Beşeri Cisimler	1
			Gök Cisimler	2
			Bu Dünya, Peygamberler, Evliyalar ve İnsan-ı Kâmil	5
			İlahî Bilgi ve İlahî Bilginin Olduğu Yer	6
			Sâliklerin Nefs Mücadelesi	3
			Mürid'in İlahî bilgiyle Dolması	1
			İnsanın Yaratılma Sıfatını	1
			Varlığı Terk Etme	1
			İkiyüzlülük	1
			Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	2
12	ارغوان	ERGUVAN	Nefsten Arınma Aşamaları ve Nefsin Arınması	2
			Yeni Şeylerin Doğması	1
13	ريحان	FESLEĞEN	Hız. Muhammed'e Verilen Değer	1
			Akıl	1
			İlahî Bilgi ve Allah'ın Muktedir Olma sıfatı	1
14	فندق	FINDIK	İlahî Bilgi	1
			Cisim ve Ruh	1
15	فستق، پسته	FISTIK	Nefsânî Sıfatlar ve İlmi İlahî	2
			İlm-i İlahîdeki Makamlar	1
			İnsanın Batınındaki Bilgi	1
			Nefsânî Yiyecekler	1
16	غنچه	GONCA	Aşkın Taze Tutmak	1
			Nefsânî Sıfatlar	1
			Mütevazılık ve İlahî Bilgi	1
			Gayb Âleminin İlahî Bilgisi	1
			Pisliklerden Çıkan Güzellikler	3
17	گل، گلستان، گل آب	GÜL, GÜL BAHÇESİ, GÜLİSTAN, GÜL SUYU	Şems-i Tebrizî	1
			Kan	2
			İnsan-ı Kâmil	25
			Hız. Muhammed	4

	Peygamberlerin Ve Evliyaların Kokusu	1
	İlahî İlmin Mekânı	21
	Maddi ve Manevi Acı	1
	Allah	9
	İlahî Bilgi ve İlahî Sırlar	24
	Nefsle yapılan Mücadele	1
	Allah'ın Zıtlık Sıfatları	1
	Maddi ve Manevi Olgunlaşma	1
	Cüz ve Küll'ün Farklı Mertebeleri	8
	Yapılan Sevaplar	1
	Müridlerin Kalbi Ve Mertebeleri	4
	İman, Cennet ve Cehennem	13
	Kötüden İyiliğe Dönüşen Günahlar	1
	İslâm Dini	1
	Allah'ın Muktedir Sıfatı	6
	Nefsi Besleyen Yiyecek	1
	Allah'ın İlahî Tecellisi	1
	Güneşin Dönüşü ve Ruhlar Âlemi	7
	Münafık İnsan	1
	Arifler ve Ariflerin Meclisini	2
	Ruh	2
	İlahî Sevgili	4
	Hakk'a Giden Yol	1
	İyilikler ve Güzellikler	1
	İbadetler	1
	Allah'ın Sıfatları	1
	İnsan-ı Kâmilin Kalbindeki İlahî Bilgi	8
	Hastalıktan Kurtulmak	1
	İnsan-ı Kâmilin Anlattığı İlahî Bilgi	1
	İnsan-ı Kâmilin Söylediği Acı Sözlerin Güzelliği	3
	İnsan-ı Kâmilin Çektiği Eziyet ve Cefa	5
	Dünya Nimetleri	2
	Velilerin Duyduğu İlahî Şevk ve Neşe	6
	Yanak	2
	Yeni Şeylerin Doğması	1
	<i>Mesnevi</i>	1
	Günahkârlar	1
	İnsan-ı Kâmilin Sûreti Ve Nuru	1

		Nakıs İnsanlarla Birlikte Olanların Mutsuzluğu	1
		İlm-i İlahîdeki Süretler	1
		Evlat	1
		Ehl-i Sülûk	1
		Gençlik	1
		İlahî İrade	1
		Mana Âlemi	3
		Dostluk	1
		Makyaj Malzemesi	2
		Yeryüzü	2
		İnsan Sağlığı	1
		Nefs Sahibi Olanların Elinden Alınan İlahî Zevk Ve Neşe	1
		Nefsinden Lezzet Alan Beden	2
		İyi Ameller İşleyen Kullar	1
		Ruhanî Vasıflar	1
		Gayb Âlemi	1
		Ayn'el Yakîne Ulaşamamak	1
		Hz. Muhammed'e Verilen Değer	1
		Tasavvufî Sembolik Anlamı Olmayanlar	42
18	جزر HAVUÇ	Mürid'in İlahî Bilgiyle Dolmasını	1
19	خرما ، نخل، درخت خرما HURMA, HURMA AĞACI	Sâlih Kullar	2
		Mürşid-i Kâmil	1
		Sevgili Uğruna Çekilen Acının Tatlıya Dönüşmesi	1
		Günahlar	1
		İnsan	1
		Filozofların Dinden Uzak Düşünceleri	1
		Saf Hurma İlahî Bilgi Ham Hurma İlahî Olmayan Bilgi	1
		Hakk'a Ulaşmak İçin Çekilen Acı ve İstirap	1
		Nefsâni Sıfatlardan Alınan Zevk	1
		Allah Tarafından İnsana Verilen Nimetler	1
		Hz. Bilal'in Vücudu	1
		Sahte Arifler	1
		Nefsâni Sıfatlar ve Nefsâni Sıfatlardan Arınma	1
		Zahiri Bilgi	1
		Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	7
20	İNCİR	Sâlik'in Mertebesine Göre	1

انجیر		Alacağı İlahî Bilgi	
		İlahî Bilgi	1
		İnsan-ı Kâmil	1
21 کدو	KABAK	Nakıs İnsanın Gönlü	1
		Şehvet ve Hırs	1
		Şehvetten Maneviyatın Helak Olması	2
		Kendini Beğenmişlik	2
		İnkâr	1
22 قرنفل	KARANFİL	İlahî İlim	1
23 خریزه	KARPUZ	Sevgili Uğruna Çekilen Acının Tatlıya Dönüşmesi	1
		Öküz Huylu İnsanlar	1
		<i>Mesnevî</i>	1
		Sâliklerin Nefis Mücadelesi	1
		Kadın Ve Erkeğin Ergenlik Çağı	1
		Tasavvufî Anlamı Olmayanlar	6
24 خریزه	KAVUN	Nefsâni Yiyecekler	1
		<i>Mesnevî</i>	1
		Kadın Ve Erkeğin Ergenlik Çağı	1
25 خرنوب	KEÇİBOYNUZU	Kalpteki İman	1
		Yıkıcılığı	1
		Kalpte Bulunan Kötülükler	1
		Sâliklerin Hakk Yolunda Kalplerine Doğan Kötülükler	1
		Tasavvufî Anlamı Olmayanlar	1
26 کرفس	KEREVİZ	Nefsâni Sıfatlar	1
27 لاله	LALE	İlahî Bilginin Bulunduğu Mekân	4
		İlahî İlim	1
		Kalp	1
		İlahî Bilginin Yüze Verdiği Mutluluk	2
		Mevlâna'nın Gönlü	1
		Ruhun Sıfatları	1
		Yanak	1
		Tasavvufî Anlamı Olmayanlar	1
28 سیسنبیر	MARSAMA	İlahî İlim	1
29 بنفشه	MENEKŞE	Koyu Renkli Nefsâni Sıfatlar	1
		Fâsık ve Münkirler	1
30	MERCİMEK	Ezelde Allah'tan İstenilen Şeyler	1

	عدس		Tasavvufî Anlamı Olmayanlar	3
31	ذرت ، جواری ، ارزن	MISIR, DARI	Tasavvufî Anlamı Olmayanlar	1
32	انار	NAR	Ölümden Sonra Ruh Amellerine Göre Güzel mi Çirkin mi Zahir Olacak	1
			İnsan-ı Kâmil	2
			Yanak	1
			İlahî Aşkdan Duyulan Mutluluk	1
			Âlemin Varlığı	1
			Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	1
33	نرگس	NERGİS	Göz	4
			Dünya Nimetlerinden Vazgeçme	1
			İnsan-ı Kâmilin Vuslata Kavuşma Mutluluğu	1
			İlahî Bilginin Yüze Verdiği Mutluluk	1
			Vahdet	1
			Allah'ın Mutlak Kudreti Ve Kâfi Sıfatı	1
			Nefs	1
			İlahî Bilgi ve İlahî Sırlar	2
			Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar	1
34	نسرین	NESRİN	Vahdet	1
			İlahî Sırlar	1
			Nefs	1
35	نی، نیشکر	NEY, KAMIŞ, ŞEKER KAMIŞI	İnsan-ı Kâmil	12
			Ruhlar Âlemi	1
			İnsan-ı Kâmilin Vücudu	1
			Nakıs İnsan ve İnsan-ı Kâmil	1
			Ney	1
			Olgunlaşma	2
			İlahî İlim	2
			İnsan Vücudu	1
			Hakk'a Kavuşmak	1
			Dilencilik	1
			Kalpte Bulunan Nefsâni Sıfatlar ve İlahî Bilgi	3
			Evliyaların Hakikat Kelamları	1
			Nefsi Besleyen Yiyecekler	1
			Mevlâna	1
			Kur'an'ın Emir ve	1

		Yasaklarına Alışkın Olanların Evi	
		İlahî Bilginin Bulunduğu Mekân	1
		Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar	2
36	نیلوفر NİLÜFER	Ab-1 Hayat	1
		İlahî Sırlar	1
37	نخود NOHUT	Sâlikî	4
		Fenâ Fi'llah	2
		Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar	1
38	پنبه PAMUK	İnsan	1
		İnsan Bedenin Yaşlılığı	1
		Sâliklerin Yumuşak Huyu	1
		Nefs	2
		Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar	1
39	گندنا PIRASA	Gönüldeki Aşk	1
		Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar	1
40	ريحان REYHAN	Ruhlar Âleminde Bulunan İlahî Bilgi Ve Sırlar	4
		Ruhun Sıfatlarının Tecellisi	1
		Velilerin ve Ariflerin İlahî Yiyeceği	1
		Vahdet	1
		Cennet	1
		Tasavvufî Sembolik anlamı Olmayanlar	1
41	زعفران SAFRAN	Nefsten Arınma Aşamaları ve Nefsin Arınması	1
		Sâlik	2
		Sevgiliye Kavuşmak	1
		Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	1
42	سیر SARIMSAK	Ezelde Allah'tan İstenilen Şeyler	1
		Hile ve Yalan	2
		Nefsâni Sıfatlar	1
		Her İnsanın Ayrı Ayrı Terbiyesi	1
43	سرو SERVİ	Gayb Âlemin İlahî Bilgisi	2
		İnsan-ı Kâmilin Gönlüne Dolan ilahî Bilgi	1
		Cennet ve Sonsuz Hayat	2
		Uzun Boy	7
		Vahdet	1
		Bu Dünyanın Geçiciliği	1

		Allah'ın Kulun Günahlarını Affetmesi ve Kula İman Vermesi	1
		Uzun Boy ve Kibir	1
		Sevgilinin Güzelliği	1
		İnsan-ı Kâmilin İlahî Emirleri Birebir Uyması	1
		İnsan-ı Kâmil	1
		Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	1
44	سدره SİDRE AĞACI	Ruhu	1
45	پیاز SOĞAN	Nefsâni Sıfatlar	4
		Kibir Hırs ve Şehvet	1
		Sağlıklı Düşünemeyen Beyin	1
		Şekli İtibariyle Küçük ve Darlık	1
		Dünya Nimetlerinin Değersizliği	1
		Her İnsanın Ayrı Ayrı Terbiyesi	1
		Gönlü Nefsâni Sıfatlarla Dolu Olan İnsan	1
		Sevgiliden Uzaklaşma	1
		Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	1
46	بید SÖĞÜT	Fâsid Kullar	1
		Nefsâni Sıfatlara Sahip Olan İnsan	1
		İnsan-ı Kâmil	2
		Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	1
47	کنجد SUSAM	Çekilen Eziyetlerin Sonucunda Elde Edilen Faydalar	1
48	سنبل SÜMBÜL	İnsan-ı Kâmilin Gönlüne Dolan İlahî Bilgi	1
		İlahî Sırlar	1
		Ruhun Sıfatlarının Tecellisi	1
		Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	1
49	سوسن SÜSEN	İnsan-ı Kâmil	1
		Münafık İnsan	1
		İlahî Bilgi	1
		Allah'ın Kulun Günahlarını Affetmesi Ve Kula İman Vermesi	1
		İnsan-ı Kâmil	1
		Cennet	1

		Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	2	
50	شلغم	ŞALGAM	Dünyaya Bağlılık	1
51	تریاک	TİRYAK	İnsan-1 Kâmil	1
			Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	1
52	طوبی	TÛBA AĞACI	İnsan-1 Kâmil	2
53	ترب	TURP	Gönlü Nefsâni Sıfatlarla Dolu Olan Mertebesi Düşük İnsan	1
54	ترنج	TURUNÇ	Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	2
			Ruhlar Âleminin Görülen kokusu	1
55	اسپند	ÜZERLİK TOHUMU	Tasavvufî Sembolik Anlamları Olmayanlar	2
56	انگور	ÜZÜM	Sabır Ve Kanâat	2
			Sâlik ve İnsan-1 Kâmil	1
			İnsan-1 Kâmil	6
			İnsan-1 Kâmilin Ezelde İlahî Bilgilerle Dolması	1
			Cisimve Sûret	3
			Vahdet	2
			Nakıs İnsan ve İnsan-1 Kâmil	4
			Kâfir	1
			Nefsâni Sıfattan Arınıp İnsan-1 Kâmil Olma Kabiliyeti	1
			Nakıs İnsanların İnsan-1 Kâmil Himmetiyle Birliğe Ulaşması	2
			Kesret	1
			Şarap	1
			Nefsten Arınma	1
			Dünya Nimetleri	1
			Mevlâna	1
			Allah'ın Nimetleri	1
			Ruh	1
			İlm-i İlahîdeki Mertebeler	1
			İlahî Cezbe	1
			Nefsâni Yiyecekler	1
			Nefsâni Sıfatlar	1
			Allah İlminden Gafil Olan Cesetler	1
Asıldan Zahir Olanın Sûrette Başka Olması	1			
Bu Dünya	1			
Tasavvufî Sembolik Anlamları	10			

		Olmayanlar	
57	ياسمين YASEMİN	Gayb Âleminin İlahî Sırlar	2
		Saf ve Temiz Olan Ruhun Sıfatlarını	1
		İlahî Bilginin Olduğu Mekân	2
		Nebilerin ve Evliyaların İlahî Yıyeceği	1
		İnsan-ı Kâmil	1
		Sevgilinin Güzelliği	1
		Dünya Nimetler	1
		İnsan-ı Kâmilin Ağzından Çıkan İlahî Bilgiler	1
58	زقوم ZAKKUM AĞACI	Cehennem	1

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere 58 adet meyve ve bitki ile ilgili sembolün her biri bir veya birden çok tasavvufî anlamda kullanılmıştır. Burada tespit edilen meyve ve bitki sembollerinin tasavvufî anlamdaki bir konuda beş veya daha fazla olan beyitte yer alan semboller ve konular dikkate alınarak incelendiğinde şu şekilde bir sıralama ortaya çıkmaktadır:

Arpa sembolü; “Nefse Köle Olan İnsanlar” anlamında 5 beyitte, “Nefs Yıyeceği ve Nefs” 5 beyitte yer almaktadır.

Buğday sembolü; “İbadetler ve Sevaplar” anlamında 10 beyitte, “Yasak Meyva” anlamında 9 beyitte “ilahî Bilgi ve İlahî Bilginin Mekânı” anlamında 15 beyitte bulunmaktadır.

Diken sembolü; “Maddi ve Manevi Acı” anlamında 11 beyti, “Nefsin Kötü Sıfatları ve Manevi Acı” anlamında 18 beyti, “Nefs” anlamında 5 beyti “Günahkâr İnsanlar” anlamında 11 beyti, “Kötü Huy” anlamında 6 beyti ve “Kötülükler anlamında 5 beyti içermektedir.

Elma sembolü ; “Peygamberler, Evliyalar ve İnsan-ı Kâmil” anlamında 5 beyitte bulunmaktadır.

Gül, Gül Bahçesi, Gülistan ve Gül Suyu sembolü; “İnsan-ı Kâmil” anlamında 25 beyitte, “İlahî İlmin Mekânı” anlamında 21 beyitte, “İlahî Bilgi ve İlahî Sırlar” anlamında 24 beyitte, “Cüz ve Küll’ün Farklı Mertebeleri” anlamında 8 beyitte,” İman, Cennet ve Cehennem” anlamında 13 beyitte, “ Allah’ın Muktedir Sıfatı” anlamında 6 beyitte, “Güneşin Dönüşü ve Ruhlar Âlemi” anlamında 7 beyitte, “İnsan-ı Kâmil

Kalbindeki İlahî Bilgi” anlamında 8 beyitte, “İnsan-ı Kâmilin Çektiği Eziyet ve Cefa” anlamında 5 beyitte, “Velilerin Duyduğu Neşe ve Şevk” anlamında 6 beyitte görülmektedir.

Ney (kamış anlamında düşünülmüştür) , kamış, şeker kamışı bitkileri sembol olarak; “İnsan-ı Kâmil” anlamında 12 beyitte kullanılmıştır. Üzüm sembolü ise “İnsan-ı Kâmil” anlamında 6 beyitte geçmektedir.

Tüm bu verilerden elde ettiğimiz sonuca göre bitki ve meyve sembollerinin toplam 48 beyit olmak üzere en çok “insan-ı kâmil” anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Genel olarak 855 beyitin 107’sinde: ilahî sırlar, ilahî bilgi ve ilahî bilginin mekânını sembolize etmek üzere meyve ve bitkiler kullanılmış olup, 96 beyitte insan-kâmil, 90 beyitte nefis ve nefisle ilgili durumlar, 9 beyitte de vahdeti sembolize etmek üzere meyve ve bitkiler kullanılmıştır. Mesnevî’de en çok 243 beyitte gül, 104 beyitte diken, 81 beyitte buğday, 48 beyitte üzüm, 33 beyitte arpa ve ney, şeker kamışı, 31 beyitte de ceviz gibi bitki ve meyve sembollerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

TEZ

Yılmaz, Serpil, Mesnevî’de Geçen Hayvan Metaforlarının Tasavvufî Yorumu Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı Konya–2011.

Nesterova, Svitlana, Mevlânâ’nın “Mesnevî” İsimli Eserinde Metaforik Anlatımın Metafizik Boyutu, Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* Felsefe (Sistematik Felsefe Ve Mantık) Anabilim Dalı, Ankara-2011.

KİTAPLAR

Ayvazoğlu, Beşir, *Güller Kitabı*, yay. Kapı, yay. No:78, İstanbul, 2013. On Üçüncü Baskı.

Can, Şefik, *Mevlâna Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, yay. Ötüken, yay. no: 371, Kültür Serisi: 125, İstanbul, 2005

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağustos,2009.

Fürüzanfer, “*Mevlâna Celâleddin*”, çev: Feridun Nafiz Uzluğ, Şark İslâm Klâsikleri için Yardımcı Eserler: 2, yay. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,1963.

Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları: 346, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi:17 . İstanbul, 1983. III. Baskı.

İzbudak, Veled, *Şark İslâm Klasikleri Mesnevi*, Milli Eğitim Bakanlığı yayımlar:772, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi:100, Şark İslâm Klasikleri:33, İstanbul, 1995.

Kanar, Mehmet, *Büyük Sözlük Türkçe Farsça*, İstanbul, 1998.

Kanar, Mehmet, *Büyük Sözlük Farsça Türkçe*, İstanbul, 1998

Konuk, Ahmet Avni, *Mevlâna Celaleddin Rumî Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, c. I-II. Hazırlayanlar: Selçuk Eraydın, Mustafa Tahralı, İstanbul, 2005.

Konuk, Ahmet Avni, *Mevlâna Celaleddin Rumî Mesnevî-i Şerîf Şerhi* Mesnevî-i Şerîf Şerhi, c. III-IV. Hazırlayanlar: Osman Türer, Mustafa Tahralı, Sâfi Arpaguş, İstanbul, 2006. İkinci Baskı.

Konuk, Ahmet Avni, *Mevlâna Celaleddin Rumî Mesnevî-i Şerîf Şerhi* Mesnevî-i Şerîf Şerhi, c. V-VI. Hazırlayanlar: Selçuk Eraydın, Mehmet Demirci, Mustafa Tahralı, Sâfi Arpaguş, Necdet Tosun, İstanbul.

Konuk, Ahmet Avni, *Mevlâna Celaleddin Rumî Mesnevî-i Şerîf Şerhi* Mesnevî-i Şerîf Şerhi, c. VII-VIII. Hazırlayanlar: Mustafa Tahralı, Sâfi Arpaguş, Necdet Tosun, İstanbul.

Konuk, Ahmet Avni, *Mevlâna Celaleddin Rumî Mesnevî-i Şerîf Şerhi* Mesnevî-i Şerîf Şerhi, c. IX-X. Hazırlayanlar: Mehmet Demirci, Mustafa Tahralı, Süleyman Gökbulut, İstanbul.

Konuk, Ahmet Avni, *Mevlâna Celaleddin Rumî Mesnevî-i Şerîf Şerhi* Mesnevî-i Şerîf Şerhi, c. XI-XII-XII Hazırlayanlar: Dilâver Gürer, Mustafa Tahralı, İstanbul.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, Hazırlayanlar: Ali Özek, Hayrettin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağrıç, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Türkiye Diyanet Vakfı, yay. No: 86, Ankara,1998.

Lakoff, George- Johnson, Mark Çev: Gökhan Demir, Yavuz, *Metaforlar, Hayat, Anlam ve Dil*, yay. Paradigma, İstanbul, 2005.

Mevlâna Celâluddîn, *Mesnevi-yi Ma'nevî*, haz: Rainold A. Nicholson, I-VI, Tehran 1925-1933 (Leiden baskısı üzerinden ofset).

Pala, İskender, “*Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*”, yay. Akçağ, yay. no: 54, Ankara,1995.

Schimmel, Annemarie, çev: Senail Özkan, *Ben Rüzgar'ım Sen Ateş Mevlânâ Celâleddin Rûmî Büyük Mutasavvıfın Hayatı ve Eserleri*. yay. Ötüken, yay. no: 439, Kültür Serisi:165,İstanbul,1999.

Sırrı, Ağâh Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul, 1980.

Şafak, Yakup, *Klasik Şiir Üzerine Yazılar*, yay. Saye, Konya, 2003.

Tatçı, Mustafa, *İşitin Ey Yârenler Yunus Emre Yorumları* yay. Kapı, yay. no: 312, İstanbul, 2012.

Tebrîzî, Şarefeddin Huseyin b. Ulfetî, *Reşfu'l-Elhâz fî Keşfu'l-Elfâz*, neşreden: Necib Meyil Herevi, Naşir: Mevlevi, Tehran, 1362ş/1404k/1983

Temizel, Ali, *Mevlâna Çevresindekiler, Mevlevîlik Ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler*, yay. Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırmaları ve Uygulama Merkezi yayınları, yay. no: 4., Konya, 2009

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, Hazırlayanlar: Şükrü Haluk Akalın, Recep Toparlı, Nevzat Gözaydın, Hamza Zülfikar, Mustafa Argunşah, Nurettin Demir, Belgin Tezcan Aksu, Beyza Gültekin, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara, 2005, Onuncu Baskı.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf İlimine Dair Kuşeyri Risalesi*, yay. Dergâh, İstanbul, 1978.

Uludağ, Süleyman, “*Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*”, yay. Marifet, yay. no: 45, İslami araştırmalar Dizisi: 19, İstanbul, 1991.

MAKALELER

Akarpınar, Bahar “Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin Mesnevi ve Rubâiyyat'ında “Meyve” ve “Üzüm” Sembolleri”, *Bilig*, S. 32, Kış 2005.

Ateş, Orhan, “Türk İslam Kültüründe Gül Algısı ”*Gül Şehri Diyarbakır Sempozyumu* 24 Mayıs 2011 s.251.

Bardakçı, Mehmet Necmettin, “Mevlânâ'nın Tasavvufî Düşüncesinin Kaynakları”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S.19, yıl: 8 , (2007).

Bayram, Yavuz, “Burdur'un ve Divanların Gülü”, *I. Burdur Sempozyumu*, Burdur, 2005 s.368-386.

Bayram, Yavuz, “ Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall 2007*.

Bayram, Yavuz, “Klasik Şairlerinin Gözüyle Meyveler” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall 2007*.

Çiçek, Hasan, “Kadîm Üç Felsefe Problemi Bağlamında Mevlana'nın Mesnevî'sinde Metaforik Anlatım”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XLIV, S. 1, Ankara, 2003, s. 294-311.

Demirel, Şener, “Sembol, Sembolik Dil ve Bu Bağlamda Mesnevî'nin İlk 18 Beytindeki Sembolik Unsurlar”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, p. 915-947, Ankara- Turkey*.

Demirci, Mustafa “Mevlâna'nın Düşünce Köklerine Belh Üzerinden Bir Bakış”, *Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Yayınları: 9, Bildiriler Serisi: 3, 2014*.

Erginli, Zafer, “Hayatı Sembollere Yükleme: Bir Mesnevî Hikâyesinin Anlaşılma Biçimleri Üzerine”, *Milel ve Nihal inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi*, c. 6 S. 1, s.221-243 Ocak – Nisan 2009.

Gülhan, Abdülkerim, “Divan Şiirinde Meyveler ve Meyvelerden Hareketle Yapılan Teşbih ve Mecazlar” *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/5 Fall 2008*.

Karaismailoğlu, Adnan, “Mesnevî Hikâyelerinde Şekil ve İçerik”, *Kıbrıs Yakın Doğu Üniversitesi Rumi Enstitüsü Tarafından Düzenlenen “Rumi Âlimlerinin Sempozyumu* (Birinci Uluslararası Buluşma 16-17 Aralık 2004).

Nur, İsmail Hakkı, “Mesnevi’de Hayvan Karakterleri (Metaforları)”, *AVKAE Dergisi*. 2013, 3(1).

Ögke, Ahmet, “Mevlânâ’nın Mesnevî’sinde “Har (Eşek)” Metaforu”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 8 (2007), S. 18, s. 19-41.

Ögke, Ahmet, “Mevlânâ’nın Mesnevî’sinde “Öküz” Metaforu”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl, 9 (2008), S.22, s. 9-22.

Şafak, Yakup, “Mevlâna ve Çevresindeki Bazı Önemli Şahsiyetler”, *Mevlânâ Panellerinde Sunulan Bildiriler I*, Konya, 2000, s.33

Şimşekler, Nuri, “Mesnevî’ye Göre Selçuklu Döneminin Yiyecek Kültürü”, *Yeni İpek Kitabı, Konya Ticaret Odası yay.*, Konya, 2005, s. 151-157

Şimşekler, Nuri, Mesnevî Hikâyeleri Üzerine “Hikâye Değil Bunlar Kendi Hâlimiz”, http://www.semazen.net/yazar_yazi.php?id=1246 (Ziyaret tarihi 20 Haziran 2015).

Şimşekler, Nuri, Baharın Sırrı, http://www.zaman.com.tr/yorum_baharin-sirri_2077859.html (Ziyaret tarihi 20 Haziran 2015).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Aliye Serap İNCİDAĞI
Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi : Datça 16.09.1975
Telefon : 0 532 6843325
Faks :
e-mail : incidagiserap@ yahoo.co.uk

EĞİTİM

Derece	Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Lise	: Datça (Şehit Ersoy Yorulmaz) Lisesi	1993
Üniversite	: Selçuk Üniversitesi	2000
Yüksek Lisans	:	
Doktora	:	

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2000-	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Okutman

UZMANLIK ALANI Fars Dili Ve Edebiyatı

YABANCI DİLLER Farsça , İngilizce

BELİRTMEK İSTEĞİNİZ DİĞER ÖZELLİKLER

YAYINLAR